

MİHAİL YURYEVİÇ

LERMONTOV

Zamanımızın Bir Kahramanı

ÇEVİREN

Ergin Altay

B.M. EIKHENBAUM'UN ÖNSÖZÜ VE
VICTOR RIPP'İN SONSÖZÜYLE

İLETİŞİM KLASİKLERİ

Герой нашего времени

- © Önsöz: B.M. Eikhenbaum, "A Hero of Our Time" (introduction);
Lermontov's "A Hero of Our Time", A Critical Companion.
Edited by Lewis Bagby, Northwestern University Press, Evanston, 2002.
- © Sonsöz: Victor Ripp, "A Hero of Our Time and the Historicism
of the 1830's: The Problem of the Whole and the Parts",
Modern Language Notes, cilt 92, sayı 5, 1977.
The John Hopkins University Press, 1977.

İletişim Yayınları 1968 • İletişim Klasikleri 69

ISBN-13: 978-975-05-1436-4

© 2014 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2014, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge

YAYINA HAZIRLAYANLAR Bahar Siber, Güneş Akkor, Emrah Serdan

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ "Peçorin ile Gruşnitski'nin Düellosu"

(Mihail Vruble, 1891) üzerine kolaj

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Ayla Karadağ

BASKI ve CILT Sena Ofset • SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MIHAIL YURYEVIÇ LERMONTOV

Zamanımızın Bir Kahramanı

Герой нашего времени

ÇEVİREN *Ergin Altay*

B.M. EIKHENBAUM'UN ÖNSÖZÜ VE
VICTOR RIPP'İN SONSÖZÜYLE

iletişim

MIHAIL YURYEVIÇ LERMONTOV 15 Ekim 1814'te emekli subay Yuri Petroviç Lermontov ile zengin bir ailenin kızı olan Mariya Mihaylovna Arsenyeva'nın oğlu olarak Moskova'da dünyaya geldi. Annesinin genç yaşta ölümü üzerine, bakımını üstlenen büyükannesi Yelizaveta Alekseyevna Arsenyeva'nın yanına, Penzenskaya'ya yerleşti. Burada küçük yaştan itibaren Almanca, İngilizce, Fransızca ve Yunanca öğrendi, resim ve müzik dersleri aldı. 1827'de büyükannesiyle birlikte Moskova'ya yerleşti. Her türlü maddi imkânın sunulduğu bir evde büyümesine rağmen, babasıyla görüşmesi kesin bir şekilde yasaklandığından, mutsuz bir çocukluk ve gençlik geçirdi. Sağlığı nedeniyle hem temiz havası hem de kaplıcaları için sık sık gittiği Kafkasya'da, dağlara karşı derin bir tutku geliştirdi. 1830'da Moskova Üniversitesi'nde felsefe eğitimi almaya başladı. Ertesi yıl babasının ölümüyle ağır bir bunalım geçirdi ve intiharın eşiğine geldi. Şiir yazmaya bu yıllarda başladı. Dönemin siyasi ortamını eserlerinde yansıttı. 1832'de ders aldığı kimi profesörlerle yaşadığı fikir ayrılığı nedeniyle üniversiteden uzaklaştırıldı. St. Petersburg'a giderek harp okuluna yazıldı ve 1834'te asteğmen olarak mezun oldu. 1837'de Rus şair ve yazar Aleksandr Puşkin'in bir düello sonucu hayatını kaybetmesiyle derinden sarsıldı. Bu ölümün gerçek sorumlularını eleştiren ve Rus ulusunun Puşkin'e olan sevgisini dile getiren bir ağıt yazdı. Aristokrat çevreleri ve Çar I. Nikolay'ı rahatsız eden bu şiir, Kafkasya'ya sürülmesine sebep oldu. Öte yandan Lermontov bu şiirle beklenmedik bir ün kazandı ve bir anda ülke çapında "Puşkin'in varisi" olarak anılmaya başladı. Kafkasya sürgünü sırasında edindiği tecrübeler sonraki şiirlerinde, düz yazılarında, resim ve çizimlerinde önemli bir yer tutar. 1838 başında Moskova'ya dönmesine izin verildi. Başkente dönüşünde edebiyat çevrelerinde kahraman olarak karşılandı. Bu dönemde Rus romanının kurucularından biri olarak sayılmasına neden olan *Zamanımızın Bir Kahramanı*'ni yazmaya başladı. 1840'ın ilk aylarında St. Petersburg'da Fransız büyükelçisinin oğluyla yaptığı düello nedeniyle askerî mahkemeye çıkarıldı ve Çar I. Nikolay'ın talimatıyla yeniden Kafkasya'ya sürgüne gönderildi. *Zamanımızın Bir Kahramanı*'nin ilk baskısı bu sırada yayımlandı. Büyükannesinin çabalarıyla 1841'de kısa bir süreliğine başkente gelmesine izin verildi. Birliğine dönerken uğradığı Pyatigorsk'ta, bir tartışma sonucu Nikolay Martinov adında bir başka subayla düelloya girdi ve bu düelloda hayatını kaybetti. Cenazesi 17 Temmuz 1841'de binlerce kişinin katıldığı törenle defnedildi. Ertesi yıl, Çar I. Nikolay'ın izniyle naaşı Tarkhani'deki aile mezarlığına aktarıldı. *Maskeli Balo* isimli bir oyunu ve "Yelken", "Hayır, Byron Değilim", "Şairin Ölümü", "Bir Ocak", "Valerik" gibi birçok şiiri vardır.

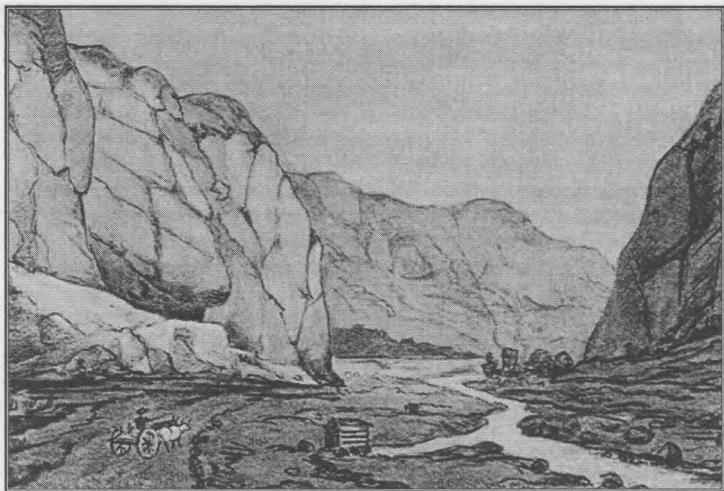
İÇİNDEKİLER

ROMAN İÇİN YAPILMIŞ ÖZEL İLLÜSTRASYONLAR.....	6
KRONOLOJİ.....	9
ÖNSÖZ	
<i>ZAMANIMIZIN BİR KAHRAMANI</i> / B.M. EIKHENBAUM	17

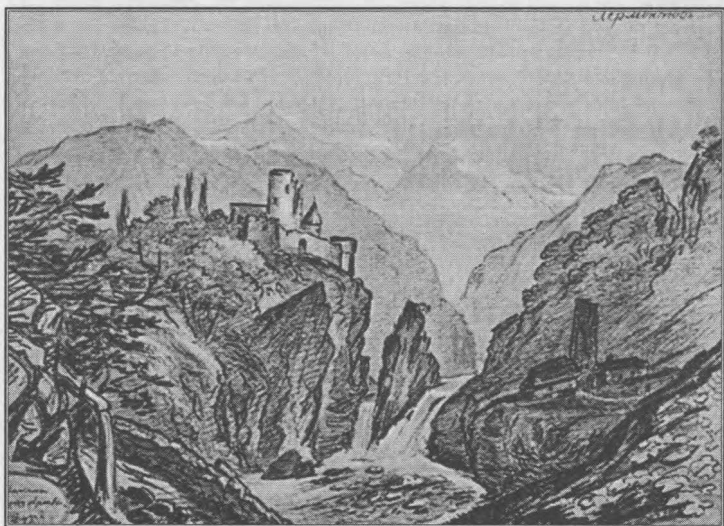
Zamanımızın Bir Kahramanı

Önsöz.....	37
BİRİNCİ BÖLÜM	
<i>I. Bela</i>	39
<i>II. Maksim Maksimiç</i>	83
<i>Peçorin'in Defterleri</i>	97
<i>1. Toman</i>	99
İKİNCİ BÖLÜM	
<i>2. Prenses Meri</i>	115
<i>3. Kaderci</i>	209

SONSÖZ	
<i>ZAMANIMIZIN BİR KAHRAMANI VE</i> <i>1830'LARIN TARİHSELLİĞİ:</i> <i>BÜTÜN VE PARÇALARI SORUNSALI</i> / VICTOR RIPP.....	221

"Daryal Boğazı", Mihail Yuryeviç Lermontov, 1837.

"Aragva Irmağı Üzerinde Yıkıntılar", Mihail Yuryeviç Lermontov, 1837.

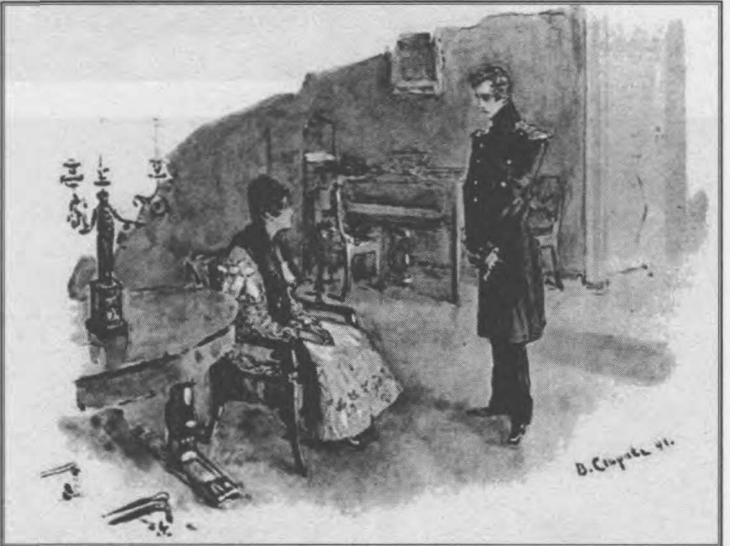
"Bela",
Valentin Serov,
1891.

"Kazbiç ile Azamat", Mihail Vrubel, 1890.

"Bela'nın Kaçırılması", İlya Repin, 1887.

"Prenses Meri ile Peçorin", Valentin Serov, 1891.

KRONOLOJİ

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1814	Mihail Yuryeviç Lermontov, 3 Ekim günü Moskova'da dünyaya geldi. Babası Yuri Petroviç, soyunun İskoçyalı soylu Learmont'lara dayandığını iddia eden emekli bir subay, annesiye köklü Stolypin ailesinin kızı Mariya Mihaylovna Arsenyeva'ydı. Aile, bu yıl Stolypinlerin Penza vilayetindeki Tarkhani malikânesine taşındı.	– Rus ve Prusya güçleri Paris'e girdi ve Napolyon, Elba Adası'na sürgün edildi. Yeni bir Paris Antlaşması'yla Fransa ve galip ülkeler arasında barış sözleşmesi imzalandı. Avrupa'da güçler dengesinin yeniden düzenlenmesi için Viyana Kongresi toplandı. Altıncı Koalisyon orduları, Paris'i işgal etti. – Austen, <i>Mansfield Park</i>; Walter Scott, <i>Waverley</i>. – Metronom icat edildi; Francis Scott Key, Amerikan Marşı "Star Spangled Banner"ı besteledi. – Jean Auguste Dominique Ingres, "Büyük Odalık"; Francisco Goya, "Madrid'de 3 Mayıs 1808".
1815		– <i>Fransa'da "Yüz Gün"</i>: Napolyon Şubat ayında Fransa'ya döndü ve Waterloo Muharebesi'nde son kez yenilgiye uğradı. Bourbon Restorasyonu dönemi başladı. XVIII. Louis tekrar kral oldu ve ölene kadar tahtta kaldı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1815		– Austen, <i>Emma</i>. – J. M. W. Turner, <i>Dido'nun Kartaca'yı Kuruşu</i>. – Franz Schubert, “Der Erlkönig”.
1816		– 1815'te Tambora Yanardağı'nın patlamasıyla kötüleşen hava şartları nedeniyle bu sene “Yaz Olmayan Yıl” olarak anıldı. – Lord Byron, Percy Bysshe Shelley, Mary Wollstonecraft Godwin Shelley ve John Polidori Cenevre Gölü'nde birbirlerine gotik hikâyeler anlattılar. <i>Frankenstein</i> buradan çıkmıştır. – British Museum, Elgin Mermerleri'ni satın aldı.
1817	Marya Mihaylovna'nın Şubat ayında ölümünden sonra, Yuri Petroviç oğlunu anneannesi Elizaveta Alekseyevna Arsenyeva'ya bırakarak Tula vilayetine taşındı. Mihail aldığı özel derslerin de yardımıyla erken yaşta resim ve müzikte başarı gösterdi.	
1818		– Turgenyev doğdu. Mary Shelley, <i>Frankenstein</i>. – Noel şarkısı “Stille Nacht” bestelendi.
1821		– Napolyon Bonapart, St. Helena adasında elli bir yaşında mide kanserinden; John Keats yirmi altı yaşında tüberkülozdan öldü. Bir demircinin oğlu olan Michael Faraday, soyluların tüm önyargısına rağmen Royal Institution'ın başına getirildi. – Dostoyevski doğdu. Thomas De Quincey, <i>Bir İngiliz Afyon Tiryakisinin İtirafı</i>; John Constable, <i>The Hay Wain</i>.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1823		Fransa, İspanya'yı işgal etti ve üç yıl iktidarda kalan liberal hükümeti ("El Trienio Liberal") devirerek tekrar monarşiyi getirdi.
1824		– Savaşa katılmak üzere Yunanistan'a giden Lord Byron burada sıtından öldü. – Ludwig van Beethoven'ın 9. <i>Senfoni</i>'sinin galası, Viyana'da Theater am Kärntnertor'da yapıldı. – Eugène Delacroix, <i>Sakız Katliamı</i>.
1825		– Aydınlanma fikirlerini benimseyen Ruslar, temsili demokrasi getirmek üzere ayaklandı. Aralıkçılar Başkaldırısı olarak bilinen bu isyan, kanlı bir şekilde bastırıldı. I. Nikola tahta çıktı. Fransa'da XVIII. Louis'nin ölümüyle, gerici kardeşi X. Charles kral oldu. İlk kamuya açık demiryolu olan Stockton ve Darlington Demiryolu kullanıma açıldı. – Samuel Pepys'in günlükleri ilk kez yayımlandı.
1827	Anneannesi, Lermontov'un daha iyi bir eğitim alabilmesi için Moskova'ya yerleşti.	William Blake ve Ludwig van Beethoven öldü. Viyana'da Beethoven'ın cenazesine binlerce seveni katıldı.
1828	Moskova Üniversitesi'nin Asilzadeler Okulu'na girdi, burada edebiyata olan yeteneğini keşfetti. Arkadaşlarının "Kurbaga" ismini taktığı Lermontov, Almanca ve İngilizce eserleri tercüme etmeye, şiir yazmaya başladı. İlk şiirleri Friedrich Schiller, Lord Byron ve Puşkin'e olan hayranlığının izlerini taşıyordu.	Tolstoy doğdu.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1829		– Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki savaş, Edirne Antlaşması ile sona erdi. Yunanistan bağımsızlığını kazandı. Sir Robert Peel, ilk modern polis teşkilatı olan Metropolitan Polis Servisi'ni kurdu. – Goethe'nin <i>Faust</i> oyunu ilk kez sahnelendi.
1830	Ağustos ayında Lermontov, Moskova Üniversitesi'ne girdi. Derslere ilgi göstermiyor, şiirle, cemiyet hayatıyla ve çoğu başarısızlıkla sonuçlanan ilişkilerle meşgul oluyordu. Derslere devam etse de, bir köşede kitap okurdu.	– X. Charles'ın sürgüne gitmesiyle Fransa'da Temmuz Devrimi oldu ve yeniden kurulan parlamento, Louis-Philippe'i başa getirdi. Hollanda Birleşik Krallığı'nda ayaklanma sonrası bağımsız Belçika devleti kuruldu. – Stendhal, <i>Kırmızı ve Siyah</i>.
1831	Babası Yuri Petroviç Lermontov hayatını kaybetti.	Osmanlı İmparatorluğu'nun Hersek Sancağı'nda ayaklanma oldu. İki yıl sürecek Osmanlı-Mısır Savaşları başladı. 22 yaşındaki Charles Darwin, gönüllü doğabilimci olarak <i>HMS Beagle</i> gemisinde Güney Amerika, Yeni Zelanda ve Avustralya'ya gitti. I. Leopold, Belçika kralı oldu.
1832		– Mısır bağımsızlığını ilan etti. – Aleksandr Puşkin, <i>Evgeni Onegin</i>; Goethe, <i>Faust II</i>. <i>Bölüm</i>; Nikolay Gogol, <i>Dikanka Yakınları</i>'nda <i>Bir Köyde Akşamlar</i>.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1832-34	Moskova Üniversitesi'nden uzaklaştırılmasının ardından St. Petersburg'a taşındı; ancak buradaki üniversite nakil başvurusunu kabul etmedi. Bunun üzerine Harp Okulu'na kaydoldu ve asteğmen rütbesiyle mezun oldu. En ünlü şiirlerinden "Yelken" ve "Hayır, Byron Değilim"i yazdı.	
1834		– İspanya'da VII. Ferdinand'ın eşi Ana Kraliçe Maria Christina, Engizisyon'u resmen sona erdirdi. – Puşkin, <i>Maça Kızı</i> ve "Bronz Süvari".
1835	Harp Okulu'ndan mezun olduktan sonra, hafif süvari olarak Tsarskoye Selo'da görev yapmaya başladı.	– Britanya'da aşı zorunlu hale getirildi. Fırat ve Dicle nehirlerinde buhar gemileri seyahat etmeye başladı. – Balzac, <i>Goriot Baba</i> .
1836	Cemiyetle olan yakın ilişkilerine rağmen, başkent hayatını ne kadar sığ bulduğunu anlatan <i>Maskeli Balo</i> oyununu bu yıl yayımlamıştır.	– Papa XVI. Gregorius, papalık devletlerinde demiryolunu yasakladı. Connecticut eyaletinde Samuel Colt, altıpatlar tabancayı icat etti. – Gogol, <i>Müfettiş</i> .
1837	Puşkin'in bir düello sonucu genç yaşta ölümünün yarattığı üzüntüyle "Şairin Ölümü" şiirini yazdı. Bu şiirde üstü kapalı ithamlara başvurmadan, Rus sarayını bu ölüme yol açmakla suçluyordu. Bu şiir, Lermontov'un ülke çapında şöhreti kazanmasına sebep oldu; ayaklanmadan korkan Çar I. Nikolay, genç şairi Kafkasya'daki bir birliğe sürdü.	– Kraliçe Victoria'nın tahta çıkışıyla birlikte Britanya İmparatorluğu'nun yükselişiyle birlikte anılan Victoria Dönemi başladı. Amerika Birleşik Devletleri, Teksas'ı bağımsız bir devlet olarak kabul etti. Sam Morse, telgrafın patentini aldı. – Puşkin öldü. Charles Dickens, <i>Oliver Twist</i> .

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1838-9	Sürgün cezası kaldırılınca Tsarskoye Selo'daki birliğine geri döndü ve sosyal hayatına kaldığı yerden devamı etti. Soylulara duyduğu öfke, üretkenliğini artırmıştı. <i>Oteçestvenniye Zapiski</i> dergisinde şiirleri düzenli olarak yayımlanmaya başladı. Teğmenliğe terfi etti.	
1839		– Belçika Krallığı resmen kuruldu. Mısır, Osmanlı İmparatorluğu'nu Nusaybin'de yendi. – Stendhal, <i>Parma Manastırı</i> ; Dickens, <i>Nicholas Nickleby</i> .
1840	Genç İvan Turgenyev de dahil tüm seçkin sınıfın katıldığı yılbaşı balosunda çarın iki kızına hakaret etti. ("Bir Ocak" şiiri bu gece hakkındadır.) Mart ayında, Fransız büyükelçisinin oğluyla giriştiği düello yüzünden bir kez daha Kafkasya'ya sürüldü. Tutukluyken, eleştirmen Vissarion Belinski'yle tanıştı. <i>Zamanımızın Bir Kahramanı</i> 'nın ilk baskısı bu sıra yayımlandı. Kafkasya'daki yeni görevine giderken, Gogol'ün doğum günü partisine katıldı. Valerik İrınağı'ndaki savaşta çarpıştı ve büyük kahramanlık gösterdi. Savaşta gördüklerini "Valerik" isimli şiirinde yazmıştır.	Justus Liebig'in bilimi çiftçiliğe uygulama yöntemleriyle Sanayi Devrimi tarım alanında başladı.

1841

Anneannesinin de çabalarıyla iki aylık bir izin alarak St. Petersburg'a gelerek *Zamanımızın Bir Kahramanı*'nı son haliyle yayımladı. İzni bitmesine rağmen geri dönmeyince apar topar cepheye geri gönderildi. 25 Temmuz günü Piyatigorsk'ta, Lermontov'un sürekli şakalarına öfkelenen Nikolay Martinov adlı bir subay onu düelloya davet etti. İki gün sonra gerçekleşen düelloda yazar, Martinov'un ilk atışıyla vurularak hayatını kaybetti. Cenazesi binlerce kişinin katıldığı törenle defnedildi. Mezarı ve adına kurulan müze, bugün Lermontovo olarak bilinen Tarkhani adlı köydedir.

ÖNSÖZ
ZAMANIMIZIN BİR KAHRAMANI
B.M. EIKHENBAUM

Zamanımızın Bir Kahramanı'nın yazılma fikri ve kompozisyonunun tarihçesi belirsizliğini korumaktadır. Ne Lermontov'un kişisel mektuplarında ne de hakkında yazılmış anılarda romana dair [kayda değer] bir bilgi yer almaktadır. Fakat bizzat hikâyeler incelenerek romanın temel fikrine ve kompozisyonuna dair bir görüş ortaya konabilir. Bir bütün olarak yayımlanmadan önce, romanın bölümlerinden üçü *Memleket Notları*'nda yayımlanmıştır: "Bela" (1839, sayı 3), "Kaderci" (1839, sayı 11) ve "Taman" (1849, sayı 2). "Bela", "Bir Subayın Kafkasya Notlarından" altbaşlığıyla karşımıza çıkmıştır. Ayrıca bu hikâyede, devamının geleceği iması da vardır. Bu ihtimal, öykünün sonunda, [gezgin anlatıcı] Maksim Maksimiç'la veda buluşmasını anlatırken öne sürülmektedir: "Bir daha karşılaştığımızı sanmıyorduk, ama karşılaştık. İsterse-niz anlatayım: Ayrı bir öyküdür bu..."

"Kaderci" karşımıza çıktığında, hepsini kapsayan bir altbaşlık yoktu, ama yayımcı şu notu düşmüştü: "Okurlarımıza yakında M.Y. Lermontov'un hem önceden yayımlanmış hem de daha önce hiç basılmamış hikâyelerini içeren bir derleme yayımlayacağını bildirmekten memnuniyet duyuyoruz. Bu derleme, Rus edebiyatı-

na verilen yeni ve güzel bir armağan olacaktır.” Yalnızca bu sözlerden yola çıkarak yayımlanacak “hikâye derlemesinin” mutlaka tam bir “kompozisyon” (ilk baskısının kapağında belirtildiği gibi), hele bir roman oluşturacağı sonucuna varamayız. Ancak yazarın “Bela”ya yazdığı önsöz “Kaderci”den önce geliyor ve bu da iki [öykü] arasında doğrudan bir yapısal bağ kuruyor: “Burada anlatılan hikâye, Maksim Maksimiç’in bana verdiği Peçorin’e ait defterlerden alınmıştır. Benim için bu kadar unutulmaz olan bu iki ismi tüm okurların hatırlamasını umamam. Bu nedenle, size Maksim Maksimiç’in *Memleket Notları*’nın üçüncü sayısında yayımlanmış olan ‘Bela’ öyküsünü anlatan iyi kalpli yaşlı subay olduğunu ve Peçorin’in de Bela’yı kaçıran genç adamın ta kendisi olduğunu hatırlatmayı gerekli görüyorum. Peçorin’in defterlerinden bölümleri, aynen benim elime geçtikleri haliyle sunuyorum.” Dikkatli okurunun, “Kaderci”nin anlatıcısının ve kahramanının Peçorin’den başkası olmadığını kendiliğinden fark edebileceğini de eklemek gerek, zira öykünün sonunda “Kaleye dönünce, başımdan geçenleri ve tanık olduğum şeyleri anlattım Maksim Maksimiç’a...”

ve benzeri ifadeler yer alıyor. Ayrıca, “Kaderci”nin önsözünde Peçorin’in kendi kişiliğini “Bela”nın [gezgin anlatıcısının] kişiliğiyle ilişkilendirerek, Maksim Maksimiç’la buluşmasının anlatıldığı kısma belgesel ya da biyografi havası verdiğini de belirtmek gerek. “Taman” ise 1840’ta yayıncının şu kısa notuyla basılmıştı: “Bu, 1839’da *Memleket Notları*’nın üçüncü sayısında yayımlanmış olan ‘Bela’ hikâyesindeki Peçorin’in defterlerinden alınmış başka bir parçadır.”

Zamanımızın Bir Kahramanı, tek bir karakterin etrafında toplanan bir öyküler dizisidir. Bu “kompozisyonu”, 1830’ların Rus edebiyatındaki her türlü benzer derleme ve diziden ayıran en önemli fark budur. Bu denli psikolojik yorumlara dayanan bir diziyi geliştirmek ve sanatsal anlamda tatmin edici kılmak için, önceki hikâye dizilerinde alışlagelmiş yöntemlerden uzaklaşmak ve hikâye dizisini tamamen doğal olmaya sevk edecek yeni bir yöntem keşfetmek

gerekliydi. Lermontov'un yaptığı tam olarak buydu ve bunu gezgin anlatıcısını kahramandan ayırarak ve diziyi alışılmamış bir kronolojik sırayla tasarlayarak başardı. Üstelik bu kronolojik sıra, yalnızca bir anlatıcıdan diğerine geçilebilmesini sağlamakla kalmıyor (ki bunu önceden Bestuzhev de başarmıştı), aynı zamanda kahramanın hayatı ve kişiliğiyle adım adım tanışmamızı da sağlıyor. Karakterin karşılaştığımız ilk özelliklerinden itibaren, okur olarak, uzaktan da olsa ("Bela"nın gezgin anlatıcısı bize Maksim Maksimiç'in hikâyesini aktarıyor), doğrudan gezgin anlatıcının ["Maksim Maksimiç"la Peçorin hakkındaki] tesadüfi gözlemlerine ("Peçorin'in Defterleri"nin önsözünde belirtildiği gibi "ana yolda") dâyanan direkt bir tasvirle karşılaşyoruz. Okurun hassasiyeti için yapılan bu oldukça akıcı hazırlığı takiben, bize kahramanın notlarını temel alarak onu kendi fikirlerimize göre değerlendirme imkânı sunuluyor. Belinski, romanın bölümlerinin içsel zorunluğuna uygun olarak düzenlendiğini belirtmiştir. Ona göre "Kronolojik kesintilere karşın, romanı yazarın belirlediğinden farklı bir düzenle okumak imkânsızdır. Aksi takdirde, kişi, bir roman değil, fevkalade iki masal ve birkaç harika hikâye okumuş olur."¹

Kahramanın hayatının yalnızca kesitler halinde değil (günlüğün önsözünde gezgin anlatıcı tarafından belirtildiği gibi), normal kronolojik sıranın tamamen yıkılmasıyla ya da daha iyi açıklamak gerekirse, iki farklı kronolojik hareketin kesiştirilmesiyle verildiğini de eklemek gerekir. Bu hareketlerden biri doğrudan ve mantığa uygun şekilde ilerlemektedir: Maksim Maksimiç'la ilk karşılaşmadan ("Bela") ertesi gün gerçekleşen ikinci karşılaşmaya kadar. Biraz daha zaman geçtikten sonra, Peçorin'in ölüm haberini alan gezgin anlatıcı, onun notlarını yayımlar. [Gezgin anlatıcının] kronoloji[si] – gezgin anlatıcının (ve onunla birlikte okurun) kahramanla tanışıklığının hikâyesi bu şekildedir.

Diğer hareket, "Taman"dan başlayarak Peçorin'in, belli ki cepheye katıldıktan sonra, kaplıcaya vardığı "Prenses Meri"ye kadar,

1 V.G. Belinski, *Polnoe sobranie sochinenii*, cilt 13, Moskova, 1953-59, 4, s. 267.

olayların kronolojisini tasvir ediyor ("Taman" da Peçorin'in cepheye giden bir subay olduğunu hatırlayın). Ama Peçorin, Gruşnitski'yle düellosundan sonra kalede Maksim Maksimiç'in emrine girdiğine göre ("İşte bir buçuk aydır N... kalesindeyim. Maksim Maksimiç ava gitti..."), "Prenses Meri" ve "Kaderci"nin arasına "Bela" hikâyesini eklemek zorundayız. "Maksim Maksimiç" parçasında anlatılan gezgin anlatıcıyla kahramanın tanışması, "Bela"da anlatılan olaylardan beş yıl sonra vuku buluyor ("Yakında beş yıl olacak," diyor yüzbaşı) ve okur bu buluşmadan günlükle karşılaşmadan önce haberdar oluyor. Ayrıca okur, "su perisi" Prenses Meri'yle macerasını ve benzeri olayları okumadan önce, kahramanın öldüğünü keşfediyor günlüğün önsözünde. Bu şok edici haberi *nasıl* aldığımızı da unutmamak gerek: "Geçenlerde Peçorin'in İran'dan dönüşte öldüğünü öğrendim. Bu habere çok sevindim..."

Yani elimizde ikili bir yapı var; biri gerekli olan roman etkisini süreç ve konunun karmaşıklığıyla yaratırken, diğeri okuru kahramanın özel dünyasına götürüyor ve en karmaşık ve zor unsurların – gezgin anlatıcının kahramanın kendisiyle tanışması ve kahramanın (olay örgüsü açısından) zamansız ölüm haberi– doğal bir şekilde sunulmasını sağlıyor. Bütün bunlar, 1830'ların Rus nesir dünyası için tam bir yenilikti. Bu yalnızca dar veya biçimsel bir deney değildi. Aslında [Lermontov'un] "insan ruhunun tarihini" öyküleme ve okurun önüne, Belinski'nin deyişiyle "ateşli, modern bir vicdan sorgulaması" koyma arzusunun bir sonucuydu. Bunu başarmak için, önceki örnekte bahsettiğimiz gibi ayrık hikâyeler arasında bağlantı kurmasını ve olay örgüsünü geliştirmesini sağlayabilecek tüm yöntemleri kullanması, ancak bunu yaparken onlara yeni işlevler kazandırması ve bu işlevler arasında kendi içinde mantıklı olmalarını sağlayacak bağlar kurması gerekiyordu.

Apollon Griogriev haklıydı: "[Bestuzhev-Marlinski'nin] *Ammat-bek* ve ölümsüz *Mulla Nur* eserlerini kasıp kavuran öğeler, sanatçının güçlü ve etkili eli sayesinde, Lermontov'un [*Zamanımızın*

Bir Kahramanı'nda] da karşımıza çıkıyor..."² Dolayısıyla (kahramanın akıcı bir şekilde geliştirilebilmesi için) Peçorin hakkında edindiğimiz ilk bilgiyi, bilgili ve iyi niyetli bir adam olan ancak yetiştirilme tarzı ve [karakter] bakımından kahramana teğet geçen eşsiz bir anlatıcının ağzından vermek gerekiyordu. Bu da Maksim Maksimiç'i gerekli kılıyordu. Oysaki 1830'larda eser veren başka bir yazarın elinde, Maksim Maksimiç romanın devamında birincil anlatıcı olarak kalırdı. Lermontov, Maksim Maksimiç'in romandaki yerini sağlamlaştırmak ve harekete geçirme işlevinin daha az dikkat çekici olmasını sağlamak için elinden geleni yaptı. Gerçeğe benzerliği ve bilgi verirkenki sahiciliği, *Zamanımızın Bir Kahramanı*'nın sanatsal başarılarından biridir. Bu sayede, okurun o zamanın (hem Rus hem de Batı) edebiyatından aşına olduğu "romantik" durumlar ve sahneler, tamamen doğal ve "gerçekçi" bir hava yakalamayı başarıyor. Lermontov'un eski malzemeleri bütünleştirebilmesini sağlayan sadeliği, Peçorin gibi "şeytani" öğeler barındıran bir karakterin sıradışı tasvirinin arka planında kullanıldığında da oldukça etkili oluyor. Romanın ikili yapısı ve Rus yaşam tarzının ikili psikolojisi biçimsel betimlemeleriyle pekiştiriliyor.

Romanın doğurduğu estetik zorlukların üstesinden gelmek için Lermontov'un, romanın yapısıyla alakalı en temel soruyu çözüme ulaştırması gerekiyordu: Kahramanın iç dünyası okura nasıl gösterilebilirdi? Bu kahramanın kendi kendini ifşa etmesi yoluyla (itiraf şeklinde) mi yoksa üçüncü bir kişi, bir anlatıcı aracılığıyla mı olacaktı? Daha da önemlisi, Lermontov'un [romanı oluşturan bölüm-

2 "Sovremennoe obozrenie", *Vremia*, sayı 10, 1892, s. 26. Bununla birlikte Tolstoy'un S.T. Semenov ile konuşurken "Marlinski okudunuz mu?" diye sordugunu, "Hayır, okumadım," cevabını alınca "Ne fena. Çalışmaları çok ilgi çekici," dediğini hatırlayalım. S.T. Semenov, *Vospominaniia o L.N. Tolstom*, St. Petersburg, 1912, s. 80. [Eikhenbaum'un notu.]

Ayrıca bkz. A.A. Bestuzhev-Marlinski, *Ammalat-bek*, çev. Lewis Bagby, *The Ardis Anthology of Russian Romanticism*, der. Christine Rydel, Ann Arbor, 1984, s. 212-41; Lewis Bagby, *Alexander Bestuzhev-Marlinskyi*, University Park, 1995, s. 306-31; Susan Layton, *Russian Literature and Empire: Conquest of the Caucasus from Pushkin to Tolstoy*, Cambridge, 1994, s. 110-32.

lerin] doğal ve ikna edici olması arzusu dikkate alındığında, bu iki yöntemin de avantajları ve dezavantajları olduğu görülüyor. İtiraf şeklinde olan ilk yöntem, kahramanın kendini incelemesi ve haklı çıkarması için gerekli imkânları sunuyor, ayrıca diğerlerinin onun hakkındaki eleştiri ve yargılarına olduğu kadar ironiye de yer verilebilmesini sağlıyor. Ama aynı zamanda dünyayı kahramanın öznel algısıyla sınırlandırıyor. Bu ya yazarı kararsız bir konuma düşürüyor ya da okuru kahramanın portresinin yazarın kendi portresi olduğunu düşünmeye itiyor. Üçüncü kişinin anlatımına dayanan ikinci yöntem, hikâyeye dış dünyadan malzemeleri ve her türlü "gerçekliği" dahil edecekti – tabii "ruhun hikâyesi" dışında, ki onu ifşa etmek yalnızca (kulak misafiri olma, tesadüfen karşılaşma gibi) alışlagelmiş ve hatta saf yöntemlerin yardımıyla (ve yine de bir dereceye kadar) mümkün olabilirdi. Bu da işin [gerçeğe benzerliğini] zayıflatır ve sanatsal illüzyonu yerle bir ederdi. Roman kendini kısa hikâyeye biçiminden kurtarıp drama mertebesine ulaştıktan sonra (öyle ki anlatıcının işlevi yalnızca önemli noktalara dikkat çekmeye indirgenmişti), edebiyat dünyasında, anlatıcının her türlü güdüsel yapının dışında oluşturulabileceği (yani her şeyi bilen, adeta ana karakterin etrafında dolanan bir kişinin gözünden anlatıldığı) bir yöntem ortaya çıktı. Lermontov bu yöntemi kullanamazdı çünkü romanı bütün bir anlatı olarak değil, ayrıık öykülerden oluşan bir dizi olarak yaratılmıştı. Lermontov'un okuru, hem kahramanın kendisi hakkında (öznel bir şekilde) verdiği bilgilere dayanarak hem de dışarıdan (nesnel bir bakış açısıyla) bakarak kahramanın tasvirine nasıl ulaşabilirdi?

Zamanımızın Bir Kahramanı'nın üzerinde çalışırken, Lermontov'un çözmesi gereken temel biçimsel (türe ve şekle dair) problemler bunlardı. Şans eseri olay örgüsünün gelişimine ilişkin birtakım biçimsel problemin de baş gösterdiğini söylemeye gerek yok. Roman ayrı hikâyelerden oluşacaktı. Yani kahramanın ve ruhunun hikâyesi bir bütün halinde ve sıralı olarak değil, parçalar halinde sunulacaktı. Bu gerçek dikkate alınırca, [Lermontov'un ya-

rım kalan romanı *Prenses Ligovskaya*'da yapıldığı gibi], kahramanın geçmişini (ebeveynlerini, çocukluğunu, ergenliğini, gençliğini vs.) teşhir etmeye gerek kalmayacaktı. Romanı kahramanın ölümlüyle veya ailesinin koynunda geçirdiği enfes yaşlılığını anlatan çok dokunaklı bir sonsözle bitirmeye de ihtiyaç duyulmayacaktı. Tamamen farklı bir şey gerekiyordu: Bütün parçaların, kahramanın "asrın hastalığını" ve tutkuların "yıkımını" (üstelik toplum tarafından yıkılması) teşkil eden ve kahramanlığı değersizleştiren duygusal çatışma ve tutarsızlıklarını [okura] açacak biçimde bağımsız ve etkileyici olması. Başka bir deyişle, kahramanı muhtelif durumlarda betimlemek gerekiyordu – yalnızca olumlu değil aynı zamanda olumsuz durumlarda; yalnızca özel değil aynı zamanda kamusal ortamlarda da. Daha da başka türlü romanın "öyküler dizisini" oluşturan hikâyeler, hem temsil ettikleri türler bakımından hem de anlattıkları karakterlerin çeşitliliği bakımından farklı olmalıydı.

Zamanımızın Bir Kahramanı gibi "kişisel" türde bir roman yaratılırken, çevredekiler sorunu özel bir önem kazandı. Kimse kahramanla eşit seviyede bulunamaz veya onun karşısında üstünlük elde edemezdi. Düşmanlarının ve belki de tek bir arkadaşının olması gerekecekti. Buna ek olarak, tabii ki, hayatında ve davranışlarında "kalp kırıklığının" ve (gözlerinin açılmasıyla ve anlamsız intikamla sonuçlanan) "boş tutku" dönemlerinin açıkça belli edilmesi kesinlikle gerekli olacaktı. Aslında bu o kadar önemliydi ki, dizideki neredeyse her hikâyenin bir aşk entrikasından meydana gelmesi gerekecekti.

Ancak Lermontov'un romanının başarılı, etkili ve ikna edici bir sonuç vermesi için üstesinden gelmesi gereken unsurların listesi bunlarla da bitmiyor. Puşkin, Onegin'inin okura bir anda ahmakça görünebileceğinden ya da trajedi ve komedi arasındaki önemli sınırı aşabileceğinden endişe etmeme ayrıcalığına sahipti. Tatyana bile bu korkutucu düşünce üzerine kafa yormuştu:

Neydi o öyleyse? Bir taklit mi?
Boş bir hayal ya da bir şaka,
Harold'ın pelerini içinde bir Moskovalı,
Sahte tavırların külliyyatı,
Modaya uygun sözcükler sözlüğü...
Sadece gülünç taklit veya bir dolandırıcı mı?³

Lermontov'un kahramanı hakkında böyle bir yorum yapılmasından korkmak için daha büyük nedenleri vardı, çünkü Peçorin karakteri daha zor bir rol oynuyordu ve hayattaki yüce görevini yerine getiremeyen "çağın[ın] kahramanı" olarak aldığı risk daha büyüktü. Lermontov onu bir anda ahmakça ya da önemsiz görünme tehlikesinden nasıl koruyabilirdi?

Peçorin'in imajını tehdit eden tehlikenin hem okur hem de zamanın edebi koşullarından kaynaklandığını söyleyebiliriz, zira o yıllara "Byronizm'den", "romantizmden", [romantik] "kahramanlıktan" ve tarihsel olaylar tarafından çoktan ezilmiş olsa da "ruhun yüceliğinden" topluca kaçış hâkimdi. Ancak Lermontov, genç bir Rus'u [Gogol'ün "Müfettiş"indeki] Hlestakov gibi değil, hayatta soylu amaçları olan, güçlü ve tutkulu, "Prenses Ligovskaya"dan alıntı yapmak gerekirse "fevkalade istidatlı" bir varlık olarak göstermeyi tarihî yükümlülüğü ya da görevi olarak görüyordu. *Zamanımızın Bir Kahramanı*'nı yazarken Lermontov'un aklında yalnızca Onegin değil, [Griboyedov'un *Fazla Zeki Olmanın Şansızlığı*'ndaki] Şatski de vardı. "İlk gençlik yıllarımda hayalperest biriydim," diyor Peçorin. Bırakalım o "onların yeryüzünde inançsız, gurursuz, zevksiz ve korkusuz dolaşan zavallı torunları"ndan biri sayılsın. Bu itiraf bile onu dünyadaki Oneginlerden daha üst bir düzeye çıkarıyor, zira bir Onegin "inanç" lafını asla ağzına almaz.

Peçorin'in özelliklerinden birisinin gülünç bir taklidi olarak Gruşnitski'yi oluşturmak gerektiği gibi (aynı amaç uğruna) Peçorin'in ironik tarafını yansıtmayı için de başka bir karakter [Werner] kur-

3 Aleksandr Puşkin, *Yevgeni Onegin*, çev. James Falen, Carbondale, III., 1990, s. 177.

gulamak gerekliydi. Bu, okurların ya da eleştirmenlerin kendi kendilerine böyle bir durum varsaymaları ihtimalini ortadan kaldırırdı. Romanda Werner ortaya çıktıktan sonra, kimse yazarı kahramanını kayırmakla suçlayamazdı. Werner'in Pitigorsk gençleri tarafından "Mefstofeles" diye çağırıldığını hatırlayın. Peçorin Gruşnitski'nin yanında muhafız subayı kılığına girmiş şeytan gibi görünürken, Werner'in yanında biraz Faust gibiydi, çünkü Vera'yla ilk karşılaşmasından sonraki sözleri, Goethe'nin sesiyle yankılanıyordu: "Bu faydalı fırtınalarıyla bana dönmeye çalışan gençlik olabilir mi... Fakat görünürde hâlâ bir oğlan olduğumu düşünmek saçma: Yüzüm solgun ama hâlâ taze görünümlü, kol ve bacaklarım çevik ve kıvrak, saçlarım kalın ve kıvrık, gözlerim parlıyor, kanım kaynıyor."

Peçorin'in "günlüğünün" sınırları dahilinde betimlenmesi için Gruşnitski ve Werner karakterleri gayet yeterliydi, ancak yine de [daha fazlası gerekiyordu]. Yeni romanı kendisinden öncekilerden ayıran temel ve başlıca gelişmelerden biri, kahramanın nesnel tasviriydi – yalnızca (Musset'nin *Bir Zamane Çocuğunun İtirafı*'nda olduğu gibi) "itiraflarla" ya da (örneğin Constant'ın *Adolphe*'unda olduğu gibi) anı yazısı türüyle kısıtlanmaması anlamında değil; her ne sebeple olursa olsun, kahramanının attığı her adımı ve hatta aklından geçen her düşünceyi bilen geleneksel yazar-anlatıcının kalkması anlamında nesnellik. Yeni romanda olaylar öyle bir şekilde anlatılmalıydı ki, yazarın kendisi bile edindiği bilgileri başkalarından duymalıydı. Yazar için oldukça tuhaf ve çelişkili olsa da, bu konum, okura azımsanmayacak bir gerçeğe benzerlik sunma olanağı sağlıyor ve elindeki hayali malzemeyi etkili bir şekilde kullanmak isteyen yazarın epey işine yarıyor. Bu sebeptendir ki, Maksim Maksimiç anlatıcı rolüyle ortaya çıkıyor ve romanda karşımıza çıkan ilk hikâye "Bela" oluyor. Bu hikâye, biri diğerini harekete geçiren, biri diğerinin ilerleyişine ket vuran ve böylece gerilim yaratan iki farklı türü harmanlıyor.

1838 yılında, Kafkasya'da geçen ve özellikle ilk bakışta kendisinden öncekilerden farksız görünen ve bunu basmakalıp alt-

başlığıyla ("Bir Subayın Kafkasya Notlarından") belli eden bir öykü yazmak cesaret isterdi. Okurlar, özellikle de eleştirmenler o yazardan umudu kesebilirdi: "Bu subaylar ve çılgın Kafkasya da yetti artık!" 1830'larda Rus edebiyatını ele geçirmiş olan Kafkasya şairleri ve destanları şöyle dursun, "Kafkas hamamlarında geçirilen akşamüstleri,"⁴ nesir halinde yazılmış Kafkasya öyküleri ve romanları moda haline gelmişti.

"Bela" öyküsü, "Bir Subayın Kafkasya Notlarından" altbaşlığına rağmen, bu duruma karşı ortaya çıkmıştır. Yine de Puşkin'in *Erzurum Yolculuğu*'nun Lermontov için ana hareket noktası olduğunu eklemek gerekir. Kendi metniyle onu yan yana koyarak, gezi günlüğüyle kısa roman karışımı bir tür yarattı. Belki de tam tersi oldu: Lermontov "dramatik" (veya macera) kısa romanını gezi öyküsüne ekledi ve bu sayede daha karmaşık bir hikâye çizgisi oluşturmakla kalmadı, aynı zamanda olayların evrimsel gelişimini de engelledi. Böylece öykünün anlatılması için tamamen doğal ve "akıllıca" bir yöntem geliştirmiş oldu ("Önce şunu söyleyeyim size, yazmakta olduğum bir öykü değil, gezi notlarıdır.") Ayrıca Rus edebiyatında Kafkasya alt kategorisinde yer alan gezi notları için yeni bir görev tanımlamış oldu, ki bu türün son rötuşları Puşkin tarafından atılmıştı. Bu tam Lermontov'un yapacağı bir hareketti. "Bela"da gezi hikâyesi, eski bağımsız anlamını yitiriyor ve yeni bir hikâye çizgisinin malzemesini oluşturuyor, böylece türün kendisi baştan yaratılıyor. Bu Lermontov'un estetik anlamdaki büyük başarısını gösteriyor.

Bela'nın öyküsü Maksim Maksimîç tarafından anlatılıyor, ancak bu [gezgin anlatıcı] onun ağzından "başından geçmiş bir olayı" öğrenmeye çalıştıktan sonra oluyor. Öyküsünü üç ayrı etapta anlatıyor (Kazbiç'in ve Peçorin'in monologları araya eklenmiş şekilde): (1) "Anlayacağınız, o sıralar bölüğümle Terek Irmağı'nın karşı yakasında bir kalededim," sözleriyle başlayıp "Atlarımıza atlayıp kaleye döndük," diye bitirene kadar; (2) "Ne yaparsın! Başladım

4 Bestuzhev-Marlinski, bu isimde bir skeç kaleme almıştır.

bir kez, gerisini getirmek zorundayım,”dan “Evet, mutluydular!”a kadar; (3) “Doğru söylüyorsunuz,”dan “Kobi’de Maksim Maksimîç’le ayrıldık”a kadar. Yazarın Gud Dağı yolunda bir kulübede gecerken Maksim Maksimîç’le tanışmalarını anlattığı uzun bir ara veriliyor. Uzun hikâyenin ikinci ve üçüncü kısımları arasında uzun bir ara var ve bu boşluk Gud Dağı’na çıkan bayır, Koyşaur Vadisi’nin manzarası, Gud Dağı’ndan inen yol, Krestovaya Dağı’na çıkış, oradan iniş ve Kobi istasyonundaki kulübede geçirilen başka bir akşam hakkında detaylarla dolu. Bütün bunlara, Bela’nın hikâyesinin gerçek anlatıcısının ya da yazarının Maksim Maksimîç değil, “arabasıyla Tiflis’ten gelen” yazar olduğunu da eklemeliyiz. Zira Vladikafkas’ta tutulduğu süreyi değerlendirmek adına aklına şöyle bir fikir gelir: “Oyalanmak için ben de oturur Maksim Maksimîç’in anlattığı Bela’nın öyküsünü yazarım diye düşündüm. Ama onun uzun bir öyküler zincirinin ilk halkası olacağı hiç aklıma gelmemişti.” Özellikle romanın çok doğal ve sade görüldüğü ilk okumadan sonra, yakın bir inceleme bize hikâyenin yapısının aslında ne kadar karmaşık olduğunu gösteriyor.

Romanın yapısı ve sanatsal niteliği sayesinde, edebi tür yeniden hayat bulmuştur. [Lermontov’un] yeni fikirleri ve çağrışımları, hikâye çizgisini zenginleştirmiştir. Belinski, şaşkınlığını açıkça dile getirirken son derece haklıydı (bu şaşırma eğilimi, bir eleştirmen olarak sahip olduğu en müthiş yeteneklerinden biridir): “Peki öykünün ‘konusu’ tam olarak neden oluşuyor? Bir Rus subayı bir Çerkez kızını kaçırıyor, en başlarda onu çok seviyor, ama kısa sürede ondan soğuyor. Daha sonra [Kazbiç] kızı kaçırmaya yelteniyor, ancak yakalanma tehlikesiyle karşı karşıya kalınca kızı yaralayıp bırakıyor, kız da aldığı bu yara nedeniyle ölüyor. Bu kadar! Burada oldukça önemsiz birçok şey olması bir yana; şiirsel, bilhassa eşsiz, çok dikkat çekici hiçbir şey yok. Her şey son derece sıradan, hatıta modası geçmiş.” Belinski’nin cevabı belirsiz ve her yönüyle fazla soyut: “Bir sanat eseri, sanatçı kalemi eline almadan önce, sanatçının ruhunda baştan aşağı hazırlanmış olmalı... İlişkileriyle oyunu-

nu veya öyküsünü şekillendirecek karakterleri vaktinden önce kar-
şısında görmeli. Sanatçı düşünüp taşınmaz, derinlemesine incele-
mez, hayaller içinde kendini kaybetmez. Ona her şey kendiliğın-
den gelir ve sayfada olması gerektiğı şekilde belirir.” Elbette bu du-
rum ne savunulabilir ne de gerekli soruyu yöneltmektedir. Kuşku-
suz ki sanatçı çok düşünüp taşınır, derinlemesine inceler, sık sık te-
laşlanır, yazdıklarının üstünü çizer, baştan yazar – ve bütün bunla-
rı sözcüklerden, kombinasyonlarından yeni ve taze anlamlar çıkar-
mak için yapar. Şiirde bu süreç, ritimle ve sözcüğün ritme bağılı an-
lamsal etkisiyle uyumludur. Nesirdeyse (özellikle romanda), bu sü-
rece biçimsel araçlardan çok, olay örgüsünün konu odaklı olarak
yapıcı şekilde detaylandırılması, çeşitli sahne ve bölümlerin ardışık-
lığı ve bağlantısı, ve [bu öğeler için] sağlam ve yeni bir motivasyon
biçimi sağlanmasıyla ulaşılır.

Bu, “Bela”da şaşırtıcı bir ustalikle başarılmıştır. Çerkez kızının
öyküsü, olayları her ne kadar ciddiye alsa da, sosyal statü, kişilik
ve yaş itibarıyla yalnızca bir gözlemci olabilecek biri tarafından an-
latılıyor. Hatta anlatıcı Peçorin’i biraz kısıkanıyor (“Çok üzölmüş-
tüm, çünkü ömrümde hiçbir kadın böyle sevmemişti beni”), bu da
[Maksim Maksimic’in] öyküsüne kâfi derecede bir dokunaklılık ka-
tıyor. Sözleri bir yüzbaşının tipik konuşma tarzıyla tam olarak uyuş-
muyorsa, Maksim Maksimic’in öyküsünün tamamının [gezgin an-
latıcı] tarafından aktarılmasının bu tutarsızlığa sebep olmasından-
dır. Bu durumda Maksim Maksimic’in sözlerinin birebir kopyası or-
taya çıkmamış olurdu. İşin aslı şu ki Lermontov bir yandan iki an-
latıcı arasındaki üslup farkını muhafaza etmek, ama aynı zaman-
da kurgusal anlatım tarzını ayrı dillere bölmeyerek bir birlik sağla-
mak zorundaydı: gezgin anlatıcının, yüzbaşının, haydut Kazbiç’in,
Azamat’ın, Bela’nın ve (Maksim Maksimic’in dediğine göre sözleri
“beynine kazınan”) Peçorin’in dili. İşin [biçimsel] kısmı burada sayı-
lan karakterlerin her birine kendi dil “işaretlerinin” verilmesiyle çö-
züldü. Bu işaretler her birinin konuşmasına belirli bir üslup ve renk
kattı. Yine de bütün olarak çalışma tek bir “yazarın” çalışması şek-

linde işliyor, Maksim Maksimiç'in "ağzından laf alıp" kağıda dökken yazarın. Bu şekilde, "sıkıcılık derecesinde yaygın olan" Çerkez kızın Rus subay tarafından kaçırılması öyküsü, birkaç hata barındıran bir prizmadan yansıtılıyor – bu sayede okur öyküyü çok renkli, büyük bir öneme sahip bir tayf olarak algılıyor.

Sözcüklere yeni anlamlar katan bu karmaşık anlatımın yapısı dışında, daha önce de bahsettiğimiz gibi Bela'nın öyküsü de kapsamlı bir karışımı temsil ediyor: Macera öyküsü gezi yazısına dönüşüyor ve bu gezi anlatısı hareketi bölmek için macera öyküsüne dahil oluyor. Bu, öykünün aşamalı bir yapıya sahip olmasını sağlıyor. Hikâyenin "kendi kendine, yazarın hiç yardımı olmadan" [Belinski] aktığı izlenimini yaratmak için, bu en yalın ve doğal yoldan gerçekleştiriliyor. Lermontov yalnızca bir noktada bu illüzyonu kırarak okurun hikâyede işleyen sanatın gücünü hissetmesine izin veriyor: "Evet, mutluydular!" diyor Maksim Maksimiç. "Ne sıkıcı bir durum!" diye haykırıyor muhatabı küçümseyerek (şüphesiz okurun da duygularını paylaşıyor). Akabinde Gud Dağı'na tırmanışın ve oradan inişin yavaş ve detaylı bir tasviri başlıyor, okurun sabrı pahasına yapılmış fakat aynı zamanda sabrı tükenene kadar onu (umuyoruz ki) her detaya dikkat etmeye –ki bu her yazarın isteyeceği bir şeydir– zorlayan bir tasvir. Ve tam o sırada, bir önceki aforizmasıyla ("İnsanlar biraz daha düşünecek olsalar yaşamın hiç de o kadar endişelenmeye değmeyeceğini anlarlar...") kurgudaki gelişmenin durduğu o anda, sağır edici bir soru yankılanıyor aniden: "Ama sanırım siz Bela'nın öyküsünün sonunu öğrenmek istiyorsunuzdur." Bu soruyu soran kim? Belki de Maksim Maksimiç muhatabına (gezgin anlatıcı) soruyor. Hayır, bu soruyu [gezgin anlatıcı] daha önce doğrudan temasa geçmediği kendi okurlarına yöneltiyor. Ayrıca şu şakacı cevap da okurlara yönelik: "Önce şunu söyleyeyim size, yazmakta olduğum bir öykü değil, gezi notlarıdır. Dolayısıyla, yüzbaşı öyküyü yolculuğumuzun neresinde anlattıysa ben de orasında anlatmalıyım. Bu yüzden ya bekleyeceksiniz ya da birkaç sayfayı okumadan çevireceksiniz. Ama bunu öner-

mem size..." Bu, Betuzhev'in *Sınav*'ında (*The Test*, 1831)⁵ gördüğümüz taktikle özünde aynı, ancak bir farkla: Orada aksiyona, türün [toplum anlatısı] sağladığı bir motivasyon olmaksızın açıkça ara veriliyor. Burada ise söz konusu ara daha ciddi bir iş görüyor; kurguya yeni bir düşünsel ve duygusal renk katan [öykünün] karma yapısından kaynaklanıyor.

"Bela"nın yazarı işte tam bu noktada, bu uzun "coğrafi" molanın arasında, kendi karakterine ve dolayısıyla tüm romana biraz daha ışık tutan çok değerli bir cümle sarf ediyor. Kayşaur Dağı'ndan iniş zorludur: "Atlar bitkindi, bizler donuyorduk. Tipi de bizim kuzeyde olduğu gibi, giderek güçleniyordu. Ama buradaki uğultusu daha bir hüznü, daha iç karartıcıydı. Şöyle geçiriyordum içimden: 'Sen de bir sürgünsün benim gibi, tipi... Engin, uçsuz bucaksız bozkırların özlemini çekiyorsun! Soğuk kanatlarını istediğin yöne çevirirsin bozkırda, ama çılgınlık atarak kendini demir kafesinin parmaklarına çarpıp duran bir kartal gibi bunalıyorsun burada, dar geliyor sana buralar...' " "Sen de bir sürgünsün" sözleri kime atıfta bulunuyor? Belli ki yakın zamanda (1840 Nisanı'nda) aynı görüşü bu sefer kara bulutlara atıfta bulunarak tekrarlayacaktır: "Acele edin sürgünler, tıpkı benim gibi." Nitekim bu "Tiflis yolcusu", *Zamanımızın Bir Kahramanı* üzerine yapılmış çalışmalarda çoğunlukla bahsedildiği gibi "gezgin bir subay" değil, bir yazardır, ancak sürgün edilmiştir. Ve görüldüğü üzere Petersburg'a değil, tıpkı Maksim Maksimiç gibi ("Sanırım yol arkadaşınız?") Stavropol'e yolculuk etmektedir.

"Bela" ve "Maksim Maksimiç"ın anlatıcısının yazarlığı hakkında söylenenlere, bu mesleğin de romanın en önemli sorunlarından birine tamı tamına uyduğunu da eklemeliyiz: Bir noktada kahramanın, dahası "zamanımızın bir kahramanının" portresini çizmek gerekecekti. Bu portrenin çizilmesi, zamanın edebiyatının geleneği ve daha da önemlisi gereksiz bir zorunluluktan. Fakat bu sefer

5 Aleksandr Bestuzhev-Marlinski, "The Test", çev. Lewis Bagby, *Russian Romantic Prose: An Anthology* içinde, der. Carl Proffer, Ann Arbor, 1979, s. 145-195.

bu görev, yeni ve önemli bir anlam kazanmıştır, çünkü Peçorin'in kişiliği, "Bela"da anlatılan hikâyeyi yakından ilgilendirmektedir – aslında bu, Lermontov'un buradaki en büyük başarısıdır. [Lermontov'un] kahramanın portresine nüktedan ve makul bir motivasyon yerleştirmiş olması manidardır. "Posta arabasıyla Tiflis'e yolculuk eden gezgin", Bela öyküsünü dinleyen ve kağıda döken bir yazara dönüşür ve daha sonra Peçorin'in ta kendisiyle yüz yüze gelir. [Peçorin'e] gözünün takılması, tüm hatlarını incelemesi, bu (kaptanın kendi tasvirini alıntılarla gerekirse) "tuhaf" adamın her hareketini gözlemlemesi son derece doğaldır. Böylelikle bireyin dış görünüşü ile genel olarak ruhu veya karakteri arasındaki ilişkiye dair savı temel alan bir portre elde ediyoruz. Söz konusu sav vasıtasıyla en yeni felsefi ve bilimsel teorilerle bağlantı kurulmuş oluyor. Bu teoriler materyalist felsefenin erken gelişim döneminin temelini oluşturmuştur – buradaki semptomatik, Werner'in dış görünüşüdür. Örneğin, bu sıralarda Kazan Üniversitesi'nden Prof. E.F. Arislov'un (1806-1975) *Dış Görünüşün Önemi Üzerine* (1846) ve *Fiziksel Özellikler Üzerine* (1831) başlıklı çalışmalarının yayımlanmış olması manidardır. Lermontov, Peçorin'in ellerini, yürüyüş biçimini, kırıksıklıklarını, saçlarının rengiyle kaşlarının ve bıyıklarının rengi arasındaki farkı yorumlayarak psikolojisini tespit ediyor. Bu detayların açık ve net bir şekilde beyaz atların çiftleşme işaretleriyle karşılaştırılmasıyla, Peçorin'in portresinin materyalist temeli vurgulanmaktadır.

Şimdi Peçorin'in psikolojik tasvirine dönelim. "Bela"dan sonra Peçorin hayli gizemli kalmaya devam ediyor. "Çok tuhaf! Söyley misiniz lütfen, anladığım kadarıyla siz de bulundunuz başkentte, hem de yakın bir zaman önce: Başkent'in gençleri hep böyle midir?" diye soruyor Maksim Maksimiç "yazara". Eleştirel tavrı gizemi hafifletmiyor, aksine tasvirine kaba bir şeytanilik katarak sağlamlaştırıyor. "Taman", romana "Bela" ve "Maksim Maksimiç"ta karşılaştığımız [hastalığın] psikolojik ve kurguya yönelik antidotu olarak eklenmiştir (esasen romandan bağımsız olarak

yazılmıştır). "Bela"da okurun gözüne çarpan naif "Rousseau'vari" dokunuş, "Taman"da ortadan kalkar. Doğru, Peçorin "Bela"da "Yabani bir kadının sevgisi bir sosyete kadınınkinden pek de farklı değilmiş. Birinin cahilliği ve basitliği ötekinin hoppalığı gibi bıkıyor insanı," sonucuna varıyor. Ancak bu, önemli bir şeyden ziyade "şeytaniliğe" yorulabilir. "Taman"da kahraman yine "yabani bir kadın" derdine düşmüştür, ancak bu kez bozguna uğrar ve öldürülmesine ramak kalır. "Su perisi" bir kaçakçının kadınından başkası değildir ve aslında alışılmadık haydutların dünyasının eskinin Rousseau'vari idilleriyle hiç alakası yoktur.

Bu bozgunundan sonra Peçorin'in "yabani kadınların" dünyasını ardında bırakıp onun için daha az tehlikeli ve daha tanıdık bir yuvaya, seçkin kadınların ve kızlarının dünyasına dönmesi gayet doğaldır. "Taman"dan "Prenses Meri"ye geçiş [bu değişimi yansıtır]. Bu kısım zaten başkaları tarafından roman için önemi bakımından derinlemesine incelendi. Burada okur Peçorin'in yalnızca eylemlerine değil düşüncelerine, arzularına ve şikâyetlerine de aşina oldukça, Peçorin'in karakteri yeniden ele alınıyor. Ve bütün bunlar çok değerli bir "nesir şiir" ile sonlanıyor ki, bunun anlamı bizi Prenses Meri ile Gruşnitski'nin ciddi olmayan ilişkilerinin çok ötesine götürüyor: "Ben bir korsan gemisinin güvertesinde doğmuş, büyümüş bir gemici gibiyim. Onun ruhu fırtınalara, çarpışmalara alışkıdır ve kıyıya atıldığında, gölgeli koruluk ne kadar çekerse çeksin onu, dost güneş ne kadar gülümserse gülümseyen ona, canı sıkılır, acı çeker." Ancak artık önünde müthiş fırtınalar ve savaşlar yoktur. Bekleyebileceğinin en fazlası, daha önceden de sık sık olduğu gibi, ölümle burun buruna gelmek ve yine kurtulmak olacaktır.

Romanın son öyküsünün "kader" ve "alın yazısı" meselesini konu edinmesi pek şaşırtıcı değil. Şaşırtıcı olan, ya da dikkat çekici diyelim, Lermontov'un bu konuyu nesir bir kurgunun merkezine yerleştirerek işlemeyi başarmış olmasıdır. Sorunun kendisinin önemini yok saymadan onu teorik bir anlamda (metafizik) değil, ruhani hayatın ve insanoğlunun davranış tarzının hakikati olarak psikolojik

anlamda ele almıştır. Ve hiç beklenmedik bir sonuca varır, özellikle bir kuramcı için. Ama her şeye rağmen kesinlikle ikna edici pratik bir sonuçtur bu: "Her şeyden kuşku etmeyi seviyorum ben: Aklin bu durumu kişiliğin sağlamlığına engel değildir... Tersine, bana gelince, beni neyin beklediğini bilmezsem her zaman daha bir cesaretle atılırım ileri. Öyle ya, ölümden kötü bir şey yoktur, ölümden de kaçamazsınız!" Buradaki kadercilik, farklı bir bakış açısıyla ele alınıyor: Eğer "kader" (tarihsel bir gereklilik şeklinde olsa bile) gerçekten varsa, bunun farkında olmak, muhakkak kişinin davranışlarını daha girişken ve cesur kılmalıdır. "Kadercilik" meselesi bu şekilde çözüme ulaşmaz, ancak buradan başka bir şey gün yüzüne çıkar: Hakikatle pasif bir ilişkiye mahal vermeyen ancak kişinin karakterini daha kararlı ve harekete geçmeye meyilli kılan bir felsefi duruş. Son hikâyesinde felsefi temanın anlamını böyle sanatsal bir biçimde ters yüz ederek Lermontov, onu taraflı olmaktan korumuş ve aynı zamanda romanını ahmak ve bayağı bir sonuç bölümünden kurtarmıştır.

"Kaderci", romanın hatimesi rolünü üstleniyor, fakat (Taman'da gördüğümüz üzere) anlatılan olayların kronolojik sıralaması dikate alındığında tek hatime o değil. Maksim Maksimich'la buluşma ve Peçorin'in İran'a doğru yola çıkışı daha sonra gerçekleşiyor. Üstelik kahramanın öldüğü bilgisini aldığımız ve hayatına dair yeni şeyler öğrendiğimiz "Peçorin'in Defterleri"nin önsözü, kronolojik anlamda bir hatime işlevi görüyor. Fakat işte bu, sanatın haki-katın mantığı üzerindeki gücü ve zaferidir. Ya da bir başka deyişle, olay örgüsünün, hikâyenin malzemesi üzerindeki zaferi. Kahramanın ölümü, romanın ortasında hiçbir detay verilmeden ve hayli çarpıcı bir üslupla basit bir biyografik not şeklinde beyan ediliyor: "Bu habere çok sevindim." Bu karar, yazarı romanını kahramanın ölümüyle sonlandırma klişesinden kurtarmakla kalmamış, aynı zamanda ona kapanışı esaslı bir çözümle yapma imkânı sağlamıştır.

Peçorin yalnızca son öyküde ölmekten kurtarılmıyor (roman için bir ilk), aynı zamanda "boş tutkularıyla" hiçbir bağlantısı ola-

mayan, toplumun geneli yararına cesur bir hareket sergiliyor. "Kadercı"deki aşk teması hariç tutuluyor. Romanın (daha önce tartıştığımız) ikili ve parçalı yapısı sayesinde kahraman, düzensel anlamda, ortadan kaybolmuyor. Roman, geleceğe yönelik bir vaatle –kahramanın trajik eylemsizlik durumundan çıkmasıyla– bitiyor. ("... her zaman daha bir cesaretle atılım ileri.") Bir cenaze marşından ziyade ölüm karşısındaki zaferi için tebrikler [duyuyoruz]: "Subaylar kutluyorlardı beni, gerçekten hak etmiştim de bunu!" diye onaylıyor kahramanın kendisi.

Peçorin ve Maksim Maksimiç arasındaki son konuşma, romanın son satırlarına ironik bir hava katıyor. "Kadercı"nin Peçorin değil, Maksim Maksimiç olduğu ortaya çıkıyor: "Demek onun [Vuliç'in] alinyazısı da böyleymiş!.." Ancak bu, "metafizik konulara" meyleden bir kadercilik değildir. Böylece iki karakter, tamamen zıt yönlerden gelmiş oldukları halde, romanın sonunda kısmen benzer bir hayat görüşünde birleşirler. [Tıpkı Maksim Maksimiç gibi] Peçorin, daha önce "soyut düşüncelerle" uğraşmayı sevmediğini itiraf etmiştir.

Çeviren ÖYKÜ ELITEZ

Zamanımızın Bir Kahramanı

Önsöz

Her kitapta önsöz ilk, aynı zamanda son şeydir. Ya yapının amacının açıklanmasına hizmet eder ya da onu eleştirilere karşı savunur. Ne var ki, okur kitabın ahlaki amacı da, dergilerde çıkan eleştirel saldırılarla da genelde hiç ilgilenmez, bu nedenle önsözleri okumaz. Ne yazık ki, özellikle bizde böyledir bu. İnsanlarımız, sonunda bir ahlak derisi, kıssadan hisse yoksa masalları anlayamayacak kadar toy ve saftır hâlâ. Şakayı kavrayamazlar, hicvi hissedemezler. Sözün kıyası, yeterince öğrenim görmüş, gelişmiş degillerdir. Düzeyli bir toplumda ve kitapta açıktan açığa hakaretin, aşağılamanın yeri olmadığını; çağdaş eğitimin, yaltaklanmanın arkasına saklanan, karşı konulamaz, tam hedefi bulan çok daha etkili bir silah olduğunu hâlâ kavramamışlardır. Bizim insanımız, düşman iki devletin diplomatının konuşmasına tanık olduğunda bu iki diplomatın, yakın dostluklarını uğruna kendi devletlerine ihanet ettiğini düşünen bir taşralıya benzer.

Kısa bir zaman önce bu kitap bazı okurların, hatta bazı yayınların tam anlamıyla talihsiz inançlarının acısını çek-

ti. Böylesine ahlaksız birinin kendilerine “Zamanımızın Bir Kahramanı” olarak sunulmasına çok içerleyenler oldu. Bazıları da büyük bir incelikle, kitapta yazarın kendisinin ve arkadaşlarının portresini çizdiğini belirtti. Modası geçmiş, zavallı bir şaka! Açıkça belli ki, Rus halkı her şeyi geliştirecek yaratılıştadır, ancak bu tür davranışları dışında. Peri masallarımızın en fantastik olanı bile kişilikleri aşağılamaktan geri kalmaz!

Evet değerli dostlarım, *Zamanımızın Bir Kahramanı* tam bir portredir, ama yalnızca bir kişinin portresi değil: Kuşağımızın, tamamen gelişmiş kusurlarıyla birlikte oluşturulmuş bir portresi. Gene, bir insanın bu denli kötü olamayacağını söyleyeceksiniz, o zaman ben de şöyle karşılık vereceğim size: Bütün o trajik, romantik zorbaların varlığına inanmıştınız, Peçorin’in gerçek olduğuna neden inanmıyordunuz şimdi? Çok daha korkunç, çok daha çirkin uydurma öykü kahramanlarından hoşlanıyordunuz, peki gene uydurma bir öykü karamanı olan bu kişiye neden böylesine acımasızsınız? Onda sizin istediğinizden daha çok gerçek payı olduğu için mi acaba?

Ahlak kavramının ondan pek bir şey kazanamayacağını mı söyleyeceksiniz? Bağışlayın. Tatlılarla yeterince beslediler insanlarımızı. Bu nedenle mideleri bile bozuldu: Acı ilaçlar, katı gerçekler gerekli onlara şimdi. Ancak, durum böyleyken, bu kitabın yazarının bir zamanlar kendini insanları kusurlarından arındırmak gibi yüce bir hayale kaptırdığını düşünmeyiniz. Böylesine bir kendini bilmezlikten Tanrı korusun onu! Yalnızca, çağdaşımız bir insanı (ne yazık ki çok sık karşılaştığı bir insanımızı) kendi anladığı gibi anlatmak hevesine kapıldı, hepsi o kadar. Hastalığın tanısı konmuş olacaktır böylece, nasıl iyileştirileceğini ise Tanrı bilir!

BİRİNCİ BÖLÜM

I. Bela

Posta istasyonunda atlarım değiştirdiğim arabamla Tiflis'ten geliyordum.

Küçük arabamın bütün yükü, yarısı Gürcistan yolculuk notlarıyla dolu, orta boy valizimdi. Şansınıza, notlarımın büyük bölümü kaybolmuştu ve benim şansıma, valizimdeki öteki eşyalarımın hepsi tamamdı.

Kayşaur Vadisi'ne girdiğimde güneş karla kaplı tepenin arkasına saklanmak üzereydi. Karanlık bastırmadan Kayşaur Dağı'na çıkabilmemiz için, bir Oset olan arabacı, atları ha bire kamçılıyor, avazı çıktığımcı bağırarak şarkı söylüyordu. Çok güzeldi vadi! Her yanda ulu çınarlarla taçlanmış, yeşil sarmaşıklarla kaplı yalçın kızıl kayalar, sel sularıyla oyuk sarı topraklı yarlar, yukarılarda altın rengi kardan saçaklar; aşağıda, isimsiz bir dereyle kucaklanmış Aragva Irmağı kap-karanlık bir boğazdan olanca gücüyle fişkırmış, yılan derisi gibi yüzeyi pırıl pırıl, gümüş bir iplik gibi akmakta.

Kayşaur Dağı'nın eteğine geldiğimizde bir hanın önünde durduk. Gürültülü bir kalabalık vardı içerde. Yirmi kadar Gürcü ile dağlı toplanmış, bağırp çağırıyorlardı. Biraz ötede

bir deve kervanı gecelemek için mola vermişti. Arabamı bu baş belası dağa çıkarabilmem için öküzler kiralamam gerekiyordu. Çünkü artık sonbahar gelmiş, yerler buz tutmuştu ve tepeye kadar aşağı yukarı iki verst yol vardı.

Yapacak bir şey yoktu, altı öküz kiraladım, birkaç Oset tuttum. Osetlerden biri valizimi omzuna aldı, ötekiler neredeyse yalnızca bağırarak öküzlere yardım etmeye başladılar.

Arkada, dört öküzün boşmuş gibi kolayca çektiği tepeleme yüklü başka bir araba vardı. Bu durum şaşırtmıştı beni. Arabanın sahibi, gümüş kakmalı küçük Kabardin çubuğunu tüttürerek arabanın arkası sıra yürüyordu. Üzerinde apoletsiz bir yüzbaşı setresi, başında tüylü bir Çerkez kalpağı vardı. Elli yaşlarında gösteriyordu. Esmer yüzü, teninin Kafkas güneşiyle uzun zamandır tanışık olduğunu gösteriyor, erken ağarmış bıyıkları sağlam yürüyüşüne ve dinç görünüşüne ters düşüyordu. Yanma gidip başımı eğerek selam verdim. Sessizce karşılık verdi selamıma ve ağzından kocaman bir tütün dumanı saldı

“Sanırım yol arkadaşıyız?”

Sessizce eğdi başını.

“Sanırım Stavropol’e gidiyorsunuz?”

“Evet efendim, öyle... Devlet mallarını eşyaları götürüyorum.”

“Söyler misiniz, benim boş arabamı şu Osetlerin de yardımıyla altı öküz zar zor çekiyorken sizin tepeleme yüklü arabanızı dört öküz nasıl oluyor da böylesine rahat götürüyor?”

Adam kurnazca gülümsedi, anlamlı anlamlı baktı yüzüme.

“Yanılmıyorsam Kafkasya’da yenisiniz?”

“Bir yıldır buradayım,” dedim.

Bir kez daha gülümsedi.

“Neden sordunuz?”

“Öylesine sordum işte. Çok anasının gözüdür bu Asyalılar! Bağırarak öküzlere yardım ettiklerini mi sanıyorsunuz?”

nuz? Ne için bağırdıklarını ancak şeytan bilir. Hayvanlar anlıyor onların ne dediğini. İsterseniz arabanıza yirmi öküz koşun, adamlar kendi dillerinde bir şeyler bağırmaya başlarsa öküzler yerlerinden bile kıpırdamazlar. Korkunç dalaverecidir bu adamlar! Ne yaparsınız... Gelip geçeni soymayı pek severler. Çok şımartmışlar bu dolandırıcıları! Göreceksiniz, sonra bahşiş de koparacaklar sizden. Bilirim onları ben, beni aldatamazlar!”

“Siz uzun zamandır mı buradasınız?”

Adam soruma mağrur bir tavırla karşılık verdi:

“Evet, Aleksey Petroviç zamanında başlamıştım burada göreve. O Kafkas sınırına geldiğinde ben asteğmendim.” Bir an sustuktan sonra ekledi: “Dağlılarla çarpışmalarda gösterdiğim başarılar nedeniyle onun zamanında iki kez rütbem yükseltildi.”

“Peki şimdiki durumunuz?”

“Şimdi üçüncü sınır taburundayım. Ya siz, izninizle sorabilir miyim?”

Anlattım ona.

Konuşmamız bununla bitti, yan yana, sessiz yürümeye başladık. Sonunda tepeye çıkmıştık. Kar vardı burada. Güneş batmıştı. Güneyde her zaman olduğu gibi, gündüzün arkasından hemen gece bastırmıştı. Ama karın parıltısıyla, önceki kadar iyi olmasa da, yolumuzu görüyorduk. Valizimi arabaya koymalarını, öküzleri çözüp atları koşmalarını söyledim ve dönüp son kez baktım vadiye. Ancak boğazlardan dalga dalga gelen kesif sis bütününü kaplamıştı vadiyi. Oradan bulunduğumuz yere en ufak bir ses ulaşmıyordu artık. Osetler gürültüyle kuşattılar beni, bahşiş istemeye başladılar. Ama yüzbaşı onlara öyle bir bağırdı, çıkıştı ki, çil yavrusu gibi dağıldılar.

Yüzbaşı, “Bunlar böyledir işte!” dedi. “Rusça ekmek nasıl denir onu bile bilmezler, ama ‘Subayım, bahşiş versene!’ de-

meyi öğrenmişlerdir. Bence Tatarlar bile bunlardan daha iyidir. Hiç değilse içki içmezler...”

Hana yaklaşık bir verst yolumuz kalmıştı. Ortalık sessizdi, öylesine sessiz ki, vızıltısından bir sivrisineğin ne yana uçuşunu anlamak bile mümkündü. Solumuzda derin, kapkaranlık bir boğaz vardı. Boğazın arkasında ve önümüzde dağların karla kaplı kıvrım kıvrım tepeleri gurubun son ışığının henüz terk etmediği ufukta lacivert görünüyordu. Karanlık gökyüzünde yıldızlar göz kırpmaya başlamışlardı. Tuhaftır, burada yıldızlar, bizim kuzeyde olduğundan daha yüksekteymiş gibi geliyordu bana. Yolun iki yanında çıplak, simsiyah kayalar yükseliyordu. Kimi yerlerde karın altından çalılar görünüyordu. Ama tek bir kuru yaprak kıpırdamıyordu. Doğanın bu ölü uykusu arasında, yorgun üç posta atının solumasını ve Rus çingırağının düzensiz tıngırtısını dinlemek çok hoştu.

“Yarın hava çok güzel olacak!” dedim.

Yüzbaşı bir şey söylemeden parmağıyla tam karşımızdaki yüksek dağı gösterdi.

“Nedir o?” diye sordum.

“Gud Dağı.”

“Nedir?”

“Baksanıza nasıl tütüyor.”

Gerçekten de tütüyordu sanki Gud Dağı. İnce bulut kümeleri yamaçlarından yukarı doğru süzülüyordu. Tepesi ise kararmış havada simsiyah bir leke gibi görünen bir bulut kütlesiyle kaplıydı.

Artık hanı ve çevresindeki dağ evlerinin çatılarını seçebiliyorduk. İleride sevimli ateşler göz kırpyordu bize. Islak, soğuk bir rüzgâr esti, boğaz uğuldadı, yağmur çiselemeye başladı. Yamçımı sırtıma almaya ancak fırsat bulabilmiştim ki, yoğun bir kar başladı. Saygıyla baktım yüzbaşıya.

Canı sıkkın, “Geceyi burada geçirmek zorundayız,” dedi.

“Bu tipide dağları geçemeyiz.” Arabacıya döndü: “Söylesene, Haçlıdağ’da çığ var mı?”

Oset arabacı, “Yok efendim,” diye karşılık verdi. “Ama sarkan çok yer var, bugün olmasa yarın düşerler.”

Handa yolcular için yatacak yer olmadığından isli bir dağ evinde oda verdiler bize. Yol arkadaşımı çaya davet ettim. Kafkasya yolculuklarımın tek lüksü, dökme demir çaydanlığım yanımdaydı.

Dağ evi kayaya yaslanmıştı. Islak, kaygan üç basamakla çıkılıyordu kapısına. El yordamıyla girdim içeri, o anda bir ineğe çarptım. (Bu insanların evlerinde uşak odaları ahır olarak kullanılır.) Ne yana gideceğimi bilemiyordum: Bir yanda koyunlar meliyor, öte yanda bir köpek hırliyordu. Neyse ki, ilerde soluk bir ışık belirdi ve kapı olduğunu tahmin ettiğim bir boşluğu görmeme yardımcı oldu. Oldukça tuhaf bir durumla karşılaştım: Tavanı isten kararmış iki direk üzerine oturtulmuş geniş dağ evinin içi insan doluydu. Orta yerde çıplak toprağın üstünde küçük bir ateş çatırdayarak yanıyordu. Çatıdaki delikten giren rüzgârın geri püskürttüğü duman odanın içine öylesine kesif bir biçimde dağılmıştı ki, uzun süre bir şey göremedim. Ateşin başında yaşlı iki kadın, bir sürü çocuk ve sıska bir Gürcü oturuyordu. Hepsinin üstü başı perişandı. Yapabileceğimiz bir şey yoktu. Ateşin yanına sokulduk, çubuklarımızı yaktık. Biraz sonra dostça fokurdama-ya başladı çaydanlık.

Şaşkınlıktan dilleri tutulmuş gibi, sessizce bize bakan ev sahiplerini göstererek yüzbaşıya şöyle dedim:

“Ne zavallı insanlar!”

“Çok salak insanlardır bunlar!” dedi. “İnanır mısınız, ellerinden hiçbir şey gelmez, herhangi bir eğitim alabilmele-ri de olanaksızdır! Bizim Kabardinler veya Çeçenler haydut-tur, baldırı çıplaktır ama gözü pektir de, oysa bunların silaha

bile düşkünlükleri yoktur. Hiçbirinde doğru dürüst bir hançer bile göremezsin. Hepsi gerçek birer Osettir!”

“   enistan’da uzun s re mi bulundunuz?”

“Evet, b l    ml  Ta lı Geçit Kalesi’nde on yıl görev yaptım. Biliyor musunuz o kaleyi?”

“Adını duymuştum.”

“Evet dostum, o haydutlardan çok çektik; Tanrı’ya   k r, şimdilerde duruldular biraz. O zamanlar kaleden yüz adım uzakla san, oturmuş, senin yolunu gözetleyen saçı sakalı birbirine karı mı  bir Allah’ın belasıyla kar ıla ırdın. Bir an boş bulunsan ya bir kement geçerdi boynuna, ya da ense köküne bir kurşun yerdin. Ama yi itliklerine diyecek yoktur doğrusu!

Meraklanmı tım.

“Sanırım ba ınızdan ilginç çok olay geçmiştir?”

“Geçmez olur mu! Hem de çok...”

Bıyı ının sol yanını  eki tirdi, ba ını önüne e di, düşünceye daldı. Bana ba ından geçmiş bir olayı anlatmasını çok istiyordum. Yolculuk edip de günlük tutan herkesin duyduğu bir istektir bu. Bu arada çay da demlenmi ti. Valizimden iki küçük yolculuk bardağı çıkardım. Doldurup birini y zba ının önüne koydum. Bir yudum aldıktan sonra kendi kendine konu uyormu  gibi,

“Evet, geçti!” diye mırıldandı.

Onun bu sözü büyük umutlar verdi bana. Kafkasya’da uzun süre bulunmuş subayların konuşmayı, ba larından geçenleri anlatmayı pek sevdiklerini biliyordum. Böyle bir fırsat da çok seyrek geçerdi ellerine: Ücra bir yerde b l   yle be  on yıl kalırlar, be  yıl “merhaba” diyen çıkmaz onlara (  nk   avu  anca “sa  ol” der). Oysa konuşacak çok şey vardır: Çevredeki insanlar yabanidir, ilginçtir. Her gün tehlikelerle karşı kar ıyadırlar, çok ilginç olaylar olur; ayrıca, ne yazık ki bizde çok az kişi günlük tutar.

Yol arkadaşşıma, “Rom eklememi ister miydiniz?” diye sordum. “Tiflis’ten aldığım beyaz rom var yanımda. Hava da çok soğuk...”

“Hayır efendim, çok incesiniz, ama ben içki içmiyorum.”
“Nasıl olur?”

“Öyle işte. Yemin ettim. Asteğmenken bir gün, nasıl söylesem, arkadaşlarla içiyorduk, gece alarm verildi; ister istemez erlerin karşısına sarhoş çıktık, ama Aleksey Petroviç durumu öğrenince olanlar oldu: Küplere bindi! Az kalsın mahkemeye verecekti bizi. Öyle işte... Başka zaman bütün bir yıl kimseyi görmezsin, bir gün içecek olursun, başına neler gelir!”

Onun böyle dediğini duyunca az kalsın bütün umudumu yitiriyordum.

Yüzbaşı konuşmasını sürdürüyordu:

“Sözelimi, Çerkezlere bakın, düğünlerde ya da cenazelerde boza ile kafayı bulurlar, sonra başlarlar birbirlerini kesmeye. Bir keresinde canımı zor kurtarmıştım, hem de Mirnov Prensi’nin evinde konukken...”

“Nasıl oldu bu?”

“Şöyle...” Piposunu doldurdu yüzbaşı, bir nefes çektikten sonra anlatmaya başladı. “Anlayacağınız, o sıralar bölüğümle Terek Irmağı’nın karşı yakasında bir kalededim... yakında beş yıl olacak. Bir gün arabayla erzak geldi. Arabadan yirmi beş yaşlarında, genç bir subay da indi. Üniformasıyla geldi yanıma, kalede benim yanımda göreve başlamak üzere emir aldığını söyledi. Öylesine zarif, beyaz yüzlü bir gençti, üniforması öylesine pırıl pırlı ki, Kafkasya’da yeni olduğunu hemen anlamıştım. ‘Yanılmıyorsam Rusya’dan atandınız buraya?’ dedim. ‘Evet sayın yüzbaşım,’ diye karşılık verdi. Elini sıkarken şöyle dedim: ‘Çok sevindim, çok sevindim. Biraz sıkılacaksınız burada... ama dost olacağız sizinle... Evet, lütfen yalnızca Maksim Maksimîç deyin bana.

Lütfen... Hem neden böyle tepeden turnağa üniformalısınız? Yalnızca kasketinizle gelebilirsiniz yanıma.' Bir yer verdik ona, kaleye yerleşti."

Sordum Maksim Maksimiç'a:

"Adı neydi?"

"Adı... Grigoriy Aleksandroviç Peçorin'di. İnanın, harika bir gençti. Yalnızca bazı tuhaf huyları vardı. Örneğin, yağmur çamur, soğuk dinlemez, bütün gün avda olurdu. Herkes donardı soğuktan, yorgun düşerdi, ama onun umurunda olmazdı. Başka bir gün odasından çıkmaz, rüzgâr estiği için üşüttüğünü söylerdi. Pencerenin panjuru çarpacak olsa korkuyla sıçrardı yerinden, yüzü bembeyaz olurdu. Öte yandan, tek başına yaban domuzunun üzerine yürüdüğünü de görmüştüm. Kimi zaman saatlerce tek sözcük alamazdın ağzından, kimi zaman da bir konuşmaya başlardı, gülmekten kasıklarınız ağrırdı. Evet, gerçekten tuhaf yanları vardı... Sanırım zengin bir ailedendi de. Değerli çok eşyası vardı çünkü!"

Tekrar sordum:

"Yanınızda uzun süre mi kaldı?"

"Evet, aşağı yukarı bir yıl kadar. Ayrıca, benim için unutulmayacak bir yıl da olmuştu o yıl. Çok işler açtı başıma... Ama bunun için unutamıyor değilim o yılı! Bilirsiniz, pek çok inanılmaz olaya karışacakları, doğuştan alınlarında yazılı insanlar vardır!"

Bardağına çay koyarken merak içinde yüksek sesle sordum:

"İnanılmaz mı dediniz?"

"Bakın anlatayım. Kaleden altı verst uzakta dostumuz bir prens yaşıyordu. Prens on beş yaşındaki küçük oğlu, bir bahane bulup her gün atına atlar bize gelirdi. Grigoriy Aleksandroviç ile ben şımartıyorduk onu. Tam bir hayduttu. Çok becerikli, yaman bir çocuktü. Neler yapardı: Dörtmala giderken yerde duran kalpağını almalar, tüfekte ateş et-

meler... Ama kötü bir huyu vardı; paraya çok düşkündü. Bir gün Grigoriy Aleksandroviç şaka olsun diye, babasının sürüsündeki en güzel keçiyi aşırıp kaleye getirirse kendisine bir altın vereceğini söylemişti. Ne oldu dersiniz? Ertesi gece boynuzundan sürükleyerek getirmesin mi keçiyi... Bazen takılacak olurduk ona, birden çakmak çakmak olurdu gözleri, hemen hançerine davranırdı. ‘Eh Azamat,’ derdim. ‘Bu gidişle kellen omuzlarının üzerinde çok kalmayacağına benzer senin, başına kötü şeyler gelecek!’

Bir gün yaşlı prens bizleri düğüne davet etmek için kaleye geldi. Büyük kızını evlendiriyordu. Bizler dostlarıydık: Anlayacağınız, prens bir Tatar da olsa davetini geri çevirmek olmazdı. Gittik. Köyünde bir sürü köpek yırtınırcasına havlayarak karşıladı bizi. Bizi görünce kadınlar kaçıp saklandılar. Yüzlerini görebildiklerimiz ise hiç de güzel sayılmazdı. Grigoriy Aleksandroviç ‘Çerkez kadınlarının çok daha güzel olduklarını düşünüyordum,’ dedi. Gülümseyerek, ‘Durun bakalım, acele etmeyin!’ dedim. Daha nasıl kadınlar göreceğimizi biliyordum.

Prensın evi çok kalabalıktı. Bildiğiniz gibi, Asyalılarda gelenektir, önlerine geleni davet ederler düğünlerine. Büyük bir saygıyla karşıladılar bizi, konuk odasına aldılar. Ama ben gene de atlarımızı nereye koyduklarına dikkat etmeyi unutmadım. Anlarsınız ya, ne olur ne olmaz...”

“Düğünlerini nasıl yapıyorlar?” diye sordum yüzbaşıya.

“Olağan bir biçimde. Önce imam Kuran’dan bir şeyler okuyor, sonra gelinle damada ve akrabalarına çeşitli armağanlar veriliyor, yeniyor, içiliyor. Arkasından cirit oyunu başlıyor. Her düğünde üstü baş yırtık pırtık, kir pas içinde bir şaklaban topal bir ata binip maskaralıklar yapıyor, efendilerini eğlendiriyor. Hava karardıktan sonra ise konuk odasında, bizim balo dediğimiz eğlence başlıyor. Yoksul bir ihtiyar üç telli bir sazı tıngırdatıyor. Bu saza ne dediklerini

unuttum, bizim balalaykaya benzeyen bir şey işte... Genç kızlarla delikanlılar karşılıklı sıra olup el çırparak şarkı söylüyorlar. Derken bir kızla bir delikanlı sıradan ayrılıp ortaya çıkıyor, karşılıklı mani okumaya başlıyorlar, akıllarına ne gelirse... ötekiler hep bir ağızdan tekrarlıyorlar onların dediklerini. Peçorin'le ben baş köşede oturuyorduk. Bir ara düğün sahibinin en küçük kızı sokuldu Peçorin'in yanına. On altı yaşlarında bir çocuktur. Kulağına... nasıl söylesem? Övücü anlamda bir şeyler mırıldandı.”

“Neler mırıldandı? Hatırlamıyor musunuz?”

“Evet, galiba şöyle dedi: ‘Bizim genç ciritçilerimiz uzun boyludur, kaftanları da gümüş işlemeli, ama genç Rus subayı onlardan da uzun boylu, hem sırmaları da altın... Onların arasında bir kavak gibi yüksektir; ama ne yaparsın ki bizim bahçemizde boy atmaz, yeşermez.’ Peçorin ayağa kalktı; elini önce alına, sonra kalbine götürerek önünde eğildi, ona cevap vermemi rica etti benden. Onların dilini iyi biliyordum, cevabını kıza çevirdim.

Kız yanımdan uzaklaşınca fısıldadım Grigoriy Aleksandroviç’e, ‘Ne dersin? Nasıldı?’ ‘Nefis bir şey!’ diye karşılık verdi. ‘Adı nedir?’ diye sordu. ‘Bela,’ dedim.

Uzun boylu, ince yapılı, gerçekten güzel bir kızdı: Bir dağ ceylanının gibi simsiyah, bakışı insanın ruhuna işleyen gözleri vardı. Peçorin dalgındı, bakışlarını kızdan ayırmıyordu. Kız da kaşlarının altından sıklıkla kaçamak bakıyordu ona. Güzel küçük prenesten bakışını ayıramayan yalnızca Peçorin değildi. Üzerinden bir an ayrılmayan ateşli bir çift göz daha odanın köşesinden izliyordu Bela’yı. Dikkatli bakınca onun çok önceden tanıdığım Kazbiç olduğunu fark ettim. Biliyor musunuz, dostumuz da, düşmanımız da değildi. O ana kadar herhangi bir yaramazlığı olmamıştı ama, çok şüpheli biri olduğunu biliyorduk. Zaman zaman koyun getirdiği olurdu kaleye ve ucuza verirdi, ne var ki, hiçbir za-

man pazarlığa yanaşmazdı. Bir fiyat söyledi mi, vereceksin istediği parayı, boğazını kessen kesinlikle bir kapik inmezdi. Kuban'a gidip geldiği, Abreklerle düşüp kalktığını söylüyorlardı. Doğrusunu isterseniz, suratı da tam bir haydut suratıydı. Ufak tefek, kara kuru, geniş omuzlu biriydi... Ama, hinoğlu hinin, şeytanın tekiydi! Üzerindeki kalın yarım kaftanı yırtık pırtık, her yanı yama içindeydi ama silahları gümüş kaplamaydı. Atının ünü bütün Kabardin'e yayılmıştı. Onun atından daha güzel bir atın olabileceğini düşünmek olanaksızdı. Bütün atlılar boşuna kıskanmazlardı Kazbiç'i, birkaç kez çalmaya da kalkışmışlardı atını, ama başaramamışlardı. Şimdi bile gözümün önündedir o at: Kömür gibi kara yağızdı, bacakları tığ gibiydi, gözleri Bela'ninkilerden aşağı kalmazdı. O ne güçtü öyle! İstersen elli verst dörtnala koştur... Ayrıca çok da eğitimliydi, köpek gibi ayrılmazdı sahibinin arkasından, sesini tanırdı! Kazbiç hiç bağlamazdı onu. İşte böyle bir haydut atıydı.

O akşam Kazbiç her zamankinden daha bir sıkıntılı görünüyordu. Baktım, yarım kaftanının altına yelmesini giymiş. 'Yelmesini boşuna giymemiştir,' diye geçirdim içimden. 'Sanırım bir düşündüğü vardır.'

Dağ evinin içi çok havasızdı. Biraz temiz hava almak için dışarıya çıktım. Gece dağlara çökmüştü artık, sis boğazları kaplamıştı.

Ne olur ne olmaz, atların yemi var mı diye kontrol etmek için sundurmanın altına gidip bakayım dedim. Atım çok iyi cins bir attı çünkü, birçok Kabardinli ona baygın baygın bakarak şöyle demişti: 'Yahşi çok yahşi!'

Çit boyunca yürüyordum ki, birtakım sesler geldi kulağıma. Seslerden birini hemen tanıdım: Düğün sahibimizin haylaz oğlu Azamat'm sesiydi bu. Öteki daha az ve alçak sesle konuşuyordu. 'Ne konuşuyorlar orada?' diye düşündüm kendi kendime. 'Sakin benim attan söz ediyor olmasınlar?'

Hemen çitin altına çömelip kulak kabarttım. Konuşmalarından sözcük kaçırmamaya çalışıyordum. Evden gelen şarkılar, bağrış çağrış benim için son derece ilginç olan bu konuşmayı duymamı engelliyordu.

‘Harika bir atın var Kazbiç,’ diyordu Azamat. Evin efendisi ben olsaydım, elimde de üç yüz kısraklık bir sürü bulunsaydı, hiç düşünmeden yarısını verirdim senin ata.’

‘A! Kazbiç’miş!’ diye geçirdim içimden.

Kısa bir sessizlikten sonra cevap verdi Kazbiç: ‘Evet... Bütün Kabardin’de eşini bulamazsın. Bir gün, Terek’in karşısında Rus sürülerinden at aşırarak için Abreklerle dolaşıyorduk. Şansımız yokmuş, her birimiz bir yana dağıldık. Benim arkama dört Kazak takılmıştı. Peşimdeki gâvurların seslerini duymaya başlamıştım artık ve önümde sık bir orman vardı. Eyerin üzerine yatıp kendimi Allah’a teslim ettim ve ömrümde ilk kez kırbaçlayarak kalbini kırdım atımın. Kuş gibi daldı dalların arasına. Sivri dikenler giysimi parçalıyor, karaağaçların kurumuş dalları yüzümü kırbaçlıyordu. Atım kütüklerin üzerinden atlıyor, çalıları göğsüyle yararak geçiyordu. Onu dışarıda bırakıp ormana yayan girseydim daha iyi olacaktı ama ondan ayrılmak istemiyordum ve Tanrı yardım etti bana. Birkaç kurşun vınlayarak geçti başımın üstünden. Tatarların arkamdan dörtnala geldiklerini duyuyordum... Ansızın derin bir hendek çıktı karşıma. Ayağına hızlı atım, bir an düşündü, havalandı. Arka ayakları karşı kıyıya tutunamadı, hayvan orada ön ayaklarından asılı kaldı. Dizginleri bıraktım, hendeğe yuvarlandım. Bu yaptığım atımın hayatını kurtardı. Sıçrayıp karşı kıyıya çıktı. Kazakların hepsi gördü bunu, ama hiçbirini beni aramak için hendeğe inmedi. Öldüğümü düşünmüş olacaktı. Atımı yakalamak için arkasından dörtnala gittiklerini duydum. İçim sızladı. Yüksek, sık otların arasında hendek boyunca yürüdüm. Baktım, biraz ötede orman bitiyordu, birkaç Kazak düzlüğe

çıkmaq üzereydi. Benim Karagöz'ün karşıdan dörtnala Kazakların üzerine geldiğini gördüm. Hepsi çığlıklar atarak atlarını onun üzerine sürdü. Uzun uzun, birçok kez birbirlerine karşı öyle koştular. Yalnızca bir iki kez kemendi az kaldı boynuna geçireceklerdi. Titremeye başladım, başımı öne eğip Allah'a dua ettim. Birkaç saniye sonra kaldırdım başımı, baktım benim Karagöz kuyruğunu savurarak uçarcasına gidiyor, gâvurlar ise yorgunluktan bitkin atlarıyla bozkırda arkasından yetişmeye çabalıyorlar. Vallahi doğru söylüyorum! Gerçekten! Gece geç saate kadar oturup bekledim hendekte. Bir de baktım, ne tahmin ediyorsun Azamat? Karanlıkta bir takım sesler geldi kulağıma: Benim Karagöz soluyarak, kişneyerek, toynaklarını yere vurarak yukarıda hendek boyunca koşturup durmuyor mu? Karagözümün sesini tanıdım. Bu onun sesiydi. Benim arkadaşım!.. O gün bu gündür birbirimizden hiç ayrılmadık.'

Atının düzgün boynunu okşadığını, ona tatlı sözler söylediğini çömeldiğim yerden duyuyordum.

Azamat, 'Bin kısraklık bir sürüm olsa, hepsini verirdim senin Karagözüne,' dedi.

Kazbiç kayıtsız bir sesle, 'Olmaz!' diye karşılık verdi.

Azamat ona sokulmaya, gönlünü almaya çalışıyor gibi, 'Bak ne diyeceğim Kazbiç,' dedi. 'İyi yürekli birisin sen. Yaman bir ciritçisin, oysa benim babam korkuyor Ruslardan, dağlara çıkmama izin vermiyor. Ne olur, ver bana atını, ne dersen, her dediğini yapacağım, senin için babamın en değerli tüfeğini, en değerli kılıcını, daha neyini istersen, her şeyini çalacağım. Babamın kılıcı en kalitelisinden Gurda kılıcıdır. Elinin üzerine koy, kendiliğinden girer etine. Seninki gibi bir yelme bile vız gelir ona.'

Kazbiç susuyordu. Azamat konuşmasını sürdürdü: 'Atını senin altında sıçrayarak, burun deliklerini kocaman açarak, toynaklarının altından kıvılcımlar saçarak dönüp du-

kurken ilk kez gördüğümde içimde tuhaf bir şey oldu, o gün bu gündür başka hiçbir şeyin anlamı kalmadı benim için. Babamın en soylu atlarına küçümseyerek bakıyorum artık, onların üzerinde görünmekten utanıyorum. İçimde sürekli bir hüzün var. Günlerce bir kayanın üzerine çöküp kara kara düşünüyorum. Senin o yağız atının yumuşak rahvan yürüyüşü, ok gibi sırtı gözümün önünden bir an gitmiyor. O ıslıl ıslıl gözleriyle bir şey söylemek istiyor gibi bakmıştı yüzüme.' Titrek bir sesle bitirdi sözünü Azamat: 'Onu bana satmazsan ölürüm ben Kazbiç!'

Ağladığını duyuyordum. Bu arada şunu da söylemeliyim size, son derece inatçı, dediğim dedik bir çocuktü Azamat. Çok küçükkken bile ne yaparsanız yapın, bir damla yaş akamazdı gözünden. Onun ağlaması üzerine bir kahkaha duyuldu.

Buna karşılık Azamat kararlı bir sesle, 'Beni dinle Kazbiç!' dedi. 'Farkındaysan, ne olursa olsun, yapmaya hazırım. İster misin, kız kardeşimi kaçırayım senin için? Çok güzel dans eder! Çok güzel türkü söyler! Sırma işlemeyi de çok iyi bilir! Türk padişahının bile böyle bir karısı yoktur... İstersen yarın gece dere yatağında bekle beni, komşu köyün dışından geçip getiririm onu, alırsın, senin olur. Bela senin attan değersiz mi yani?'

Kazbiç uzun süre bir şey söylemedi, neden sonra Azamat'ın sorusuna cevap vermek yerine çok eski bir halk şarkısını alçak sesle söylemeye başladı:¹

*Çok güzeller vardır köylerimizde,
Kara gözlerinde yıldızlar parlar.
Sevişmek pek tatlıdır onlarla,
Ama daha tatlıdır genç yiğidin özgürlüğü.*

1 Lermantov'un notu: Elbette, bana düzyazı olarak aktarılan Kazbiç'in bu şarkısını nazıma çevirdiğim için okurlarımdan özür dilerim. Alışkanlık...

*Bir altına alınabilir dört kadın birden,
Ama bozkırda rüzgârdan geri kalmayan,
Uçarcasına dörtlü giden bir atın,
Değeri altınla da ölçülmez,
Hiç ihanet etmez ona atı...*

Azamat boşuna yalvarıyordu. Ağlıyordu, yaltaklanıyordu, yeminler ediyordu. Sonunda dayanamadı Kazbiç, kesti sözünü: ‘Çekil başımdan, deli çocuk! Benim atıma binecek adam mısın sen! Üçüncü adımda atar seni üzerinden, taşlara çarpıp boynunu kırarsın.’

Azamat öfkeyle, ‘Kimi? Beni mi?’ diye bağırdı.

Bir çocuk hançerinin yelmeye çarptığı duyuldu. Güçlü bir el tutup itti onu. Azamat çite öyle bir çarptı ki, çit sallandı. ‘Eğlence başlıyor!’ diye geçirdim içimden, hemen ahıra koştum, atlarımızı gemledim, arka avluya çıkardım. İki dakika sonra evde korkunç bir patırtı koptu. Olay şöyleydi: Azamat kısa kaftanı paramparça, Kazbiç’in onu kesmek istediğini bağırarak dalmıştı eve. Herkes yerinden fırlayıp silahına davranmış, bir kargaşadır başlamıştı! Bağırta çağırta, gürültü, silah sesleri... Yalnızca Kazbiç atının üzerinde, sokakta kalabalığın arasında bir şeytan gibi dönüp duruyor, sağa sola kılıç sallıyordu.

Grigoriy Aleksandroviç’i kolundan tutup, ‘Eğlenmeye geldik, başımız derde girmesin,’ dedim. ‘İyisi mi hemen kaçalım buradan.’

‘Biraz bekleyin, bakalım neler olacak.’

‘Besbelli, kötü şeyler olacak. Bu Asyalılar da hep böyledir. Kafayı buldular mı birbirlerini kesmeye başlarlar!’ Atlarımızı atlayıp kaleye döndük.”

Dayanamayıp sordum yüzbaşıya:

“Peki Kazbiç ne oldu?”

Bardağındaki çayı bitirirken karşılık verdi soruma:

“Böyle insanlara ne olur? Kaçıp kurtuldu tabii.”

“Yara bile almadı mı?” diye sordum.

“Orasını Tanrı bilir! Haydutların işine akıl sır ermez! Bazılarını görmüşümdür: Adamın bedeni süngüyle delik deşiktir, hâlâ kılıç salları.”

Yüzbaşı, bir süre sustuktan sonra ayağını yere vurup sürdürdü konuşmasını:

“Bir hatamdan ötürü hiçbir zaman bağışlamayacağım kendimi: Kaleye geldiğimizde şeytan dürttü beni, çitin dibinde çömelmiş otururken duyduğum her şeyi anlattım Grigoriy Aleksandroviç’e. Bir kahkaha attı... Öyle hinoğlu hindi! Bir şeyler vardı kafasında!”

“Ne vardı? Anlatın lütfen.”

“Ne yaparsın! Başladım bir kez, gerisini getirmek zorundayım: Dört gün sonra Azamat kaleye geldi. Genelde olduğu gibi, kaleye her geldiğinde ona tatlı bir şeyler veren Grigoriy Aleksandroviç’in yanına uğradı. Ben de yanlarındaydım. Konu atlardan açılınca Peçorin, Kazbiç’in atını övmeye başladı: Tıpkı bir ceylan gibi çevik, güzel bir attı... Söylediğine göre dünyada bir eşi yokmuş.

Tatar çocuğun gözleri parladı. Ama Peçorin sözde bunun farkında değildi. Ben konuyu değiştiriyordum, ama bakıyordum, o gene hemen Kazbiç’in atına dönüyordu. Azamat kaleye geldiğinde her zaman aynı şey oluyordu. Üç hafta sonra Azamat’m, romanlarda kara sevdaya tutulmuş gençler gibi sararıp solmaya, zayıflamaya başladığını fark ettim. Ne akıl almaz bir şeydi bu!

Doğrusunu isterseniz, sonra her şeyi öğrendim: Grigoriy Aleksandroviç çocuğu öylesine işlemiş ki, ne yapacağını bilemez olmuş zavallı. Bir gün şöyle demiş mi ona: ‘Anladığım kadarıyla o at senin çok hoşuna gidiyor Azamat. Ama enseni görmek ne kadar zorsa bu atı görmek de o kadar zor! Söylesene, onu sana armağan edecek insana ne verirdin?’

Azamat, ‘İstediği her şeyi,’ diye karşılık vermiş.

‘Öyleyse getireceğim sana o atı, ama bir şartla... Söylediğimi yapacağına yemin et...’

‘Yemin ederim... Sen de yemin et!’

‘Pekâlâ! O atın senin olacağına yemin ediyorum. Ama ona karşılık sen de kız kardeşin Bela’yı vereceksin bana. Karagöz’ü kız kardeşinin başlığı sayarsın. Sanırım bu alışveriş senin için kârlı olacak.’

Azamat susuyormuş.

‘Olmadı mı? Tamam, nasıl istersen! Büyüdün erkek oldun sanıyordum, oysa daha çocukmuşsun, ata binecek yaşa gelmemişsin...’

Azamat cam sikkın, ‘Peki babamı nasıl atlatacağım?’ demiş.

‘Bir yere gittiği olmuyor mu hiç?’

‘Oluyor...’

‘Anlaştık mı?’

Azamat, yüzü ölü yüzü gibi bembeyaz, ‘Anlaştık,’ diye mırıldanıp sormuş, ‘Peki ne zaman?’

‘Kazbiç’in bir dahaki gelişinde. Bana on tane koç getirmeye söz verdi. Gerisini bana bırak. Sen üzerine düşeni yap.’

İş böylece planlamışlar işte... Doğrusunu isterseniz, hiç de iyi bir plan değildi bu! Daha sonra Peçorin’e de söyledim bunu. Ama vahşi bir Çerkez kızının kendisi gibi yakışıklı bir koca bulduğu için mutlu olacağı, çünkü onların geleneğinde ne de olsa kızın kocası sayılacağı, Kazbiç’e gelince, onun da cezalandırılması gereken bir haydut olduğu cevabını verdi, başka bir şey söylemedi. Siz karar verin, bu durumda ne söyleyebilirdim ona? Ancak onların planlarından o zamana kadar haberim yoktu. Bir süre sonra Kazbiç geldi kaleye, koyun ve bal isteyip istemediğimizi sordu. Getireceklerini ertesi gün getirmesini söyledim.

Bu arada Grigoriy Aleksandroviç, Azamat’a şöyle demiş: ‘Azamat! Karagöz yarın elimde olacak. Bela bu gece buraya gelmezse o atı rüyada görürsün...’

‘Tamam,’ demiş Azamat. Dörtmala köye gitmiş. Gece silahlarını kuşanmış Grigoriy Aleksandroviç, kaleden çıkmış. Bu işi nasıl ayarladıklarını bilmiyorum. Gece birlikte dönmüşler. Nöbetçi Azamat’ın eyerinde elleri ayakları bağlı, başı sarılı bir kadının yan yattığını görmüş yalnızca.”

“Ya at?” diye sordum yüzbaşıya.

“Anlatacağım, anlatacağım. Ertesi sabah erkenden geldi Kazbiç. Satılık on koyun vardı yanında. Atım çite bağlayıp yanıma geldi. Çay ikram ettim ona, çünkü bir haydut olsa da, *kunak*’ımdı². Şundan bundan konuşmaya başladık. Bak-tım, birden irkildi Kazbiç, yüzü değişti, hemen pencereye koştu. Ama şansına, pencere arka avluya bakıyordu.

‘Neyin var Kazbiç?’ diye sordum.

Zangır zangır titreyerek, ‘Atım!.. Atım!..’ dedi.

Bir nal sesi duydum gibi gelmişti bana. ‘Bir Kazak gelmiş olacak...’ dedim içimden.

Kazbiç, ‘Olmaz! *Urus yaman, yaman!*³ diye böğürürcesine bağırarak vahşi bir pars gibi fırladı odadan. İki sıçrayışta avluya çıktı. Kale kapısında nöbetçi tüfeğiyle kesti yolunu. Ama tüfeğin üzerinden atladı Kazbiç, yolda koşmaya başladı. İleride yoldan toz kalkıyordu. Azamat hızlı Karagöz’ün üzerinde dörtmala uzaklaşıyordu. Koşarken kılıfından tüfeğini çıkardı Kazbiç, ateş etti. Bir an kıpırdamadan durdu, boşa attığını anlayınca tiz bir çığlık attı, tüfeğini taşa çalıp paramparça etti. Yere attı kendini, çocuk gibi ağlamaya başladı. Bu arada kaledekiler çevresine toplanmışlardı, ama Kazbiç onların farkında bile değildi. Toplananlar bir süre bekleyip aralarında konuştular, sonra dağıldılar. Koyunların parasını yanma bırakmalarını söyledim. Ama elini sürmedi paraya. Yüzükoyun ölü gibi yatıyordu. İnanır mısınız, sabaha kadar öyle yattı orada... Ancak ertesi sabah geldi kaleye,

2 Kunak: Dost. Lermantov’un notu.

3 Rus kötü, kötü!

herkese atını kimin çaldığını sormaya başladı. Azamat'ın atı çözdüğünü gören bir nöbetçi bunu gizlemeden, açıkça söyledi ona. Bu ismi duyunca parladı Kazbiç'in gözleri ve Azamat'ın babasının köyüne yollandı."

"Azamat'ın babası ne demiş peki?"

"Önemli olan da burası işte, Kazbiç bulamamış babasını: Adam altı günlüğüne bir yere gitmiş. Yoksa Azamat kız kardeşini nasıl kaçırdı?"

Babası eve döndüğünde kızı da, oğlu da yoktu ortalarda. Öyle uyanıktı işte Azamat: Yakalanırsa kellesini uçuracaklarının farkındaydı. O günden sonra bir daha gören olmadı onu: Belki bir Abrek çetesine katılmıştır ya da deli başını Terrek veya Kuban'm ötesinde bir yerlerde bırakmıştır. Sonunda olacağı oydu!

Ne yalan söyleyeyim, bu işten ben de epey çektim. Çerkez kızının Grigoriy Aleksandroviç'in yanında olduğunu öğrenince apoletlerimi taktım, kılıcımı kuşandım, doğru onun yanına gittim.

Ön odada, bir elini başının altına koymuş, öteki elinde sönmüş çubuğu, yatıyordu. Arka odaya açılan kapı kilitliydi ve anahtar kapının üstünde değildi. İlk anda fark etmiştim bütün bunları. Öksürmeye, topuklarımı eşiğe vurmaya başladım. Ama o beni duymuyormuş gibi yapıyordu. Elimden geldiğince sert bir sesle, 'Teğmenim!' dedim. 'Burada olduğumun farkında değil misiniz yoksa?'

Yattığı yerden doğrulmadan, 'Ah! Buyrun Maksim Maksimîç!' dedi. 'Bir çubuk yakar mıydınız?'

'İzninizle, Maksim Maksimîç değil, komutanınız yüzbaşıyım ben.'

'Fark etmez. Çay da mı içmeyeceksiniz? İçimde ne büyük bir acının olduğunu bilseydiniz!..'

'Her şeyi biliyorum,' dedim. Yattığı karyolaya yaklaştım.

'Böylesi daha iyi,' dedi. 'Anlatacak durumda değilim çünkü.'

‘Teğmen, benim de sorumlu tutulabileceğim bir suç işlediniz...’

‘Boş verin! Ne çıkar ki bundan? Uzun zamandır her şeyimiz ortak değil mi zaten...’

‘Ne bu, bir şaka mı? Kılıcınızı verin bana!’

‘Mitka, kılıcımı getir!..’

Mitka kılıcı getirdi. Görevimi yaptıktan sonra karyolanın kenarına Peçorin’in yanına oturdum ve şöyle dedim, ‘Beni dinle Grigoriy Aleksandroviç, bu yaptığının doğru olmadığını kabul et.’

‘Doğru olmayan nedir?’

‘Bela’yı kaçırmaman... Ah o Azamat şeytanı!.. Hadi kabul et bunu.’

‘Peki ya beğeniyorsam o kızı...’

Ne dersiniz, bu söze nasıl karşılık verirsiniz? Ne söyleyeceğimi bilemedim. Ne var ki, kısa bir sessizlikten sonra, babası kızını geri isterse onu yollamamız gerekeceğini söyledim.

‘Hiç de gerekmez!’

‘Ama kızının burada olduğunu öğrenecek adam.’

‘Nasıl öğrenecek?’

Gene ne cevap vereceğimi bilemedim.

Peçorin yattığı yerden doğrulup, ‘Maksim Maksimîç!’ dedi. ‘Biliyorum, siz iyi bir insansınız. Ama bu kızı o vahşi adama bıraksaydık ya boğazını keser ya da satardı zavallıyı. Olan oldu, işi daha da karıştırmanın gereği yok. Bırakın kız bende kalsın, benim kılıcım da sizde.’

‘Pekâlâ,’ dedim, ‘gösterin onu bana.’

‘Şu kapının arkasında. Biraz önce ben de görmek istedim onu, ama boşuna. Odanın bir köşesinde örtülere sarınmış, öyle oturuyor. Ne konuşuyor ne de insanın yüzüne bakıyor. Vahşi bir ceylan gibi ürkek. Bizim meyhanecinin karısını tuttum. Kadın Tatarca biliyor. Onunla ilgilenecek, kendisinin artık benim olduğunu anlatacak ona.’ Peçorin yumru-

ğunu masaya indirerek ekledi, 'Benden başka kimsenin olmaz çünkü.'

Ben de kabul ediyordum bunu... Kim ne derse desin, her yaptığını kabullenmek zorunda olduğunuz insanlar vardır..."

Sordum Maksim Maksimiç'a:

"Sonra ne oldu? Bela'yı kendisine alıştırdı mı, yoksa kızcağız bir tutsak olarak yurt özlemi içinde eriyip gitti mi?"

"Yok canım, ne diye özlesin yurdunu. Köyünden gördüğü dağları kaleden de görüyordu. Bu yabani insanlara bu kadarı yeter de artar. Ayrıca, Grigoriy Aleksandroviç de her gün bir armağan veriyordu ona. İlk günler kız, bir şey söylemeden, inatla geri çeviriyordu onları. O zaman meyhanecinin karısına kalıyordu bu armağanlar, bu da onun Bela ile daha heyecanlı konuşmasına neden oluyordu. Ah şu armağanlar! Renkli bir bez parçası için neler yapmaz kadınlar! Neyse, bunu bırakalım şimdi... Grigoriy Aleksandroviç uzun süre uğraştı kızla. Bu arada Tatarca öğrendi, kız da bizim dilimizi anlamaya başladı. Bela yavaş yavaş, önce kaşlarının altından, kaçamak, bakmaya alıştı. Ama sürekli kederliydi. Hep ülkesinin şarkılarını mırıldamp duruyordu. Bitişik odadan onun hüzünlü şarkılarını duydukça ben de hüzünleniyordum. Bir sahneyi hiç unutmuyacağım: Pencerenin önünden geçerken içeri bakmıştım; Bela sobanın önündeki minderde başı önüne eğik oturuyor, Grigoriy Aleksandroviç de karşısında ayakta duruyordu. Grigoriy Aleksandroviç, 'Beni dinle perim,' diyordu, 'eninde sonunda benim olacağını pekâlâ biliyorsun. Öyleyse ne diye acı çektiriyorsun bana? Çeçen bir sevdiğin mi var yoksa? Öyleyse, hemen bırakırım seni, evine gidersin.' O anda belli belirsiz irkildi kız, başım hayır anlamında salladı. 'Yoksa,' diye devam etti Grigoriy Aleksandroviç, 'iğrenç mi buluyorsun beni?' Kız içini çekti. 'Yoksa dinin beni sevmeni mi yasaklıyor?' Kızın yüzü bembeyaz ol-

muştı, susuyordu. ‘İnan bana, Allah bütün insanların Allahıdır. Benim seni sevmeme izin verdiğine göre, sevgime karşılık vermeni sana neden yasaklasın?’ Kız başını kaldırıp, bu yeni düşünce onu şaşırtmış gibi, uzun uzun baktı Grigoriy Aleksandroviç’in yüzüne. Bu bakışında hem kuşku hem inanma isteği vardı. O anda ne güzeldi gözleri! İki kor parçası gibi parlıyorlardı. ‘Bak ne diyeceğim, benim sevimli, iyi kalpli Belam!’ diye sürdürüyordu konuşmasını Grigoriy Aleksandroviç, ‘Seni ne çok sevdiğimi görüyorsun. Seni neşeli görmek için yapamayacağım şey yoktur: Mutlu olmanı istiyorum. Gene hüzünlenmeye başlarsan, ölürüm. Söyle bana, neşeli olacak mısın artık?’

Bela simsiyah gözlerini Grigoriy Aleksandroviç’in yüzünden ayırmadan bir süre düşündü, sonra tatlı tatlı gülümse-di ve evet anlamında eğdi başını. Grigoriy Aleksandroviç Bela’nın elini tuttu, kendisini öpmesi için dil dökmeye başladı ona. Bela kendini yumuşakça savunmaya çalışırken kırık dökük Rusçasıyla şöyle tekrarlayıp duruyordu: ‘Lütfen, lütfen, olmaz, hayır.’ Grigoriy Aleksandroviç üstelemeyi sürdürünce kız titremeye, ağlamaya başladı.

‘Senin tutsağınım ben,’ dedi, ‘senin kölenim; elbette istediğini yaptırırsın bana...’

Sonra ağlamaya devam etti.

Grigoriy Aleksandroviç yumruğuyla alnına vurup koşarak öteki odaya geçti. Yanma gittim. Kollarımı önünde kavuşturmuş, canı çok sıkkın, odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu.

‘Ne oldu canım?’ dedim.

‘Kadın değil, bir şeytan bu!’ diye karşılık verdi. ‘Ama şerefim üzerine söz veriyorum size, sonunda benim olacak o kız...’

Başımı salladım.

‘Bahse var mısınız?’ dedi. ‘Bir hafta içinde!..’

‘Tamam!’

El sıkışıp ayrıldık. Ertesi sabah Grigoriy Aleksandroviç’in ilk yaptığı şey posta erini alışveriş için Kizlâr kasabasına yollamak oldu. Er, sayılamayacak kadar çok sayıda, çeşit çeşit Acem kumaşıyla döndü. Getirttiği armağanları bana gösterirken şöyle dedi:

‘Ne dersiniz Maksim Maksimîç? Asya güzeli böyle bir topçu bataryasının karşısında direnebilir mi?’

‘Çerkez kızlarını tanıımıyorsunuz siz,’ dedim. ‘Gürcü kızlarına da, Kafkasya’daki Tatar kızlarına da benzemezler. Hem de hiç benzemezler. Kendi kuralları vardır onların. Değişik yetiştirilmişlerdir.’

Grigoriy Aleksandroviç gülümsedi, ıslıkla bir marş çalmaya başladı.

Sonunda benim haklı olduğum anlaşıldı: Armağanlar beklenen etkinin ancak yarısını sağlayabilmişti. Kız daha güller yüzlü, daha güvenir olmuştu, o kadar. Öyle ki, Grigoriy Aleksandroviç son atağını yapmaya karar verdi. Bir sabah atını eyerlemelerini söyledi, Çerkez giysilerini giydi, silahlarını kuşanıp kızın odasına girdi. ‘Bela,’ dedi. ‘Seni ne çok sevdiğimi biliyorsun. Yakından tanıyınca beni seveceğini düşündüğüm için kaçırtmıştım seni. Yanılmışım. Hoşça kal! Neyim var neyim yok, hepsi senindir. İstersen babanın evine dönebilirsin. Serbestsin... Sana karşı suçluyum ve kendimi cezalandırmalıyım. Hoşça kal! Gidiyorum ben... Nereye mi? Bilmiyorum... Kısa bir zaman sonra bir mermi veya kılıç darbesi gelir bulur beni. Hatırla beni o zaman, affet.’ Sırtını kıza dönüp vedalaşmak için elini arkaya uzattı. Bela tutmuyordu elini, susuyordu. Bu arada ben kapının aralığından Bela’nın yüzünü görüyordum. İçim sızladı. Küçücük sevimli yüzünü öylesine bir ölüm solgunluğu kaplamıştı ki! Bir karşılık alamayınca kapıya doğru birkaç adım attı Peçorin. Zangır zangır titriyordu. Size bir şey söyleyeyim mi, şa-

ka olarak söylediği o şeyi gerçekten yapabilecek bir ruhsal durum içindeydi. Tanrı biliyor ya, böyle biriydi işte! Tam kapının kolunu tutmuştu ki, birden yerinden fırladı Bela, hüngür hüngür ağlayarak kollarım Peçorin'in boynuna doladı. İnanır mısınız, kapının arkasında dikilirken ben de ağlamaya başlamıştım. Yani, anlarsınız ya, ağlamıyordum da... budalalık işte!..”

Yüzbaşı sustu. Bir süre sonra bıyığını çekiştirerek, “Evet,” dedi, “ne yalan söyleyeyim, çok üzülmüştüm, çünkü ömrümde hiçbir kadın böyle sevmemişti beni.”

“Peki bu mutlulukları uzun sürdü mü?” diye sordum.

“Evet, sonra itiraf etti bize, Peçorin'i ilk gördüğü günden sonra her gece rüyalarına giriyormuş ve hiçbir erkek onun kadar etkilememiş onu. Evet, mutluydular!”

Elimde olmadan, yüksek sesle, “Ne sıkıcı bir durum!” dedim. Gerçekten de, ben trajik bir çözülme bekliyordum, bütün umutlarım bir anda boşa gitmişti!

“Sahi,” diye ekledim, “babası kızın kalede olduğundan kuşkulanmadı mı hiç?”

“Ashını isterseniz, kuşkulandı. Birkaç gün sonra da yaşlı adamın öldürüldüğünü duyduk. Nasıl öldürüldüğünü de anlatayım...”

Tekrar dikkat kesilmiştim.

“Önce şunu söylemeliyim size, Kazbiç, atını çalmak için Azamat'ın, babasıyla işbirliği yaptığını düşünüyormuş. Hiç değilse ben öyle sanıyorum. Bir gün köyün üç verst dışında pusu kurmuş Kazbiç. Yaşlı adam yine sonuçsuz bir şekilde kızını aramaktan dönüyormuş. Adamları geride kalmışlar. Hava kararmak üzereymiş. Yaşlı adam atının üzerinde dalgın dalgın gidiyormuş. Kazbiç birden bir kedi gibi fırlamış çalıların ardından. Arkadan atının üzerine sıçramış, hançerini saplayıp yere atmış onu, dizginleri yakalayıp uzaklaşmış. Yaşlı adamın adamlarından birkaçı olanı biteni yamaç-

tan görmüşler. Kazbiç'in arkasından sürmüşler atlarını, ama yetişememişler."

Karşımdakinin düşüncesini öğrenmek amacıyla, "Kazbiç atını yitirmenin öcünü almış, böylece rahatlamıştır," dedim.

Yüzbaşı, "Onların kurallarına göre bütünüyle haklıydı kuşkusuz," diye karşılık verdi.

Bir Rus'un, aralarında yaşadığı başka ulustan insanların geleneklerine böylesine uyum sağlamış olması şaşırtmıştı beni. Aklım bu özelliği yerilmeli mi yoksa övülmeli mi, orasını bilemem. Ne var ki, zekânın bu özelliği, gördüğü her yerde (onun yok edilmesinin gerekliliğini veya olanaksızlığını gördüğü her yerde) kötülüğü bağışlayan olağanüstü aydınlık ve esnek bir sağduyunun varlığını gösterir.

Bu arada çayımız bitmişti. Uzun süredir koşumlu atlarımız karda soğuktan titriyorlardı. Batı yanında ay soluklaşmakta, uzak tepelerin üzerinde yırtık bir perdenin saçakları gibi asılı duran siyah bulutların arkasına dalmaya hazırlanmaktaydı. Dağ evinden çıktık. Yol arkadaşımın dediğinin tersine, hava açılmıştı. Sakin bir sabah olacağa benziyordu. Yıldız kümeleri uzak ufukta harika işlemler oluşturarak bir araya toplaşıyor; doğuda gökyüzünün gri rengi, ayak basılmamış karla kaplı dağların dik yamaçlarını hafiften aydınlatarak koyu leylak rengine dönüştürürken birer birer sönüyorlardı. Sağda solda insanın içini karartan esrar dolu uçurumlar vardı. Sis kümeleri bir araya toplanarak, yılan gibi bükülerek, günün yaklaştığından korkuyormuş gibi, çevremizdeki kayaların çatlaklarına doğru kıvrılarak yükseliyordu.

İnsan ruhunun sabah duası esnasındaki durgunluğu gibi, gökyüzünde de yerde de her şey sakin, durgundu. Yalnızca arada bir, atların kırağı kaplı yelelerini hafiften uçuran soğuk bir yel esiyordu doğudan. Yola koyulduk. Beş sıska at Gud Dağı'nın dolambaçlı yolunda arabalarımızı güçlkle çekiyordu. Biz arkadan yayan yürüyor, atların gücü

tükenip durduklarında arabaların tekerlerine taş koyup yürümeye devam ediyorduk. Yol gökyüzüne çıkıyordu sanki, çünkü gördüğümüz kadarıyla yükseliyor, yükseliyor ve sonunda dün akşamdan beri Gud Dağı'nın tepesine avım bekleyen bir çaylak gibi tünemiş bulutun içine dalıyordu. Kar ayaklarımızın altında gıcırıyordu. Havada oksijen öylesine azalmıştı ki, soluk almakta güçlük çekiyorduk. Kanım her an daha çok doluyordu başıma. Buna rağmen, damarlarımda tatlı bir duygu dolaşmaktaydı. Dünyadan bu kadar yükseklerde olduğum için bir sevinç, neşe vardı içimde. Ne yalan söyleyeyim, çocukça bir duyguydu bu, kabul ediyorum, ama bizler toplumsal koşullardan uzaklaşıp doğaya yaklaştıkça elimizde olmadan çocuklaşırız. O zamana dek ruhumuzda yer etmiş her şey tek tek düşer, dökülür oradan ve bir zamanlar olduğu, bir gün yine olacağı gibi olur ruhumuz. Benim gibi, kimsenin uğramadığı dağlarda dolaşmış, oraların olağanüstü güzelliğini uzun uzun seyretmiş, dik vadilerinin insana hayat veren havasını hırsla ciğerlerine çekmiş biri bu büyüleyici yerleri anlatmak isteğimi anlıyor olmalıdır. Sonunda tırmandık Gud Dağı'na. Durup baktık: Gri bir bulut kaplamıştı tepesini ve bulutun soğuk soluğu fırtınanın yakın olduğunu haber veriyordu. Ama doğuda her şey öylesine berrak, öylesine altın parlaklığındaydı ki, biz, yani yüzbaşıyla ben, o anda unutup gitmiştik fırtınanın geleceğini... Evet, doğanın yüceliğinin, güzelliğinin yüzbaşınıninki gibi basit kalplerde yarattığı duygu, bizim gibi, sözle veya yazıyla hikâyeler anlatan kişilerin kalplerinde yarattığı duygudan yüz kat daha güçlüydü.

“Sanırım, bu eşsiz manzaralara alışkınsınızdır,” dedim.

“Evet efendim, insan mermilerin vızıldamasına da alışabilir. Yani kalbinin çarpıntısını gizlemeye...”

“Oysa ben bazı eski savaşçıların bu müzikten hoşlandıklarını bile duymuştum.”

“Ashını isterseniz, hoş olmasına hoştur, kalbinizin daha hızlı çarpmasına neden olur çünkü.”

Gerçekten, böylesine güzel bir manzarayı başka bir yerde görebileceğimi pek sanmıyordum. Aragma ile başka bir derenin gümüş iki ip gibi kestiğı Koyşaurka Vadisi altımızda uzanıyordu. Soluk mavi bir sis sabahın ılık ışıklarından kaçarak yakınlardaki boğazlara doğru akıyordu. Sağımızda solumuzda karla, çalılıklarla kaplı birbirinden yüksek tepeler uzanıyordu. Uzaklarda da aynı dağlar vardı, ama hiçbirini bir diğerine benzemiyordu. Doruklardaki karlar kıvıllı bir ışıkla öylesine parlak, neşeli ışıyordu ki, insanın içinden ömür boyu burada yaşamak geliyordu. Ancak alışkın bir gözün fırtına bulutundan ayırabileceğı koyu lacivert bir dağın ardından yükselmekteydi güneş. Ama kan rengi bir bölge vardı güneşin üzerinde. Yol arkadaşım özellikle o bölgeye çekti dikkatimi. Yüksek sesle, “Bugün havanın kötü olacağını söylemiştim size,” dedi. “Acele etmeliyiz. Yoksa Haçlıdağ’da yakalayacak bizi.” Arabacılara seslendi: “Hadi kıpırdayın biraz!”

Kaymamaları için tekerleklerin altına fren yerine zincirler bağlandı, atlar gеме alındı ve iniş başladı. Sağımız kayalık, solumuz, dibindeki Oset köyünün bir kırlangıç yuvası gibi görüldüğü derin uçurumdu. İki arabanın yan yana geçemeyeceğı bu yollardan bir kuryenin karanlık gecelerde, sarsıntılı arabasından inmeden yılda on kez geçtiğini düşündükçe ürperiyordum.

Arabacılarımızdan biri Yaroslavlı Rus bir köylüydü, öteki ise bir Oset. Oset ön sıranın yanlarındaki atların gemlerini çıkarmış, ortadaki atı geminden tutmuş, büyük bir dikkatle indiriyordu arabayı. Oysa bizim düşüncesiz Rus arabacı yerinden inmemişti bile! Kendisine, peşinden bu dipsiz uçuruma inmeyi hiç istemediğim valizime göz kulak olmasını söylediğimde şöyle karşılık vermişti: “Ah be efendim!

Korkmayın, Allah'ın izniyle biz onlardan daha rahat ineceğiz: İlk kez geçmiyorum bu yollardan." Haklıydı da. Aşağıya inemeyebilirdik, ama indik. İnsanlar biraz daha fazla düşünecek olsalar, yaşamın hiç de o kadar endişelenmeye değmeyeceğini anlarlar.

Ama sanırım siz Bela'nın öyküsünün sonunu öğrenmek istiyorsunuzdur. Önce şunu söyleyeyim size, yazmakta olduğum bir öykü değil, gezi notlarıdır. Dolayısıyla, yüzbaşı öyküyü yolculuğumuzun neresinde anlattıysa ben de orasında anlatmalıyım. Bu yüzden ya bekleyeceksiniz ya da birkaç sayfayı okumadan çevireceksiniz. Ama bunu önermem size, çünkü Haçlıdağ'ı (ya da bilgin Gamba'nın deyimiyle *le mont St.-Christophe*'yı) nasıl geçtiğimiz ilginizi çekecektir. Evet, böylece Gud Dağı'ndan Çertova Vadisi'ne iniyorduk.

Ne romantik bir isim! Yalçın kayaların arasında kötü ruhun yuvasını görür gibi olursunuz... ama gerçek hiç de öyle değildir. Çertova adı şeytan (*çort*) sözcüğünden değil, sınır (*çerta*) sözcüğünden gelmektedir, çünkü bir zamanlar Gürcistan sınırı bu vadiden geçiyordu. Vadi anayurdumuzun Saratov, Tambov ve öteki güzel bölgelerini anımsatan büyük kar yığınlarıyla kaplıydı.

Çertova Vadisi'ne indiğimizde yüzbaşı, karla kaplı bir tepyi göstererek, "İşte Haçlıdağ!" dedi.

Dağın doruğunda simsiyah taş bir haç vardı. Haçın hemen yanından da belli belirsiz bir yol geçiyordu. Dağın altından geçen yol kapalı olduğu zamanlar bu yol kullanılıyordu. Arabacılarımız yola henüz çığ düşmediğini söylediler ve atları yormamak için alt yoldan geçmek üzere yola çıktık. Bir dönemeçte altı Osetle karşılaştık. Bize yardımcı olmak istediler, hemen tekerleklerle yapışıp bağıra çağıra arabalarımızı çekmeye, itmeye başladılar. Gerçekten tehlikeli bir yoldu bu: Sağda başımızın üzerinde, en küçük bir esintiyle yerinden kopacak gibi görünen büyük kar kütleleri vardı. Dar yol

yer yer karla kaplıydı. Bazı karlı yerlerde bata çıka ilerliyorduk; bazı yerler ise güneş ışınlarının, donun etkisiyle öylesine buz tutmuştu ki, ilerlemekte güçlük çekiyorduk; atlar tökezliyordu. Solumuzda, suların kâh buz tabakasının altında gizlenerek kâh simsiyah taşların üzerinden köpürerek aktığı derin, dar bir yarık vardı. Haçlıdağ'ı ancak iki saatte dolana bildik. İki verst yolu iki saatte! Bu arada bulutlar toplanmış, dolu ve kar yağmaya başlamıştı. Rüzgâr boğaza dolarken masaldaki Haydut-bülbül gibi uğulduyor, ısıklık çalıyordu. Çok geçmeden taş haç da doğudan birbiri ardına gelen daha koyu, daha yoğun dalga dalga sisin içinde görünmez olmuştu... Sırası gelmişken şunu da söyleyeyim, bu haçla ilgili garip, ama genelde herkesin inandığı bir söylenti vardır: Sözde I. Petro Kafkasya'dan geçerken diktirmiştir onu bu dağın tepesine. Oysa, öncelikle, Petro yalnızca Dağıstan'a gitmiştir; sonra, haçın üzerinde iri harflerle bu haçın general Yermolov'un emriyle 1824 yılında dikildiği yazılıdır. Ne var ki, üzerindeki yazıya karşın söylenti halk arasında öylesine kök salmıştır ki, doğrusu neye inanacağını bilemiyor insan. Üstelik, bilindiği gibi, bizler bu tür yazılara inanmaya pek alışık da değilizdir.

Kobi istasyonuna varabilmemiz için buz tutmuş kayalardan inerek, karlara bata çıka daha beş verst yol gitmemiz gerekiyordu. Atlar bitkindi, bizler donuyorduk. Tipi de bizim kuzeyde olduğu gibi, giderek güçleniyordu. Ama buradaki uğultusu daha bir hüzünlü, daha iç karartıcıydı. Şöyle geçiriyordum içimden: "Sen de bir sürgünsün benim gibi, tipi... Engin, uçsuz bucaksız bozkırların özlemini çekiyorsun! Soğuk karnatlarını istediğin yöne çevirirsin bozkırda, ama çılgınlık atarak kendisini demir kafesinin parmaklarına çarpıp duran bir kartal gibi bunalıyorsun burada, dar geliyor sana buralar..."

"Bu kötü işte," dedi yüzbaşı. "Baksanıza, göz gözü görmüyor, yalnızca sis ve kar. Bir uçuruma yuvarlanmamız ya da bir çalığa takılmamız işten bile değil. Aşağıda da yanılmış-

yorsam Baydara Irmağı öyle coşmuş ki, karşıya geçebilme-
miz imkânsız. Asya budur işte! Irmaklarına da, insanlarına
da güvenemezsiniz!”

Soluyup duran, kırbaçların yumuşak dilinden anlamayan,
yerlerinden kıpırdamayan, yürümemekte direnen atları ara-
bacılar bağırarak çağırarak, küfürler ederek sopalıyorlardı.

Sonunda arabacılarından biri şöyle dedi:

“Beyefendi, bu gidişle akşama kadar Kobi’ye varamayaca-
ğız. Şuradan sola dönsek ne dersiniz? Bakın, ilerde yamaçta
birtakım karaltılar var, dağ evi olsalar gerek. Kötü havalar-
da yolcular hep buralarda bir yerlerde kalırlar.” Oset araba-
cını göstererek ekledi:

“Bahşış verirsiniz size yolu göstereceklerini söylüyor
efendim.”

Yüzbaşı, “Biliyorum canım,” dedi, “biliyorum, sen daha
söylemeden anlamıştım ben! Bir votka parası koparmak için
yapmayacakları yoktur!”

“Ama şunu da kabul edin ki, onlar olmasaydı durumumuz
daha kötü olurdu,” dedim.

“Hep öyledir, hep öyle,” diye sürdürdü konuşmasını yüz-
başı. “Bıktım artık bu kılavuzlardan! Nereden ne kopara-
bileceklerini anında hissederek. Onlar olmazsa kimse yolu
bulamaz sanki.”

Neyse, sola saptık. Birçok zorluktan sonra döşeme ve kal-
dırım taşlarından örülmüş bir duvarla çevrili, gene aynı taş-
larla örülmüş iki kulübenin oluşturduğu derme çatma bir sı-
ğınağa ulaştık. Üstleri başları paçavralar içindeki ev sahiple-
ri güler yüzle karşıladılar bizi. Fırtınaya yakalanan yolcula-
rı barındırmaları koşuluyla devletin onlara para ve yiyecek
yardımı yaptığını sonra öğrendim.

Ateşin başına çökerken, “Durum düzeldi!” dedim. “Be-
la’nın öyküsünün sonunu anlatabilirsiniz artık. Öykü o ka-
darla bitmemiştir sanırım.”

Yüzbaşı kurnaz kurnaz gülümseyerek göz kırpıp karşılık verdi:

“Nasıl bu kadar emin olabiliyorsunuz?”

“Başka türlü olamaz çünkü: Olağanüstü başlayan bir olayın gene olağanüstü bir biçimde bitmesi gerekir.”

“Doğru söylüyorsunuz...”

“Buna çok sevindim.”

“Siz seviniyorsunuz ama, hatırladıkça, inanın ben üzülüyorum. Harika bir kızdı Bela! Sonunda öz kızımış gibi alışmıştım ona. O da beni sevmiştii. Önce şunu söylemeliyim size, ailem yoktur benim: On iki yıldır annemden babamdan hiç haber almıyorum. Şimdiye kadar bir karım olsun diye hiç düşünmedim, anlayacağınız, artık istesem de olmaz bundan sonra. Şımartacak birini bulduğum için mutluydum. Bazen şarkılar söylerdi bize Bela, lezginka oynardı... Ama ne hoş oynardı! Bundan yirmi yıl önce Moskova’da bir toplantıda bulunmuştum. Bizim kentli kızları gördüm orada, hiçbiri Bela’nın eline su dökemezdi! Bambaşka bir kızdı o!.. Grigoriy Aleksandroviç taş bebekler gibi giydirip süsler püslerdi onu, dolaşmaya çıkarırdı. Üzerine titrerdi. Yanımızda çok güzelleşmiş, harika bir şey olmuştu. Yüzünden, kollarından güneş yanığı esmerliği gitmiş, yanakları al al olmuştu... Ah, kimi zaman ne neşeli oluyordu, takılıp duruyordu bana, şakalar ediyordu... Tanrı bağışlasın günahlarını!..”

“Babasının öldürüldüğünü söylediğinizde ne yaptı?”

“Kaledeki durumuna iyice uyum sağlayana kadar uzun süre sakladık ondan bunu. Söylediğimizde ise iki gün ağladı, sonra unutup gitti.

Dört ay olabileceğinden de güzel geçti. Sanırım söylemiştim size, Grigoriy Aleksandroviç ava çok meraklıydı. Kimi zaman yaban domuzu, dağ keçisi avlamak için ormana gitmek geliyordu içinden ama gitmiyordu, kalenin kapısından dışarı bir adım atmıyordu. Bir süre sonra baktım, gene dü-

şünmeye başladı, elleri arkasında, odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı. Bir gün hiç kimseye bir şey söylemeden ava çıktı, öğlene kadar ortalarda görünmedi. Sonra bir gün daha, bir daha. Giderek sıklaştı bu gidişleri... 'İşler kötü galiba,' diye düşünüyordum. 'Sanırım, kara kedi geçti aralarından!'

Bir sabah odalarına uğradım. Bugünkü gibi gözümün önündedir: Bela üzerinde siyah ipekli bir entari beshmet, yüzü bembeyaz, çok üzgün bir şekilde karyolanın kenarında oturuyordu. Onu öyle görünce biraz tedirgin olmuştum.

'Peçorin nerede?' diye sordum.

'Avda,' dedi.

'Bugün mü gitti?'

Bela konuşmakta güçlük çekiyor gibi bir süre sustu. Sonra içini çekerek karşılık verdi:

'Hayır, dün gitti.'

'Sakın başına kötü bir şey gelmiş olmasın?'

Gözyaşları dökerek cevap verdi Bela:

'Dün bütün gün düşündüm, kötü pek çok şey geldi aklıma: Kâh yabani bir domuz yaraladı onu diye düşündüm, kâh bir Çeçen kaçırdı diye... Ama bugün onun beni sevmediğini düşünüyorum.'

'Yavrucuğum, sen de hep kötü şeyler düşünmüştün!'

Gözyaşlarına boğuldu Bela, sonra mağrur bir tavırla kaldırdı başını, gözlerini sildikten sonra ekledi: 'Artık sevmiyorsa, beni evime göndermesine engel olan kim? Zorladığım yok ki onu. Ama bu böyle sürüp giderse kendim çıkar giderim: Kölesi değilim onun, bir prens kıızıyım ben!..'

Yatıştırmaya çalışıyordum onu: 'Beni dinle Bela, sürekli burada, eteğine dikilmiş gibi dizinin dibinde kalacak değil ya: Genç bir adam, yaban hayvanların arkasından koşmayı seviyor... Ormanlarda dolaşır durur, sonunda gelir. Ama sen böyle surat asarsan çok geçmez, bıktırırsın onu.'

‘Haklısınız, haklısınız!’ dedi. ‘Neşeli olacağım!’

Kahkahalar atarak tefini kaptı, şarkılar söylemeye, çevremde zıplayıp dans etmeye, başladı. Ama uzun sürmedi bu. Tekrar yatağa attı kendini, elleriyle kapadı yüzünü.

Onun için ne yapabilirdim? Biliyor musunuz, kadınlarla hiç oturup kalkmışlığım olmamıştır. Kızcağızı nasıl teselli edebileceğimi uzun uzun düşündüm, ama hiçbir şey gelmiyordu aklıma. Bir süre karşılıklı sustuk... İnanın, çok tatsız bir durumdu efendim!

Sonunda şöyle dedim: ‘Kalenin dışında biraz dolaşmamızı ister misin? Hava çok güzel!’ Aylardan eylöldü. Hava gerçekten nefisti. Güneşliydi, ama sıcak değildi. Dağlar insanın avucunun içindeymiş gibi yakın görünüyordu. Çıktık. Surlar boyunca hiç konuşmadan aşağı yukarı yürüdük. Sonunda Bela çimenlerin üzerine çöktü. Ben de yanma oturdum. Ne yalan söyleyeyim, düşündükçe gülesim geliyor: Dadı gibi koşuyordum arkasından.

Kalemiz yüksekçe bir yerdeydi. Surların üzerinden manzara çok güzeldi. Bir yanda, dağların sırtlarına kadar uzanan ormanın başladığı yerde biten, birkaç sel yatağıyla çizik çizik, geniş bir çayır vardı; çayırın üzerinde bacaları tüten köy evleriyle, otlayan at sürüleri görünüyordu; öte yandaysa, küçük bir dere ve Kafkasya’nın kayalık sıradağlarının uzantısı olan tepelerden bu dereye kadar inen sık fundalık... Tam burcun köşesinde oturduğumuz için iki yanı da görebiliyorduk. Baktım, ormandan kır ata binmiş biri çıktı. Bize doğru geliyordu. Geldi, geldi, derenin karşı kıyısında, bizden yüz adım ötede durdu ve deli gibi döndürmeye başladı atını. Ne anlama geldiğini anlamadım!

‘Baksana Bela,’ dedim, ‘gençsin, senin gözlerin daha iyi görür, kimdir o atın üzerindeki? Kime fiyaka yapıyor öyle?..’

Bela bakınca haykırdı: ‘Kazbiç bu!..’

‘Ah haydut herif! Bizimle alay etmeye mi gelmiş?’

‘Dikkatli baktım, kara suratıyla her zamanki yırtık pırtık, kir pas içinde giysisiyle gerçekten Kazbiç’ti.’

Bela koluma yapışıp, ‘Babamın atı bu,’ dedi.

Yaprak gibi titriyordu, gözleri çakmak çakmak olmuştu.

‘Vay canına!’ diye geçirdim içimden. ‘Demek senin kanında da haydutluk var canım!’ Nöbetçiye seslendim:

‘Buraya gel, tûfeğini doğrult ve şu adamı atının üzerinden devir, sana gümüş bir ruble.’

‘Baş üstüne komutanım. Ama durduğu yerde durmuyor ki...’

Gülerek, ‘Emret dursun!..’ dedim.

Nöbetçi kolunu sallayarak seslendi:

‘Hey, dostum! Biraz dursana, ne öyle topaç gibi dönüp duruyorsun olduğun yerde?’

Gerçekten de durdu Kazbiç, dinledi: Besbelli, kendisiyle konuşmak istediğimizi sanmıştı. Başka tûrlü nasıl olurdu?.. Benim muhafız eri nişan aldı... Bam!.. Iskaladı... Tûfeğin namlusundan çıkan duman daha dağılmamıştı ki, Kazbiç atını mahmuzlamış, hayvan yana sıçramıştı.

Kazbiç üzengilerin üzerinde doğruldu, bağırarak kendi dilinde bir şeyler söyledi, kamçısını bizlere gözdağı verir gibi salladı, uçup gitti.

‘Utanmadın mı?’ dedim nöbetçiye.

‘Komutanım!’ diye karşılık verdi nöbetçi, ‘Tam indirecektim onu, gözden kayboldu, ilk atışta vurmanın olanağı yoktur bu herifleri!’

On beş dakika sonra Peçorin avdan döndü. Bela hemen boynuna sarıldı. Uzun süre yokluğundan ötürü ne en küçük bir yakınması ne de sitemi oldu. Oysa ben bile kızgındım Peçorin’e.

‘İnsaf yani!’ dedim. ‘Biraz önce Kazbiç burada, derenin karşısındaydı. Ateş bile ettik ona. Neredeyse karşılaşacaktınız... Dağlı bunlar, kincidirler: Azamat’a yardım ettiğini-

zi bilmiyor mu sanıyorsunuz? Bahse girerim, demin uzak-tan Bela'yı da tanımıştır. Biliyorum, geçen yıl tutkundu bu kıza... kendi söylemişti bana. Yeterince başlık toplayabilsey-di kesin isteyecekti onu...'

Peçorin düşünceliydi. 'Evet,' diye karşılık verdi, 'daha dik-katli olmak gerekiyor... Bela, bundan böyle surların dışına çıkmayacaksınız'.

Akşam uzun uzun konuştum Peçorin'le. Zavallı kızcağıza karşı değişmiş olmasının beni üzdüğünü; ayrıca, günün ya-rısını avda geçirdiğini, Bela'ya karşı soğuk davrandığını, ona çok seyrek yakınlık gösterdiğini, kızın yavaş yavaş eriyip git-tiğini, yüzünün ufacık kaldığını, iri gözlerinde ışık kalmadı-ğını söyledim.

Bazen soruyordum kızcağıza:

'Neden içini çekip duruyorsun Bela? Seni üzen bir şey mi var?'

'Hayır!'

'İstediğin bir şey var mı?'

'Yok!'

'Aileni mi özlüyorsun?'

'Ailem yok benim!'

Kimi zaman günlerce 'evet' veya 'hayır'dan başka sözcük çıkmıyordu ağzından.

O akşam Peçorin'e de anlattım bunları. 'Bakın Maksim Maksimic,' diye karşılık verdi, 'kötü bir huyum vardır benim. Gördüğüm eğitim mi böyle yaptı beni, Tanrı mı böyle yarattı, bilmiyorum. Yalnızca şunu biliyorum, başkalarının mutsuz-luğunun nedeni ben isem, mutsuz ettiğim insandan çok ben mutsuz oluyorum. Bunun onları teselli etmeyeceğini biliyo-rum, ama ne yaparsınız ki, gerçek bu. İlk gençliğimde, ailem-den ayrıldığım andan hemen sonra çılgınca, parayla elde edi-lebilecek zevklere bıraktım kendimi. Kuşkusuz, bir süre son-ra iğrenmeye başladım böyle şeylerden. Sonra sosyeteye gir-

dim. Çok geçmeden aynı şekilde sosyeteden de bıktım. Sosyete güzellerine âşık oldum, onlar da sevdiler beni. Ne var ki, onların sevgileri yalnızca hayal gücümle gururumu uyarıyordu, ama kalbim boş kalıyordu... Okumaya, kendimi yetiştirmeye başladım, sonra öğrenmekten de sıkıldım; ünün de mutluluğun da bunların hiçbirine bağlı olmadığını anlamıştım. Çünkü en mutlu insanlar cahil olanlardı. Oysa ün, şans meselesiydi ve ona ulaşmak için yalnızca becerikli olmak yeterliydi. İşte o zaman bir sıkıntı çöktü üzerime. Kısa bir süre sonra Kafkasya'ya gönderdiler beni. Yaşamımın en mutlu anıydı bu. Çeçen mermileri altında canımın sıkılmayacağını sanıyordum. Ama boşuna umutlanmışım. Bir ay içinde mermilerin vınlamasına da ölümün yakınlığına da öylesine alıştım ki, ne yalan söyleyeyim, sivrisineklerle daha çok ilgilenmeye başladım. Eskisinden daha çok sıkılmaya başladım. Çünkü son umudumu da yitirmiştim. Bela odama geldiğinde, onu dizime oturtup simsiyah bukleli saçlarını ilk kez öptüğümde onun, bana acıyan kaderimin gönderdiği bir melek olduğunu düşündüm aptal gibi... Gene yanılmıştım. Yabani bir kadının sevgisi bir sosyete kadınınkinden pek de farklı değilmiş. Birinin cahilliği ve basitliği ötekinin hoppalığı gibi bıkıtıyor insanı. Doğrusunu isterseniz, hâlâ seviyorum onu, bana yaşattığı çok tatlı birkaç an için minnettarım ona. Onun için canımı bile veririm, ama gene de sıkılıyorum yanında. Bir budala mıyım, yoksa bir zorba mı, bilmiyorum. Ancak şu da var, ben de acınacak durumdayım, belki ondan bile çok: Toplum bozmuş ruhumu, kafam huzur bulmuyor, kalbim doymak bilmiyor. Hiçbir şeyle yetinmiyorum: Hazlara alıştığım gibi hüzne de kolayca alışıyorum ve yaşamım gün geçtikçe daha boş oluyor. Yapabileceğim tek şey kaldı: seyahat etmek. İlk fırsatta uzun bir seyahate çıkacağım. Ama Avrupa'ya değil, Tanrı korusun! Amerika'ya gideceğim, Arabistan'a, Hindistan'a. Bakarsınız yolda bir yerlerde ölürüm! Hiç

değilse şundan eminim, bu son tesellim fırtınaların, kötû yolların yardımıyla hemen tükenmeyecek.'

Uzun uzun böyle şeyler söyledi. Her söylediği beynime işliyordu. Çünkû yirmi beş yaşında bir gençten ilk kez böyle şeyler duyuyordum, dilerim Tanrı'dan, bir daha da duymam... Çok tuhaf!" Yüzbaşı yüzüme bakarak sürdürdü konuşmasını: "Söyler misiniz lütfen, anladığım kadarıyla siz de bulundunuz başkentte, hem de yakın bir zaman önce: Başkent'in gençleri hep böyle midir?"

Yüzbaşıya, böyle düşünen çok insan olduğunu söyledim. Böyle konuşanların arasında kuşkusuz bazılarının doğruyu söylediğini; ne var ki, her moda gibi sıkıntının da toplumun üst tabakalarından alt tabakalarına yayıldığını, orada onu eskittiklerini, en çok sıkılanların bile bunu ayıp bir şeymiş gibi artık saklamaya çalıştıklarını ekledim. Yüzbaşı bu ayrıntıları pek anlayamadı, başını sallayarak kurnazca gülümsedi:

"Sanırım Fransızlar çıkardılar bu iç sıkıntısı modasını, ne dersiniz?"

"Hayır, İngilizler."

Yüzbaşı, "Ya, demek öyle!.." dedi. "Bilirim, eskiden beri iflah olmaz ayyaşlardır onlar."

İster istemez, Byron'un ayyaştan başka bir şey olmadığını iddia eden Moskovalı kibar bir hanımefendiyi hatırladım. Ama yüzbaşının bu söylediği hoş görülebilirdi: İçkiden uzak durabilmek için dünyadaki bütün kötülüklerin anasının içki olduğuna kendini inandırmaya çalışıyordu kuşkusuz. Bu arada öyküsünü anlatmayı sürdürüyordu:

"Ortalarda bir daha görünmedi Kazbiç. Ama nedendir bilmem, onun kale çevresine özellikle gelmediği, bir şeyler tasarladığı düşüncesini bir türlü çıkarıp atamıyordum kafamdan.

Bir gün Peçorin birlikte yaban domuzu avına çıkmamız için çok üsteledi. Uzun süre direndim: Neyime gerekti be-

nim yaban domuzu! Ama sonunda kandırdı beni, peşinden sürükledi. Yanımıza erlerden beş kişi alıp sabah erken çıktık kaleden. Saat ona kadar kamışların arasında, ormanda dolaştık durduk. Tek domuz yoktu. ‘Artık dönsek mi?’ dedim. ‘Ne diye inat edelim? Şansımızın olmadığı belli!’ Ne var ki, sıcağa ve yorgunluğumuza karşın Grigoriy Aleksandroviç bir domuz vurmadan, eli boş dönmek istemiyordu. Öyle bir adamdı; aklıma koyduğu şeyi yapardı. Besbelli, çocukluğunda annesi çok şımartmıştı onu... Sonunda öğlene doğru kahrolası bir domuz bulduk: Bum! Bum!.. Iskalamıştık. Hayvan kamışların arasına daldı... Öylesine şanssız bir gündü! Biraz dinlendikten sonra kaleye dönmek üzere yola çıktık.

Dizginleri bırakmış, yan yana, konuşmadan gidiyorduk. Kaleye çok yaklaşmıştık, önümüzdeki çalılığı dönünce görecektik kaleyi. Ansızın bir silah sesi duyuldu. Peçorin’le birbirimize baktık. O anda ikimiz de aynı şeyi düşünmüştük... Hemen silah sesinin geldiği yöne sürdük atlarımızı. Bir grup er surların üzerinde toplanmış, tarlayı gösteriyordu. Eyerinin üzerinde beyaz bir şey olan bir atlı dörtnele uzaklaşıyordu gösterdikleri yerde. Grigoriy Aleksandroviç, Çeçenlerinden aşağı kalmayan bir nara attı, kılıfından çıkardı tüfeğini; arkasından ben de.

Şansımıza, avdan elimiz boş döndüğümüz için atlarımız yorgun değildi: Uçarcasına gidiyorduk. Her an biraz daha yaklaşıyorduk... Sonunda tanıdım Kazbiç’i, ama eyerindeki ne olduğunu kestirememiştim. O sırada Peçorin’le yan yana geldik, seslendim ona: ‘Kazbiç bu!..’ Peçorin dönüp bana baktı, evet anlamında başını salladı ve atını kamçıladi.

Sonunda atış uzaklığı kadar yaklaştık Kazbiç’e. Atı yorgun muydu, yoksa bizimkiler kadar hızlı mı değildi bilmiyorum, Kazbiç’in bütün çabalamalarına karşın, hızlanamıyordu. Herhalde o anda Karagöz’ünü düşünmüştür.

Baktım, Peçorin dörtmala giderken tüfeğini Kazbiç'e doğrultmuş, nişan alıyor. 'Ateş etmeyin!' diye bağırdım. 'Boşuna mermi harcamayın, yakalayacağız onu.' Ah şu gençlik! Her zaman olmadık yerde parlarlar!.. Silahı patladı ve kurşun Kazbiç'in atının arka ayağına saplandı. At o hızla birkaç adım daha koştu, tökezledi ve dizlerinin üzerine yere kapaklandı. Kazbiç yere atladı. Ancak o zaman kucağımdaki nin beyaz çarşafa sarılı bir kadın olduğunu fark ettik... Bela idi bu... Zavallı Bela! Kazbiç kendi dilinde bağırarak bir şeyler söyledi bize, sonra hançerini çıkarıp kızcağıza doğru kaldırdı... Zaman kaybetmeye gelmezdi. Rastgele nişan alıp ben de ateş ettim, mermi omzuna saplanmış olacak, çünkü birden indirdi kolunu... Tüfeğin dumanı dağılınca gördüğümüz, yerde yatan yaralı at ile onun yanındaki Bela oldu. Kazbiç ise tüfeğini atmış, kedi gibi, çalılarla kaplı kayalığa tırmanıyordu. Oradan indirmek geldi içimden onu, ama tüfeğim dolu değildi! Atlarımızdan atlayıp Bela'nın yanına koştuk. Zavallı kıpırdamadan yatıyordu, yarasından kan oluk oluk akıyordu. Aşağılık haydut! Bari kalbine sapsaydı hançerini, bir anda her şey biterdi o zaman, oysa sırtına sapsaydı... En acımasız haydut işi! Kendinde değildi Bela. Yaşmağı yırtıp yarasını elimizden geldiğince sıkı sardık. Peçorin boşuna öpüyordu onun soğumuş dudaklarını, o anda hiçbir şeyin yararı olamazdı ona.

Peçorin atına bindi, Bela'yı yerden kaldırıp zar zor onun eyerine oturttum. Peçorin kollarıyla sardı onu ve kaleye yollandık. Birkaç dakika süren bir sessizlikten sonra Grigoriy Aleksandroviç 'Bakın ne diyeceğim Maksim Maksimich,' dedi, 'böyle gidersek kaleye varana kadar ölecek.'

'Haklısınız,' dedim ve atlarımızı dörtmala kaldırdık. Kalenin kapısında büyük bir kalabalık bekliyordu bizi. Bela'yı dikkatle Peçorin'in odasına taşıdık ve doktoru çağırdık. Gerçi sarhoştur doktor, ama gene de gelmişti. Bela'nın yarası-

na baktıktan sonra onun bir günden fazla yaşayamayacağını söyledi. Ne var ki yanılmıştı.”

Birden heyecanla yapıştım yüzbaşının koluna, “İyileşti mi yoksa?” diye sordum.

“Hayır,” dedi yüzbaşı, “doktor bir gün demişti, ama o iki gün yaşadı.”

“Söyler misiniz, Kazbiç nasıl kaçırmış onu?”

“Şöyle: Peçorin yasaklamış olmasına karşın, Bela kaleden çıkmış, dereye gitmiş. Hava çok sıcaktı o gün. Bir taşın üzerine oturup ayaklarını suya sokmuş. O sırada Kazbiç sessizce yaklaşmış yanma, ağzını kapayıp çalılığa götürmüş, orada kızı atına attığı gibi kırbaçlamış atı! Bela bir fırsatını bulup bağırmış, nöbetçiler telaşa kapılmışlar, arkasından ateş etmişler, ama vuramamışlar, o sırada da biz gelmişiz.

“Neden kaçırmak istemiş onu Kazbiç?”

“Bilirsiniz, Çerkezler hırsız millettir. Ortada bir şey gördüler mi götürmeden edemezler. İşlerine yarasın, yaramasın kapıp götürürler... Bunun için suçlamayın onları lütfen! Üstelik, uzun zamandır da hoşlanıyordu kızdan.”

“Demek öldü Bela?”

“Evet, öldü. Yalnız çok acı çekti. Bizler de onunla birlikte... Akşam saat on sularında kendine geldi. Biz başucunda oturuyorduk. Gözlerini açar açmaz Peçorin’i çağırdı. Peçorin elini tutup, ‘Buradayım, yanımdayım *dzhanechka*’, (yani bizim dilimizde, canım, ruhum) dedi. Bela ‘Ölüyorum,’ diye mırıldandı. Yatıştırmaya çalışıyorduk onu, doktorun onu kesinlikle iyi edeceğini söylediğini anlatıyorduk. Başını iki yana sallayıp yüzünü duvara döndü; ölmek istemiyordu!..

Gece sayıklamaya başladı. Alnı ateş gibi yanıyordu. Arada tüm bedeninde bir titreme dolaşıyordu. Babasıyla, erkek kardeşiyle ilgili dağınık şeyler mırıldanıyordu: Dağlara çıkmak, evine gitmek istiyordu. Sonra Peçorin’den söz ediyordu.

du, onunla ilgili tatlı şeyler söylüyor veya *dzhanechka*'yı artık sevmediği için ona sitem ediyordu...

Peçorin, başı ellerinin arasında, sessiz dinliyordu onu. Ancak, bütün o zaman süresince tek damla gözyaşı görmemiştim gözlerinde: Gerçekten ağlayamıyor muydu, yoksa tutabiliyor muydu kendini... bilmiyorum. Bana gelince, ömrümde hiç öyle sızlamamıştı yüreğim...

Sabaha karşı sayıklaması kesildi. Bir saat hiç kıpırdamadan yattı. Yüzü bembeyazdı. Bitkindi. Öyle ki, soluk alıp almadığını anlamak bile güçtü. Sonra biraz düzeldi, konuşmaya başladı. Ama neler söylüyordu dersiniz? Böyle şeyler ancak ölmek olan üzere insanın aklına gelebilir!.. Önce, bir Hristiyan olmadığı ve öteki dünyada Grigoriy Aleksandroviç'in ruhuyla asla karşılaşmayacağı ve cennette başka kadınlar, Grigoriy Aleksandroviç'in başka bir sevgilisi olacağı için üzüldüğünü söylüyordu. Ölmeden önce onu vaftiz ettirmek düşüncesi geldi aklıma. Önerdim bunu ona. Kararsızlık içinde baktı yüzüme, uzun süre bir şey söyleyemedi; sonra hangi dinde doğmuşsa o dinde ölmek istediğini mırıldandı. Bütün bir gün böyle geçti. Ne çok değişmişti o bir gün içinde! Solgun yanakları çökmüş, gözleri irileşmişti; dudakları ateş gibi yanıyordu. Göğsünün içinde kızgın bir demir varmış gibi içinin yandığını hissediyordu.

Ertesi gece oldu. Bizler gözlerimizi hiç kırpmamış, başucundan bir an ayrılmamıştık. Bela korkunç acılar içinde kıvrıyor, inliyor, acıları biraz azaldığında ise artık iyileştiğini söyleyerek Grigoriy Aleksandroviç'i gidip yatması için ikna etmeye çalışıyor, onun elini öpüyor, avucunun içinde sıkıyor, bırakmıyordu. Sabaha karşı ölüm öncesi korkuya kapıldı, çırpınmaya başladı, çıkarıp attı sargılarım, gene kanamaya başladı yarası. Yarasını tekrar sardığımızda biraz rahatlar gibi oldu ve Peçorin'den onu öpmesini istedi. Peçorin karyolanın önünde yere diz çöktü, Bela'nın başını kaldırdı yastık-

tan ve dudaklarını onun soğumuş dudaklarına bastırdı. Bela, bu öpücükle ruhunu Peçorin'e geçirmek istiyor gibi, titreyen kolların sıkı sıkı doladı onun boynuna... Evet, iyi ki öldü kızcağız: Peçorin onu terk etseydi ne yapardı? Nasıl olsa bir gün bırakacaktı zavallıyı...

Bizim hekimin birtakım lapalarla, şuruplarla yaptığı bütün eziyetlere karşın, ertesi günün yarısını sakın geçirdi. Şöyle diyordum hekime: 'Allah aşkına, kesinlikle öleceğini söyleyen siz değil miydiniz? Ne diye bunca ilaçla eziyet ediyorsunuz zavallıya?' Hekim cevap veriyordu: 'Gene de böylesi daha iyi, Maksim Maksimiç. İçimizin rahat olması bakımından...'

Böylesi daha iyi!

Öğleden sonra susuzluktan ve sıcaktan bunalmaya başladı. Pencereleleri açtık. Ama dışarısi daha sıcaktı. Yatağının yanına buz koyduk, bir yararı olmadı. Bunun sıcaktan daha dayanılmaz sonun yaklaştığını gösteren bir bunalma olduğunu biliyordum. Bunu Peçorin'e de söyledim. Bela yattığı yerden hafifçe doğrulup kısık bir sesle, 'Su, su!..' diye inledi.

Peçorin'in yüzü çarşaf gibi bembeyaz kesildi. Bir bardak alıp su doldurdu, Bela'nın ağzına götürdü. Gözlerimi ellerimle kapayıp dua etmeye başladım, ama hangi duayı okuduğumu hatırlamıyorum. Evet efendim, hastanelerde olsun, savaş alanlarında olsun, pek çok insanı ölürken gördüm, ama bu hiçbirine benzemiyordu, hiç benzemiyordu!.. İtiraf etmem gerekirse, bir şeye daha çok üzüliyordum: Ölürken hiç anmamıştı beni. Oysa ben bir baba gibi sevmiştim onu. Neyse, Tanrı günahlarını bağışlasın! Aslında, ben kimim ki insan ölürken hatırlasın beni?

Peçorin'in verdiği suyu içtikten sonra sanki biraz rahatlamıştı, ama üç dakika sonra öldü. Bir ayna koyduk dudaklarına, buğulanmadı!.. Hemen çıkardım Peçorin'i odadan. Surlara gittik. Tek sözcük konuşmadan, ellerimiz arkamız-

da, yan yana uzun süre bir aşağı bir yukarı gidip geldik surların üzerinde. Peçorin'in yüzünde her zamankinden farklı bir ifade yoktu, bu dokunmuştu bana: Onun yerinde ben olsaydım üzüntümden ölürdüm. Sonunda gölgeye oturup elindeki çubukla kuma birtakım şeyler çizmeye başladı. Biliyor musunuz, daha çok öylesi yakışır diye, onu teselli etmek için konuşmaya başladım. Başını kaldırıp güldü... Onun bu gülmesinden tüylerim diken diken oldu... Tabut ısmarlamak için ayrıldım yanından.

Doğrusunu isterseniz, biraz oyalanmak amacıyla ilgileniyordum tabutla. Bir parça ipekli kumaşım vardı. Tabutun içini onunla kapladım, Grigoriy Aleksandroviç'in Bela için almış olduğu gümüş Çerkez sırmalarıyla tabutu güzelce süsledim.

Ertesi gün sabah erken, derenin kenarında son kez oturduğu yere yakın bir yerde toprağa verdik Bela'yı. Küçük mezarının çevresinde beyaz akasyalarla mürver ağaçları var şimdi. Başucuna bir haç koymak istedim, ama biliyor musunuz, içim elvermedi: Bir Hıristiyan değildi ki..."

"Peki Peçorin ne oldu?" diye sordum.

"Uzun süre hasta yattı, zayıfladı zavallı. Ama o günden sonra hiç söz etmedik Bela'dan: Bunun Peçorin'e ağır geleceğinin farkındaydım, ne diye deşecektim yarasını? Üç ay sonra E... alayına atandı ve Gürcistan'a gitti. O günden sonra bir daha karşılaşmadık. Sahi, hatırlıyorum, geçenlerde biri onun Rusya'ya döndüğünü söylemişti, ama talimatlar da böyle bir bilgiye rastlamadım. Bilindiği gibi, haberler geç ulaşır bizim gibilere."

Yüzbaşı, haberleri bir yıl gecikmeli almanın ne kötü bir şey olduğunu uzun uzun anlatmaya koyuldu. Sanırım, üzücü anılarından kurtulmak için yapıyordu bunu.

Sözünü kesmiyordum, ama onu dinlemiyordum da.

Yola devam etmek bir saat sonra mümkün oldu. Tipi din-

miş, hava açmış ve düzelmişti. Yola çıktık. Yolda gene Bela ve Peçorin'den söz açmadan edemedim. Sordum yüzbaşıya:

“Peki, Kazbiç'e ne olduğuyla ilgili bir şeyler duydunuz mu?”

“Kazbiç'le ilgili mi? Doğrusunu isterseniz, bilmiyorum... Duyduğuma göre, Şapsıglarla, sağ yakamızda mermilerimizin arasında atının üzerinde kırmızı beshmetle dolaşıp duran, mermi yanından vızıldayarak geçtiğinde pek kibarca eğilip bizimkilere selam veren Kazbiç adında gözü pek bir yiğit varmış. Ama sanırım o aynı Kazbiç değildir!..”

Kobi'de Maksim Maksimiç'le ayrıldık. Ben yola posta arabasıyla devam ettim, Maksim Maksimiç ise yükü ağır olduğu için geride kaldı. Bir daha karşılaşacağımızı sanmıyorduk, ama karşılaştık. İsterseniz anlatayım: Ayrı bir öyküdür bu... Ne var ki, kabul edin, saygıya değer bir insandı Maksim Maksimiç, öyle değil mi?.. Bunu kabul ederseniz, belki de gereğinden uzun bu öykünün karşılığını fazlasıyla almış olacağım.

II. Maksim Maksimiç

Maksim Maksimiç'tan ayrıldıktan sonra Terek ve Daryal boğazlarını hızla geçip Kazbek'te öğle yemeği yedim, Lars'ta çay içtim, Vladikafkas'ta akşam yemeğine yetiştim. Dağların tasvirlerinden, oralarda bulunmamış kimseler için bir anlamı olmayan, gereksiz heyecanlı manzara anlatımından ve kesinlikle hiç kimsenin okumayacağı istatistik notlardan kurtarıyorum sizi.

Bütün yolcuların indiği handa indim ben de. Ne var ki, bir sülün kızartması ya da lahana çorbası ısmarlamak olanaksızdı burada. Çünkü hanın işletmeciliğinin verildiği üç gazi öylesine salak veya ayyaştı ki, onlardan bir şey beklemenin anlamı yoktu.

Handa üç gün kalmak zorunda olduğumu söylediler. Ye-katerinograd'dan "beklenen" gelmemişti henüz, dolayısıyla geri dönmesi de gecikecekti. Ne beklenen ya!.. Ama böyle kötü kelime oyunları Rus insanını pek rahatlatmaz. Oylanmak için ben de oturur Maksim Maksimiç'ın anlattığı Bel'nın öyküsünü yazarım diye düşündüm. Ama onun uzun bir öyküler zincirinin ilk halkası olacağı hiç aklıma gelme-

mişti. Görüyorsunuz işte, önemsiz bir olay bazen ne büyük sonuçlar doğuruyor!.. Sahi, “beklenen” diye neye dendiğini belki de bilmiyorsunuzdur... Vladikafkas ile Yekaterinograd arasında taşımacılık yapan yük arabalarına Kabardin bölgesinden geçişlerinde korumacılık yapan yarım piyade bölüğü ve toplarına “beklenen” diyorlardı.

İlk gün çok sıkıldım. Ertesi gün sabah erkenden bir yük arabası girdi hanın avlusuna. Ah! Maksim Maksimiç’m arabasıydı bu! Eski iki dost gibi karşılaştık. Odamı onunla paylaşabileceğimi söyledim. Hemen kabul etti. Hatta omzuma vurdu, gülümser gibi dudaklarını büzdü. Öylesine tuhaf bir adamdı!

Maksim Maksimiç açıcılık sanatında ustaydı: Sülünü çok güzel kızarttı, üzerine ustalıkla salatalık salamurası ekledi. İtiraf etmek zorundayım, Maksim Maksimiç olmasaydı kuru ekmekle bir şeyler atıştırmak zorunda kalacaktım. Bir şişe kahetin şarabı da tek çeşitten oluşan yemeğimizin azlığını unutmamıza yardımcı oldu. Yemeğimizi yedikten sonra çubuklarımızı yakıp ben, pencerenin önüne; o, hava rutubetli ve soğuk olduğu için yanan sobanın yanına oturduk. Susuyorduk. Konuşacağımız ne vardı? Kendisiyle ilgili anlatılmaya değer her şeyi anlatmıştı bana, benimse anlatacak bir şeyim yoktu. Pencereden dışarı bakıyordum. Giderek genişleyen Terek boyunca serpilmiş basık evler görünüyordu ağaçların arasından. Daha ileride ise dış dış duvar gibi yükselen dağlar vardı, onların arasından da beyaz kardinal başlığıyla Kazbek görünüyordu. Zihnimde vedalaşıyordum onlarla, bu dağlardan artık ayrılacağım için üzgündüm...

Hiç konuşmadan, öylece uzun süre oturduk. Dışarıda bir yol çingırağının sesi ve arabacıların bağırışması duyulduğunda güneş çoktan soğuk tepelerin ardına saklanmış, vadileri beyazımsı bir sis kaplamıştı. Üstleri başları kir pas içinde Ermeni dolu birkaç yük arabası girdi hanın avlusuna, onla-

rı boş bir kupa arabası izledi. Kupa arabasının yaylanarak gidişinden, zengin donanımından, şık görünümünden yabancı yapımı olduğu belliydi. Kupa arabasının arkası sıra Macar redingotlu, pala bıyıklı, bir uşak için fazla şık giyimli biri yürüyordu.

Çubuğunun külünü çalımlı silkeleyişinden, arabacıya bağırışından onun bir uşak olduğunu anlamak çok kolaydı. Besbelli, tembel efendisinin aşırı şımarttığı bir çeşit Rus Figarosuydu.

Pencereden seslendim ona:

“Hey ahbap, söylesene, ‘beklenen’ dedikleri mi geldi yoksa?”

Oldukça küstah bir tavırla baktı bana, boyunbağını düzeltti ve başını öte yana çevirdi. Yanında yürüyen Ermeni gülümsedi, onun yerine yanıt verdi: “Evet, gelen ‘beklenen’ di ve yarın sabah dönecekti.”

O sırada Maksim Maksimiç pencerenin önüne gelmişti.

“Şükürler olsun!” dedi. Arkasından ekledi: “Ne güzel bir kupa arabası! Sanırım bir devlet memuru denetim için Tiflis’e gidiyordur. Bizim buranın dağcıklarını bilmiyor olsa gerek! Evet dostum, buraların dağları senin bildiklerine benzemez, kupa araban İngiliz malı bile olsa dökülür bu yollarda!..”

“Gidip bakalım, kiminmiş...”

Koridora çıktık. Koridorun sonundaki odanın kapısı açıktı. Uşakla arabacı valizleri odaya taşıyorlardı.

Yüzbaşı, “Bana bak ahbap,” diye seslendi uşağa, “kimin bu güzel kupa arabası? Ne dedin?.. Gerçekten harika bir şey!..”

Uşak dönüp yüzbaşıya bakmadan, valizin ipini çözerken kendi kendine bir şeyler mırıldandı. Yüzbaşı sinirlenmişti. Saygısız uşağın omzuna dokunarak, “Hey, sana söylüyorum ahbap...” dedi.

“Kimin arabası olduğunu mu soruyorsunuz? Efendimin...”

“Kim senin efendin?”

“Peçorin...”

Sevinçten gözleri parlamıştı Maksim Maksimic'in. Kolumdan çekiştirerek heyecanla sordu uşağa:

“Ne dedin? Ne dedin? Peçorin mi?... Aman Tanrım!.. Kafkasya’da görevde bulunmuş mu bu Peçorin?”

“Galiba bulunmuş. Ben yeni girdim hizmetine.”

“Evet!.. Evet!.. Adı Grigoriy Aleksandroviç, değil mi?... Grigoriy Aleksandroviç, ha?..”

Uşağın omzuna dostça bir şaplak attı ama bu öyle bir vuruştu ki sendelemişti uşak.

“Senin efendinle arkadaşlık biz...”

Uşak kaşlarını çatarak, “İzninizle efendim,” dedi, “işime engel oluyorsunuz.”

“Ne tuhaf adamsın sen be ahbap! Dediğimi duymadın galiba? Efendinle yakın arkadaş olduğumuzu söyledim. Birlikte çok günümüz geçti... Kendisi nereye indi?”

Uşak, Peçorin’in akşam yemeği yemek ve geceyi geçirmek üzere albay N...’in evinde olduğunu söyledi.

“Akşam buraya gelmeyecek mi?” diye sordu Maksim Maksimic.

“Ya da sen herhangi bir iş için yanına gitmeyecek misin?... Gidersen Maksim Maksimic’in burada olduğunu söyle kendisine. Sen bu kadar söyle... o anlar... Bahşiş olarak bir seksenlik vereceğim sana...”

Böylesine az bir bahşişi duyunca küçümser bir tavırla buruşturdu yüzünü uşak, ama yine de Maksim Maksimic’in isteğini yerine getireceğini söyledi.

Maksim Maksimic, “Göreceksin,” dedi, burada olduğumu duyar duymaz koşarak gelecektir. Gidip kapıda bekleyeyim onu... Ah! Yazık ki albay N...’i tanımıyorum.”

Maksim Maksimic gidip avlu kapısının yanındaki bir tahta sıraya oturdu. Ben odama gittim. Ne yalan söyleyeyim, Peçorin’in gelmesini ben de sabırsızlıkla bekliyordum. Yüzbaşının anlattıklarından onunla ilgili pek iyi bir izlenim

edinmemiştim; ancak, kişiliğinin bazı özellikleri ilgimi çekmişti. Bir saat sonra hanı işleten savaş gazilerinden biri kaynayan semaverle bir çaydanlık getirdi.

Pencereden seslendim Maksim Maksimiç'a:

"Maksim Maksimiç, çay içmeyecek misiniz?"

"Çok teşekkür ederim, nedense canım istemiyor."

"Gelin bir bardak için bari! Baksanıza, hem geç oldu hem hava çok soğuk."

"Önemli değil, siz keyfinize bakın..."

"Nasıl isterseniz!"

Çayı yalnız başıma içmeye başladım. On dakika sonra benim ihtiyar girdi odaya:

"Haklısınız galiba: Bir bardak çay içsem iyi olacak. Kapıda Peçorin'i bekliyordum da... Uşağı yanına gideli çok oldu. Sanırım, önemli bir şey olmuştur, onun için gelememiştir."

Bir bardak çayı çabucak içti, ikinciye kesinlikle almadı ve tuhaf bir huzursuzluk içinde tekrar avlu kapısına gitti: Peçorin'in ilgisizliğinin onu üzdüğü belliydi. Üstelik, daha yeni, onunla arkadaşlığını anlatmıştı bana; dahası, bir saat önce de, adını duyunca onun koşarak hana geleceğinden hiç kuşkusu yoktu.

Tekrar pencereyi açıp Maksim Maksimiç'a yatma zamanının geldiğini söylediğimde hava çoktan kararmış, vakit geç olmuştu. Dışlerinin arasından bir şeyler söylendi Maksim Maksimiç. Çağırımı yineledim. Cevap vermedi.

Paltoma sarınıp kanepeye uzandım. Mumu, büyük Rus sobasının önündeki divanda yanık bırakmışım. Hemen uykuya daldım, Maksim Maksimiç çok geç saatte odaya girip uyandırmasaydı beni sabaha kadar deliksiz uyuyacaktım. Çubuğunu masanın üzerine attı, odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı, sobanın külünü karıştırdı... Sonunda yattı, ama uzun süre öksürdü, balgam çıkardı, sağa sola dönüp durdu...

“Tahtakuruları mı rahatsız ediyor sizi?” diye sordum.

Derinden iç çekip, “Evet, tahtakuruları...” dedi.

Ertesi gün sabah erken uyandım. Ama Maksim Maksimiç benden önce kalkmıştı. Avlu kapısının dibindeki sırada oturuyordu gene. Yanma gittim. “Komutanın yanına uğramam gerekiyor,” dedi. “Peçorin gelirse bana haber verin lütfen...”

Haber vereceğimi söyledim. Bacakları gençlik yıllarının gücüne ve kıvraklığına kavuşmuş gibi koşarak uzaklaştı.

Serin, ama güzel bir sabahı. Altın rengi bulutlar dağların doruklarında, gökyüzünde ikinci bir sıradağ oluşturmuş gibi toplanmışlardı. Avlu kapısının önünde geniş bir alan vardı, alanın bitiminde, günlerden pazar olduğu için kalabalık bir pazar yeri başlıyordu. Yalınayak Oset çocuklar, omuzlarında gümeç balı fiçıları, başıma üşüştüler. Hepsini kovaldım: Onlarla uğraşacak halim yoktu. İyi yürekli yüzbaşının huzursuzluğunu paylaşıyordum. Aradan on dakika geçmişti ki, beklediğimiz kişi alanın öte ucunda göründü. Albay N... ile yan yana yürüyordu. Albay hana kadar eşlik etti konuşuna, sonra vedalaştı onunla, dönüp kaleye doğru gitti. Gazilerden birini hemen Maksim Maksimiç’a yolladım.

Peçorin’in uşağı efendisini karşılamaya avluya çıkmış, kupa arabasının hemen hazır olacağını söylemiş, ona puro kutusunu uzatmış ve birkaç emir aldıktan sonra aldığı emirleri yerine getirmek üzere koşarak uzaklaşmıştı. Efendisi purosunu yaktı, iki kez esnedi ve kapının öte yanındaki sıraya oturdu. Şimdi size onun portresini çizmem gerekiyor.

Orta boyluydu. Düzgün, ince bedeni ile geniş omuzları nerede akşam orada sabah bir yaşamın da, iklim değişikliklerinin bütün zorluklarının da, başkentin çılgın yaşamının da, ruhsal fırtınalarının da üstesinden gelebilecek bir sağlamlığın göstergesiydi. Yalnızca alttaki iki düğmesi ilikli, toz içindeki kadife setresi, göz kamaştırıcı temiz gömleği kibar bir beyefendinin alışkanlıklarının ipuçlarını veriyordu. Kir-

li eldivenleri, aristokratlara özgü küçücük elleri için özellik-
le dar dikilmişti sanki. Bir eldivenini çıkardığında soluk par-
maklarının inceliği şaşırttı beni. Yürüyüşü kayıtsız ve tem-
beldi, ama yürürken kollarını sallamadığını fark etmiştim:
Kişinin içe kapanıklığının en güvenilir göstergelerinden bi-
ri... Ne var ki, gözlemlerime dayanan kişisel düşüncemdi bu
ve benim düşünceme körü körüne inanmanızı istemiyorum
sizden.

Peçorin sıraya oturduğunda bedeni sırtında kemik diye
bir şey yokmuş gibi öne bükülmüştü. Tüm bedeninde ger-
gin bir bitkinlik vardı sanki: Tahta sırada, Balzac'ın otuzluk
bir koketinin yorucu bir balodan sonra kuştüyü koltuğun-
da oturduğu gibi oturuyordu. Yüzüne ilk baktığımda en çok
yirmi üç yaşında olduğunu düşündüm, oysa sonra otuzun-
daymış gibi geldi bana. Gülümseyişinde çocuksu bir şey var-
dı. Teninde ise kadınsı bir incelik çekmişti dikkatimi. Do-
ğuştan dalgalı, açık renk saçları, yalnızca uzun süre bakıldı-
ğında görülen –belli ki, öfkeli veya huzursuz anlarında beli-
ren– kırıxıklıkların birbirini kesen izleriyle kaplı olduğu fark
edilebilen soluk, soylu alnını son derece güzel bir biçimde
çevreliyordu. Saçlarının açık renk olmasına karşın bıyığıyla
kaşları siyahtı. Beyaz bir atın, soyluluk belirtisinin, kuyru-
ğuyla yelesinin siyah olması gibi, insanda bir soyluluk belir-
tisi... Peçorin'in portresini tamamlamak için şunları da söy-
leyeceğim: Hafif kalkık bir burnu, bembeyaz dişleri ve kah-
verengi gözleri vardı. Bu arada gözleriyle ilgili birkaç sözcük
daha söylemem gerekiyor.

Bir kere, Peçorin güldüğünde gülmüyorlardı! Bazı insan-
larda bu çeşit tuhaflıklarla hiç karşılaşmadınız mı? Bu ya
hırçın bir yaradılışın ya da derin, sürekli bir hüznün belir-
tisidir. Yarı inik kirpiklerinin ardından (şöyle ifade etmek
doğru olursa) fosforlu bir ısıltıyla parlıyorlardı. Ruhsal bir
ateşin de, canlı bir hayal gücünün de belirtisi değildi bu:

Dümdüz bir çeliğin göz kamaştırıcı, ama soğuk parıltısıydı. Size baktığı zaman, insanın içine işleyen hüzünlü bakışı, iddialı bir sorunun tatsız hissini yaratıyordu karşısındaki insanda ve kendisi böylesine kayıtsız, sakın durmasaydı, küstahça bir bakış olarak bile algılanabilirdi. Belki, onun yaşamıyla ilgili birtakım şeyler bildiğim için gelmişti bütün bunlar aklıma ve belki de başka birinin üzerinde tamamen farklı bir izlenim yaratırdı. Ama size Peçorin'le ilgili benden başka kimse bilgi vermeyeceğine göre, ister istemez, benim çizeceğim portreyle yetinmeniz gerekecek. Son olarak şunu söyleyeceğim: Oldukça yakışıklıydı ve özellikle sosyete kadınlarının hoşuna gidecek bir yüzü vardı.

Atları kupa arabasına koşulmuştu. Boyunduruğun altındaki çingirak zaman zaman tıngırdıyordu, uşak iki kez Peçorin'in yanına varıp her şeyin hazır olduğunu bildirmişti, ama Maksim Maksimiç hâlâ görünürlerde yoktu. Neyse ki Peçorin Kafkasya'nın mavi tepelerine bakarak düşüncelere dalmıştı ve besbelli, yola çıkmak için hiç acelesi yoktu.

Yanına gittim.

"Biraz daha bekleyecek olursanız eski bir dostunuzla görüşmek mutluluğunu tadacaksınız..." dedim.

Hemen karşılık verdi:

"Ah, sahi! Dün gece söylemişlerdi: Peki ama nerede kendisi?"

Dönüp alana bakınca olanca gücüyle koşarak bize doğru gelmekte olan Maksim Maksimiç'i gördüm. Birkaç dakika sonra yanıımızdaydı. Soluk soluğaydı. Yüzünden ter damlaları sıra sıra akıyordu. Islak ak saçları şapkasının altından tutam tutam çıkmış, alnına yapışmıştı. Dizleri titriyordu. Neredeyse Peçorin'in boynuna atılacaktı, ama öteki dostça gülümsese de, soğuk bir tavırla uzatmıştı ona elini. Bir an donup kaldı yüzbaşı, sonra iki eliyle heyecanla sıktı Peçorin'in elini. Hâlâ bir şey söyleyemiyordu.

Peçorin, “Sizi gördüğüme çok sevindim Maksim Maksimîç,” dedi. “Ee, nasılsınız bakalım?”

Yaşlı adam, gözlerinde yaşlar, “Ya... sen?... Ya siz?” diye kekeledi. “Kaç yıl oldu... kaç gün... Yolculuk nereye bakalım?”

“İran’a gidiyorum, sonra daha da uzağa...”

“Şu anda değil herhalde?.. Biraz durun sevgili dostum!.. Hemen mi ayrılacağız?.. Uzun zamandır birbirimizi görmedik...”

Yüzbaşının buna karşı aldığı cevap şu oldu:

“Hemen yola çıkmam gerekiyor Maksim Maksimîç.”

“Aman Tanrım, aman Tanrım! Neden o kadar acele ediyorsunuz?.. Size anlatacağım... soracağım o kadar çok şey var ki... Ne oldu? Ordudan ayrıldınız mı?.. Nasıl oldu?.. Bu arada neler yaptınız?”

Gülümsedi Peçorin.

“Sıkılmakla meşguldüm!”

“Kalede geçirdiğimiz günleri hatırlıyor musunuz? Av için harika yerlerdi!.. Doğrusu, ava çıkmayı çok seviyordunuz... Ya Bela’yı hatırlıyor musunuz?..”

Belli belirsiz soldu Peçorin’in yüzü, başını öte yana çevirdi... Hemen arkasından, zoraki esneyerek, “Evet, hatırlıyorum!” dedi.

İki saat daha kalması için yalvarmaya başladı ona Maksim Maksimîç.

“Güzel bir yemek yeriz, iki sülün var bende, buranın kahetini şarabı da harikadır... Gürcistan’ın şaraplarını tutmaz kuşkusuz, ama gene de iyidir... Oturur konuşuruz... Petersburg’da neler yaptığınızı anlatırsınız bana... Ne dersiniz?”

“İnanın anlatacak bir şeyim yok sevgili Maksim Maksimîç... Neyse, yola çıkmalıyım artık... acelem var...” Yüzbaşının elini sıkarken ekledi: “Beni unutmadığınız için teşekkürler...”

Yaşlı adam kaşlarını çattı... Gizlemeye çalışıyordu ama üzgün ve öfkeli olduğu belliydi.

“Unutmak ha!” diye homurdandı. “Hiçbir şeyi unutmadım ben... Neyse, nasıl isterseniz öyle olsun!.. Sizinle karşılaşmamızın böyle olacağını hiç sanmıyordum...”

Peçorin dostça kucakladı onu.

“Eh, hadi, yeter!” dedi. “O zamanlar nasılsam gene öyleyim... Elden ne gelir?.. Herkes kendi yoluna... Bir daha karşılaşır mıyız, orasını Tanrı bilir!..”

Bu arada Peçorin kupa arabasına binmişti bile, arabacı da dizginleri toparlamaya başlamıştı.

Maksim Maksimiç kupa arabasının kapısına yapışıp bağırırdı birden:

“Dur, dur! Az kalsın unutuyordum... Bazı kâğıtlarınız bende kalmıştı Grigoriy Aleksandroviç... Sürekli yanımda taşıyorum onları... Gürcistan’da bir yerde karşılaşırsınız diye düşünüyordum, nerede karşılaşmak varmış kaderde... Ne yapmamı istersiniz onları?..”

“Ne isterseniz yapın!” dedi Peçorin. “Hadi hoşça kalın...”

Arkasından seslendi Maksim Maksimiç:

– Demek İran’a gidiyorsunuz?.. Peki ne zaman döneceksiniz?..

Bu arada kupa arabası hayli uzaklaşmıştı. Peçorin “Belki de hiç dönmem! Ne diye döneceğim?...” anlamına gelecek biçimde salladı kolunu.

Kupa arabasının çingirak sesi de, tekerleklerinin taşlı yolda takırtısı da çoktan duyulmaz olmuştu, ama zavallı yaşlı adam olduğu yerde sessiz, derin düşüncelere dalmış, dikiliyordu hâlâ.

Sonunda, kirpiklerinde zaman zaman gözyaşları birikmesine karşın, kayıtsız bir tavır takınmaya çalışarak, “Evet,” dedi, “elbette arkadaşlık eskiden, ama günümüzde ne anlamı var ki arkadaşlığın!.. Onun için kimim ki

ben? Zengin değilim, doğru dürüst bir rütbem yok, ona göre çok da yaşıyım... Gördünüz mü, Petersburg'a döndükten sonra ne fiyakalı olmuş... Kupa arabası da pek şıktı doğrusu!.. Amma çok valizi vardı!.. Hele burnu büyük uşağı!..” Alaylı bir gülümsemeyle söylüyordu bunları. Bana dönüp sürdürdü konuşmasını: “Söylesenize, siz ne düşünüyorsunuz bu konuda?.. Hangi şeytan sürüklüyor onu şimdi İran'a?.. Komik, gerçekten çok komik!.. Onun güvenilmez, uçarı biri olduğunu biliyordum zaten... İnanın, sonu kötü olacağı için üzülüyorum... Başka türlü olamaz çünkü!.. Her zaman söylemişimdir, eski dostlukları unuttandan hayır gelmez!..”

Böyle söyledikten sonra, heyecanını gizlemek için avluda arabasının çevresinde, tekerleklerini kontrol ediyormuş gibi dolaşmaya başladı. Gözleri sık sık doluyordu çünkü.

Yanma gittim.

“Maksim Maksimıç,” dedim, “Peçorin'in size bıraktığı kâğıtlar nedir?”

“Tanrı bilir! Birtakım notlar...”

“Peki ne yapmayı düşünüyorsunuz onları?”

“Ne mi? Fişek sıkısı yapmalarını söylerim.”

“İyisi mi bana verin onları.”

Şaşırmış gibi yüzüme baktı, dişlerinin arasından bir şeyler mırıldandı ve valizini karıştırmaya başladı. Sonunda bir defter çıkardı, küçümsüyor gibi yere attı. Sonra ikincisi, üçüncüsü, onuncusu da aynı kaderi paylaştı. Yüzbaşının can sıkıntısında çocuksu bir şey vardı. Hem gülmek geliyordu içimden hem acıyordum ona...

“Hepsi bu kadar işte,” dedi. “Bulduğunuz hazine için kutluyorum sizi...”

“Peki, ne istersem yapabilir miyim onları?”

“İsterseniz gazetelerde yayınlayın. Beni ne ilgilendirir?.. Onun dostu falan mıyım ki?.. Ya da akrabası?... Evet, uzun

süre aynı yerde bulunmasına bulunduk... Ama yalnızca o mu aynı yerde bulunduğum insan?..”

Kâğıtları kapıp hemen uzaklaştım oradan. Yüzbaşının pişman olmasından korkuyordum. Çok geçmeden gelip konvoyun bir saat sonra yola çıkacağı haberini verdiler. Arabamı hazırlamalarını söyledim. Şapkamı giyerken yüzbaşı girdi odaya. Ama hazırlanmamıştı sanki. Sıkıntılı, soğuk bir görünüşü vardı.

“Siz gelmiyor musunuz Maksim Maksimic?”

“Hayır, gelmiyorum.”

“Ama nasıl olur?”

“Komutanı görmedim henüz, ona vermem gereken birtakım evrak var...”

“Peki ama yanına gitmemiş miydiniz?”

Kekeleyerek karşılık verdi yüzbaşı:

“Gittim elbette, ama yerinde değildi... Beklememiştim.”

Anlıyordum onu: Zavallı ihtiyar ömründe belki de ilk kez görevini (resmî dille söyleyecek olursak) şahsi işi için ihmal etmişti... ama nasıl almıştı karşılığını!..

“Çok üzgünüm,” dedim, “sizden bu kadar erken ayrılacağım için çok üzgünüm Maksim Maksimic.”

“Benim gibi bilgisiz ihtiyarlar sizin gibilere ayak uydurabilir mi hiç!.. Gençler kibar, burnu büyük oluyorlar artık. Buralarda Çerkez mermileri altında ahbap olursunuz bizlerle... ama sonra karşılaştığınızda küçümsersiniz bizi, elimizi sık-maktan utanırsınız.”

“Ama bu sitemleri hak etmedim ben Maksim Maksimic.”

“Lafın gelişi söyledim ben de zaten: Neyse, size iyi ve neşeli yolculuklar dilerim.”

Biraz soğukça vedalaştık. İyi yürekli Maksim Maksimic inatçı, hırçın bir yüzbaşı olmuştu! Hem de niçin? Karşılaştıklarında boynuna atılmak isteyince Peçorin dalgınlığından ya da başka bir nedenle ona elini uzattığı için! Genç bir ada-

mın, insan ilişkilerine ve davranışlarına arkasından baktığı pembe tül yırtıldığında umutlarını, hayallerini kaybettiğini görmek üzücüdür. Ancak yine de eski, hayallerin yerini daha tatlı, daha kalıcı olanların alması umudu vardır. Peki ama Maksim Maksimiç'in yaşında olanlar ne koyabilirler yırtılan o tülün yerine?... Yıllar ister istemez katılaştırıyor insan kalbini, ruhunu kapatıyor...

Yalnız çıktım yola.

Peçorin'in Defterleri

Önsöz

Geçenlerde Peçorin'in İran'dan dönüŖte yolda öldüğünü öğrendim. Bu habere çok sevindim. Bana bu notları yayımlama hakkını veriyordu çünkü. Ve böylece başka birinin eserine kendi adımı koyma fırsatından da yararlanacaktım. Umarım yaptığım bu ufak hile için okurlar suçlamazlar beni!

Ŗimdi, hiç tanımadığım bir insanın kalbinin derinliklerindeki sırları topluma açıklamaya karar vermemin nedenlerini biraz olsun anlatmam gerekiyor. Dostu olsaydım hadi neyse: Gerçek bir dostun sinsi ün düşkünlüğüne herkes hak verebilir. Oysa ömrümde bir kez, o da yolda görmüŖtüm onu; dolayısıyla dostluk maskesi altında sevgili arkadaşının yalnızca ölmesini ya da başına kötü bir şeyler gelmesini ona sistemler etmek, önerilerde bulunmak, onunla alay etmek, ondan yakınmak için hevesle bekleyen kötü, kindar bir dost olamazdım.

Bu notları tekrar tekrar okurken, kişisel zayıflıklarını, hatalarını acımasızca ortaya döken Peçorin'in içtenliğine inandım.

Son derece zayıf yaradılışlı da olsa, bir insanın ruhsal dünyasının öyküsü bütün bir halkın öyküsünden daha az ilginç, daha az yararlı değildir. Özellikle, bu öykü olgun bir aklın kendini gözlemlemesinin ürünüyse, insanlarda ilgi ve şaşkınlık yaratmak amacıyla yazılmamışsa... Oysa Rousseau'nun *İtiraf*lar'ı bile, onu dostlarına okuduğu için kusurludur.

Bu nedenle, yalnızca yararlı olmak amacı, bir rastlantı sonucu elime geçen bu notlardan bölümler yayınlamaya zorladı beni. Gerçi özel isimleri değiştirdim ama öyküyü okuyunca bu isimlerin gerçek sahipleri kendilerinden söz edildiğini sanırım anlayacaklardır. Ayrıca, şimdiye kadar suçladıkları, bu dünyamızla artık hiçbir ilişkisi kalmamış birinin davranışlarının doğruluğunu belki de göreceklerdir. Çünkü anladığımız şeyleri genelde bağışlarız. Bu kitaba Peçorin'in yalnızca Kafkasya anılarını koydum. Elimde onun bütün hayatını anlattığı başka kalın defterler de var. Bir gün onlar da çıkacak toplumun önüne, yargılanacak. Ama önemli birçok nedenle şimdilik bu sorumluluğu üzerime alamıyorum.

Peçorin'in kişiliğiyle ilgili benim düşüncelerimi öğrenmek isteyenler okurlar olacaktır belki. Onlara cevabım kitabın adıdır. "Evet, kötü bir alay bu!" diyeceklerdir. Biliyorum.

1. Taman

Bütün Rusya'da kıyı kasabalarının en iğrencidir Taman. Az kalsın açlıktan ölecektim orada. Üstelik denizde boğmaya da kalkıştılar beni. Kiralık bir arabayla gece geç saatte varmış- tım kasabaya. Arabacı yorgun atları kasabanın girişindeki, Taman'daki tek taş yapının önünde durdurdu. Karadenizli Kazak nöbetçi, çingirak sesini duyunca uykusundan irkile- rek uyanıp yabani bir üslupla seslendi: "Kimsiniz?"

Bir çavuşla bir onbaşı çıktı kapıdan. Subay olduğumu, res- mî görevle, gezici bir birliğe katılmak üzere yolculuk ettiğimi söyledim. Bana yatacak bir yer vermelerini istedim. Onbaşı kasabaya götürdü bizi. Hangi eve uğradiysak yer yoktu. Ha- va soğuktu, üç gecedir uyumamıştım, çok yorgundum, ya- vaş yavaş sinirlenmeye başlamıştım. "Bir yer bul bana, hay- dut herif!" diye bağırdım. "Nasıl olursa olsun, bir yer bul!"

Onbaşı ensesini kaşıyarak, "Bir yer daha var ama efendi- min, hoşlanacağını sanmam, dedi. Biraz pistir..." Onbaşı- nın söylediği son sözcüğün ne anlama geldiğini bilmeden öne geçip yol göstermesini emrettim. İki yanında kırık dö- kük çitlerden başka bir şey görmediğim çamurlu sokaklar-

da uzun süre yol aldıktan sonra deniz kenarında küçük bir evin önünde durduk.

Dolunay yeni barınağımın saz damını, beyaz duvarlarını aydınlatıyordu. Taş duvarla çevrili avluda yana yatmış, birincisinden daha küçük ve köhne bir ev daha vardı. Bu evin duvarının hemen dibinden denize dik bir yamaç iniyordu ve aşağıda lacivert dalgalar bitmek tükenmek bilmeyen bir öfkeyle homurdanarak dövüyorlardı kıyıyı. Ay tedirgin, ama sessizce ona boyun eğen dünyayı izliyordu yukarılardan. Işığında, kıyıdan uzakta, ufkun soluk çizgisinde bir örümcek ağı gibi kıpırtısız, kapkara duran iki gemi seçebiliyordum. “Demek limanda gemi var, yarın Gelincik’e hareket edebileceğim,” diye düşündüm

Emir eri yerine, sınır birliğinden bir Kazak vermişlerdi hizmetime. Valizlerimi indirdikten sonra arabayı göndermesini söyledim. Ev sahibine seslendim, cevap veren olmadı. Kapıya vurdum, gene ses yok... Ne demek oluyordu? Sonunda on dört yaşlarında bir çocuk çıktı holden.

“Evin sahibi nerede?”

“Yok.”

“Nasıl yani? Hiç mi yok?”

“Hiç yok.”

“Peki karısı?”

“Köye gitti.” Kapıya bir tekme atıp “Peki kim açacak bana bu kapıyı?” diye bağırdım. Kapı kendiliğinden açıldı. Evin içinden rutubet kokan ağır bir hava esti. Bir kükürt kibriti yakıp çocuğun burnuna tuttum: Kibritin ışığında beyaz iki göz gördüm. Çocuk kördü, doğuştan, tam anlamıyla kör... Karşımda kıpırdamadan duruyordu. Yüzünü incelemeye koyuldum.

Ne yalan söyleyeyim, bütün körlere, tek gözlülere, sağırlara, dilsizlere, bacakları olmayanlara, kolları olmayanlara, vb. kimselere karşı hiç de hoş olmayan önyargılarım

vardır. İnsanların dış görünüşleriyle ruhsal yapıları arasında her zaman tuhaf bir ilişkinin olduğunu fark etmişimdir: Sanki bir organın eksikliği ruhun bazı duyguları yitirmesine neden olur.

Bu arada kör çocuğun yüzünü incelemeye başlamıştım. Ama gözleri olmayan bir yüzden ne öğrenebilirdiniz? Elimde olmadan biraz acıyarak uzun süre baktım yüzüne. O anda belli belirsiz bir gülümseme dolaştı ince dudaklarında. Nedendir bilmem, onun bu gülümsemesi tiksindirdi beni. Bu kör çocuğun aslında belki de görüldüğü gibi kör olmadığı kuşkusu düştü içime. İnsanın gözlerini böyle beyaz yapamayacağına boşuna inandırmaya çalışıyordum kendimi. Hem ne diye kör gösterecekti kendini? Ama elden ne gelir, düşünmeden edemiyordum. Sık sık önyargılarımın etkisinden kahrım...

Sonunda sordum ona:

“Ev sahibinin oğlu musun sen?”

“Hayır.”

“Kimin nesisin öyleyse?”

“Yetimin, sakatın biriyim.”

“Peki ev sahibinin çocukları var mı?”

“Yok. Bir kızı vardı, o da Tatar’ın biriyle denize kaçtı.”

“Ne Tatar’ı?”

“Kim bilir! Kırımlı Tatar’ın biriydi, Kerçalı bir kayıkçı.”

Eve girdim. İki tahta sıra, bir masa ve sobanın yanındaki kocaman bir sandıktan ibaretti evin bütün eşyası. Duvarlarda tek tasvir yoktu. Kötüye işaretli bu! Camı kırık pencereden içeriye denizden esen rüzgâr doluyordu. Valizden bir mum çıkarıp yaktım. Eşyalarımı yerleştirmeye başladım; kılıcımı tüfeğimi duvarın köşesine dayadım, tabanclarımı masanın üzerine koydum, kaputumu sıralardan birinin üzerine serdim, Kazak kendisininkini ötekine serdi; on dakika sonra horlamaya başladı. Ama ben uyuyamıyor-

dum: Gözleri bembeyaz çocuk karanlıkta gitmiyordu gözümün önünden.

Böyle bir saat geçti. Ay ışığı pencereden içeri giriyor, evin toprak zemininde oynaşıyordu. Yere düşen ışıktaki ansızın bir gölge belirdi. Yattığım yerde hafifçe doğrulup pencereye baktım. Biri pencerenin önünden ikinci kez koşarak geçmiş, bir anda gözden kaybolmuştu. Onun kıyıya inen dik yamaçtan aşağı koştuğunu düşünemezdim. Ama başka bir yere de gizlenmiş olamazdı. Yattığım yerden kalktım, ceketimi giydim, hançerimi belime taktım, çok sessiz olmaya çalışarak evden çıktım. Karşıma kör çocuk çıkıverdi. Duvara yaslanıp saklandım. Rahat, ama dikkatli adımlarla geçti önümden. Koltuğunun altında bohçaya benzer bir şey vardı. Liman yönüne dönüp daracık ve dik patikadan inmeye başladı. Onu gözden kaçırmamaya çalışarak belli bir aralıkla arkasından giderken kendi kendime şöyle diyordum: “İşte o gün dilsizlerin dili çözülecek, körler görecek...”

Bu arada ay bulutların arkasına saklanmaya hazırlanıyordu, denizin üzerini bir sis tabakası kaplamıştı. Kıyıya yakın bir geminin kışındaki fenerin ışığı bile sisten zor görünüyordu. Gemiye her an batırmakla tehdit eden dalgalar köpük köpüktü kıyıda. Dik yokuştan güçlkle indiğimde şunu gördüm: Kör çocuk bir an duralamış, sonra yokuşun bitiminden sağa sapmıştı. Dalgalara öylesine yakın yürüyordu ki, sanki dalga birden onu kapacak, alıp götürecekti. Ama taştan taş atlayışına, çukurlardan kaçışma bakılırsa, onun buradan ilk geçişi olmadığı belliydi. Sonunda, bir şeye kulak kabartıyor gibi durdu, yere oturdu ve bohçayı yanına koydu. Kıyıdaki bir kayanın arkasına sinmiş, dikkatle izliyordum onu. Birkaç dakika sonra beyazlar giymiş birinin karşıdan ona doğru yaklaşmakta olduğunu gördüm. Gelip kör çocuğun yanına oturdu. Denizden esen rüzgâr zaman zaman bana kadar getiriyordu seslerini.

Bir kadın sesi duydum:

“Ne dersin kör? Fırtına şiddetlendi, Yanko gelemeyecektir.”

Öteki cevap verdi:

“Yanko fırtınadan korkmaz.”

Kadın sesi canı sıkkın, itiraz etti:

“Ama sis de çoğalıyor.”

“Siste devriye gemilerine görünmeden geçmek daha kolaydır.”

“Peki ya batarsa?”

“Ne olur ki? Sen de pazar günü kiliseye yeni kurdele takmadan gidersin.”

Bir süre konuşmadılar. Ama bir şey dikkatimi çekmişti: Kör çocuk benimle Ukrayna şivesiyle konuşmuştu, oysa şimdi tertemiz bir Rusça konuşuyordu.

Ellerini çırparak tekrar konuştu kör çocuk:

“Gördün mü, ben haklıydım. Yanko denizden de, fırtınadan da, sisten de, kıyı devriyelerinden de korkmaz. Kandıramazsın beni, bu duyduğum suyun çırpıntı sesi değil, onun uzun küreklerinin şırıltısı.”

Birden ayağa fırladı kadın, huzursuz tavırlarla denize bakmaya başladı.

“Sana öyle geliyor kör,” dedi. “Ben bir şey görmüyorum.”

Doğrusu, ben de denizde kayığa benzer bir şey görmeye ne kadar çalıştıysam, göremedim. Aradan on dakika geçmişti ki, dağ gibi yüksek dalgaların arasında siyah bir nokta belirdi. Nokta bazen büyüyor, bazen küçülüyordu. Bir kayak kıyıya yaklaşırken yavaş yavaş dalgaların üzerinde yükseliyor, sonra hızla dibe iniyordu. Böyle bir gecede yirmi verst genişliğinde koyu kayıkla karşıdan karşıya geçmeyi göze alan kişi yaman bir denizci olsa gerekti. Ayrıca, onu böyle bir şey yapmaya iten önemli bir neden de olmalıydı ortada! Zavallı kayığa bakarken kalbim çarparak bunları düşünüyordum. Ama o tıpkı bir ördek gibi, dibe dalıyor ve he-

men arkasından, kanatlarını çırpıyormuşçasına küreklerini hızla kaldırıp indirerek dalgaların köpükleri arasındaki burğaçtan yükseliyor, üste çıkıyordu. “Şimdi kıyıya çarpıp parçalanacak!” diye korkuyordum. Ama ustaca döndü kayık ve rahatça küçük, kuytu bir yere yandan girdi. Koyun postundan Tatar kalpaklı, orta boylu bir adam atladı kıyıya. Elini salladı ve üçü birlikte kayıktan bir şey çıkarmaya koyuldular. Çıkarmaya çalıştıkları şey öylesine büyüktü ki, kayığın batmadan buraya kadar nasıl gelebildiğine hâlâ şaşarım. Her biri yükün bir ucundan tutup kıyı boyunca yürümeye başladılar. Kısa bir süre sonra gözden kayboldular. Geri dönmem gerekiyordu. Ama doğrusu, bu tuhaf olay kafamı karıştırmıştı. Sabırsızlık içinde sabahı beklemeye başlamıştım.

Uyandığında beni giyinik görünce şaşırdı benim Kazak. Ama bunun nedenini anlatmadım ona. Parçalı bulutlu masmavi gökyüzünü ve Kırım’m, üzerinde beyaz bir deniz fenerinin olduğu kayayla son bulan uzak, pembe kıyılarını bir süre haz duyarak seyrettikten sonra, Gelincik’e ne zaman yola çıkacağımı öğrenmek için komutanla görüşmek üzere Fanagoriya Kalesi’ne gittim.

Ne var ki, komutan kesin bir şey söyleyemedi. Limandaki gemilerin kimi devriye gemisi, kimi henüz yük almaya bile başlamamış tüccar gemileriydi. Komutan “Belki üç dört gün sonra gelir posta gemisi,” demişti. “O zaman düşünürüz.” Kaldığım eve canım sıkkın, öfkeli döndüm. Kapıda benim Kazak, yüzünde korkuyla karşıladı beni.

“Durum çok kötü efendim!” dedi.

“Haklısın ahabap, ne zaman yola çıkacağımızı Tanrı bilir!”

Bunun üzerine daha da telaşlandı Kazak, bana doğru eğilip fısıldadı:

“Uğursuz bir yer burası! Bugün Karadenizli çavuşla karşılaştım, tanışıyoruz onunla, geçen yıl bizim birliğe gelmişti, kendisine hangi evde kaldığımızı söylediğimde birden dur-

du ve şöyle söyledi: ‘Orası uğursuz bir evdir dostum, sahipleri de uğursuzdur!’ Gerçekten de, o kör çocuk bir tuhaf! Her yere kendi başına gidiyor... pazara da, ekmek almaya da, su almaya da... Besbelli, alışmışlar burada bu tuhafliklara.”

“Öyle olsa gerek... Peki, evin hanımını gördün mü?”

“Bugün siz yokken kızıyla birlikte yaşlı bir kadın geldi.”

“Ne kızı? Kızı yok onun.”

“Kızı değilse, kimin nesi olduğunu Tanrı bilir. Yaşlı kadın içeride şimdi.”

Eve girdim. Ocak harıl harıl yanıyor, üzerinde yoksullar için oldukça lüks sayılabilecek bir yemek kaynıyordu. Sorduğum bütün sorulara yaşlı kadın, sağır olduğu, bu yüzden söylediklerimden hiçbirini duymadığı cevabını verdi. O durumda ne yapabilirdim? Ocağın karşısında oturmuş, ateşe çalı çırpı atan kör çocuğa döndüm. Kulağından yakalayıp “Söyle bakalım küçük şeytan,” dedim, “o bohçayla dün gece nereye gittin, ha?” Birden ağlamaya, bağırıp çağırmaya, ah vah etmeye başladı benim kör:

“Nereye mi gidiyordum?... Hiçbir yere gitmiyordum... Bohçayla mı dediniz? Ne bohçası?”

Bu kez duydu yaşlı kadının kulakları, söylenmeye başladı: “Amma da uyduruyorlar... Hem de kör bir çocukcağız için! Neler söylüyorsunuz öyle? Ne kötülüğü dokundu size çocuğun?”

Canım sıkılmıştı artık. Bu bilmecenin anahtarını bulmaya kesin kararlı, dışarı çıktım. Kaputuma sarınıp bahçe duvarının önünde bir taşa oturdum, uzaklara bakmaya başladım. Geceki fırtınanın karıştırdığı deniz uzanıyordu önümde. Uykuya dalmaya hazırlanan bir kentin mırıltısını andıran tekdüze uğultusu bana kadar geliyordu. Geçmiş yılları anımsatıyordu bana, düşüncelerimi kuzeye, buz gibi soğuk başkentimize götürüyordu. Anılara kapılıp heyecanlanmış, kendimi unutmuştum... Böyle yaklaşık bir saat, belki de

daha çok geçti aradan... Ansızın şarkıya benzer bir ses geldi kulağıma, şaşırttı beni bu. Sanki bir şarkıydı duyduğum ve genç bir kadındı onu söyleyen. Ama nereden geliyordu? Kulak kesilmiştim. Bazen uzun hava gibi hüznölü, bazen hızlı ve canlı eski bir şarkıydı. Bakındım. Görünürlerde kimsecikler yoktu. Tekrar kulak kabarttım, sesler gökten dökülüyordu sanki. Başımı kaldırıp baktım: Kaldığım evin damında çizgili entarili, saçları dağınık, su perisi gibi bir kız vardı. Güneşten korunmak için eliyle gözüne siper yapıp kâh gülümseyerek kâh kendi kendine konuşarak kâh tekrar şarkı söylemeye başlayarak dikkatle uzaklara bakıyordu.

Sözcüğü sözcüğüne ezberimdedir söylediği şarkı:

*Özgür dalgacıkları üzerinde,
Bu masmavi denizin,
Gemiler dolaşır
Beyaz yelkenli.*

*O gemilerin arasında,
Dolaşır,
İki kürekli,
Küçücük sandalım benim.*

*Fırtına çıktığında,
Kanatlarını kaldırır,
Yaşlı gemiler,
Uçarcasına giderler.*

*Dalgaların üzerinde.
Yerlere kadar eğilerek,
Selamlarım denizi:
Dokunma sandalıma,*

*Azgın deniz.
Değerli yükü vardır sandalımın.*

*Gecenin zifiri karanlığında,
Bir babayiğit küreklerine asılır.*

Bu sesin gece duyduğum ses olduğunu hemen fark etmiş-tim. Bir an düşündükten sonra tekrar dama baktığımda kız orada yoktu. O sırada başka bir şarkı söyleyerek, hızla geçti önümden, parmaklarını şaklatarak eve, yaşlı kadının yanına girdi. O anda bir tartışma başladı içeride. Yaşlı kadın öfkeyle bir şeyler söylüyor, kız ise kahkahalarla gülüyordu. Bak-tım, benim su perisi gene koşarak çıktı evden: Önümden ge-çerken durup orada bulunmama şaşmış gibi uzun uzun bak-tı gözlerimin içine; sonra umursamaz bir tavırla döndü, ağır adımlarla limana doğru yürüdü. Olay bununla bitmedi: Kal-dığım evin çevresinde bütün gün dolanıp durdu. Şarkı söy-lemesi de, hoplayıp zıplaması da bir dakika kesilmedi. Ga-rip bir yaratıktı! Yüzünde en küçük bir delilik belirtisi yok-tu. Tersine, insanın içine işleyen cesur bakışım arada bir di-kiyordu yüzüme. Her an bir soru bekliyor izlenimi yaratan bu bakışında manyetik bir güç vardı sanki. Ne var ki, tam konuşmaya başladığım anda sinsice gülümseyerek uzaklaşı-yordu yanımdan.

O güne kadar böyle bir kadın kesinlikle görmemiştim. Hiç güzel sayılmazdı. Ama güzellikle ilgili önyargılarım vardır be-nim. Çok cins bir kadındı... Atlarda olduğu gibi kadınlarda da cins olmak son derece önemlidir. Genç Fransa'nın buluşudur bu. O, yani cinslik –genç Fransa değil–, daha çok yürüyüş-ten, el ve ayaklardan belli olur. Özellikle burun çok önemli-dir burada. Rusya'da düzgün burun küçük ayaktan daha sey-rektir. Benim şarkıcı kız en çok on sekizindeydi. Bedeninin olağanüstü kıvraklığı, başını yalnızca kendine has bir biçim-de eğişi, kumral uzun saçları, güneşte hafif yanmış boynunun ve omuzlarının altın sarısı rengi ve özellikle düzgün burnu... bütün bunlar büyülemişti beni. Bana göz ucuyla bakışlarında

yabani, kuşku uyandırıcı bir şeyler sezinlememe, gülümseme-
sinde belirgin olmayan bir şeyler görmeme karşın, önyargım
ağır basıyordu: Düzgün burnu aklımı başımdan almıştı. Go-
ethe'nin Mignon'unu (onun Alman hayal gücünün yarattığı o
tuhaf yarattığı) bulduğumu düşünüyordum. İkisinin arasında
büyük benzerlikler vardı sanki: Büyük bir tedirginlikten tam
bir durgunluğa aynı çabuk geçiş, aynı esrarlı sözler, aynı hop-
layıp zıplamalar, aynı tuhaf şarkılar...

Akşamüstü kapıda durdurdum onu, aramızda şöyle bir
konuşma geçti:

“Söylesene güzel kız, damda ne yapıyordun bugün?” di-
ye sordum.

“Rüzgârın ne yandan estiğine bakıyordum.”

“Neden gerekliydi sana bu?”

“Rüzgâr ne yandan eserse mutluluk o yandan gelir.”

“Mutluluğu rüzgârla mı çağırıyordun yani?”

“Şarkı söylenen yerde mutluluk vardır.”

“Ya kederli bir şarkı söylüyorsa insan?”

“Ne olmuş? İyinin olmadığı yerde kötülük vardır, iyi ile
kötü uzak değildir birbirinden.”

“Kim öğretti sana o şarkıyı?”

“Hiç kimse. Her zaman içimden geldiği gibi söylerim ben.
Duymak isteyen duyar, duyması gerekmeyen ise anlamaz.”

“Peki adın nedir senin, şarkıcı kız?”

“Beni vaftiz eden bilir.”

“Kim vaftiz etmiş seni?”

“Nereden bileyim?”

“Ne tuhaf bir kızsın! Ama seninle ilgili bazı şeyler bili-
yorum.”

Sanki kendisinden söz edilen o değilmiş gibi, hiçbir deği-
şiklik olmadı yüzünde, dudaklarını bile kıpırdatmadı.

“Örneğin, dün gece deniz kıyısında olduğunu biliyorum,”
diye ekledim.

Onu şaşırtmak amacıyla, dün gece gördüklerimi üzerine basa basa anlattım... Hiç etkilenmedi! Bir kahkaha attı.

“Çok şey görmüşsünüz, ama çok az şey biliyorsunuz. Bil-
diğiniz de sizde kalsın.”

Son derece ciddi, sert bir tavır takınp, “Ya komutana an-
latırsam gördüklerimi?” dedim.

Ansızın sıçradı, şarkı söylemeye başladı, ürkütölmüş bir kuş gibi çalıl原因 arasından bir anda kayboldu gözden. Bu söylediğim son derece yersizdi. O anda bunun ne kadar önemli olduğunu bilmiyordum. Ama daha sonra pişman ol-
dum bunu yaptığma.

Hava kararmaya başlamıştı. Yolda çayı olduğu gibi demle-
mesini söyledim Kazak’a. Mumu yakıp masaya oturdum, yol çubuğumu yaktım. İkinci bardak çayı içiyordum ki birden kapı gıcırdadı. Arkamda hafif bir giysi hışırtısı ve ayak sesi duydum. Ürpererek arkama döndüm. Gelen o, benim su pe-
risiydi! Geçip usulca karşıma oturdu, hiçbir şey söylemeden gözlerini gözlerime dikti ve nedendir bilmem, onun bu bakı-
şı son derece içten geldi bana. Bir zamanlar hayatımla öyle-
sine acımasızca oynayan bakışlardan birini hatırlatmıştı ba-
na. Bir soru sormamı bekliyor gibi bakıyordu gözlerimin içi-
ne. Ama ben anlatılamaz bir şaşkınlık içinde susuyordum. İçindeki heyecanı açığa vuran donuk bir solgunluk kapla-
mıştı yüzünü. Elini amaçsız olarak dolaştırıyordu masanın üzerinde. Farkındaydım, hafiften titriyordu eli. Göğsü inip kalkıyordu. Arada bir soluğunu tuttuğu da oluyordu. Bu ko-
medi camını sıkmaya başlamıştı. Sessizliği en basit bir yön-
temle, yani ona bir bardak çay vererek bozmayı düşünüyor-
dum ki, birden ayağa fırladı, kollarını boynuma doladı ve ıslak, ateşli bir öpücük kondurdu dudaklarıma. Gözlerim karardı, başım döndü, gençliğimin verdiği tutkunun bütün gü-
cüyle sıktım onu kollarımın arasında. Ama yılan gibi kıvrıla-
rak kurtuldu kollarımın arasından. Şöyle fısıldadı kulağıma:

“Bu gece herkes yatıp uyuduktan sonra sahile gel.”

Sonra ok gibi fırlayıp çıktı odadan. Sofada çaydanlıkla yerdeki mumu çarpıp devirdi. Samanların üzerine uzanmış, benden artacak çayla içini ısıtmayı uman Kazak bağırdı ona:

“Hay şeytan karı!”

Ancak o zaman toparladım kendimi.

İki saat sonra, limanda sesler kesildiğinde uyandırdım benim Kazak'ı.

“Tabancamla ateş edersem hemen sahile koş,” dedim.

İri iri açtı gözlerini, hiç düşünmeden karşılık verdi:

“Emredersiniz efendim.”

Tabancamı kemerime sıkıştırıp çıktım. Kız yokuşun başında beni bekliyordu. Entarisi şimdi daha da inceydi, kıvrak beline küçük bir şal bağlamıştı.

Elimi tutup, “Benimle gelin,” dedi.

Yokuştan inmeye başladık. O dik yokuştan inerken nasıl oldu da boynumu kırmadım, hâlâ şaşarım. Sahile inince sağa döndük, dün gece kör çocuğu izlediğim yolda yürümeye başladık. Ay henüz doğmamıştı. Karanlık mavi gökyüzünde yalnızca iki yıldız, can kurtaran iki deniz feneri gibi parlıyordu. Kocaman dalgalar kıyıya yanaşmış tek başına bir sandalı hafiften sallayarak ardı ardına düzenli olarak vuruyorlardı kıyıya.

“Şu sandala çıkalım,” dedi kız.

Bir an duraksadım. Denizde duygulu sandal gezilerinden hoşlanmam, ama bu fırsat kaçmazdı. Kız sandala atladı, arkasından ben de. Daha ne olduğunu anlayamamıştım ki, baktım kıyıdan açılmışız.

Canım sıkkın, “Bu ne demek oluyor?” dedim.

Kız beni sıraya oturtup belime sarıldı.

“Bu...” dedi, “seni seviyorum demek oluyor...”

Yanağını yanağıma bastırdı, sıcacık soluğunu hissettim yüzümde. Ansızın suya bir şeyin düştüğünü duydum. Be-

limi yokladım, tabancam yoktu. O anda büyük bir kuşku düştü içime, kan beynime sıçradı. Baktım, sahilden elli ku-
laç açıktayız, yüzme de bilmiyordum! Kızı kendimden uzak-
laştırmaya çalışıyordum, kedi gibi yapışmıştı bana, bırakmı-
yordu. Birden var gücümle itince az kalsın denize düşüyordum. Sandal yalpalamaya başladı, ama toparladım kendimi. Bu arada amansız bir boğuşma başlamıştı aramızda. Öfkem güç vermişti bana. Ne var ki, çok geçmeden karşımdakinin benden daha çevik olduğunu fark ettim. Küçücük ellerini sıkarak, “İstedğin nedir senin?” diye bağırdım.

Parmaklarının çatırdadığını duydum. Ama acıdan bağır-
madı: Acıya yılan gibi dayanıklıydı.

“Her şeyi gördün, haber vereceksin!” dedi.

Olağanüstü bir çabayla bordaya yatırdı beni. İkimiz de sandalın kenarından belimize kadar sarkmıştık. Saçları su-
ya değiyordu. Kritik bir andı. Dizimi sıranın altına dayadım, bir elimle kızın saçlarına, ötekiyle boğazına yapıştım. Bırak-
tı beni, hemen denize attım onu.

Çok karanlıktı. Dalgaların köpükleri arasında iki kez gö-
ründü başı, sonra kayboldu...

Sandalın dibinde yarım yamalak, eski bir kürek buldum ve uzun uğraşlardan sonra kıyıya yanaşabildim. Sahilden kaldığım eve doğru yürürken bir gece önce kör çocuğun denizciyi beklediği yere bakmadan edemedim. Bu arada ay çıkmıştı. Beyaz giysili birinin kıyıda oturduğunu fark ettim. Ilgimi çekmişti bu, usulca yürüdüm, yokuşun başındaki çi-
menlerin arasına uzandım. Başımı hafifçe kaldırıncaya aşağıda ne olduğunu rahatça görebiliyordum. Oradakinin benim su perisi olduğunu görünce hiç şaşırmadım ama, doğrusu çok da sevindim. Uzun saçlarından köpükleri temizliyordu. Is-
lak entarisi kıvrak bedenini, dik memelerini en küçük ayrın-
tısına varıncaya ortaya çıkarmıştı. Çok geçmeden bir sandal göründü açıkta, hızla yaklaştı kıyıya. Bir gece önce olduğu

gibi, Tatar kalpaklı, ama saç Kazaklarınki gibi kesilmiş biri indi sandaldan. Deri kemerinden kocaman bir hançer sarkıyordu. Kız, “Her şey bitti Yanko!” dedi.

Sonra çok alçak sesle konuşmaya başladılar. Söylediklerini duyamıyordum. Sonra sesini yükseltip sordu Yanko:

“Kör nerede?”

“Bilmiyorum.”

Birkaç dakika sonra sırtında bir çuvala geldi kör çocuk. Çuvalı sandala koydular.

“Beni dinle kör!” dedi Yanko. “Orayı koru... nereyi söylediğimi biliyorsun, değil mi? Değerli şeyler var orada... Söyle ...’a –söylediği ismi duyamamıştım– uşaklık etmeyeceğim ona artık. İşler kötü, bundan böyle göremeyecek beni. Durum tehlikeli. Başka bir yerde iş arayacağım kendime. Benim gibi gözü karasını bulamaz bir daha. Söyle ona, hizmetimin karşılığını daha çok parayla ödeseydi, bırakmazdı onu Yanko... Rüzgârın estiği, denizin kabardığı her yerde bana iş çok!” Kısa bir sessizlikten sonra sürdürdü konuşmasını Yanko: “Kız benimle gelecek. Burada kalamaz. Kocakarıya öyle söyle. Geberip gitsin artık, yaşayacağı kadar yaşadı, zamanı gelince ölmesini bilmeli insan.”

Kör çocuk acıklı bir sesle,

“Ya ben ne olacağım?” diye sordu.

Sorusuna cevap şöyle oldu:

“Ne işime yararsın sen?”

Bu arada benim su perisi sandala atlamış, arkadaşına el sallıyordu. Yanko kör çocuğun eline bir şey sıkıştırıp şöyle dedi:

“Bununla çörek alırsın kendine.”

“Hepsi o kadar mı?” diye sordu kör.

“Şunu da al.”

Düşen madeni bir paranın taşla çarpması sonucu çıkan ses duyuldu. Kör eğilip almadı parayı. Yanko sandala bindi.

Rûzgâr kıyidan esiyordu. Kûçük yelkeni açtılar, hızla uzaklaştı sandal. Beyaz yelkeni karanlık dalgaların arasında uzun süre göründü ay ışığında. Kôr çocuk ağlıyordu sanki, hıçkırarak hıçkırarak ağlıyordu... Üzgündüm. Neden atmıştı beni kader bu dürüst kaçakçıların huzurlu ortamına? Kıpırtısız bir suya atılmış bir taş gibi kaçırmıştım huzurlarını, az kalsın kendim de bir taş gibi dibi boylayacaktım!

Eve döndüm. Sofada tahta bir çanağın içinde dibine gelmiş bir mum cızırdayarak yanıyordu. Benim Kazak, emir vermiş olmama karşın, tüfeğine iki eliyle sarılmış, horul horul uyuyordu. Rahatsız etmedim onu, mumu alıp odaya geçtim. Ne yazık ki, yolculuk çantam, gümüş kakmalı kılıcım, bir arkadaşımın armağanı Dağıstan hançerim yoktu. O pis kôrün sırtındaki çuvalda neler olduğunu o zaman anladım. Kazağı hiç de nazik olmayan bir tekmeyle uyandırıp ağzıma geleni söyledim. Çok kızmıştım, ama yapabileceğim bir şey yoktu. Kôr bir çocuğun eşyalarımı çaldığını, on sekiz yaşında bir kızın da beni denizde boğmaya kalktığını söylemem komik olmaz mıydı?

Neyse ki, sabah yola çıkmak olanağım oldu ve Taman'dan ayrıldım. Yaşlı kadınla kôr çocuk ne oldular, bilmiyorum. Benim gibi yolcu bir subayı, üstelik görev belgesiyle yolculuk eden bir subayı insanların sevinçleri, kederleri ne ilgilendirirdi!

İKİNCİ BÖLÜM
(Peçorin'in defterlerinin sonu)

2. Prenses Meri

11 Mayıs

Pitigorgsk'a dün geldim. Kentin dışına yakın, Maşuk'un eteğinde yüksekçe bir yerde (öyle ki, fırtınalı havalarda evimin çatısına kadar inecekti bulutlar) bir daire kiraladım. Bu sabah saat beşte penceremi açtığımda evin önündeki gösterişsiz küçük bahçede yetişen çiçeklerin kokusu doldu odama. Çiçek açmış kiraz ağaçlarının dalları pencereden içeri uzanıyorlar. Rüzgâr arada bir, taç yaprakları yazı masamın üzerine serpiştiriyor. Üç yanda harika bir manzara var. Batıda beş doruklu Beştuğ "dağılmış bir fırtınanın son bulutu" gibi masmavi asılı gökyüzünde. Kuzeyde Maşuk, kabarık tüylü bir Acem kalpağı gibi yükselerek ufkun tümünü kaplıyor. Doğuya bakmak daha bir haz veriyor insana: Aşağılarda tertemiz, yepyeni bir kasaba uzanıyor önümde; şifalı kaynaklar kaynıyor, değişik dillerde konuşan insanların sesleri duyuluyor. Kasabanın ötesinde ise daha mavi, daha dumanlı dağlar basamak basamak yükseliyor ve ta ufukta Kazbek'ten başlayıp Elbrus'ta biten karlı tepeler sıra sıra uzanı-

yor. Ne güzel bir şey böyle bir yerde yaşamak! Tatlı bir duygu dolaşıyor damarlarımda. Hava bir bebeğin öpüşü gibi temiz ve taptaze. Güneş pırl pırl, gökyüzü masmavi, daha ne ister insan? Tutkulara, isteklere, üzüntülere yer yok burada! Ama vakit tamam artık. Yelizavetinskiy Kaplıcası'na gideceğim: Kaplıcalara gelmiş kibarların sabahları orada toplandıklarını söylüyorlar.

* * *

Kasabanın merkezine inip bulvar boyunca yürümeye başladım. Ağır adımlarla dağa çıkmakta olan yüzleri gülmeyen birkaç grupta karşılaştım. Çoğu taşra bozkırlarından gelmiş toprak sahiplerinin aileleriydi. Erkeklerin modası geçmiş eski redingotlarından ve kadımların, kızların süslü püslü giysilerinden hemen anlaşılıyordu bu. Besbelli, kasabada genç erkeklerin hepsini tanıyor olmalıydılar ki, kibar bir ilgiyle bakmışlardı bana: Kaputumun Petersburg tarzı ilgilelerini çekmişti, ama subay apoletlerimi fark edince tiksintiyle çevirmişlerdi başlarını.

Yerel yetkililerin hanımları, yani kaplıcanın bir bakıma ev sahibeleri daha bir yakın davranıyorlardı bana. Katlanır gözlükleri var, resmî giysiyi pek önemsemiyorlar. Sıralı düğmelerin altında ateşli yüreklere ve beyaz kalpakların altında donanımlı dimağlara çok rastlamışlardı Kafkasya'da. Çok sevimlidirler bu hanımlar, uzun süre de öyle kalırlar! Eski hayranlarınm yerine her yıl yenileri gelir. Onların sonu gelmeyen sevimliliklerinin sırrı da bu olsa gerek. Dar patikadan Yelizavetinskiy Kaplıcası'na doğru çıkarken, kaplıcalarda neşeli bir yaşam sürmeye meraklı olduklarını daha sonra öğrendiğim asker ve sivil karışık bir grup erkeğe yetiştim. İçiyorlar onlar, ama su değil... az dolaşıyorlar ortalarda. Dediklerine göre, yalnızca geçici serüvenlere atılırlarmış, kumar oynarlarmış ve her zaman canlarının sıkıldığından yakınır-

larmış. Züppe bunlar: Hasır kaplı bardaklarını havuzun kü-kürtlü suyuna daldırırken bilgece pozlar takınıyorlar. Sivil olanlar açık mavi kravat takıyor, asker olanlar yakalıklarının arasından gömleklerinin kıvrımlarını gösteriyorlar. Taş-ra evlerini küçümsediklerini söylüyor, kesinlikle giremedikleri başkentin aristokrat otellerinin özlemiyle iç çekiyorlar.

Sonunda geldim işte kaplıcanın kaynağına... Kaynağın önündeki alanda banyonun üzerini örten kırmızı çatılı küçük sundurma ve biraz ötede yağmurlu havalarda insanların yürüyüşe çıktıkları kapalı bir alan var. Yüzlerinde renk kalmamış yaralı birkaç asker, koltuk değneklerini kenara dayamış, tahta bir sıraya oturmuşlar. Kaynağın açılmasını bekleyen birkaç kadın çabuk adımlarla bir aşağı bir yukarı dolaşıyorlardı. Aralarında iki üç güzel yüz de vardı. Maşuk'un yamaçlarındaki üzüm asmaları arasında yalnız kalmayı yeğleyen çiftler göze çarpıyordu. Kadınların renk renk şapkaları yanında ya bir asker kasketi ya da şu biçimsiz, yuvarlak sivil şapkalardan biri vardı. Manzara meraklıları Helen Harpî denen yapının olduğu dik kayanın üzerinde toplaşmış, teleskopu Elbrus'a çevirmişlerdi. Aralarında, sıracı hastası öğrencilerini buraya getirmiş iki öğretmen de vardı.

Yamacı çıkarken biraz soluklanmak için küçük bir evin köşesine yaslanmış, çevreyi incelemeye başlamıştım ki, tanıdık bir ses duydum arkamda:

“Peçorin! Ne zamandır buradasın?”

Dönüp baktım: Gruşnitski! Kucaklaştık. Gezici birlikte tanışmıştım onunla. Bacağından mermiyle yaralanmış ve kaplıcaya benden bir hafta önce gelmişti.

Askerî okulda öğrencidir. Bir yıldır görevde ve sırf züppe-lik olsun diye er kaputu giyiyor. Erlerin boyunlarına taktıkları Georgi haçından da var boynunda. Boylu poslu, kara yağz bir delikanlıdır. Saçları simsiyahtır. Henüz yirmi bir yaşında olmasına karşın, gören yirmi beş yaşında der. Konu-

şurken başını geriye atar, sol eliyle sürekli bıyıklarını sıvazlar. Sağ eliyle koltuk değneğine yaslanır çünkü. Çabuk çabuk ve tumturaklı konuşur: Onun gibilerin, yaşamda karşılaşacakları her durumda kullanacakları süslü hazır tümceleri vardır ve yalnızca süslü değildir bu tümceleri, aynı zamanda olağanüstü duygular, yüce tutkular ve özel acılar da içerirler. Karşısındakini etkilemek haz verir böylelerine. Taşralı, romantik kadınlar deli olur öyleleri için. Bunlar yaşlılıklarında ya akıllı uslu birer toprak sahibi olurlar, ya içkiye vururlar kendilerini ya da hem akıllı uslu toprak sahibi hem de sarhoş... Genelde soylu çok şey vardır ruhlarında, ama şir hiç yoktur. Parlak sözler söylemeye pek düşkündür Gruşnitski: Sizi öyle sözcük yağmuruna tutar ki, konuşma o anda günlük kavramlar sınırını aşar. Hiçbir zaman tartışamamışımıdır onunla. Karşı çıkışlarınıza aldırmaz, ne dediğinizi dinlemez. Bir an susarsanız, hiç zaman kaybetmeden, sözde sizin söylediğinizle ilgili oysa aslında kendi konuşmasının devamı olan uzun bir söyleve başlar.

Oldukça esprili biridir: Nükteleri çoğu zaman eğlencelidir, ama hiçbir zaman ustaca ve acımasız değildir: Kimseyi tek sözcükle yere seremez. İnsanları tanımaz, onların zayıf yanlarını bilmez, çünkü ömür boyu yalnızca kendisiyle ilgilenmiştir. Aşk maceraları yaşamaktır tek istediği. Sürekli olarak çevresindekileri, kendisinin bu dünyaya göre biri olmadığına, Tanrı'nın onu gizli birtakım acılar çekmesi için yarattığına inandırmaya çalışmıştır; öyle ki, sonunda kendi de aşağı yukarı inanır olmuştur söylediklerine. Kalın er kaputu giymesinin nedeni de budur. Tanırım onu, görünüşte dost olmamıza karşın, bu yüzden sevmez beni. Gruşnitski'nin büyük bir kahraman olduğu bilinir. Çarpışmalarda gördüm onu. Naralar atarak sallıyordu kılıcını, gözlerini kapayıp saldırıyordu... Rus kahramanlığına benzeyen bir kahramanlık değil onunki!

Ben de onu sevmem: Günün birinde dar bir patıkada karşılaşacağız ve ikimizden biri kaybedecek gibi gelir bana hep.

Onun Kafkasya'ya gelişi de aşırı romantizminin bir sonucuydu. Şundan hiç kuşku yok, babasının köyünden ayrılmadan bir gün önce son derece üzgün bir yüzle güzel bir komşu kızma, yalnızca askerlik görevini yapmaya gitmediğini, ayrıca ölümü aradığını, vb. şeyler söylemiş ve o anda elleriyle gözlerini kapayıp sürdürmüştür konuşmasını, "Hayır, siz -veya sen- bilemezsiniz bunun ne demek olduğunu! Tertemiz kalbiniz titrer sizin! Hem niçin? Sizin için neyim ki ben! Anlayabiliyor musunuz beni?" Ve böyle devam eder...

Onun K... alayına katılmasına neden olan şeyin Tanrı'yla kendisi arasında sonsuza kadar bir sır olarak kalacağını söylemişti bana.

Bununla birlikte, üzerindeki trajik havayı attığı zamanlar gene de oldukça sevimli ve eğlenceli biridir Gruşnitski. Onu kadınların yanında görmeyi pek isterdim. Nasıl paralar kendini, kim bilir!

İki eski dost gibi karşılaştık. Kaplıcadaki yaşamla, buradaki önemli kişilerle ilgili sorular sormaya başladım ona.

Derin bir iç çektikten sonra, "Oldukça sıradan bir yaşamımız var burada," dedi. "Sabahları kaplıca suyu içenler her hasta gibi uyuşukturlar. Akşamları içki içenler ise her sağlıklı insan gibi çekilmez... Kadın grupları var, ama onlardan da bir şey çıktığı yok: Sabah akşam kâğıt oynuyorlar. Berbat giyiniyorlar, korkunç derecede kötü Fransızca konuşuyorlar. Bu yıl Moskova'dan yalnızca Prenses Ligovskaya gelmiş. Ama tanışamadım kendisiyle. Er kaputum ters geliyor insanlara. Onlardan sadaka isteyecekmişim gibi bir duyguya kapılıyorlar."

Bu arada kaynağa giden iki soylu hanımefendi geçmişti yanımızdan: Biri yaşlıca, öteki gencecik ve zarifti. Şapkaları-

nın altından yüzlerini iyi görememiştim, ama ikisi de zevkli giyinmişti: Gereksiz hiçbir şey yoktu kıyafetlerinde! Genç olanın üzerinde inci grisi kapalı bir elbise vardı, zarif boynuna ince ipek bir eşarp bağlamıştı. Koyu kahverengi potinleri ince ayak bileklerini öylesine sevimli kavramıştı ki, güzelliğinden anlamayan biri bile o bilekleri görünce, en azından şaşkınlığından, ağzı açık kalırdı. Yumuşak, soylu yürüyüşünde sözle anlatılamayacak, ancak gözle görülebilen bir el değmemişlik vardı.

Yanımızdan geçerken, bazen sevilen kadınların mektuplarında duyulan o anlatılmaz nefis koku gelmişti burnumuza.

Gruşnitski, “Prenses Ligovskaya bu işte,” dedi. “Yanındaki de, İngilizce isim verdiği kızı Meri. Yeni geldiler buraya, üç gün önce.”

“Ama bu arada adını öğrenmişsin...”

Yüzü kızardı Gruşnitski’nin.

“Evet, bir rastlantı sonucu,” dedi. “Ne yalan söyleyeyim, tanışmayı hiç istemiyorum onlarla. Bu kibirli soylular pek yukarıdan, yabani insanlarmışız gibi bakarlar biz askerlere. Numaralı asker kalpaklarının altında bir aklın, kalm kaputların altında bir kalbin olabileceği umurlarında değildir!”

Gülümseyerek şöyle dedim:

“Zavallı kaputumuz! Peki yanlarına gelip saygıyla onlara su bardaklarını uzatan bey kim oluyor?”

“O! Moskovalı züppe Rayeviç! Kumarbazdır: Gök mavisi yeğinin altından sarkan altın kösteğinden belli. Hele Robinson Crusoe’unkine benzeyen kalm bastonu! Sakalı da *à la moujik*¹, saç tıraşı da...”

“Bütün insanlardan nefret ediyorsun sen.”

“Nedensiz de değil...”

“O! Gerçekten mi?”

Bu arada iki hanım kaynağın başından ayrılmış, önü-

1 (Fr.) Mujik (Rus köylüsü) stili.

müzden geçiyorlardı. Gruşnitski hemen koltuk değneğine yaslanıp dramatik bir poz takındı ve yüksek sesle Fransızca cevap verdi bana: “*Mon cher, je hais les hommes pour ne pas les mépriser car autrement la vie serait une farce trop dégoûtante.*”²

Güzel prenses başını çevirdi, uzun ve meraklı bir bakışla ödüllendirdi bunu söyleyen. Bu çok belirsiz bir bakıştı, ama alaycı değildi. Bunun için içimden bütün kalbimle kutladım Gruşnitski’yi.

“Çok hoş bir kız bu Prenses Meri,” dedim. “Kadife gibi gözleri var, tıpkı kadife gibi... Onun gözlerinden söz ederken bu benzetmeyi kullanmanı salık veririm sana. Kirpikleri o kadar uzun ki, gözbebeklerinde yansımıyor güneş ışınları. Böyle parıltısız gözlere bayılırım: Yumuşacıktırlar, okşarlar insanı sanki... Gelgelelim, yüzünde güzel olan yalnızca gözleri galiba... Dişleri nasıldır acaba, beyaz mıdır? Bu çok önemli işte! Ne yazık ki, senin o tumturaklı sözlerine gülümsemedi.”

Gruşnitski öfkeli, “Güzel bir kadından, bir İngiliz atından söz eder gibi söz ediyorsun,” dedi.

Onu taklit etmeye çalışarak şöyle karşılık verdim:

“*Mon cher, je méprise les femmes pour ne pas les aimer, car autrement la vie serait un mélodrame trop ridicule.*”³

Dönüp uzaklaştım yanından. İki yanında üzüm asmaları olan sokaklarda, kireçli kayaların ve bu kayalardan sarkan çalılıkların arasında yarım saat dolaştım. Sıcak bastırıyordu, eve gitmek için acele ediyordum. Kükürtlü kaynağın yanından geçerken, gölgesinde biraz soluklanmak için sundurmanın altında durdum. Son derece ilginç bir olaya tanık

2 (Fr.) Sevgili dostum, insanları hor görmemek için nefret ederim ben onlardan, yoksa iğrenç bir komedi olurdu hayat.

3 (Fr.) Sevgili dostum, onları sevmemek için hor görürüm ben kadınları, yoksa çok bayagı bir melodram olurdu hayat.

olma fırsatını verdi bana bu. Olayın kahramanlarının durumu şöyleydi: Yaşlı prenses şık giyimli Moskovalı biriyle sundurmanın altında bir sırada oturuyordu. Görünüşe bakılırsa, ciddi bir konu üzerinde konuşuyorlardı. Küçük prenses ise, besbelli, son bardak suyunu içtikten sonra dalgın dalgın dolaşıyordu kaynağın çevresinde. Gruşnitski kaynağın başında dikiliyordu. Çevrede başka kimse yoktu.

Yaklaşık sundurmanın köşesine saklandım. Tam o sırada Gruşnitski elindeki bardağı kumların üzerine düşürdü ve bardağı yerden almak için kendini zorlayarak eğildi: Yaralı bacağı izin vermiyordu eğilmesine. Zavallı! Koltuk değneğine dayanarak nasıl zorluyordu kendini, ama çabası boşunaydı... Anlamlı yüzünde büyük bir acı vardı.

Prens Meri olanları benden daha iyi görüyordu.

Bir kuştan daha yumuşak adımlarla Gruşnitski'nin yanına koştu, eğilip yerden aldı bardağı ve anlatılmaz zarif bir hareketle ona uzattı. Sonra kıpkırmızı oldu yüzü, dönüp sundurmanın altına baktı, anneciğinin bir şeyi fark etmediğini görmüş olacak, hemen toparladı kendini. Gruşnitski ona teşekkürlerini bildirmek için ağzını açtığı anda o çoktan uzaklaşmıştı yanından. Bir dakika sonra annesi ve Moskovalı şık giyimli adamla sundurmanın altından çıktı. Ama Gruşnitski'nin yanından geçerken öylesine ağırbaşlı ve mağrur bir tavır takınmıştı ki, dönüp bakmamıştı bile ona. Onlar yamaçtan ininceye, küçük prenses yolun iki yanındaki ıhlamur ağaçlarının arasında gözden kayboluncaya kadar Gruşnitski'nin ondan ayırmadığı acı dolu bakışını da fark etmemişti küçük prenses... Ama işte sokağın bitiminde tekrar göründü küçük prensesin şapkası; Pitigorsk'un en güzel evlerinden birinin kapısından koşarak girdi. Yaşlı prenses hemen arkasındaydı, kapıdan girerken durmuş, başını eğerek selam vermişti Rayeviç'e.

Zavallı Gruşnitski ancak o zaman görmüştü beni.

Elimi kuvvetlice sıkarak, “Gördün mü?” dedi. “Gerçek bir melek bu kız!”

Son derece saf bir tavırla sordum:

“Neden?”

“Görmedin mi yoksa?”

“Görmesine gördüm: Düşürdüğün bardağı yerden alıp sana verdi. O sırada görevlilerden biri olsaydı orada, o da aynı şeyi yapacaktı. Hem de, kendisine bahşiş vereceğini umarak daha çabuk... Bununla birlikte öyle anlaşılıyor ki, acıdı sana: Kurşun yarası olan bacağına basmaya çalıştığında yüzünde öylesine acı bir ifade vardı ki...”

“Peki, tüm ruh güzelliğinin yüzüne yansıdığı o anda sen hiç duygulanmadın mı?”

“Hayır.”

Yalan söylüyordum. Kızdırmak istiyordum onu. Bir şeyin tersini söylemek doğuştan bir tutkudur bende. Ömrüm, kalbimin veya mantığımın söylediğinin tersini söylemekle geçmiştir. Tutkulu birinin yanında buz kesilirim. Ama, kendini bırakmış, donuk biriyle ilişkim tutkulu bir hayal düşkünü yapabilir beni. Ayrıca şunu da itiraf edeyim, o anda tatsız, ama hiç yabancı olmadiğim bir duygu dolmuştu yüreğime usulca. Kıskançlık duygusuydu bu. Rahatlıkla “kıskançlık” diyorum, çünkü duygularımı kendi kendime açıkça itiraf etmeye alışığım. Ayrıca, güzel bir kadının başıboş dikkatini üzerine çeken bir gencin, onun yanında, gene kendisi gibi, hiç tanımadığı bir erkeği yeğleyerek dikkatini ona çevirmesini umursamayan bir erkeğin bulunabileceğini sanmam. Bununla, bir erkeğin (elbette, toplumun üst tabakalarında yaşamış, gururu yeterince okşanmış genç bir erkeğin) böyle bir ilgisizlik karşısında ister istemez etkileneceğini sandığımı söylemek istiyorum.

Gruşnitski ile birlikte yamacı indik, bulvar boyunca yürüdük, bizim dilberin girdiği evin önünden geçtik. Kız pence-redeydi. Gruşnitski kolumdan çekştirerek, kadınları pek et-

kilemeyen o bulanık-tatlı bakışlardan biriyle baktı kıza. Saplı gözlüğümü kıza doğrulttum, Gruşnitski'nin bakışına gülümsüyordu. Ama saplı gözlüğümü kabaca kendisine doğrultmama hayli sinirlenmişe benziyordu. Öyle ya, Kafkasya'da görevli bir subay saplı gözlüğünü Moskovalı bir prensese doğrultmaya nasıl cesaret edebilirdi?

13 Mayıs

Bu sabah doktor uğradı bana. Soyadı Werner'dir ama, Rus asıllıdır. Şaşacak ne var bunda? Soyadı İvanov olan Alman bir tanıdığım da vardı.

Birçok bakımdan ilginç biridir Werner. Her doktor gibi o da kuşkucu, maddeci, aynı zamanda şairdir. Hem şaka bir yana, hayatında iki mısra şiir yazmamış olsa da, davranışlarında her zaman, sözlerinde ise sıkça gerçek bir şairdir. Meslektaşları cesetlerin her damarını inceleyip öğrendikleri gibi, insan kalbinin duyarlı her telini de bilir, ama başarılı bir anatomi uzmanının kimi zaman bir sıtmalığı nasıl iyileştireceğini bilemediği gibi, o da bu bilgisinden hiçbir zaman yararlanamamıştır! Werner genelde sinsice alay ederdi hastalarıyla. Ama bir keresinde, ölmek üzere olan bir erin başucunda ağladığına tanık olmuştum. Yoksul biriydi, milyonların hayalini kurardı, oysa para kazanmak için fazladan bir adım da atmazdı: Bir gün, dostuna iyilik yapmaktansa düşmanına iyilik yapmayı yeğleyeceğini, çünkü dostuna iyilik yapmasının kendi yüce gönüllülüğünü satmak anlamına geleceğini, oysa nefretin düşmana gösterilen iyilikle orantılı olduğunu söylemişti bana. Sivri bir dili vardı: İğneli sözleri yüzünden iyi birçok insanın adı aptala çıkmıştı. Rakipleri, onu kıskanan öteki kaplıca doktorları, onun hastalarının karikatürlerini yaptığı söylentisini yaymışlardı. Hastalar bu-

na çok içerlemişler, muayenehanesinden hemen hepsi ayağını kesmişti. Arkadaşları, yani Kafkasya'da görevde olan akıllı başında insanlar onun sarsılan itibarım tekrar kazanması için boşuna uğraşmışlardı.

İlk bakışta insanın üzerinde hoş olmayan bir izlenim bırakan, ama sonra düzensiz yüz çizgilerinde deneyimli, soylu bir şeyler fark edince hoşlanılan bir dış görünüşü vardı. Kadınların böyle erkeklere delicesine tutuldukları, onların bu çirkinliklerini en gencinden, en tazesinden delikanlıların yakışıklılıklarına değişmedikleri çok görülmüştür. Burada kadınlara hak vermek gerekir. Ruh güzelliğini sezinlemek yetenekleri vardır çünkü. Werner gibilerin kadınlara öylesine düşkün olmalarının nedeni belki de budur.

Kısa boylu, zayıf, bir çocuk gibi güçsüzdü Werner. Byron gibi, bir bacağı kısıydı. Bedenine oranla başı kocamandı. Saçını çok kısa keserdi. Böylece başının ortaya çıkan biçimsizliği, yamru yumruluğu, onun kişiliğiyle ilgili karar verecek kafatası bilimcilerini zorlardı. Her an kıpır kıpır, simsiyah, ufak gözleri içinizi okumaya çalışır gibi bakardı size. Giymi zevkli, derli topluydu. Damarlı, küçük elleri sarı eldivenlerinin içinde pek zarif görünürdü. Redingotu, boyunbağı, yeleği her zaman siyahtı. Gençler Mefistofeles derlerdi ona. Kendisine böyle dedikleri için kızıyor gibi yapardı, ama aslında gururunu okşardı bu. Kısa zamanda anlamıştık birbirimizi ve arkadaş olmuştuk. Gerçek dostluk kuramam ben. Çünkü, bunu hiçbirisi itiraf etmese de, iki dosttan biri her zaman köledir. Oysa köle olamam ben, bu durumda buyruklar vermek ise yorar beni, çünkü bunu yaparken karşıdakini aldatman da gerekir. Ayrıca, uşaklarım da, param da var benim! Şöyle arkadaş olduk: S...'de gürültülü, kalabalık bir gençler grubunda karşılaştım onunla. Gecenin sonlarına doğru konu metafizik felsefeden açıldı. Herkes bu konuda kendi düşüncesini anlatıyordu.

Doktor,

“Bana gelince,” dedi, “yalnızca bir şeye inanırım ben...”

O ana kadar tartışmalara katılmayan bir insanın düşünce-sini öğrenmek amacıyla,

“Neye inanırsınız?” diye sordum.

“Er veya geç, güzel bir sabah öleceğime,” diye karşılık verdi.

“Düşünce yönünden ben sizden ilerideyim,” dedim.

“Çünkü ben ayrıca şuna inanıyorum, çok iğrenç bir akşam doğmak mutsuzluğuna uğramışım.”

Herkes saçmaladığımızı söyledi. Oysa grupta hiç kim-se daha akıllıca bir düşünce öne sürememişti. O akşamdan sonra yakınlaşmıştık. Sık sık buluşuyor, ikimiz son derece ciddi, soyut konulardan konuşuyorduk. Böylece birbirimizi-
zin kafasını karıştırmaktan başka bir şey yapmadığımızı fark edene kadar sürdü bu. O zaman, Cicero’nun sözünü ettiği Romalı sözde kâhinlerin yaptığı gibi, birbirimizin gözünün içine anlamlı anlamlı bakarak kahkahayı basıyor, yeterince kahkaha attıktan sonra da, güzel bir akşam geçirdiğimizi düşünerek evlerimize gidiyorduk.

Werner odama girdiğinde ellerim ensemin altında, gözle-
rimi tavana dikmiş, kanepede yatıyordum. Bastonunu duva-
rın köşesine dayayıp koltuğa oturdu, uzun uzun esnedikten sonra dışarıda havanın çok sıcak olduğunu söyledi. Ben, si-
neklerden rahatsız olduğumu söyledim. Arkasından bir sü-
re ikimiz de sustuk.

Söze ben başladım:

“Şunu unutmayın doktorcuğum, aptallar olmasaydı bu dünya çekilmez olurdu! Görüyorsunuz, şurada akli başında iki insanız. Herhangi bir konuda sonsuza kadar tartışılabile-ceğini önceden bildiğimiz için tartışmaya girmiyoruz. Birbi-rimizin en gizli düşüncelerinin aşağı yukarı tümünden ha-
berimiz var. Bir sözcüğümüz her şeyi anlatıyor bize. Birbiri-mizin en gizli duygularını bile anlıyoruz. Üzücü şeyleri gü-

lünç buluyoruz, gülünç olanları üzücü... Doğrusunu söylemek gerekirse, dışımızdaki her şeye kayıtsızız. Yani, aramızda herhangi bir duygu ve düşünce alışverişi olamaz: Birimizin diğerimizle ilgili bilmek isteyeceği her şeyi biliyoruz, daha fazlasını bilmeyi de istemiyoruz. Geriye bir şey kalıyor: Yenilikler üzerine konuşmak. Öyleyse yeni bir şeyler anlatın bana.”

Bu uzun konuşmamla yorgun düşmüş, gözlerimi kapayıp esnemiştim...

Bir an düşündükten sonra şöyle dedi:

“Bu boş sözlerinde bile bir fikir var.”

“Bir değil, iki!” dedim.

“Birini siz söyleyin, ötekini ben söyleyeceğim.”

Tavana bakmayı sürdürerek, aynı zamanda için için gülerek karşılık verdim:

“Pekâlâ, önce siz söyleyin!”

“Kaplıcılara yeni gelmiş birileriyle ilgili bilgi almak istiyorsunuz ve onların kim olduğunu biliyorum, çünkü onlar da bana sizi sordular.”

“Doktor! Kesinlikle konuşmamalıyız sizinle: Birbirimizin ruhunu okuyoruz.”

“Şimdi sıra ikinci fikirde...”

“İkinci fikir şu: Sizin bir şeyler anlatmanızı istiyordum; önce, sizin gibi zeki insanlar anlatıcılardan çok dinleyicileri severler. Şimdi asıl konumuza gelelim: Büyük Prenses Ligovskaya benimle ilgili ne söyledi size?”

“Bunun yaşlı prenses olduğundan pek eminsiniz... Peki küçük prenses olamaz mı bu?”

“Kesinlikle olamaz.”

“Neden?”

“Küçük prenses Gruşnitski’yi sormuştur çünkü.”

“Müthiş bir anlama yeteneğiniz var. Gerçekten de, küçük prenses er kaputlu o gencin, düello ettiği için rütbesi alınıp

erliğe indirilmiş bir subay olduğundan kuşkusu olmadığını söyledi...”

“Umarım, bu hoş yanılığını dzeltmemişsinizdir...”

“Elbette.”

Heyecanla, “Olayın düğümü burada!” diye haykırdım. “Bu komedinin düğümünü czmek için çalışmamız gerekecek. Anladığım kadarıyla, burada canımın sıkılmaması için kaderim yardımcı olacak bana.”

“Hissediyorum,” dedi doktor, “zavallı Gruşnitski kurbanınız olacak...”

“Sonra, doktor?”

“Büyük prenses yüzünüzün ona yabancı gelmediğini söyledi. Petersburg’da bir sosyete toplantısında sizinle karşılaşmış olabileceğini söyledim... İsminizi söyledim kendisine... İsminizi hatırladı. Olayınız orada büyük ses getirmiş olsa gerek... Prensес oradaki servenlerinizden söz etmeye başladı, bu arada sosyetedede dolaşan söylentilere kendi yorumunu da ekleyerek, kuşkusuz... Kızı ilgiyle dinliyordu onu. Onun gözünde bir tür yeni aşk serüveninin kahramanı oluvermiştiniz... Samaladığını bilmeme karşın, itiraz etmedim prensenin anlattıklarına.”

Elimi uzattım doktora, “Gerçek bir dostsunuz!” dedim.

Duygulu bir tavırla elimi sıktıktan sonra konuşmasını sürdürdü doktor:

“İsterseniz, tanıştıırırım sizi...”

Ellerimi çırparak karşılık verdim:

“Aman dostum! Kahramanlar tanıştırılırlar mı hiç? Sevgililerini kaçınılmaz bir ölümden kurtarırlarken tanışırılar onlar...”

“Küçük prensese kur yapmak niyetinde misiniz yoksa?”

“Tersine, tam tersine!.. Sonunda yendim sizi doktor: Anlayamadınız niyetimi!..” Bir dakikalık sessizlikten sonra ekledim: “Ama üzülüyorum buna doktor! Sırlarımı hiçbir za-

man açmam başkalarına, onları karşımdakiler kendileri sezinlesin isterim, çünkü böylece gerektiğinde her zaman yadısiyabilirim onları. Ama şu anne-kızı iyice anlatmalısınız bana. Nasıl insanlardır?”

Werner anlatmaya başladı:

“Bir kere, anne kırk beş yaşlarında bir kadın. Sindirim sistemi çok iyi, ama kanı biraz bozuk. Yanaklarında kırmızı lekeler var. Yaşamının son yarısını Moskova’da geçirmiş. Rahat yaşam şişmanlamasına neden olmuş. Uygunsuz fıkralardan hoşlanıyor, kızı yanında değilse kendi de açık saçık fıkralar anlatıyor. Kızının bir güvercin kadar saf ve temiz olduğunu söyledi bana. Beni ne ilgilendirir bu? Kadıncağızın içi rahat olsun diye, bunu hiç kimseye anlatmayacağımı söylemek istedim kendisine! Anne prenses romatizmaları için gelmiş buraya, kızının niçin geldiğini ise Tanrı bilir. İkisine de günde ikişer bardak kükürtlü su içmelerini, haftada iki kez de banyo almalarını söyledim. Anladığım kadarıyla, büyük prenses emir vermeye pek alışık değil. Byron’u İngilizcesinden okuyan ve cebir bilen kızının aklına ve bilgisine saygısı var. Anlaşılan, Moskova’da genç kızlar kendilerini artık bilime vermişler. Doğrusu iyi de ediyorlar! Besbelli, erkeklerimiz genelde öylesine sevimsiz ki, akli başında kızlar için onlarla oynamak çekilmez oluyor. Büyük prenses genç erkekleri çok seviyor. Küçük prenses ise biraz küçümseyerek bakıyor onlara: Moskovalı genç kızların alışkanlığı! Moskova’da kızlar artık yalnızca, ağzı laf yapan kırklık erkeklerle takılıyorlar.”

“Siz Moskova’da bulundunuz mu, doktor?”

“Evet, bir süre çalıştım orada.”

“Devam edin.”

“Sanırım her şeyi söyledim... Evet! Bir de şu var: Yanılmıyorsam, küçük prenses duygulardan, tutkulardan falan söz etmeyi seviyor... Bir kış Petersburg’da kalmış, hiç sev-

memiş orayı, özellikle insanlarını: Yakınlık göstermemişlerdir ona.”

“Bugün evlerinde kimseyi görmediniz mi?”

“Gördüm. Bir yaver, soğuk bir muhafız subayı ve büyük prensesin koca tarafından akrabası, kaplıcaya yeni gelmiş çok hoş, ama sanırım ağır hasta bir kadın. Kaynakta görmediniz mi onu? Orta boylu, sarışın, güzel yüzlü bir hanım. Veremli gibi soluk bir yüzü var, sağ yanağında da küçük, simsiyah bir beni... Anlamli yüzü dikkatimi çekmişti.”

Kendi kendime, “Küçük bir beni ha!” diye mırıldandım. “Gerçekten mi?”

Doktor yüzüme baktı, elini kalbinin üzerine koyup ciddi bir tavırla şöyle dedi:

“Tanıyorsunuz onu!”

Kalbim her zamankinden hızlı çarpmaya başlamıştı.

“Şimdi zafer kazanma sırası sizde!” dedim. “Ama güveniyorum size: Bana ihanet etmezsiniz. Henüz görmedim onu, ama anladığım kadarıyla, onun bir zamanlar sevdiğim kadın olduğundan kuşku yok... Benden tek sözcük etmeyin ona. Soracak olursa benimle ilgili kötü şeyler söyleyin.”

Werner omuz silkip, “Olabilir!” dedi.

Doktor gidince bir hüzün çöktü içime. Kader mi tekrar karşılaştırmıştı bizi Kafkasya’da, yoksa benimle karşılaşmak umuduyla özellikle mi gelmişti buraya? Birbirimizi gördüğümüzde ne yapacaktık? Doktorun sözünü ettiği kadın gerçekten o muydu? Önsezilerim hiçbir zaman yanıltmamıştır beni. Geçmişin, hiçbir insanın üzerinde olamayacağı kadar büyük etkisi vardır üzerimde: Gerilerde kalmış bir hüzünü veya sevinci hatırlatan her şey derinden sızlatır yüreğimi, aynı şeyleri yeniden yaşatır bana... Aptal bir yaradılışım vardır: Hiçbir şeyi unutmam... hiçbir şeyi!

Öğlen yemeğinden sonra saat altıda bulvarda dolaşmaya çıktım: Kalabalıktı. Anne-kız prensesler bir sırada otu-

ruyorlardı. Dikkatlerini çekmek için birbirleriyle yarışan bir sürü genç vardı çevrelerinde. Ben biraz uzakta bir sıraya oturdum. D...’den tanıdığım iki subayı durdurup onlara bir şeyler anlatmaya, onlarla konuşmaya başladım. Anlattıklarım gülünecek şeyler olsa gerekti, deliler gibi kahkahalar atıyorlardı. Küçük prensesin çevresini almış gençlerin bir kısmının ilgisini çekti bu. Teker teker ayrıldılar yanından, benim yanımdaki gruba katıldılar. Ben durmadan konuşuyordum. Anlattıklarım aptalca, ama zekice şeylerdi. Önümüzden geçen insanlarla zalimce alay ediyordum... Güneş batana kadar eğlendirdim çevremdekileri. Küçük prenses, annesinin koluna girip, yanında topal bir ihtiyarla birkaç kez geçmişti önümüzden. Geçerken, kayıtsızlık havası vermeye çalıştığı, can sıkıntısı okunan bakışı birkaç kez durmuştu üzerimde...

Benim yanımdan ayrılınca kibarlık gereği onun yanma giden gençlerden birine sordu:

“Ne anlatıyordu size öyle? Sanırım çok ilginç şeylerdi anlattıkları. Savaşlarda yaptığı kahramanlıkları falan mı, yoksa?”

Besbelli, bana dokundurmak için oldukça yüksek sesle söylüyordu bunları.

“Vay canına!” diye düşündüm. “Çok kızdınız demek, tatlı küçük prenses. Durun hele, daha neler olacak!”

Gruşnitski vahşi bir hayvan gibi izliyordu onu, gözlerini bir an ayırmıyordu üzerinden. Bahse girerim, kendisini anne prensesle tanıştırmasını yarın birilerinden rica edecektir. Anne prenses sevinecektir de buna, canı sıkılıyor çünkü.

Son iki gündür işlerim fazlasıyla yolunda gidiyor. Küçük prenses kelimenin tam anlamıyla nefret ediyor benden. Benim için söylediği oldukça iğneleyici, ama bir o kadar da hoşuma giden birkaç sözünü iletiler bana. Yüksek sosyete de bulunmuş, Petersburg'da kuzinleriyle, teyzeleriyle yakın dostluklar kurmuş olan benim gibi birinin onunla tanışmaya çalışmaması çok tuhafına gidiyormuş. Kaplıca kaynağında, bulvarda her gün karşılaşıyoruz. Çevresindeki hayranlarını, göz kamaştıran yaverleri, soluk benizli Moskovalıları ve daha birçoklarını yanından uzaklaştırmak, kendime çekmek için elimden geleni yapıyorum; bunda hemen her zaman da başarılı oluyorum. Aslında konuk sevmem, ama şimdi her gün konuk dolu evim. Öğlen yemeklerini, akşam yemeklerini yiyorlar, kâğıt oynuyorlar... Evet, benim şampanyam küçük prensesin gözlerinin çekim gücüne üstün geldi!

Dün Çelahov'un mağazasında karşılaştım onunla. Çok güzel bir Acem halısının pazarlığını yapıyordu. Cimrilik etmemesi için annesine yalvarıyordu: Bu halı çok güzel duracakmış odasında! Kırk ruble fazla verip aldım halıyı. Bunun üzerine öfkeyle alev alev yanan bir bakışla ödüllendirildim. Öğleye doğru, o halıyı Çerkez atımın üzerine serip özellikle prensesin penceresinin önünden geçirmelerini emrettim. O sırada Werner oradaymış. Daha sonra bana anlattığına göre, bu olayın çok dramatik bir etkisi olmuş evde. Küçük prenses bana karşı bir kampanya başlatmak niyetindeymiş. İki yaverin onun yanında benimle pek soğuk selamlaşmaları bile kaçmadı gözümünden, oysa ikisi de öğlen yemeklerini her gün benim evde yiyorlar.

Gruşnitski bir tuhaf oldu: Elleri arkasında dolaşıyor, kimseyi tanıdığı yok. Bacağı birden iyileşti; yürürken çok hafiften aksıyor, o kadar. Büyük prensesle konuşmanın bir fırsatı

tını bulmuş, bu arada küçük prensese de hoş bir şeyler söylemiş. Kız pek öyle ince eleyip sık dokuyan biri olmasa gerek, çünkü o günden sonra Gruşnitski'nin selamlarına tatlı tatlı gülümseyerek karşılık veriyor.

Dün Gruşnitski şöyle dedi bana:

“Gerçekten istemiyor musun Ligovskayalarla tanışmayı?”

“Gerçekten istemiyorum.”

“Yapma bunu! Evleri kaplıcanın en hoş evi! Buranın en seçkin kişileri orada toplanıyor.”

“Bak dostum, ben buranın dışındaki seçkin kişilerden de usanmışım. Peki sen gidip geliyor musun onlara?”

“Henüz değil... Küçük prensesle iki kez konuştum, hatta daha fazla, ama sana bir şey söyleyeyim mi, burada herkes öyle yapsa da, evlerine davet edilmek için insanların üzerine düşülmesi ters geliyor bana... Apoletlerim olsaydı durum daha değişik olurdu kuşkusuz...”

“Amma da yaptın! Böyle çok daha çekicisin! Yalnız şu var ki, sen hoşla giden yanlarından yararlanmasını bilmiyor-sun... Er kaputu, duyarlı bir genç kızın gözünde bir kahraman, bir cefakâr yapar seni...”

Gruşnitski mağrur bir tavırla gülümseyerek, “Saçmalıyor-sun!” dedi.

“Bundan hiç kuşku yok,” diye sürdürdüm konuşmamı, “âşık sana küçük prenses!”

Gruşnitski kulaklarına kadar kızardı, alınmış gibi kaşlarını çatı.

“Ah şu gurur düşkünlüğün! Arşimet'in yer küreyi kaldırmak istediği kaldıraçsın sen!..”

Kızmış gibi yaparak, “Şakadan başka bir şey bilmezsin sen!” dedi. “Bir kere, çok az tanıyor beni...”

“Kadınlar yalnızca tanımadıkları erkeklere âşık olurlar zaten.”

“Onun hoşuna gitmek gibi bir çabam yok benim... İsted-

ğim, seçkin insanların bulunduğu bir eve konuk olmak, o kadar. Herhangi bir umut beslemem çok komik olurdu doğrusu... Sözelimi, sizin böyle bir isteğiniz olsaydı iş değişirdi! Petersburg sosyetesinin kahramanlarındansınız sizler: Kadınlar bayılıyorlar size... Ama küçük prenses senin için ne diyor, biliyor musun Peçorin?”

“Ne diyor? Benden hiç söz etti mi sana?”

“Hemen sevinme bakalım. Bir ara kaynağın başında karşılaştım onunla, konuşmaya başladık... Konuşmamızın hemen başında şöyle dedi: ‘Bakışları öylesine tatsız, can sıkıcı o adam kim oluyor? Hani siz şey yaptığınızda orada olan...’ O soylu davranışta bulunduğu günü anımsayınca yüzü kızardı, o andaki soylu davranışından söz etmek istemiyordu... Şöyle karşılık verdim kendisine: ‘O günden söz etmemelisiniz, ömrümün sonuna kadar unutmayacağım o anı...’ Sevgili dostum Peçorin! Kutlamayacağım seni. O seninle ilgili hiç iyi şeyler düşünmüyor... Ama gerçekten çok yazık! Sevimli bir kız çünkü Meri!”

Şunu unutmamak gerekir, Gruşnitski yeni tanıştığı bir kadından söz ederken (kadın onun hoşuna gitmek mutluluğuna ermişse) benim Meri, benim Sofi diyen erkeklerdendir.

Ciddi bir tavır takınıp karşılık verdim:

“Evet, fena sayılmaz... Aına dikkat et Gruşnitski! Rus kızları genelde evliliği karıştırmadan yalnızca platonik aşkla beslenirler. Platonik aşk ise aşkların insanı en huzursuz edendir. Anladığım kadarıyla küçük prenses erkeklerin kendisini eğlendirmesini isteyen kızlardan... Senin yanında iki dakika sıkılacak olursa işin bitmiştir: Suskunluğun merak uyandırmalı onda. Konuşman ise merakını asla doyduramazdır. Her dakika heyecanlandırmalısın onu. Senin için herkesin içinde on kez kendi düşüncesinden vazgeçecektir ve bunun bir fedakârlık olduğunu söyleyecektir; yaptığı bu fedakârlığın karşılığı olarak da sana acı çecktirecektir. Sonra

kalkıp, sana katlanamadığını söyleyecektir. Üzerinde bir üstünlük kurmayı başaramazsan, ilk öpücüğün arkasından bir öpücüğe daha hakkın olmaz. Doyasıya kırıştırır seninle, iki yıl sonra da, annesinin isteği üzerine, maymun suratlının tekiyle evleniverir ve mutsuz olduğuna, yalnızca bir kişiyi (yani seni) sevdiğine ve onunla hayatını birleştirmesine, üzerinde er kaputu olduğu için (oysa o kalın, gri kaputun altında tutkulu, soylu bir kalp çarpıyordu...) kaderin izin vermediğine kendini inandırmaya çalışır...”

Grušnitski masaya indirdi yumruğunu, kalkıp odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

İçin için kahkahalarla gülüyordum, iki kez açıktan açığa gülümsemiştim bile, ama şansıma, farkına varmamıştı. Âşık olduğu belliydi. Çünkü söylediklerime önceye oranla şimdi daha kolay inanıyordu. Ansızın bura işi oymalı bir yüzük belirdi elinde: Kuşkulandırdı beni bu... Alıp inceledim... İçine küçücük harflerle “Meri” adı oyulmuştu. Hemen yanında da Meri’nin bardağı yerden alıp ona verdiği günün tarihi. Bunu fark ettiğimi belli etmedim. Âşık olduğunu bana itiraf etmesi için onu zorlamak istemiyorum. Beni kendisinin sırdaş seçip her şeyi anlatmasını istiyorum. Eğlence o zaman başlayacak.

* * *

Bugün geç kalktım. Kaynağa gittim, baktım kimsecikler kalmamış. Sıcak bastırmıştı. Fırtına habercisi beyaz, kalın bulutlar karlı dağlardan doğru hızla yaklaşıyorlardı. Maşuk’un tepesi sönmüş bir meşale gibi tütüyordu. Gri bulutlar, dikenli çalılıklara takılmışlar gibi ağır ağır süzülüyorlardı yamaçlarından yukarılara doğru. Hava elektrik doluydu. Mağaraya giden, iki tarafında üzüm bağı olan yolda dalgın dalgın yürüyordum. Üzgündüm. Doktorun sözünü ettiği, yanağında beni olan o genç kadını düşünüyor-

dum. Niçin gelmişti buraya? Ve o muydu? Ve niçin o olduğunı düşünüyordum? Ve ayrıca, niçin emindim bile o olduğundan? Yanağında beni olan az mı genç kadın vardı? Bunları düşünerek mağaraya kadar yürüdüm. Baktım: Mağaranın serin kemerinin altında taş sırada siyah şalına sarınmış, hasır şapkalı bir kadın, başı önünde oturuyor. Şapkası yüzünü saklıyordu. Daldığı hayallerden onu uyandırmamak için geri dönmek istedim, tam o anda başını kaldırıp baktı bana.

Elimde olmadan, “Vera!” diye haykırdım.

İrkildi, yüzü bembeyaz oldu.

“Burada olduğunuzu biliyordum,” dedi.

Yanına oturup elini tuttum. Bu sevimli sesi duyunca, uzun zamandır unuttuğum bir ürperti dolaştı damarlarımda. Derin, durgun gözleriyle baktı gözlerimin içine. Güvensizlik ile bir çeşit sitem vardı bu bakışında.

“Görüşmeyeli çok oldu,” dedim.

“Evet, çok oldu ve ikimiz de çok değiştik!”

“Beni artık sevmiyorsun demek mi oluyor bu?”

“Bu arada evlendim ben!” dedi.

“Tekrar mı? Ama birkaç yıl önce aynı neden söz konusuydu, gene de...”

Elini elimden çekti. Yanakları kızardı.

“İkinci kocanı seviyorsundur belki?”

Soruma cevap vermedi. Başını öte yana çevirdi.

“Yoksa çok mu kıskanç?”

Bir sessizlik oldu.

“Ne dersin? Genç, yakışıklı, sanırım özellikle zengin biridir ve korkuyorsundur...”

Ona bakınca korktum. Derin bir umutsuzluk vardı yüzünde, gözleri dolu dolu olmuştu.

Bir süre sonra çok alçak sesle, “Söylesene,” dedi, “bana acı çektirmek çok mu hoşuna gidiyor? Senden nefret etme-

liyim. Birbirimizi tanıdığımız günden bu yana acıdan başka bir şey vermedin bana.”

Sesi titremeye başladı, bana doğru eğilip başını göğsüme bıraktı.

O anda şöyle geçiriyordum içimden:

“Belki de onun için seviyordun beni: Sevinçler unutulur, ama üzüntüler asla...”

Sıkıca sarıldım ona, uzun süre öyle kaldık. Sonunda dudaklarımız birleşti; ateşli, haz dolu öpüşmeler geldi arkasından. Elleri buz gibi soğuktu, başı yanıyordu. Kâğıt üzerinde hiçbir anlamı olmayan, tekrar edilemeyecek, hatta hatırlanamayacak bir konuşma başladı aramızda. İtalyan operasında olduğu gibi, seslerin anlamı sözcüklerin anlamını tamamlar, güçlendirir.

Kocasıyla tanışmama kesinlikle karşı çıkıyor. Bulvarda gördüğüm hafif aksayan yaşlı adam kocasıymış. Çocuğu için evlenmiş onunla. Çok zenginmiş adam, romatizması varmış. Kocasıyla ilgili küçük düşürücü tek sözcük söylememeye dikkat ettim: Babası gibi saygı duyuyor ona, ama bir koca gibi aldatacak... Şu insan kalbi ne tuhaf şeydir, özellikle kadınlarınki!

Vera'nın kocasının adı Semyon Vasilyeviç G...ov. Prenses Ligovskaya'mn uzaktan akrabası oluyormuş. Evleri bitişikmiş. Vera prensese çok sık uğruyormuş. Prenses Ligovskayalarla tanışacağıma ve ondan kuşkuları uzaklaştırmak için küçük prensese kur yapacağıma söz verdim Vera'ya. Böylece hiç bozulmamış olacaktı planların, üstelik hoş zaman geçirecektim...

Hoş zaman geçirecektim! Evet, insanların yalnızca mutluluğu aradıkları ruhsal yaşam dönemi, kalbinin, birini çılgınca, tutkuyla sevmek için yanıp tutuştuğu o dönemi geride bıraktım ben artık. Şimdi yalnızca sevilmek istiyorum, hem de çok kişi tarafından değil... Hem öyle sanıyorum ki,

sürekli tek bağıllık bile yeterlidir benim için: Kalbin zaval-
lı bir alışkanlığı!

Ancak, her zaman şunu yadırgamışımdır: Sevdiğim bir ka-
dının kölesi hiçbir zaman olmadım. Tersine, bunun için hiç
çaba harcamamama karşın, onların iradeleri ve kalpleri üze-
rinde her zaman bir egemenliğim olmuştur. Niçin böyledir
bu? Acaba hiçbir şeyi hiçbir zaman önemsemediğimi bildik-
lerinden, beni her an ellerinden kaçırabileceklerinden kork-
tukları için mi? Yoksa güçlü bir organizmanın çekici etkisi
mi bu? Yoksa karşıma kişilikli bir kadın çıkmadığı için mi?

Şunu da itiraf etmeliyim, kişilikli kadınlardan hiç hoşlan-
mam: Kadınlara giden bir özellik değil bu!..

Evet, şimdi hatırladım: Bir kez, yalnızca bir kez, yenilgi-
yi asla kabullenmeyen sağlam kişilikli bir kadın sevdim. İki
düşman gibi ayrıldık, ama beş yıl sonra tanışmış olsaydım
onunla, öyle ayrılmazdık...

İtiraf etmese de, hasta Vera, hem de çok hasta. Hastalığı-
nın verem ya da *fièvre lente* (yavaş ilerleyen Fransız sıtma-
sı, bir Rus hastalığı değildir bu ve dilimizde karşılığı yoktur)
denen bir hastalık olmasından korkuyorum.

Fırtına mağarada yakaladı bizi ve fazladan yarım saat ora-
da beklememize neden oldu. Kendisine sadık kalacağıma
yeminler ettirmedi bana, ondan ayrıldıktan sonra kimse-
yi sevip sevmediğimi de sormadı. Kendisini aldatmayaca-
ğıma eski rahatlığıyla tekrar inandı. Onu aldatabilecek gü-
cümün olmadığı tek kadındı çünkü dünyada. Kısa zaman
sonra tekrar ayrılacağımızı, hem bu kez belki de bir daha
görüşmemek üzere ayrılacağımızı biliyorum: Mezara kadar
ayrı yollarda gideceğiz. Ama anısı hep canlı kalacak içimde.
Her zaman söyledim ona bunu ve tersini söylese de, inanı-
yor bana.

Sonunda mağaradan çıkıp ayrıldık. Şapkası çalılıkların,
kayaların ötesinde gözden kaybolana kadar uzun uzun bak-

tım arkasından. İlk ayrılışımızda olduğu gibi kalbim sıkıştı, sızladı. Ah! Ne mutlu etmişti beni bu duygu! Yoksa o güzelim fırtınalarıyla gençliğim geri mi geliyordu, belki de bir veda bakışıydı bu, bir anı diye son bir armağan... Ama dış görünüşümle hâlâ bir çocuk olduğumu düşünmem çok komik: Gerçi yüzüm biraz soluk, ama gene de diri sayılır. Bedenim çevik ve sağlam. Gür saçlarım kıvrır kıvrır, gözlerim ıslıl ıslıl, kanım kaynıyor...

Eve dönünce atıma atladım, dörtnala kırlara doğru gittim. Azgın bir at üzerinde yüksek otların içinde bozkır rüzgârına karşı dörtnala gitmeyi çok severim. Nefis kokan havayı hırsla çekerim içime. Hızla yaklaşmakta olan nesnelerin her an biraz daha belirginleşen çizgilerini yakalamaya çalışarak uzak maviliklere dikerim gözlerimi. Yüreğime ne denli büyük bir hüzün çökmüş olursa olsun, düşüncelerim nasıl bir huzursuzluğa takılıp kalmış olursa olsun, o anda hepsi dağılır gider; ruhum hafifler, bedenimin yorgunluğu beynimin tedirginliğini alt eder. Güney güneşinin vurduğu gür ağaçlı dağlara, masmavi gökyüzüne bakmanın ya da kayadan kayaya düşen bir şelalenin gürültüsünü dinlemenin bana unutturamayacağı kadın bakışı yoktur.

Sanırım, nöbet kulübelerinde esneyip duran Kazaklar beni öyle ortada bir neden yokken, amaçsız doludizgin giderken görünce uzun süre kafalarına takılmıştır bu tuhaf durum. Çünkü giyinişimden Çerkez olduğumu düşünmüşlerdir. Gerçekten de, söylediklerine göre, Çerkez giysileriyle at üzerindeyken Kabardinli'ye, çoğu Kabardinli'den daha çok benziyordum. Doğrusu, bu soylu savaş giysileriyle pek şık da oluyorum: Gereksiz tek bir sırmam yok; değerli silahım sade bir kılıfta, kalpağımın kürkü ne fazla uzun ne de fazla kısa; tozluklarımla botlarım tam ayağıma göre; yeleğim beyaz, Çerkez ceketim koyu kahverengi. Dağlarda atın nasıl sürüleceğini uzun süre çalışıp öğrendim. Kafkasyalılar gibi

ata bindiğimi söylediklerinde gurur duyarım bundan. Dört atım var: Biri benim için, öteki üçü ise, çayırlarda tek başıma atla dolaşırken canım sıkılmasın diye, arkadaşlarım için. Seve seve alırlar atlarımı, ama hiçbir zaman benimle dolaşmaya gelmezler. Yemek zamanının geldiğini hatırladığımda saat öğleden sonra altı olmuştu. Atım yorgundu. Piti-gorgsk'tan, kaplıca sosyetesinin sık sık *en pique-nique*⁴ gittiği Alman köyüne doğru yola çıktım. Yüksek otların gölgesinde gürültüyle akan çayların sel yataklarına inip çıkan, fundalıklar arasında dolambaçlı bir yol bu. Dört bir yanda Beştuğ, Yılan, Demir, Çıplak dağları basamak basamak yükseliyordu. Buradakilerin kendi dillerinde “çukur” dedikleri öyle bir sel yatağına indiğimde atımı sulamak için durdum. Tam o anda, yaklaşmakta olan gürültülü, şık giyimli atlı bir grup gördüm: Kadınlar siyah ve mavi binici giysileri giymişlerdi, erkekler ise Çerkez ve Nijegorod karışımı kıyafetler. Gruşnitski ile Prenses Meri en öndeydi.

Kaplıcadaki kadınlar hâlâ Çerkezlerin güpegündüz saldırabileceklerine inanıyorlar. Besbelli Gruşnitski bu yüzden er kaputunun üzerine kılıcını ve bir çift tabancasını kuşanmıştı. Bu kahraman kıyafetiyle çok komik bir görünüşü vardı. Yüksek bir çalılık beni görmelerine engeldi, ama ben yaprakların arasından görebiliyordum onları. Gruşnitski ile Meri'nin yüzlerinden duygusal şeylerden söz ettikleri belliydi. Sonunda yamacın başına yaklaştılar. Gruşnitski Meri'nin atının dizginlerini tuttu. O zaman konuşmalarımın son bölümünü duydum:

“Ömür boyu Kafkasya'da kalmayı mı düşünüyorsunuz yani?” dedi Prenses.

Gruşnitski karşılık verdi:

“Rusya'ya dönüp de ne yapacağım? Benden zengin oldukları için beni küçümseyecek binlerce insanın olduğu bir ül-

4 (Fr.) Pikniğe.

ke; oysa burada şu kaba er kaputum bile sizinle tanışmama engel olmadı...”

Prensesin yüzü kızardı.

“Tersine...” dedi.

Gruşnitski’nin yüzünde mutluluk vardı. Konuşmasını sürdürdü:

“Burada hareketli bir yaşam süreceğim, vahşilerin mer-mileri altında günlerim farkına varmadan, çabucak geçecek. Tanrı her yıl aydınlık bir kadın gülümsemesi gönderirse bana, tıpkı o günkü gibi...”

Bu arada önümden geçiyorlardı. Atımı kamçılıyıp çıktım çalılgın arkasından...

Küçük prenses korkuya kapılıp haykırdı:

“*Mon Dieu, un circassien!*”⁵ Bir Çerkez olmadığımı kesin inanması için öne hafifçe eğilip Fransızca karşılık verdim:

“*Ne craignez rien, madame, je ne suis pas plus dangereux que votre cavalier.*”⁶

Prensesin yüzü kızarmıştı. Ama neden? Yanıldığı için mi, yoksa verdiğim karşılığı küstahça bulduğu için mi? İkinci tahminimin doğru olmasını isterdim. Gruşnitski ters ters baktı bana.

Akşam geç saatte, yani on bir sularında bulvarın, iki yanın-da ıhlamur ağaçları olan park sokağında dolaşmaya çıktım. Kent uyuyordu. Yalnızca birkaç evin penceresinde ışık vardı. Tepesi korkutucu dumanla kaplı Maşuk’un kapkara kayalıklar-ı yükseliyordu üç yanda. Ay doğuda göstermişti kendini. Uzaklarda karlı tepeler gümüş saçaklar gibi parlıyordu. Nö-betçilerin seslenişleri gece akmaya bırakılan sıcak kaynakla-rın şarılıtısına karışıyordu. Ara sıra bir nal sesi yankılanıyordu sokakta, bir Nogay arabasının gıcirtısıyla içli bir Tatar şarkısı

5 (Fr.) Tanrım! Bir Çerkez!

6 (Fr.) Korkmayınız hanımefendi, yanınızdaki arkadaşınızdan daha tehlikeli de-ğilim.

duyuluyordu. Bir sıraya oturup düşüncelere daldım. Dost bir söyleşiyle içimi birilerine açmak istiyordum... ama dost neredeydi? “Şu anda ne yapıyordur Vera?” diye düşünüyordum. O anda elini sıkabilmek için neler vermezdim...

Ansızın çabuk ve düzensiz bir ayak sesi duydum. Gruşnitski olsa gerekti... Evet, Gruşnitski’ydi gelen!

“Nereden böyle?”

Pek ciddi bir tavırla karşılık verdi:

“Prenses Ligovskaya’nın evinden. Ne güzel şarkı söylüyor şu Meri!”

“Bir şey söyleyeyim mi sana?” dedim. “Bahse girerim, senin soylu sınıftan er olduğunu bilmiyordur. Rütbenin alındığını sanıyor...”

Dalgın karşılık verdi Gruşnitski:

“Olabilir! Hiç önemli değil!..”

“Ben de öylesine söylemiştim zaten...”

“Hem biliyor musun, bugün çok kızdırdın onu? Yaptığının görülmemiş bir küstahlık olduğunu söyledi. Senin çok iyi yetişmiş, sosyeteyi çok iyi bilen biri olduğuna, onu incitmek istemiş olamayacağına zor inandırdım kendisini. Küstah bir bakışın olduğunu, besbelli, kendini çok beğendiğini söylüyor.”

“Doğru söylüyor... Peki, savunmak istemiyor musun onu?”

“Ne yazık ki, henüz hakkım yok buna...”

“Vay canına!” diye düşündüm. “Demek umudu var...”

Gruşnitski sürdürüyordu konuşmasını:

“Ama senin için durum daha da kötü, onlarla tanışman artık çok güç... Çok yazık! Şimdiye kadar gördüğüm en hoş ev...”

İçimden güldüm. Esneyerek, “Benim gördüğüm en hoş ev kendi evimdir,” dedim.

Gitmek için ayağa kalktım.

“Ama itiraf et, pişmansın o yaptığına...”

“Çok saçma! İstersem, yarın akşam konuk olurum prensesin evine.”

“Hadi bakalım...”

“Dahası, senin hoşuna gitsin diye küçük prensese kur bile yaparım.”

“Seninle konuşursa, kuşkusuz...”

“Seninle konuşmaktan sıkıldığı anda sokulacağım yanına... Hoşça kal!”

“Ben biraz dolaşacağım. Dünyada uyuyamam şimdi... Bak ne diyeceğim, hadi lokantaya gidelim, kumar oynuyorlar orada... Bu gece güçlü duygulara, heyecana ihtiyacım var...”

“Umarım kaybedersin...”

Eve doğru yürüdüm.

21 Mayıs

Neredeyse bir hafta geçti aradan, hâlâ tanışmış değilim Ligovskayalarla. Uygun bir zamanını kolluyorum. Gruşnitski bir gölge gibi ayrılmıyor küçük prensesin arkasından. Durmadan konuşuyorlar. Ne zaman sıkılmaya başlayacak ondan küçük prenses? Annesi hiç ilgilenmiyor bu durumla, çünkü Gruşnitski damat adayı olamaz. Annelerin mantığı da bu işte! Duygulu bir iki bakışmaları kaçmadı gözümden. Artık bir son vermek gerekiyor buna.

Dün ilk kez geldi kaynağa Vera. Mağarada görüşmemizden bu yana evden çıkmıyordu. Bardaklarımızı doldurmak için ikimiz birlikte eğildiğimizde fısıldadı bana:

“Ligovskayalarla tanışmak istemiyor musun? Ancak onların evinde görüşebiliriz...”

Bir sitemdi bu! Hem de acı bir sitem! Ama hak etmiştim bunu...

İyi bir fırsat: Yarın üyeler için bir balo var lokantada. Mazurkayı küçük prensesle oynayacağım.

22 Mayıs

Lokantanın yemek salonu soylular için balo salonuna dönüştürülmüştü. Saat dokuzda herkes oradaydı. Kızıyla birlikte büyük prenses en son gelenlerdendi. Prensес Meri çok güzel giyinmiş olduğu için kadınların çoğu kıskanç ve düşmanca bakışlarla süzdüler onu. Kendilerini buranın aristokratları görenler kıskançlıklarını gizleyerek sokuldular yanına. Ne yaparsınız? Kadınların bulunduğu her yerde anında yüksek sınıf ve alt sınıf ayrımı olur. Dışarıda pencerenin dibinde toplanmış olanların arasında Gruşnitski de vardı. Yüzünü pencerenin camına yapıştırmış, gözlerini tanrıçasından ayırmıyordu. Meri pencerenin önünden geçerken başını belli belirsiz eğerek selam vermişti ona. Yüzü bir anda güneş gibi aydınlanmıştı Gruşnitski'nin... Danslar polkayla açıldı. Sonra valse geçildi. Mahmuzlar şakırdıyor, etekler havalanıyor, dönüyordu.

Pembe tüyler takmış takıştırmış şişman bir kadının arkasında duruyordum. Giysisinin aşırı süsü kasnaklı eteklik dönemini, teninin alaca bulacalığı ise siyah taftadan takma benlerin moda olduğu o mutlu dönemini hatırlatıyordu. Boynundaki en büyük sigili fermuarla kapatmıştı.

Kavalyesi süvari yüzbaşısına şöyle diyordu:

“Şu, küçük prenses Ligovskaya çekilir kız değil! Düşünebiliyor musunuz, çarptı bana da bir özür bile dilemedi, üstelik dönüp el gözlüğüyle yukarıdan aşağı süzdü beni... *C'est impayable!*⁷ Neyiyle gururlanıyor, bilmem! Haddini bildirmek gerekiyor...”

7 (Fr.) Çok komik.

Kibar yüzbaşı, “Değmez buna!” diye karşılık verdi.

Öteki odaya geçti.

Hemen küçük prensesin yanına gittim, buranın beylere tanımadıkları bayanları dansa davet etme serbestliğini tanıyan geleneğinden yararlanarak valsa davet ettim onu.

Gülümsemesini ve kazandığı zaferi gizlemek için kendini zorladığı belliydi. Bununla birlikte ilgisiz, hatta sert bir tavır takınmayı hemen başarmıştı: Gelişigüzel koydu elini omzuma, küçücük başını hafifçe yana yatırdı ve dönmeye başladık. Onunkinden daha iç gıcıklayan, kıvrak bir bel görmedim! Taptaze soluğu yüzümü yalıyordu. Valsin hızlı dönüşleri sırasında arkadaşlarından bir an kopan bir tutam saç ateş gibi yanan yanaklarımdan kayıp geçiyordu. Üç tur döndüm. Çok güzel vals yapıyordu. Yorulmuştu, bakışları bulanıklaştı. Yarı açık dudakları söylemesi gerekeni güçlkle söyledi: “*Merci monsieur.*”⁸

Birkaç dakikalık sessizlikten sonra son derece saygılı bir tavır takınıp şöyle dedim:

“Duyduğuma göre prenses, beni hiç tanımamamanıza karşın, öfkenizi kazanmak talihsizliğine uğramışım. Beni küstah buluyormuşsunuz... Gerçek mi bu?”

Canlı yüzüne pek yakışan alaycı bir gülümsemeyle, “Şimdi de bu düşüncemin doğru olduğunu bana göstermeye çalışıyorsunuz?” dedi.

“Size karşı bir kabalık ettiysem, izin verin daha büyük bir kabalık daha yapayım, beni bağışlamanızı isteyeyim sizden... Ayrıca, benimle ilgili düşüncenizde yanıldığınızı kanıtlamak da isterdim.”

“Bu çok zor olacak sizin için.”

“Neden?”

“Evimize gelmiyorsunuz çünkü, böyle balolar da seyrek oluyor.”

“Evlerinin kapısı bana kapalı demek oluyor bu,” diye geçirdim içimden.

Canım biraz sıkkın, “Size bir şey söyleyeyim mi prenses,” dedim, “pişmanlık duyan bir suçluyu bağışlamamak olmaz: Umutsuzluğa kapılıp daha büyük suçlar işleyebilir çünkü... O zaman da...”

Hemen yakınımızda duyduğum birtakım kahkahalar, fısıldaşmalar dönüp arkama bakmama, sözümü yarıda kesmeme neden oldu. Birkaç adım ötemizde, aralarında sevimli küçük prensesle ilgili kötü niyetini açıklayan biraz önceki süvari yüzbaşısının da bulunduğu bir grup erkek vardı. Nedense pek mutlu görünüyordu. Ellerini ovuşturuyor, kahkahalarla gülüyor, arkadaşlarına göz kırptıyordu. Uzun bıyıklı, kıpkırmızı suratlı, fraklı biri ansızın öne çıktı aralarından, yalpalayarak dosdoğru prensese doğru yürüdü. Sarhoştı. Ne yapması gerektiğini şaşırان prensesin karşısında durdu, ellerini arkaya atıp bulanık gri gözlerini yüzüne dikip hırıltılı bir sesle, “Permette...”⁹ dedi. “Neyse işte canım... anlayacağınız, mazurka için angaje ediyorum sizi...”

Prensес yalvaran bakışlarla çevresine bakınarak titreyen bir sesle, “Ne istiyorsunuz benden?” dedi.

Ne yazık ki annesi uzaktaydı ve yakınında tanıdık bir erkek yoktu. Sanırım, bir yaver olanı biteni görmüş, fark ettiğim kadarıyla, bir olaya karışmamak için kalabalığa dalıp uzaklaşmıştı.

Sarhoş, el kol hareketiyle kendisini yüreklendiren süvari yüzbaşısına göz kırptıktan sonra, “Ne o?” dedi. “Hoşlanmadınız mı benden yoksa? Öyleyse bir kez daha *pour mazure*¹⁰ davet ediyorum sizi... Sanırım sarhoş olduğumu düşünüyorsunuz? Hiç önemli değil! İnanın, böylesi daha iyi...”

9 (Fr.) İzniniz...

10 (Fr.) Mazurkaya.

Prensesin korkudan, öfkeden bayılıp düşmek üzere olduğunu fark ettim.

Sarhoşun yanma gittim, oldukça kuvvetli yakaladım kolundan ve doğrudan gözlerinin içine bakarak, oradan uzaklaşmasını rica ettim, çünkü prensesin bana, mazurkayı benimle yapacağına dair daha önce söz verdiğini söyledim.

Gülerek, “Ne yaparsın!..” dedi. “Öyleyse başka bir zaman!”

Amaçlarına erişemeyen arkadaşlarının yanına döndü, onlar da hemen alıp başka bir odaya götürdüler onu.

Derin anlamlı, harika bir bakışla ödüllendirildim.

Prenses annesinin yanma gitti, olanı biteni anlattı ona, annesi kalabalıkta aradı buldu beni, teşekkür etti. Annemi tanıdığını, yarım düzine olan teyze ve halalarımınla dost olduğunu söyledi.

“Bu güne kadar nasıl oldu da tanışmadık bilemiyorum,” diye ekledi. “Ama itiraf edin, bunun suçlusu yalnızca sizsiniz: İnsanlardan kaçırıyorsunuz, bu kadarı görülmüş şey değil! Umarım, konuk salonumun havası ısıtır sizi... Ne dersiniz?”

Böyle durumlarda herkesin hazırda bulundurması gereken cümlelerden birini söyledim.

Kadriller bitmek bilmiyordu.

Sonunda koro mazurkaya başladı. Küçük prensesle yerimizi aldık.

Sarhoştan da, önceki davranışlarımdan da, Gruşnitski'den de tek sözcük etmedim ona. Başından geçen tatsız olayı yavaş yavaş unutmaya başlamıştı. Güzelim yüzü aydınlanmıştı. Çok tatlı şakalar yapıyordu. Konuşması hiçbir zekâ özentisi taşımıyordu, ama zekiceydi; canlı ve rahattı. Gözlemleri bazen derin anlamlar taşıyordu. Çok karmaşık bir cümleyle, baştan beri kendisinden hoşlandığımı söyledim ona. Hafifçe eğdi başını, kızardı.

Bir süre sonra başını kaldırıp kadife bakışlı gözlerini yüzüme kaydırıp, zoraki gülümseyerek şöyle dedi:

“Çok tuhaf birisiniz!”

Ben sürdürdüm konuşmamı:

“Sizinle tanışmak istemiyordum, çünkü büyük bir hayran kalabalığı vardı çevrenizde ve o kalabalıkta hepten kaybolmaktan korkuyordum.”

“Boşuna korkmuşsunuz! Onların hepsi sıkıcı insanlar çünkü...”

“Demek hepsi! Gerçekten, hepsi mi?”

Bir şeyi hatırlamak istiyor gibi uzun uzun baktı yüzüme, tekrar kızardı yüzü, sonra kararlı, “Evet, hepsi!” dedi.

“Arkadaşım Gruşnitski bile mi?”

Biraz kuşkulu, sordu:

“Sizin arkadaşınız mı o?”

“Evet.”

“Kuşkunuz, o sıkıcılar arasında değil...”

Gülümseyerek, “Ama şansı olmayanlar arasında olabilir mi?” dedim.

“Elbette! Gülecek ne var bunda? Onun yerinde sizin olmanızı isterdim...”

“Ne olmuş? Bir zamanlar ben de erdim ve ne yalan söyleyeyim, hayatımın en güzel yılları o yıllardı!”

Prences birden, “Gerçekten soylu erlerden mi o?” dedi. Sonra ekledi: “Oysa ben düşünüyordum ki...”

“Ne düşünüyordunuz?”

“Hiç!.. Şu kadın kim?”

Burada konuşmamız başka bir alana kayd, bir daha da aynı konuya dönmedik.

Sonunda bitti mazurka ve buluşmak üzere ayrıldık. Hanımlar evlerine gittiler... Yemek için çıktım, yolda Werner’le karşılaştım.

“Ya!” dedi. “Demek öyle! Hani küçük prensesle ancak

onu kesin bir ölümden kurtararak tanışacaktınız?”

“Daha iyisini yaptım,” diye karşılık verdim. “Baloda bayılmaktan kurtardım onu!..”

“Nasıl oldu? Anlatsanıza!..”

“Hayır, tahmin edin... Her şeyi tahmin edersiniz siz!”

23 Mayıs

Akşam saat yedi sularında bulvarda dolaşıyordum. Gruşnitski uzaktan beni görünce yanıma geldi. Tuhaf bir heyecanın parıltısı vardı gözlerinde! Elimi var gücüyle sıkarak trajik bir sesle şöyle dedi:

“Çok minnettarım sana Peçorin... Anlıyorsun beni, değil mi?”

“Hayır,” dedim, “bana minnettar olmanı gerektirecek bir şey yok ortada.”

Gerçekten de bana herhangi bir şey için minnettar olmasının gerektiğini düşünmüyordum.

“Nasıl olur? Ya dün akşam? Unuttun mu yoksa dün akşamı?.. Her şeyi anlattı bana Meri...”

“Ne anlattı? Artık her şeyinizi, minnettarlığınızı da mı paylaşıyorsunuz?”

Gruşnitski çok mağrur bir tavırla, “Bak ne diyeceğim sana,” dedi, “lütfen dalga geçme aşkımla, arkadaşım olarak kalmak istiyorsan kuşkusuz... Görüyorsun, deli gibi aşığım ona... ve öyle sanıyorum, öyle umuyorum ki, o da beni seviyor... Bir ricam olacak senden: Bu akşam onlara gidiyorsun... Söz ver bana, her şeye dikkat edeceksin. Bu konularda deneyimli olduğumu biliyorum, kadınları benden iyi tanıyorsun... Kadınlar! Ah şu kadınlar! Kim anlayabilir ki onları! Gülümsemeleri bakışlarıyla çelişir, sözleri büyük umutlar verir, çeker seni, ama seslerinin tınısı iter... Kimi zaman en gizli dü-

şüncelerimizi, duygularımızı hissederler, kimi zaman da en açık seçik imalarımızı anlamazlar... Şu küçük prenses de öyle... Daha dün bana baktığında tutkuyla yanıyordu gözlerinin içi, ama bugün bakışları donuk ve soğuk...”

“Kaplıca suyunun etkisindendir belki,” dedim.

Küçümser bir tavırla sürdürdü konuşmasını:

“Her şeyin kötü yanını görürsün sen zaten... Materyalist, ne olacak! Hadi şimdi başka bir materyale geçelim...”

Yaptığı bu oldukça kötü kelime oyunundan pek hoşnut olsa gerek, neşelenmişti.

Prensesin evine birlikte gitmek üzere dokuza doğru yola çıktık.

Vera’nın evinin önünden geçerken onu pencerede gördüm. Kaçamak bakiştık. Bizden hemen sonra Ligovskayaların konuk salonuna girdi. Anne prenses bir akrabasıyla tanıştırtıyor gibi tanıştırdı beni onunla. Çay içildi. Konuklar çoktu. Herkes herkesle konuşuyordu. Büyük prensesin gözüne girmeye çalışıyordum. Şakalar ediyordum. Birkaç kez içten güldürmüştüm bile onu. Küçük prenses de birkaç kez kahkahalarla gülecek olmuş, ama üzerine aldığı rolün dışına çıkmamak için tutmuştu kendini. Süzgün duruşun kendisine daha bir yakıştığını düşünüyor olmalıydı... Belki de haklıydı... Onun benim neşemi paylaşmamasından pek hoşnuttu Gruşnitski.

Çaydan sonra konuklar salona geçtiler.

Yanından geçerken fısıldadım Vera’ya:

“Nasıl, sözünü dinlediğim için mutlu musun Vera?”

Aşk ve minnettarlık dolu bir bakışla baktı bana. Bu bakışlara alıştım artık, oysa bir zamanlar ne mutlu ederlerdi beni. Büyük prenses piyanonun başına oturttu kızını. Herkes bir şarkı söylemesi için ısrar ediyordu. Ben katılmadım bu ısrarlara, kargaşadan yararlanıp Vera ile birlikte pencerenin yanına çekildim. İkimiz için çok önemli bir şey söylemek istiyormuş bana...

Oysa ne önemsiz, saçma bir şeymiş söyleyeceği...

Öte yandan, kendisine ilgisizliğim küçük prensesin canını sıkmişti. Öfkeli, ateşli bir bakışından anlamıştım bunu... Ah! Sessiz, derin anlamlı, kısa, ama güçlü bu iletişimi çok iyi bilirim!

Şarkısını söylemeye başlamıştı küçük prenses: Sesi fena değildi, ama çok kötü söylüyordu... Bense dinlemiyordum onu. Gruşnitski Meri'nin tam karşısında, dirseğini piyano ya dayamış, bakışlarıyla yiyordu kızı, alçak sesle durmadan şöyle diyordu: "*Charmant! Délicieux!*"¹¹

"Bak ne diyeceğim sana," diyordu Vera, kocamla tanışmanı istemiyorum, ama büyük prensese sevdirmek zorundasın kendini. Kolayca başarabilirsin bunu: İstersen başaramayacağın şey yoktur senin. Yalnız burada görüşebileceğiz...

"Yalnız mı?"

Yüzü kızardı Vera'nım. Konuşmasını sürdürdü:

"Biliyorsun, kölenim ben senin. Hiçbir zaman isteklerine karşı durmadım... Bunun cezasını da çekeceğim: Bıkacaksın benden! Hiç değilse onurumu kurtarmak istiyorum... Kendim için değil, çok iyi biliyorsun bunu!.. Oh, yalvarıyorum: Eskiden olduğu gibi yersiz kuşkularınla, yapmacık soğuklukla acı çektirme bana. Yakında öleceğim belki, hissediyorum bunu, günden güne güçsüzleşiyorum... Bununla birlikte, gelecek yaşamımı düşünemiyorum, yalnızca sen varsın aklında. Bir bakışın, bir el sıkışın verdiği hazları anlayamazsınız siz erkekler. Ama yemin ederim, senin sesini duyduğumda öylesine derin, öylesine anlaşılmaz, öylesine tatlı bir duygu doluyor ki içime, en ateşli öpücükler bile dolduramaz yerini."

Bu arada prenses Meri şarkısını bitirmişti. Övücü sesler yükseldi çevresinde. Herkes dağıldıktan sonra ben gittim yanına, oldukça önemsemez bir tavırla sesiyle ilgili bir şeyler söyledim ona.

11 (Fr.) Harika! Çok güzel!

“Benim için şarkımı dinlememiş olmanız daha sevindirici,” dedi. “Müzik sevmiyor musunuz yoksa?”

“Tersine, çok seviyorum... Özellikle de öğlen yemeklerinden sonra.”

“Sıradan zevklerinizin olduğunu söylerken haklıymış Gruşnitski... Anlıyorum, müziği de midenizle ilişkili seviyorsunuz...”

“Gene yanıyorsunuz: Hiç de mideme düşkün değilimdir. İğrenç bir midem var çünkü. Ama müzik yemeklerden sonra insanın uykusunu getiriyor, yemeklerden sonra uyumak ise sağlığa çok yararlıdır. Dolayısıyla, ben müziği sağlık açısından seviyorum. Akşamları ise çok etkiler beni. Ya aşırı derecede hüzünlenirim ya da neşelenirim. Ortada hüzünlenmek veya neşelenmek için bir neden yoksa ikisi de yorar insanı. Ayrıca, hüzün saçma kaçır toplum içinde, ölçüsüz neşe ise uygunsuz...”

Daha fazla dinlemedi beni, uzaklaştı yanımdan, gidip Gruşnitski'nin yanına oturdu. Duygu dolu bir konuşma başladı aralarında. Anladığım kadarıyla, Gruşnitski'nin derin anlamlı cümlelerini Meri, dikkatle dinliyor gibi yapmasına karşın, ona oldukça dalgın ve ilgisiz karşılıklar veriyor olmalıydı ki Gruşnitski konuşurken ara sıra, genç kızın huzursuz bakışında kimi zaman beliren iç heyecanının, gerginliğinin nedenini anlamaya çalışarak hayretle bakıyordu onun yüzüne...

Ama niyetinizi anladım ben tatlı prenses! Sıkı durun! Benim silahımla vurmak istiyorsunuz beni, gururumu incitmek istiyorsunuz... Yapamayacaksınız bunu! Savaş açacaksanız bana, karşılığını da alacaksınız!

Gece süresince birkaç kez özellikle katılacak oldum konuşmalarına, ama Meri her seferinde hayli soğuk karşıladı söylediklerimi ve sonunda ben de alınmış gibi yapıp uzaklaştım yanlarından. Küçük prenses zafer sarhoşuydu. Gruş-

nitski de... Sevinin bakalım dostlarım, ama acele edin... Çok sürmeyecek sevinciniz! Nasıl mı olacak bu? Bir önsezim vardır benim... Bir kadınla tanıştığımda onun beni sevip sevmeyeceğini her zaman yanılmadan hissederim.

Gecenin geri kalan bölümünü Vera'nın yanında geçirdim ve doya doya geçmişi konuştun onunla. Neden bu kadar çok seviyor beni, bilemiyorum! Ayrıca, beni aşağılık zayıflıklarım, kötü tutkularım, anlayan tek kadındır o. Kötülük bu kadar mı çekici?

Gruşnitski ile birlikte çıktık. Yolda koluma girdi, uzun bir sessizlikten sonra, "Ee, ne diyorsun?" dedi.

"Sen bir aptalsın," diye karşılık vermek geldi içimden, ama tuttum kendimi, yalnızca omuz silktim.

29 Mayıs

Bütün bu süre içinde planımdan hiç sapmadım. Konuşmalarımdan hoşlanmaya başladı küçük prenses. Yaşamımdan birtakım tuhaf olaylar anlattım ona. Olağanüstü bir insan gibi görmeye başladı beni. Dünyada her şeyi alaya alıyorum, özellikle duyguları. Bu korkutmaya başladı onu. Yanımda Gruşnitski ile duygusal tartışmalara girmiyor. Bu arada birkaç kez de onun çıkışlarına alaylı bir gülümsemeyle karşılık verdi. Ama Gruşnitski yanıma geldiğinde uzlaştırmacı bir tavır takınıp yalnız bırakıyorum onları. İlk seferinde sevindi buna Meri ya da sevinmiş göründü. Ama ikinci seferinde darıldı bana, üçüncü seferindeyse Gruşnitski'ye.

Dün şöyle dedi bana:

"Hiç gururunuzda düşkün değilsiniz siz! Gruşnitski ile yalnız kaldığımda daha mutlu olduğumu nereden çıkarıyorsunuz?"

Bir dostumun mutluluğu için kendi zevklerimi boşladığımı söyledim.

“Böylece benimkileri de...” dedi.

Uzun uzun baktım yüzüne, ağırbaşlı bir tavır takındım. Sonra bütün gün tek sözcük konuşmadım onunla... Akşam dalgındı. Bugün kaynağın başında ise daha da dalgın. Yanına gittiğimde, ona sanırım buranın doğal güzelliklerinden söz eden Gruşnitski’yi dalgın dalgın dinliyordu. Yaklaştığımı görür görmez, beni fark etmemiş gibi, (ortada gülecek bir şey yokken) kahkahalarla gülmeye başladı. Yanlarından geçip uzaklaştım ve belli etmeden izlemeye başladım onu. Arkasını döndü Gruşnitski’ye, iki kez esnedi.

Gruşnitski’den sıkıldığı belliydi.

İki gün daha konuşmayacağım onunla.

3 Haziran

Sık sık sorarım kendime, bana bağlanmasını istemediğim, hiçbir zaman evlenmeyi düşünmediğim genç kızların sevgilerini kazanmak için neden ısrarla düşerim üzerlerine? Bu kadınsı kendimi beğendirmek tutkumun nedeni nedir? Vera, Prenses Meri’nin bir gün sevebileceğinden daha çok seviyor beni. Onu elde edilemez bir güzel olarak görseydim, belki sevgisini kazanmanın zorluğu çekici gelebilirdi bana... Ama hiç öyle bir şey yok ortada! Dolayısıyla, bize ilk gençlik yıllarımızda öylesine acılar çektiren, sonunda bize katlanabilecek birini buluncaya kadar bizi bir kadından ötekine savuran o dinmek bilmeyen aşk tutkusu değildi bu. Bize katlanabilen kadını bulduğumuzda (matematik olarak, bir noktadan başlayıp sonsuza uzanan bir doğru olarak adlandırılabilir) gerçek sonsuz tutkumuz işte o zaman başlar. Bu sonsuzluğun sırrı yalnızca, amaca, yani sona hiçbir zaman ulaşamayacağıdır.

Öyleyse nedeni nedir benim bu çabamın? Gruşnitski’yi

kıskanmam mı? Zavallı Gruşnitski, hiç de hak etmiyor o kız. Yoksa bunun nedeni o iğrenç, ama sonra neye inanması gerektiğini sorduğunda kendisine “Dostum, aynı şey benim başıma da geldi, ama görüyorsun işte, öğlen akşam yemeklerimi yiyorum, sakın uyuyorum ve umarım çılgınlıklar atmadan, gözyaşları dökmeden ölüp gideceğim!” diyebilmek için en yakınımızın tatlı hayallerini yıkmak anlamına gelen önüne geçilemez iğrenç duygu mudur?

Evet, genç ve yeni gelişmekte olan bir ruha sahip olmakta sınırsız büyüklükte bir haz vardır! Böyle bir ruh, en güzel kokularını güneşin ilk ışınlarıyla karşılaştığında salan bir çiçek gibidir. O anda koparmak gerekir o çiçeği ve kokusunu ciğerlerine doyasıya çektikten sonra yolda bir kenara atmak... Nasıl olsa biri alır onu oradan! Karşısına çıkan her şeyi yutan bu doymak bilmez açlığın içimde var olduğunu hissediyorum. İnsanların acılarına ve sevinçlerine ruhsal gücümü besleyen bir besin gibi yalnızca kendi açımдан bakıyorum. Tutkularımın etkisiyle çılgınca şeyler yapamıyorum artık. Toplumda saygın bir yer edinme tutkumu yaşam koşulları yok etti, ama sonra bu duygum başka bir biçimde çıktı ortaya. Çünkü toplumda saygın yer edinme tutkusu iktidar tutkusundan başka bir şey değildir. En çok da çevremdeki insanların üzerinde egemenlik kurmaktan haz duyuyorum; beni sevmelerinden, bana sadık olmalarından, benden korkmalarını sağlamaktan. En büyük iktidar bunlar değil midir? Buna geçerli hiçbir hakkınız yokken birinin acısının veya sevincinin nedeni olmak... Gururumuzun en tatlı besini bu değil midir? Peki mutluluk nedir? Doymuş bir gururdur mutluluk. Kendimi dünyada herkesten daha iyi, daha güçlü saysaydım mutlu olurdum. Herkes sevseydi beni, içimde bitmek tükenmek bilmez sevgi kaynakları olsaydı... Kötülük doğuruyor bu. İlk acı, başkalarına acı çektirmenin hazzını öğretiyor bize. Kötülük düşüncesi, onu gerçekleştir-

meyi istemezse, yer etmez insanın kafasında. “Düşünce organik bir oluşumdur,” demiş adamın biri: Doğuştan biçimlenirler ve bu biçim eylemdir. Kimin kafasında daha çok düşünce varsa o ötekilere oranla daha çok eylem adamıdır. Bu yüzdendir ki, hareketsiz ve sakin bir yaşam süren güçlü yapı, sağlıklı bir insanın sonunda beyin kanamasından ölmesi gibi, memur masasına bağlı bir dâhi de sonunda ya ölmek ya da aklını yitirmek zorundadır. Tutkular, gelişmeye başlamış düşüncelerden başka bir şey değildir. Kalbin gençliğinin bir parçasıdır ve ömür boyu onlarla heyecanlanmayı umanlar aptaldırlar. Çoğu sakin nehir başlangıçta coşkundur, çağlayanlardan atlar, ama denize yaklaştığında hiçbiri kayaların üzerinden aşmaz, köpürerek akmaz. Ama onların bu sakinliği genelde büyük ama saklı bir gücün işaretidir. Duyguların ve düşüncelerin doymuşluğu, derinliği de çılgınca atılımlara izin vermez. Ruh acı çekerken, haz duyarken inceden inceye yorumunu yapar her şeyin ve bunun böyle olması gerektiği sonucuna varır. Fırtınalar olmasa, sürekli güneşin onu kupkuru yapacağını bilir ruh. Kendi yaşamının derinlerine iner, sevilen bir bebek gibi okşar kendini veya cezalandırır. Ancak bu yüksek bilinç düzeyinde Tanrı’nın adaletinin bilincine varabilir insan.

Bu sayfayı yeniden okuyunca konumdan hayli uzaklaştığımı fark ettim... Ama ne zararı var?.. Öyle ya, kendim için tutuyorum bu notları, dolayısıyla, burada ne yazarsam yazayım, zaman gelecek, hepsi benim için değerli birer anı olacak.

* * *

Gruşnitski gelir gelmez boynuma sarıldı: Subaylığa geçmiş. Şampanya içtik. Arkasından doktor Werner geldi. Gruşnitski’ye, “Sizi kutlamayacağım,” dedi.

“Neden?”

“Çünkü er kaputu çok yakışıyordu size. Ayrıca, itiraf

edin, burada, kaplıcada diktireceğiniz piyade subayı üniforması yakışıklılığınıza bir şey eklemeyecek... Hem biliyor musunuz, şimdiye kadar bir özelliğiniz vardı, artık o da kalmayacak, herkesle aynı olacaksınız.”

“Anlatın doktor, ne kadar anlatırsanız anlatın! Ama sevin-cime engel olamayacaksınız.” Kulağıma eğilip ekledi Gruş-nitski: “Bu apoletlerin bana ne umutlar verdiğinden haberi yok! Ah şu apoletler, şu apoletler! Sizin küçük yıldızlarınız, bana yol gösterecek olan yıldızlarınız... Hayır! Çok mutluyum şu anda.”

Sordum ona:

“Çukura dolaşmaya gelecek misin bizimle?”

“Ben mi? Üniformam hazır olana kadar dünyada çıkmam Meri’nin karşısına.”

“Mutlu haberi söylememi ister misin ona?”

“Hayır, lütfen söyleme... Sürpriz yapacağım ona...”

“Aklıma gelmişken, aranız nasıl?”

Birden bulutlandı yüzü, düşünceye daldı: Övünmek, yalan söylemek istiyordu, ama kendine yakıştıramıyordu bunu. Öte yandan, gerçeği itiraf etmekten de utanıyordu.

“Ne dersin, âşık mı sana?”

“Âşık mı? Aman Peçorin, ne tuhaf şeyler düşünüyorsun öyle!.. O kadar çabuk olacak şey mi bu? Âşık olsa bile, aklı başında bir kız sözünü etmez bunun...”

“Güzel! Ve sanırım, sana göre, aklı başında bir erkeğin de aşkından söz etmemesi gerekir, öyle mi?”

“Ah be kardeşim! Her şeyin bir yolu yordamı vardır. Birçok şey dillendirilmez, hissedilir...”

“Bu doğru işte... Ne var ki, gözlerden okunan aşk hiçbir şekilde bağlamaz kadınları, oysa sözcükler... Dikkat et Gruş-nitski, oynuyor seninle o kız...”

Bakışını gökyüzüne kaldırıp, kendini beğenmiş bir tavırla gülümseyerek,

“Meri mi?” diye karşılık verdi. “Acıyorum sana Peçorin!.. Gitti.

Akşam kalabalık bir grupla çukura doğru yürüyüşe çıktık. Buralı bilim adamlarının söylediğine göre, Maşuk’un eteğinde, kentten bir verst uzaklıktaki bu çukur sönmüş bir kratermiş. Çalılıkların, kayalıkların arasında dar bir patikadan gidiliyor oraya. Yamaca tırmanırken elimi verdim kükçük prensese. Ve bütün gezi süresince bırakmadı elimi.

Söze birilerini çekiştirmeye başladık: Orada bulunan, bulunmayan tanıdıklardan tek tek söz ettim ona. Onların önce komik, sonra kötü yanlarını anlatıyordum. Acımasızca kötülüyordum herkesi. Şakayla başlamış, ama gerçekten kötü şeyler söyleyerek devam ediyordum. Önce hoşlanıyordu anlattıklarımın, sonra korkmaya başlamıştı.

“Tehlikeli bir insansınız siz!” dedi. “Sizin dilinize düşmektense, ormanda bir katilin eline düşmeyi yeğlerdim... Ciddi ciddi rica ediyorum sizden: Canınız bir gün beni çekiştirmek isterse, iyisi mi bıçağınızı alın, boğazımı kesin... Sanırım bu hiç de zor olmayacaktır sizin için...”

“Yani katile benzediğimi mi söylemek istiyorsunuz?”

“Daha da kötüsünüz...”

Bir an düşündükten sonra çok kırılmış gibi, “Evet,” dedim, “çocukluktan beri budur benim kaderim. Herkes yüzümde kötü duyguların belirtilerini aramıştır hep, oysa hiçbir kötülük yoktu içimde. Ama onlar var olduğunu düşünüyorlardı, istedikleri de oldu sonunda. Alçakgönüllüydüm, gösteriş meraklısı olmakla suçladılar beni: Bu yüzden açılmaz oldum insanlara. İyiyi ve kötüyü ruhumun derinliklerinde hissediyordum. Hiç kimse sevmiyordu beni, herkes gururumla oynuyordu: Kin güden bir çocuk olup çıkmıştım. Ama önceki çocuklar gülüp eğleniyorlardı, konuşkandılar. Ben kendimi onlardan yukarılarda görüyordum, onlar ise beni kendilerinden aşağıda. Kıskanç bir çocuk olmuştum. Bütün insanla-

rı sevmeye hazırdım, ama hiç kimse anlamıyordu beni. Böylece kindar biri oldum. Renksiz gençlik yıllarım kendimle ve dünyayla savaşıarak geçti. Alay edilmekten korktuğum için en güzel duygularımı yüreğimin derinliklerine gömdüm. Orada ölüp gittiler. Gerçeği söylüyordum, inanmıyorlardı, bu kez yalan söylemeye başladım. Dünyanın ve toplumun çarklarının nasıl döndüğünü iyice öğrenince yaşam biliminde usta oldum. O zaman, başkalarının böyle bir ustalıkları olmadan nasıl mutlu olduklarını, benim yılmadan ermeye çalıştığım o mutluluğa hiç çaba harcamadan nasıl erdiklerini anladım. İşte o zaman bir umutsuzluk çöktü içime. Ama tabancayı şakağa dayayarak son verilen umutsuzluklardan değildi benimki. Sevimlilikle ve içten bir gülümseyişle gizlenmeye çalışılan soğuk, güçsüz bir umutsuzluktu. Ruhsal yönden sakattım artık. Ruhumun bir yarısı yoktu. Kurumuş, buharlaşıp gitmiş, ölmüştü. Kesip attım o yarısını. Oysa öteki yarısı kıpırdıyordu, canlıydı, herkese hizmete hazırdı, ama kimse fark etmedi bunu, çünkü öteki yarısının yok olduğundan kimsenin haberi yoktu. Ama hatırlattınız onu bana bugün, ben de bu mezar taşı kitabesini okudum size. Mezar taşı kitabeleri çoğu kimseye saçma gelir. Ama ben öyle düşünmem, özellikle onların altında nelerin yattığını düşününce... Bununla birlikte, benim bu düşüncemi paylaşmanızı istemiyorum sizden. Bu çıkışım size gülünç geliyorsa, gülün lütfen. Önce şunu söylemeliyim size, kesinlikle gücenmem buna...”

O anda gözlerine baktım. Yaşlar akıyordu gözlerinden. Koluma dayadığı kolu titriyordu. Yanakları kıpkırmızı olmuştu. Acımişti bana! Her kadının çok kolay kapıldığı acıma duygusu pençelerini geçirmişti deneyimsiz yüreğine. Yürüyüş boyunca hep dalgındı, hiç kimseyle şakalaşmadı... Çok önemli bir belirtiydi bu!

Çukurun başına geldik. Kadınlar kavalyelerinin yanından ayrıldılar, ama o bırakmadı benim elimi. Buralı züppelerin

esprilerine gülmüyordu. Kıyısında durduğu uçurum korkutmuyordu onu, oysa öteki kızlar çığlıklar atarak gözlerini kapamışlardı.

Dönüş yolunda hüzünlü konuşmamızı açmadım bir daha. Boş sorularıma ve şakalarıma kısa, dalgın cevaplar veriyordu.

Neden sonra sordum ona:

“Siz hiç sevdiniz mi?”

Uzun uzun baktı yüzüme, hayır anlamında salladı başını iki yana, tekrar düşüncelere daldı: Bir şey söylemek istediği, ama nereden başlayacağını bilemediği belliydi. Göğsü inip kalkıyordu... Ne mi oldu o anda?.. Kadın giysisinin muslin kumaştan ince yeni, iyi bir koruyucu değildir, bu yüzden, kolumdan onun koluna bir elektrik akımı geçti. Hemen her türlü tutku da öyle başlar. Oysa biz kadınların bizi fiziksel veya duygusal özelliklerimiz nedeniyle sevdiklerini düşünerek kendimizi aldatırız. Kuşkusuz, onların kalplerinin kutsal ateşe hazırlanmalarında bunların da etkisi vardır...

Yürüyüşten döndüğümüzde küçük prenses zoraki gülümseyerek şöyle dedi bana:

“Bugün pek güler yzlydm, değil mi?”

Ayrıldık.

Kendinden hiç hoşnut değil: Bana karşı soğuk olmakla suçluyor kendini... Evet, ilk ve asıl zaferim bu! Yarın dl-lendirmek isteyecektir beni. Bunu ezbere biliyorum... Can sıkıcı olan da bu işte!

4 Haziran

Vera'yı gördüm bugün. Kıskançlık gösterileriyle canımı çok sıktı. Anlaşılan, küçük prenses açılmış ona: Tam da açılacak insanı bulmuş!

Şöyle diyor Vera:

“Bunun sonunun nereye varacağını biliyorum ben. İyisi mi, onu sevdiğini şimdi açık açık söyle bana.”

“Peki ya sevmiyorsam?”

“O zaman neden bırakmıyorsun kızın peşini, heyecanlandırıyorsun, umutlandırıyorsun onu? Evet, bilirim seni! Bak ne diyeceğim, inanmamı istiyorsan, bir hafta sonra Kislovodsk’a gel. Yarından sonra biz oraya gidiyoruz. Prensesler burada bir süre daha kalacaklar. Hemen yakınımızda bir daire tut. Kaynağın yanında büyükçe bir evin üst katında kalacağız. Prenses Ligovskaya ise alt katında... Hemen yanda aynı ev sahibinin henüz tutulmamış bir dairesi daha var... Gelecek misin?”

Söz verdim Vera’ya ve hemen o daireyi tutması için adam yolladım.

Gruşnitski akşam saat altıda bana geldi ve üniformasının yarın hazır olacağını, baloya üniformayla katılabileceğini söyledi.

“Nihayet bütün gece dans edebileceğim onunla...” diye ekledi. “Neler konuşacağım onunla, neler!”

“Balo ne zaman?”

“Yarın! Bilmiyor musun yoksa? Büyük şenlik var yarın, baloyu düzenlemeyi kentteki komutanlık üstlenmiş...”

“Hadi bulvara dolaşmaya çıkalım...”

“Bu iğrenç kaputla dünyada olmaz...”

“Ne o, sevmiyor musun onu artık?”

Yalnız çıktım dolaşmaya ve prenses Meri ile karşılaştım, baloda mazurkayı benimle yapmasını istedim. Anladığım kadarıyla şaşırdı, sevindi de buna.

Tatlı tatlı gülümseyerek, “Oysa ben geçen baloda olduğu gibi, yalnızca zorunlu olduğunuzda dans ettiğinizi sanıyordum...” dedi.

Gruşnitski’nin ortalarda görünmemesinin farkında değilmiş gibiydi.

“Yarın çok hoş bir sürpriz bekliyor sizi,” dedim.

“Nasıl bir sürpriz bu?”

“Şimdilik bir sır... Baloda kendiniz göreceksiniz.”

Akşamı prenseslerin evinde geçirdim. Vera ve çok neşeli bir ihtiyardan başka kimse yoktu. Keyfim yerindeydi. Uydu-rup uydurup olağanüstü bir sürü şey anlattım. Küçük prens-es karşımda oturuyor, saçmalamalarımı öylesine derin, ger-gin, hatta ince bir dikkatle dinliyordu ki, sonunda utanır ol-dum kendimden. Nereye gitmişti onun o canlılığı, cilveleri, kaprisleri, kendini beğenmişliği, karşısındakine küçümser gülümsemeleri, dalgın bakışı?

Her şeyin farkındaydı Vera: Hastalıklı yüzünde derin bir keder vardı. Pencerenin önünde gölgede geniş bir koltuğa çökmüş, öylece oturuyordu... Acıdım ona...

O zaman, (kuşkusuz, her şeyi uydurma isimlerle gizleye-rek) onunla dramatik tanışmamızı, aşkımızı anlatmaya baş-ladım.

Onunla ilgili duygularımı, sevgimi, heyecanımı öylesine etkileyici bir biçimde anlattım, onun davranışlarını, kişiliği-ni öylesine yücelttim ki, küçük prensesle yakınlaşmamı ister istemez bağışlamak zorunda kaldı.

Oturduğu yerden kalktı, yanımıza gelip oturdu, canlan-mıştı... Öyle ki, doktorların saat on birde yatmayı önerdikle-rini ancak gecenin ikisinde hatırladık.

5 Haziran

Baloya yarım saat kala pırıl pırıl piyade subayı üniformasıyla Gruşnitski geldi bana. Üçüncü düğmesinden, ucunda çift-li bir el gözlüğü olan bronz bir zincir sarkıyordu. Aşırı ge-niş apoletlerinin uçları aşk tanrıçasının kanatları gibi, yuka-rı kıvrıktı. Çizmeleri gıcırdayıyordu. Sol elinde glase eldivenle-

riyle kasketini tutuyordu. Sağ eliyle ise ikide bir kıvrık perçemini düzeltiyordu. Yüzünde kendini beğenmişlik ile biraz da kendine güvensizlik bir aradaydı. O anda gülmek planlarıyla uyuşsaydı, bu parıltılı görünümü ve mağrur yürüyüşü karşısında kahkahalarla gülerim. Kasketiyle eldivenlerini masanın üzerine attı, aynanın karşısına geçip ceketinin eteklerini çekiştirmeye, sağını solunu düzeltmeye koyuldu. Çenesine dayanmış sert yakalığının üzerine dolanmış kocaman atkısı yakasının altından iki santim çıkmıştı. Bu az geliyordu ona: Kulaklarına kadar çekti atkıyı. Bu zor iş (üniformasının yakası çok dar ve sıkıydı çünkü) yüzünün kıpkırmızı olmasına neden olmuştu.

Bana bakmadan, oldukça kayıtsız bir tavırla, “Bu arada benim küçük prensesle pek sıkı fıkı olmuşsun, öyle diyorlar,” dedi.

Geçmişin en ünlü çapkınlarından birinin (bir zamanlar Puşkin’in şiirlerinde de sözü edilen bir çapkının) çok sevdiği deymi kullanılarak karşılık verdim:

“Çay içmek biz aptallara mı düşmüştü!”

“Söyle hadi, üniforma yakıştı mı bana?.. Ah, pis Yahudi!.. Koltuk altları nasıl? Bence kasıyor!.. Lavanta var mı sende?”

“Aman, bir de lavanta mı sürüneceksin? Zaten bol bol gülsuyu sürünmüşsün.”

“Olsun varsın. Hadi ver şu lavantayı...”

Yarım şişe lavantayı boyun atkısının altına, mendiline ve eldivenlerine boşalttı.

“Sen dans edecek misin?” diye sordu.

“Sanmam.”

“Mazurkaya prenses Meri’yle başlamam gerekeceği için korkuyorum. Tek figür bilmiyorum çünkü...”

“Peki mazurkaya davet ettin mi onu?”

“Henüz etmedim...”

“Dikkat et de senden önce davranan olmasın...”

Elini alnına vurup, “Çok doğru!” dedi. “Hoşça kal... Gidip kapıda bekleyeceğim onu.”

Kasketini kaptığı gibi koşarak gitti.

Yarım saat sonra ben de çıktım. Dışarısı karanlık ve ıssızdı. Kulübün ya da daha doğrusu meyhanenin çevresi olağan olarak kalabalıktı. Pencereleri ıslıl ıslıldı. Asker bandosunun sesini bana kadar getiriyordu rüzgâr. Oraya doğru ağır ağır yürüyordum. Bir hüzün vardı içimde... “Dünyadaki tek görevim başkalarının umutlarını yıkmak mı yoksa benim?” diye düşünüyordum. Kendimi bildim bileli, ben olmadan kimse ölemezmiş, umutsuzluğa düşemezmiş gibi, insanların dramlarının sonunda kader her zaman onların yanında bulundurdu beni! Beşinci perdenin vazgeçilmez kişisi oldum her zaman. İster istemez, zavallı cellat veya hain rolünü oynamak zorunda kaldım. Kaderimin amacı ne olabilir burada? Belki de küçük burjuva trajedilerinin ve aile romanlarının yaratıcısı ya da sözgelimi, “okuma kitaplıkları” için öykü yazarlarına yardımcı olma görevi vermiştir bana... Ne bileyim?.. Büyük İskender ya da Byron gibi, daha başında yaşamlarına son vermeyi düşünen, sonra da dokuzuncu derece devlet görevinde bir ömür tüketen az mı insan vardır?

Salona girince bir erkek grubunun arasına saklanıp gözlemlerime başladım. Gruşnitski küçük prensesin yanında ayakta duruyor, büyük bir heyecanla ona bir şeyler anlatıyordu. Prensес yelpazesini dudaklarına götürmüş, çevresine bakınarak dalgın, dinliyordu onu. Bir sabırsızlık vardı yüzünde, gözleri birisini arıyordu salonda. Ne konuştuklarını dinlemek için arkalarından usulca yaklaştım.

“Bana acı çektiriyorsunuz prenses,” diyordu Gruşnitski, “sizi son gördüğümünden bu yana çok değişmişsiniz...”

Küçük prenses çabucak baktı yüzüne (Gruşnitski bu bakıştaki alayı sezinleyememişti) ve karşılık verdi:

“Siz de değiştiniz.”

“Ben mi? Ben de mi değiştim? Oh, hiç değişmedim ben! Bunun olanaksız olduğunu çok iyi biliyorsunuz! Sizi gören bir insan tapılası yüzünüzü ömür boyu unutamaz.”

“Kesin lütfen...”

“Neden dinlemek istemiyorsunuz beni artık? Oysa daha birkaç gün öncesine kadar beni dinlemekle ne büyük bir mutluluk tattırıyordunuz bana!..”

Gülümsedi prenses, “Aynı şeylerin tekrarlanmasından hoşlanmıyorum çünkü,” dedi.

“Oh, ne acı bir yanılğı benimki!.. Oysa, çılgın ben, en azından bu apoletlerin biraz olsun umutlanma şansı vereceğini sanıyordum bana... Yo, hayır... Belki de bana duyduğunuz ilgiyi borçlu olduğumu sandığım o iğrenç er kaputunu ömür boyu çıkarmasaydım üzerimden daha iyiydi...”

“Gerçekten de, o kaput daha çok yakışıyordu size...”

Tam o anda yaklaştım, öne eğilerek selamladım küçük prensesi. Önce biraz kızardı yüzü, çabuk çabuk konuşarak, “Haksız mıyım Mösyö Peçorin,” dedi, “o gri er kaputu daha çok yakışıyordu Mösyö Gruşnitski’ye, değil mi?”

“Sizinle aynı fikirde değilim,” dedim, “subay üniformasıyla çok daha genç gösteriyor.”

Bu hakareti hazmedemedi Gruşnitski; her çocuk gibi, yaşlı olduğu iddiasındaydı. Yüzündeki derin tutku çizgilerinin yaş çizgilerinin yerini tuttuğunu düşünüyordu. Öfke dolu bir bakışla baktı yüzüme, ayağını yere vurdu ve uzaklaştı yanımdan.

Şöyle dedim küçük prensese:

“İtiraf edin, öteden beri çok komik olmasına karşın, yakın zamana kadar gri er kaputuyla ilginç buluyordunuz onu... Değil mi?”

Başını önüne eğdi, cevap vermedi.

Gruşnitski bütün gece ayrılmadı küçük prensesin yanından. Ya dans etti onunla ya da karşısına geçip gözlerinin içi-

ne baktı. Bakışlarıyla yiyordu onu, iç çekiyor, yalvarmalarıyla ve sitemleriyle canını sıkıyordu. Üçüncü kadrilden sonra ise artık iyice bıktırmıştı onu.

Bir ara yanıma geldi, kolumu tutup, “Senden beklemezdim bunu,” dedi.

“Neyi beklemezdin benden?”

Mağrur bir tavırla, “Mazurkayı onunla oynayacakmışsın, öyle mi?” diye sordu. “Bana öyle dedi...”

“Ne çıkar bundan? Gizli bir şey mi bu?”

“Elbette değil... Böyle bir davranışı şımarık bir kızıdan beklerdim ben... Onunla bununla oynamayı seven bir kızıdan... Ama öcümü alacağım!”

“Sen suçu onda değil, kaputunda veya apoletlerinde ara, kızı ne diye suçluyorsun? Artık hoşlanmıyorsa senden, suçu ne kızın?”

“Neden umutlandırdı beni öyleyse?”

“Sen neden umutlandın? Bir şeyi istemeyi, elde etmeye çalışmayı anlarım, ama umutlanmak da ne oluyor?”

Kin dolu bir gülümsemeyle, “Bahsi kazandın,” dedi, “ama tam değil.”

Bu arada mazurka başlamıştı. Gruşnitski yalnızca küçük prensesi kaldırıyordu, o bıraktığında da hemen öteki gençlerden biri kaldırıyordu. Bu apaçık bana karşı bir komploydu. Böylesi daha iyiydi: Benimle konuşmak istiyordu küçük prenses, ama engel oluyorlardı ona... Böylece daha çok isteyecekti benimle konuşmayı.

İki kez elini tutup sıktım, ikincisinde bir şey söylemeden çekti elini.

Mazurka bittiğinde şöyle dedi bana:

“Bu gece uyuyamayacağım.”

“Bunun suçlusu Gruşnitski.”

“Yo, hayır!”

Yüzü öylesine dalgın, öylesine hüzünlü bir ifadeyle kap-

landı ki, o akşam kesinlikle elini öpeceğime söz verdim kendime.

Balo dağılmaya başlamıştı. Küçük prensesi kupa arabasına bindirirken çabucak tuttum küçücük elini ve dudaklarıma götürdüm. Karanlıktı, bu yaptığımı kimse görmüş olamazdı.

Pek keyifli döndüm salona.

Büyük masada gençler yemek yiyorlardı. Gruşnitski de aralarındaydı. Ben salona girince hepsi sustu. Benden söz ettikleri belliydi. Birçoğu geçen balodan dış biliyorlardı bana. Özellikle süvari yüzbaşısı... Besbelli, şimdi de Gruşnitski komutasında bana düşman bir çete oluşturuluyordu. Pek mağrur ve cesur bir görünümü vardı çünkü... Buna sevindim işte. Hıristiyanlıktaki anlamında değil ama garip olsa da, düşmanlarımı severim ben. Eğlendirirler beni, kanımın akışını hızlandırırlar. Her zaman tetikte olmamı, her bakışı, her sözcüğün anlamını yakalamamı, karşımdakilerin niyetini sezinlememi, komploları çözmemi, aldanmış gibi yapıp sonra bir tekmede onların kurnazlık kalelerini, kötü niyetlerini darmadağın etmemi sağlarlar... Hayat diye buna derim ben işte.

Yemek süresince Gruşnitski süvari yüzbaşısıyla fısıldaşıp durdu, birbirlerine göz kırptılar.

6 Haziran

Bugün Vera kocasıyla Kislovodsk'a gitti. Prenses Ligovskaya'nın evine giderken karşılaştım kupa arabalarıyla. Vera başını hafifçe eğerek selam verdi bana. Bakışında sitem vardı.

Kabahat kimde? Niçin baş başa görüşmek fırsatı vermiyor bana? Aşk ateşe benzer, beslenmezse söner. Bakarsın yalvarmalarımın başaramadığını kıskançlık başarır. Prensesin yanında dolu dolu bir saat oturdum. Meri çıkmadı yanı-

ma. Hastaymış. Akşam bulvarda da yoktu. Saplı gözlüklerle silahlanmış yeni çetenin niyeti bozuk anlaşılan. İyi ki hasta küçük prenses: Ona karşı küstahça bir davranışta bulunabilirdi çünkü. Gruşnitski'nin saçı başı birbirine karışmıştı. Sinirli görünüyordu. Sanırım durumu kötü, özellikle gururu çok kırılmış. Ama umutsuzlukları bile komik olan insanlar var!..

Eve dönünce bende bir eksikliğin olduğunu hissettim. Meri'yi görememiştim! Hastaydı! Sahi, âşık mı oldum?.. Ne saçma!

7 Haziran

Sabah saat on birde (anne prenses Ligovskaya'nın genelde Yermolovskaya banyosunda olduğu saatte) evlerinin önünden geçiyordum. Küçük prenses dalgın, pencerede oturuyordu. Beni görünce birden ayağa kalktı.

Hole girdim. Hizmetçilerden hiç kimse yoktu. Kaplıcalara özgü rahatlıkla, haber vermeden konuk odasına geçtim. Küçük prensesin sevimli yüzünde donuk bir beyazlık vardı. Bir kolunu koltuğun kenarına dayamış, (belli belirsiz titriyordu bu kolu) piyanonun yanında ayakta duruyordu. Yavaşça yaklaştım ona, "Kızıyor musunuz bana?" dedim.

Hüzün dolu derin bakışını kaldırıp yüzüme baktı, başını iki yana salladı. Dudakları bir şey söylemek istiyordu sanki, ama söyleyemiyordu... Gözleri dolu dolu olmuştu. Koltuğa çöküp elleriyle yüzünü kapadı.

Elini tutup, "Neyiniz var?" diye sordum.

"Hiç saygınız yok bana! Oh! Yalnız bırakın beni!"

Birkaç adım geri çekildim... Koltukta doğruldu, gözleri çakmak çakmaklı...

Kapının kolunu tutup durdum, "Bağışlayın prenses!" de-

dim. "Aptallık ettim... Bir daha olmayacak, haddimi bileceğim... Şu ana kadar ruhumda olup biteni bilip de ne yapacaksınız! Hiçbir zaman öğrenemeyeceksiniz bunu! Hem böylesi daha iyi sizin için! Hoşça kalın prenses!"

Ben çıktığımda ağlıyor gibi gelmişti bana.

Akşama kadar Maşuk'un yamaçlarında dolaşıp durdum. Çok yorulmuştum. Eve gelince bitkin bir durumda yatağa attım kendimi.

Werner uğradı bana.

"Küçük prenses Ligovskaya ile evleneceğiniz doğru mu?" diye sordu.

"Nereden çıktı bu?"

"Kentte herkesin dilinde. Hastalarımın hepsi bu önemli haberi konuşuyor. Hastalar böyledirler işte: Haberi onlardan al!"

"Gruşnitski'nin başının altından çıkmıştır bu!" diye düşündüm.

"Doktor, bu söylentinin yalan olduğunu kanıtlamak için, aramızda kalsın, yarın Kislovodsk'a gidiyorum..."

"Ligovskayalarla mı?"

"Hayır, onlar bir hafta daha kalacaklar burada..."

"Demek evlenmiyorsunuz?"

"Doktor, doktor! Şöyle bir bakın bana, damat adayına ya da öyle bir şeye benziyor muyum?"

"Bunu demek istememiştim..." Kurnaz kurnaz gülümseyerek ekledi: "Ama bilirsiniz, bazı durumlar vardır... Onurlu bir insan evlenmek zorunda kalır... Ayrıca, bazı şeylere engel olmayan anneler de vardır... Bu yüzden, bir dost gibi uyarıyorum sizi, dikkatli olun! Bu kaplıcaların havası çok tehlikelidir: Çok daha iyi bir kaderi hak etmesine karşın, buradan doğru kiliseye giden nice genç gördüm ben... Hem inanır mısınız, burada beni bile evlendirmek istediler! Taşralı bir kadın, çok soluk yüzlü kıızıyla... Evlendikten son-

ra kızının yüzüne renk geleceğini söylemek aptallığında bulunmuştum kendisine. Bunun üzerine, minnettarlık gözyaşları dökerek kızıyla evlenmemi istemişti, varını yoğunu da (toprağa bağlı elli kölesi vardı sanırım) kızıyla birlikte bana vereceğini söylemişti. Böyle bir şey yapamayacağımı güçlkle anlatmıştım kendisine...”

Werner beni tam anlamıyla uyardığından emin, gitti.

Sözlerinden, kentte küçük prenses ve benimle ilgili çirkin dedikoduların dolaştığını anlamıştım. Hesabını verecek bunun Gruşnitski!

10 Haziran

İki gündür Kislovodsk'dayım. Kaynakta veya gezintilerde her gün görüyorum Vera'yı. Sabah uyanınca pencerenin önüne oturup saplı gözlüğümü penceresine doğrultuyorum. Bu arada çoktan giyinmiş, kararlaştırdığımız işareti bekliyor oluyor. Evlerimizden kaynağa inen bahçede rastlantı sonucu karşılaşmış gibi yapıyoruz. Sağlıklı dağ havası iyi geldi ona. Yüzü eski rengini, bedeni gücünü kazandı. Narzan'a boşuna bahadırların kaynağı dememişler. Buranın yerlileri Kislovodsk havasının insanı aşka meyilli yaptığını, Maşuk eteklerinde başlayan aşk serüvenlerinin burada sonuca ulaştığını söylüyorlar. Gerçekten de her şeyde bir yalnızlık var burada. Her şey gizemli... Taştan taş atlayan, gürül gürül, köpük köpük akarak yemyeşil dağların arasından kendine yol açan derenin üzerine sarkmış ıhlamur ağaçları arasında uzanan sokaklar da; salkım saçak dalları da, yüksek güney otlarının ve beyaz akasyaların buğusuyla ağırlaşmış nefis kokulu taptaze havası da dört bir yana dağılan sessiz ve karanlık dere yatakları da; vadinin sonunda karşılaştıklarında dostça koşup Podkumok'a karışan buz gibi soğuk su

kaynaklarının insana huzur veren, uykusunu getiren tekdüze sesi de... Bu yanda vadi genişleyip yemyeşil bir çayır oluşturmuş. Çayırın ortasından tozlu bir yol geçiyor. O yana her baktığımda, yoldan bir kupa arabası geliyor, o kupa arabasının penceresinden de pembe, küçücük bir yüz bakıyor gibi geliyor bana. Şimdiye kadar o yoldan çok kupa arabası geldi, ama beklediğim hâlâ yok... Kalenin arkasındaki mahalle iyice kalabalıklaştı. Benim kaldığım dairenin birkaç adım ötesinde tepedeki lokanta akşamları iki sıra kavak ağaçlarının arasından ıslıl ıslıl görünüyor. Gürültü, bardak tokuşturmalarmın şingirtısı gece geç saatlere kadar sürüyor.

Hiçbir yerde burada olduğu kadar kahetin şarabı ve madden suyu içilmiyordur.

*Bu ikisini karıştıran çok kişi vardır ama,
Ben onlardan değilim.¹²*

Gruşnitski çetesiyle birlikte her gün taşkınlık yapıyor lokantada, bana da hemen hiç selam vermiyor.

Buraya daha yeni, dün geldi, ama bu arada banyoya kendisinden önce girmek isteyen üç yaşlı adamla tartışmayı gene de başardı. Hiç kuşku yok, mutsuzluğu askerlik damarını kabartıyor.

11 Haziran

Sonunda onlar da geldi. Kupa arabalarının sesini duyduğumda pencerede oturuyordum. Yüreğim hopladı birden... Nedir bu böyle? Âşık mıyım yoksa? Öylesine aptal bir yarıdılışım vardır ki, beklenir benden...

Öğlen yemeğini onlarda yedim. Büyük prenses pek seve-

12 Gribayedov'un *Akıldan Bela* komedisinin üçüncü perdesinden değiştirilerek alınmış bir deyiş – 1969, Pravda basımına ait dipnot.

cen bakıyor bana, kızının yanından da hiç ayrılmıyor... Bu kötü işte! Öte yandan Vera benden kışkırtıyor küçük prensesi. Amma karıştırdım işleri! Bir kadın erkeğini elinden almaya çalışan kadına neler yapmaz! Hatırlıyorum, başka bir kadını sevdiğim için âşık olmuştu bana bir kadın. Kadın aklından çelişkili bir şey yoktur. Bir şeye inandırmak olanaksızdır kadınları. Kendi kendilerini inandıracak duruma getirmelisiniz onları. Önyargılarını yok etme yöntemleri de çok ilginçtir. Onların diyalektiklerini anlayabilmek için kafanızdakileri ve okulda öğrendiğiniz tüm mantık yasalarını alt üst etmelisiniz. Sözelimi, sıradan bir örnek:

Bu adam beni seviyor, ama ben evliyim: Dolayısıyla sevmemeliyim onu.

Kadın yöntemi:

Onu sevmemem gerekiyor, çünkü evliyim, ama o seviyor beni, dolayısıyla...

Önemli birkaç nokta vardır burada, çünkü mantığın söyleyebileceği bir şey söz konusu değildir artık. Daha çok dil, gözler, daha sonra da, varsa, kalp konuşur.

Peki bu notlarım günün birinde bir kadının eline geçerse ne olacak? Nefretle haykıracaktır: "Hepsi iftira!"

Şairler şiirler yazmaya, kadınlar da onların yazdıkları şiirleri okumaya başladıkları günden beri (bunun için yürekten minnettar olmalıyız kadınlara) evet, o günden bu yana kaç kez onların melek oldukları söylenmiştir şiirlerde ve onlar saflıklarından, (aynı şairlerin para için Neron'u yarı tanrı diye yücelttiklerini unutup) kaç kez inanmışlardır bu övgülere...

Benim gibi, dünyada onlardan başka bir şeyi sevmeyen, her şeyini, huzurunu, gururunu, hayatını... onlar için gözden çıkaran birinin kadınlardan böyle kötü söz etmesi gerekmezdi. Ama doğrudur, hiç öfkelenmeden, bunu bir gurur sorunu yapmadan, altında nelerin olduğunu yalnızca de-

neyimli bir bakışın görebildiği o büyülü örtüyü çekip almak istiyorum üzerlerinden. Hayır, onlar için söylediğim her şey

*Soğuk gözlemleri olan bir aklın
Acılar çekmiş bir kalbin bildiklerinin¹³*

bir sonucudur.

Kadınlar, bütün erkeklerin onları benim tanıdığım kadar tanımalarını istemek zorundadırlar. Çünkü onlardan korkmamaya başladığımdan, onların küçük zayıflıklarını öğrendiğimden bu yana yüz kat daha çok seviyorum onları.

Şimdi aklıma geldi: Geçenlerde Werner kadınları Tasso'nun *Kurtarılan Kudüs*'ündeki büyülü ormana benzetmişti. "İçine girdiğin anda," demişti, "her yandan öylesine korkular saldırır ki üzerine, Tanrı korusun... Görev, gurur, ki-barlık... Ancak bakmamalısın bunların hiçbirine, dosdoğru yürümelisin. O zaman canavarlar yavaş yavaş kaybolurlar; her yanında yemyeşil mersin ağaçları olan dümdüz, aydınlık bir çayıra çıkarsın. Ama ormana girdiğin ilk adımda yüreğin ürperir de geri dönersen sonun felaket olur!"

12 Haziran

Bu akşam olaylar yönünden çok zengindi. Kislovodsk'un üç verst aşağısında, Podkumok'un vadisinde "Yüzük" dedikleri bir kaya vardır. Doğanın oluşturduğu bir kapı gibidir bu kaya. Yüksekçe bir tepenin üzerindedir ve batmakta olan güneş alev alev son bakışını o kapının ardından yollar dünyaya. Güneşin batışım bu taş pencereden izlemek için atlarla büyük bir kalabalık gitmiştik oraya. Doğrusunu söylemek gerekirse, hiçbirimizin güneşi umursadığı fa-

13 Puşkin'in *Yevgeni Onegin* manzum romanından – 1969, Pravda basımına ait dipnot.

lan yoktu. Ben küçük prensesin yanında gidiyordum. Dönüşte Podkumok'un geçit verdiği bir yerden geçmemiz gerekiyordu. Dağlarda en küçük dereler bile son derece tehlikelidir, özellikle dipleri çok değişkendir: Suların akışına göre her gün değişirler. Dün bir kayanın olduğu yerde bugün derin bir çukur vardır. Küçük prensesin atının dizginlerini tuttum, dize kadar olan suya doğru çektim. Akıntıya karşı ağır ağır ilerlemeye başladık. Bilindiği gibi, hızlı akan derele-ri geçerken suya bakmaya gelmez, yoksa hemen döner insanın başı. Bu konuda küçük prensesi uyarmayı unutmuştum.

Derenin tam ortasına, akıntının en hızlı olduğu yere gelmiştik ki, atının üzerinde prensesin sallanmaya başladığını gördüm. Güçsüz bir sesle, "Ben fenalaşıyorum!" dedi... Hemen eğilip ince belinden kavradım. "Yukarıya bakın!" diye fısıldadım kulağına. "Önemli bir şey yok, korkmayın, yanınızdayım!"

Biraz toparladı kendini. Beline doladığım kolumdan kurtulmak istiyordu, ama ben yumuşacık, ince bedenine daha bir sıkı sarıldım. Yanağım neredeyse yanağına değecekti. Yüzü ateş gibiydi.

"Ne yaptığının farkında mısınız?" dedi, "Aman Tanrım!.."

Onun titremesine, şaşkınlığına baktığım yoktu... Dudaklarım yumuşacık dudağına değdi. Birden irkildi, ama bir şey söylemedi. Grubun en arkasındaydık. Kimse görmemişti bu yaptığımı. Kıyıya çıktığımızda herkes atını tırısı kaldırdı. Prenses atını yavaşlattı. Yanından ayrılmadım. Suskunluğumun onu huzursuz ettiği belliydi; ama ne yapacağını merak ettiğim için ağzımı açıp bir şey söylememeye kesin kararlıydım. Bu zor durumdan nasıl sıyrılacağını görmek istiyordum.

Nihayet, ağlamaklı bir sesle, "Ya aşağılamak istiyorsunuz beni ya da çok seviyorsunuz!" dedi. "Belki de benimle eğlen-

mek, ruhumu alt üst etmek, sonra da bırakıp gitmek istiyorsunuz. Böyle bir şeyi düşünmek bile öylesine alçakça, öylesine aşağılık bir şey olurdu ki... Oh, hayır! (Güven dolu tatlı bir sesle ekledi:) Öyle değil mi? Saygısızlık uyandıracak bir şey yok, değil mi? Bu aşırı davranışınız... Bunun için bağışlamak zorundayım sizi, bağışlamak zorundayım... Çünkü ben izin verdim buna... Cevap verin bana, bir şey söyleyin, sesinizi duymak istiyorum!”

Son söylediklerinde öylesine kadınsı bir sabırsızlık vardı ki, elimde olmadan gülümsemiştim. Şansıma, hava kararmaya başlamıştı. Cevap vermedim.

Sürdürüyordu konuşmasını:

“Bir şey söylemeyecek misiniz? Belki de önce benim, sizi sevdiğimi söylememi istiyorsunuz?”

Gene susuyordum...

Birden bana dönüp...

“Bunu söylememi istiyor musunuz?” diye ekledi.

Bakışının ve sesinin kararlılığında tuhaf bir şey vardı...

Omuz silkip, “Neden isteyeyim bunu?” dedim.

Atını kamçıladı, dar ve tehlikeli yolda dört nala uzaklaştı. Bu öylesine çabuk olmuştu ki, ancak öndekilere katıldıktan sonra yetişebilmişim ona. Eve varıncaya kadar durmadan konuştu, güldü. Davranışlarında hastalıklı bir neşe vardı. Bir kez olsun dönüp bakmamıştı bana. Bu olağan dışı neşesi kimsenin gözünden kaçmadı. Büyük prenses kızını böyle neşeli görünce çok sevindi. Oysa kızı düpedüz sinir krizi geçiriyordu: Bütün gece uyumayacak, ağlayacaktı. Bunu düşündükçe büyük bir haz duyuyordum: Vampirleri anladığım dakikalar oluyor bazen... Üstelik temiz yürekli bir genç biliyorlardı beni ve bu sıfatı hak etmeye de çalışıyordum!

Bayanlar atlarından inince doğru büyük prensesin evine girdiler. Ben heyecanlıydım, kafamda biriken düşünceleri dağıtmak için atımı dağlara doğru sürdüm. Akşam çiyi çok-

müştü, tatlı bir serinlik veriyordu insana. Karanlık tepelerin ardından ay doğmak üzereydi. Nalsız atımın tok ayak sesi yankılanıyordu vadilerin sessizliğinde. Çağlayanda atımı suladım, güney gecesinin tertemiz havasını ciğerlerime hırs-la çektikten sonra geri döndüm. Kenar mahalleden geçiyordum. Pencereelerde ışıklar tek tek sönüyordu. Kalenin burçlarındaki nöbetçilerle çevredeki karakol Kazakları birbirlerine uzun uzun sesleniyorlardı...

Dış mahallede hemen yamacın başındaki evlerden birinde olağanüstü bir ışık dikkatimi çekti. Ordudaki içkili eğlenceleri andıran yüksek sesle konuşmalar, bağışmalar geldi ku-lağıma. Atımdan inip pencereye yaklaştım. Sıkıca kapatılmamış kepengin arasından içeride eğlenenleri görebiliyor, konuşmalarını duyabiliyordum. Benden söz ediyorlardı.

Şarabın etkisiyle heyecanlanmış süvari yüzbaşı herkesin onu dinlemesini sağlamak için yumruğunu masaya indirip, “Baylar!” dedi. “Olacak şey değil bu! Şu Peçorin’e haddini bildirmeliyiz! Burunlarının üzerine yumruğunu indirmeyen kendilerini bir şey sanırlar bu Petersburg züppeleri! Her zaman temiz eldivenler takıyor, gıcır gıcır çizmeler giyiyor diye sosyete de yalnızca kendi bulundu sanıyor.”

“Hele o kibirli gülümseyişine ne demeli! Oysa ödleğin teki olduğundan kuşkusuz yok... Evet, tam bir ödlektir o!”

Gruşnitski karıştı söze:

“Ben de öyle düşünüyorum. Hep şakaya vuruyor işi. Bir keresinde öyle şeyler söyledim ki ona, başkası olsa o anda bıçaklardı beni, ama Peçorin şakayla geçiştirdi durumu. Dü-elloya davet etmedim onu kuşkusuz, bunu onun yapmasını bekledim. Hem bulaşmanın ne gereği vardı...”

Biri, “Elinden küçük prensesi aldığı için kızıyor ona Gruşnitski,” dedi.

“Amma da attınız! Küçük prensesle şöyle bir iki kez görüştüm, hepsi o kadar, evlenmek niyetim olmadığı için he-

men bıraktım onu, genç bir kızın adını lekelemek yazmaz benim defterimde.”

Süvari yüzbaşısı tekrar atıldı:

“İnanın bana, korkağın önde gidenidir o, yani Peçorin... Oysa Gruşnitski... Bir yiğittir Gruşnitski, ayrıca benim gerçek dostumdur da! Baylar! Hiçbirimiz Peçorin'den yana değiliz, değil mi? Hiçbirimiz, öyle değil mi? Bu çok güzel! Onun yiğitliğini denemek ister misiniz? Eğleniriz biraz...”

“İsteriz! Nasıl yapacağız bunu?”

“Bakın, şöyle: Ona en çok kızan Gruşnitski olduğuna göre, ilk rol onun! Entipüften bir şey için çatacak Peçorin'e, sonra da düelloya davet edecek onu... Dinleyin, en önemli olan da işin burası... Diyelim ki düelloya davet etti onu, buraya kadar tamam! Ama davet ediş, düello hazırlıkları, koşulları pek parlak ve ürkütücü olmalı. Bunları ben alıyorum üzerime. Senin düello tanığın ben olacağım zavallı dostum! Pekâlâ! İşin en can alıcı yerine geldik şimdi: Tabancalara mermi koymayacağız. Peçorin çok korkacaktır, söylüyorum bunu size... Çünkü altı adımdan ateş etmelerini kararlaştıracğız. Hay be! Kabul mü beyler?”

Her yandan sesler yükseldi:

“Çok güzel düşündün bunu! Kabul! Neden kabul etmeyecektmişiz ki?”

“Ya sen, Gruşnitski?”

Gruşnitski'nin vereceğı cevabını merakla bekliyordum. Bu rastlantı olmasaydı şu ahmakların eğlencesi olacağımı düşündükçe soğuk bir nefret doluyordu içime. Gruşnitski bu öneriyi kabul etmeseydi koşup boynuna sarılırdım. Ama birkaç dakika sonra ayağı kalktı, elini yüzbaşıya uzattı, son derece mağrur bir tavırla “Pekâlâ, kabul,” dedi.

Bu akıllı uslu insanların heyecanını anlatmak çok güçtü.

İki ayrı duygunun heyecanı içinde eve döndüm. Birincisi hüzündü. “Niçin nefret ediyorlar benden?” diye düşün-

yordum. “Niçin? İçlerinden birine bir kötülüğüm mü dokundu? Hayır. Yalnızca dış görünüşüyle olsun, karşısında-kilerde düşmanlık duygusu uyandıran bir insan mıyım yoksa?” Zehirli bir öfkenin yavaş yavaş ruhuma dolduğunu hissediyordum. Odamın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşırken şöyle diyordum kendi kendime: “Sıkı dur Gruşnitski efendi! Kimse böyle oynayamaz benimle. O salak arkadaşlarınızı hoşnut etmek pahalıya mâl olacak size. Oyuncağınız değilim ben sizin!..”

Bütün gece uyku girmedi gözüme. Sabahleyin limon gibi sapsarıydı yüzüm.

Sabah kaynakta küçük prensesle karşılaştım.

Yüzüme uzun uzun bakarak, “Hasta mısınız?” dedi.

“Bütün gece uyumadım.”

“Ben de... Suçladım sizi... Belki de boş yere, değil mi? Hadi anlatın, her şeyi bağışlayabilirim...”

“Her şeyi mi?”

“Evet, her şeyi... Yeter ki doğruyu söyleyin... Ama hemen... Bakın ne diyeceğim, çok düşündüm, o davranışınızı açıklamaya, haklı bulmaya, bağışlamaya çalıştım. Akrabalarımın karşı çıkacağından korkuyorsunuz belki... Bu hiç önemli değil. Öğrendiklerinde... (sesi titremeye başlamıştı) yalvarır yakarırım onlara. Ya da durumunuz mu?.. Ama şunu bilmelisiniz, sevdiğim insan için her şeyi göze alırım ben... Oh, hadi hemen cevap verin, acıyın bana... Beni küçümsemiyorsunuz, öyle değil mi?”

Elimi tuttu. Büyük prenses, Vera’nın kocasıyla önden yürüyordu. Bir şeyin farkında değildi. Ama yürüyüşe çıkmış hastalar görebilirlerdi bizi. Meraklı dedikoducuların en meraklılarıdır hastalar. Tutkuyla sıkıttığı elimi hemen çekti.

Şöyle dedim:

“Gerçeği söyleyeceğim size, davranışlarımı açıklamaya, haklı çıkarmaya çalışmayacağım. Size âşık değilim...”

Dudakları hafiften sarardı.

Duyulur duyulmaz bir sesle, "Bırakın beni," dedi.

Omuz silktim, dönüp uzaklaştım yanından.

14 Haziran

Kimi zaman küçümserim kendimi... Başkalarını da küçümsemem bundan mıdır acaba?.. Soylu çıkışlara olan yeteneğimi yitirdim. Kendime karşı gülünç duruma düşmekten korkuyorum. Benim yerimde başka biri olsaydı, küçük prense *se son cœur et sa fortune*¹⁴ önerirdi. Ama benim için evliliğin büyümlü bir anlamı vardır: Bir kadim ne kadar büyük bit tutkuyla seversem seveyim, yalnızca, onunla evlenmek zorunda olduğumu bana hissettirmesi sevgimin bitmesi için yeterlidir! O anda taşlaşır kalbim, bir daha da ısınmaz. Bundan başka her türlü fedakârlığa hazırım. Hayatımı da, onuru mu da yirmi kez koyabilirim ortaya... Ama özgürlüğümü asla vermem. Neden bu kadar değer veriyorum özgürlüğüme? Ne işime yarayacak özgürlüğüm?.. Neye hazırlıyorum kendimi?.. Gelecekte beklediğim nedir?.. Hiçbir şey! Doğuştan bir korku bu... Açıklayamayacağım bir önsezi. Evet, örümcekten, hamamböceğinden, fareden nedenini bilmeden korkan insanlar vardır... Doğrusunu söyleyeyim mi?.. Henüz çocuktum, annem yaşlı bir kadına benim için fal baktırıyordu. Ölümümün kötü niyetli karımdan olacağım söylemişti falcı kadın. Derinden etkilemişti beni bu. O gün evliliğe karşı önüne geçilmez bir soğukluk yerleşmişti ruhuma... Neden hep o falcının dediğinin bir gün gerçekleşeceğini düşünürüm. Hiç değilse, bunun olabileceğince geç gerçekleşmesi için çalışacağım.

14 (Fr.) Kalbini ve servetini.

Dün hokkabaz Apfelbaum geldi buraya. Lokantanın kapısına, yukarıda adı yazılı büyük hokkabazın, akrobatın, sihyacının, hokuspokuscunun bu akşam saat sekizde Soylular Kulübü'nde (başka bir deyişle, lokantada) sayın halkımızın huzurunda gösteri yapmak onuruna erişeceğini saygıdeğer kaplıca halkına bildiren uzunca bir afiş asılmıştı. Biletler iki buçuk rubleydi.

Herkes olağanüstü hokkabazı izlemeye hazırlanıyordu. Kızının hasta olmasına karşın, büyük prenses Ligovskaya bile bir bilet almıştı.

Öğlen yemeğinden sonra Vera'nın penceresinin önünden geçiyordum. Balkonda yalnız başına oturuyordu. Önüme küçük bir kâğıt parçası düştü. Bir not vardı kâğıtta:

"Bu gece saat dokuzdan sonra büyük merdivenden bana gel. Kocam Pitigorsk'a gitti, yarın sabahdan önce dönmeyecek. Uşaklar da, oda hizmetçim de evde olmayacaklar. Hepsine birer bilet aldım, prenses Ligovskaya'nınkilere de. Bekliyorum, mutlaka gel."

"Vay canına!" diye düşündüm. "Sonunda oldu istediğim."

Saat sekizde hokkabazı izlemeye gittim. Seyirciler daha sekiz olmadan yerlerini almışlardı. Gösteri başladı. Arka sıralarda Vera'nın ve prenses Ligovskaya'nın uşak ve oda hizmetçilerini gördüm. Eksiksiz hepsi oradaydı. Gruşnitski, elinde el gözlüğü, ön sırada oturuyordu. Hokkabaz, kendisine mendil, saat, yüzük gibi şeyler gerektiğinde hep ondan istiyordu.

Bir zamandır selam vermiyor bana Gruşnitski, bugün de iki kez pek kötü baktı yüzüme. Hesaplaşma zamanı geldiğinde hepsini hatırlayacak bunların.

Saat ona doğru kalkıp çıktım.

Dışarısı zifiri karanlıktı. Çevredeki dağların tepelerine

ağır, soğuk bir duman çökmüştü. Ölgün bir rüzgâr lokantanın çevresindeki kavakların tepelerini hisırdatıyordu yalnızca. Sıradan halk, lokantanın pencerelerinin önünde toplanmıştı. Yamaçtan indim, lokantanın avlu kapısından çıkınca adımlarımı sıklaştırdım. Ansızın, arkamdan biri beni izliyor gibi geldi bana. Durup bakındım. Zifiri karanlıkta bir şey görmenin olanağı yoktu. Ama gene de tedbirli olmak için dolaşmaya çıkmış gibi adımlarımı yavaşlattım, evin arkasına dolandım. Küçük prensesin penceresinin önünden geçerken tekrar ayak sesleri duydum arkamda. Kaputuna sarınmış biri koşarak geçti yanımdan. Bu tedirgin etti beni. Ama gene de usulca yürüdüm sahanlığa ve karanlık merdivenleri koşarak çıkmaya başladım. Kapı açıldı, küçük bir el yakaladı elimi...

Bana sarılarak, “Gören olmadı ya seni?” diye fısıldadı.

“Olmadı!”

“Seni sevdiğime inandın mı şimdi? Ah, bir türlü karar veremedim, ne acılar çektim... Ama istediğin her şeyi yaptırıyorsun sen bana.”

Kalbi çok hızlı çarpıyordu, elleri buz gibiydi. Kıskançlık sitemleri, yakınmalar başladı... Yalnızca benim mutluluğumu düşündüğü için, ona ihanet etmeme yumuşak başlılıkla katlanacağını söyleyerek kendisine her şeyi itiraf etmemi istiyordu. Hiç de inanmıyordum ama, yeminler ederek, vaatlerde bulunarak falan yatıştırmaya çalışıyordum onu.

“Demek evlenmeyeceksin prenses Meri ile, ha? Sevmiyor musun onu? Biliyor musun, kızcağız deliler gibi âşık sana!”

.....

Gece yarısından sonra saat ikide pencereyi açtım ve iki atkıyı birbirine bağlayıp sütuna tutunarak üst balkondan alt balkona indim. Küçük prensesin odasında hâlâ ışık vardı. Bir şey onun penceresine doğru çekti beni. Perde tam çekik değildi. Odasının içini merakla izlemeye koyuldum. Meri

kollarını dizlerine dolamış, yatağında oturuyordu. Gür saçlarını dantelli gece başlığının içine toplamıştı. Kırmızı geniş bir şal örtüyordu beyaz omuzlarını. Küçük ayaklarında renkli Acem terlikleri vardı. Başını göğsünün üzerine eğmiş, kıpırdamadan oturuyordu. Önündeki masanın üzerinde açık bir kitap duruyordu, ama anlatılmaz bir hüznle dolu sabit bakışının aynı sayfanın üzerinden belki yüzüncü kez geçtiği belliydi. Düşünceleri çok uzaklardaydı çünkü...

Tam o anda çalıların arasında bir hışırtı oldu. Balkondan çimenlerin üzerine atladım. Görülmez bir el omzumdan yakaladı.

Kaba bir ses, “Nasılmış!” dedi. “Sonunda yakayı ele verdin!.. Geceleri genç prensesleri ziyaret etmek nasıl olurmuş, göstereceğim sana!”

Köşeden fırlayan başka biri, “Sıkı tut!” diye bağırdı.

Gruşnitski ile süvari yüzbaşısıydı bunlar.

Süvari yüzbaşısının kafasına bir yumruk indirdim, yere yuvarlandı, hemen çalıların arasına daldım. Evlerimizin önündeki yamacı kaplayan bahçenin her patikasını ezbere biliyordum.

Bağırmaya başladılar:

“Hırsız var! Nöbetçi!”

Bir silah patladı, dumanı tüten bir fişek neredeyse tam ayaklarımın dibine düştü.

Bir dakika sonra odamdaydım. Soyunup yatağa girdim. Uşağım kapıyı yeni kilitlemişti ki, Gruşnitski ile süvari yüzbaşısı kapıya vurmaya başladılar.

“Peçorin!” diye bağıırıyordu yüzbaşı, “uyuyor musunuz? İçerde misiniz?”

“Kalkın hadi! Hırsız var... Çerkezler...”

“Nezleyim, üşütmekten korkuyorum,” diye karşılık verdim.

Gittiler. Aslında karşılık vermemeliydim onlara. Bırakmalıydım, bir saat daha aransalardı bahçede. Bu arada ortalık

karişmıştı. Kaleden drttnala Kazaklar gelmişlerdi. Herkes ayaklanmıştı. Her alının dibinde Çerkezleri arıyorlardı. Doğal olarak Çerkez falan bulamadılar. Ama çoğu kimse, garnizon askerleri daha cesur ve çabuk olsalardı o vahşilerin en azından on tanesini yere serecekleri inancındaydı.

16 Haziran

Bu sabah kaynağın başında herkes yalnızca erkezlerin gece baskınından söz ediyordu. İmem gereken kadar bardak Narzan suyu içip, iki yanında ıhlamur ağaçları olan uzun yolda on kez gidip geldikten sonra, Vera'nın Pitigorsk'tan yeni dönen kocasıyla karşılaştım. Koluma girdi, birlikte lokantaya kahvaltıya gittik. Karısı için çok endişeliydi. "Bu gece çok korkmuş," diyordu. "Aksi gibi, ben de yoktum." Aralarında Gruşnitski'nin de olduğu on kişilik bir gençler grubunun bulunduğu bitişik odaya açılan kapının yakınındaki masada oturuyorduk. Kader Gruşnitski'nin geleceğini belirleyecek bir konuşmaya ikinci kez kulak misafiri olmak şansını vermişti bana. Beni görmediği için art niyetle konuştugundan kuşku edemezdim. Ne var ki, gözümde daha da suçlu yapıyordu onu bu.

Gruptan biri, "Sahi, gerçekten Çerkezler miydi dn geceler?" dedi. "Gören olmuş mu onları?"

Gruşnitski, "İşin aslım anlatayım ben size," dedi. "Ancak, bunları benden duyduğunuzu kimseye söylemeyeceksiniz. Bakın, olay şu: Adını size söylemeyeceğim biri dün akşam bana geldi, saat ona doğru birinin prenses Ligovskaya'mn oturduğu eve gizlice girdiğini söyledi. Bu arada şunu da belirteyim, büyük prenses burada, küçük prenses ise evdeydi. Bunun zerine biz de, bu şanslı kişinin kim olduğunu öğrenmek için gidip pencerenin dibinde beklemeye başladık."

Ne yalan söyleyeyim, masa arkadaşım kahvaltısıyla çok meşgul olmasına karşın, gene de endişeleniyordum: Kendisi için hiç de hoş olmayan şeyler duyabilirdi. Kuşkusuz, Gruşnitski gerçeği biliyorduydu... Ama kıskançlık gözlerini kör etmiş olacak ki, böyle bir şeyi aklına bile getirmiyordu.

Konuşmasını sürdürüyordu Gruşnitski:

“Anlayacağınız, adamı korkutmak için kurusıkı fişek doldurduğumuz bir tüfeği yanımıza almıştık. Saat ikiye kadar bekledik bahçede. Sonunda nereden ortaya çıktı, bilemem, ama pencereden çıkmadı, çünkü açılmamıştı pencere, belki sütunun arkasındaki cam kapıdan çıktı... Birden balkondan birinin inmekte olduğunu gördük... Küçük prensesin bu yaptığına ne dersiniz? Evet? Ne yalan söyleyeyim, şu Moskovalı kızlar da az değilmişler hani! Bundan sonra kime inanırsın? Yakalamaya çalıştık adamı, ama kurtuldu elimizden, tavşan gibi çalılardan arasına daldı, işte o zaman ateş ettim.”

Çevresindekiler Gruşnitski'nin anlattıklarına inanmamış gibi mırıldandılar.

“İnanmıyor musunuz bana?” dedi Gruşnitski. “Namusum ve şerefim üzerine yemin ederim, tek yalan yoktur bu anlattıklarımın, inanmanız için o adamın kim olduğunu bile söyleyebilirim size.”

Gruptan sesler yükseldi:

“Söyle, söyle, kimdi?”

Gruşnitski cevap verdi:

“Peçorin.”

Tam o anda başını kaldırdı, ben kapıda karşısında ayakta duruyordum. Kıpırmızı oldu yüzü. Yanına gidip tane tane ve anlaşılır bir biçimde şöyle dedim:

“En iğrenç iftiranızı doğrulamak için namusunuz ve şerefizin üzerine yemin etmenizden sonra içeri girdiğim için çok üzgünüm, dedim. Burada olsaydım böylesine aşağılık bir duruma düşmezsiniz.”

Oturduğu yerden ayağa fırladı Gruşnitski, bağırarak bir şeyler söylemek üzereydi ki, ben aynı tavırla sürdürdüm konuşmamı:

“Rica ediyorum, rica ediyorum, hemen şimdi, bu anlatıklarınızın hepsinin yalan olduğunu söyleyin. Bunların sizin uydurmalarınız olduğunu siz de çok iyi biliyorsunuz. Bir kızın o parlak özelliklerinize kayıtsızlığının böylesine korkunç bir oç alma hırsını hak etmediğini düşünüyorum. İyi düşünün: Bu kafada giderseniz onurlu bir erkek olmak hakkınızı yitirirsiniz, hayatınızı da tehlikeye atarsınız.”

Gruşnitski başı önünde, karşımda ayakta duruyordu. Çok heyecanlı olduğu belliydi. Ama vicdanıyla gururu arasındaki savaş uzun sürmedi. Yanında oturan süvari yüzbaşı dirseğiyle dürttü onu. Kendini toparlayıp, bakışını yerden kaldırmadan cevap verdi:

“Sayın bayım, söylediğim bir şeyi düşünerek söylerim ben, her söylediğimi her zaman da tekrar ederim... Sizin tehditlerinizden korkmuyorum ve her şeye hazırım...”

“Bu dediğinizi kanıtladınız zaten,” dedim.

Süvari yüzbaşısının koluna girip dışarı çıkardım.

“Amacınız nedir?” diye sordu yüzbaşı.

“Gruşnitski’nin arkadaşısınız, sanırım düello tanığı da olursunuz?”

Yüzbaşı pek mağrur bir tavırla önümde eğilerek, “Çok doğru söylüyorsunuz,” dedi. “Aslında onun düello tanığı olmak zorundayım da, çünkü söyledikleriniz beni de ilgileniyor...” Kambur bedenini dikleştirip ekledi: “Dün gece ben de oradaydım çünkü.”

“Ya! Kafasına öyle ters yumruk attığım adam sizdiniz demek?”

Yüzü sapsarı oldu, morardı, gizli bir öfke vardı yüzünde.

Onun öfkesi umurumda değilmiş gibi, son derece kibar

bir tavırla, “Bugün düello tanışımı size göndermekten onur duyacağım,” dedim.

Lokantanın kapısında Vera’nın kocasıyla karşılaştım. Anlaşılan, beni beklemekten sıkılmıştı.

Heyecana benzer bir duygululukla sıktı elimi. Gözlerinde yaşlar, “Mert delikanlım benim!” dedi. Konuşmanızı duy-dum. “Ne aşağılık! Ne şerefsiz bir adam!.. Bundan sonra kim kabul eder öylelerini namuslu evine! Tanrı’ya şükür, kızım yok! Ama uğruna hayatınızı tehlikeye attığınız o kişi ödül-lendirecektir sizi. Saati, zamanı gelene kadar kimseye bir şey söylemeyeceğime inanın. Bir zamanlar ben de gençtim ve or-duda hizmet ettim. Bu çeşit işlere karışmanın doğru olmadığını bilirim. Hoşça kalın.”

Zavallı adam! Kızı olmadığı için şükreliyordu...

Doğru Werner’e gittim. Evdeydi. Her şeyi anlattım ona: Vera ve Prenses Meri ile olan ilişkimi, bu adamların beni küçük düşürmek için kurdukları planı, kurusıkı tabancayla ateş etmek üzere beni düelloya zorlayacaklarını... Ama artık olayın onların şakasından çıktığını, olayın böyle gelişeceğini düşünmemiş olacaklarını... Doktor düello tanışım olmayı kabul etti. Düellonun koşulları konusunda birkaç şey söyle-dim ona. Her şeyin son derece gizli olmasında ısrar edecek-ti, çünkü her ne kadar gerektiği anda hayatımı tehlikeye at-maya hazır olsam da, bu dünyada geleceğimi sonsuza dek le-kelemek istemezdim.

Sonra eve gittim. Bir saat sonra doktor görevinden döndü.

“Gerçekten de, size karşı bir komplo söz konusu,” dedi. “Süvari yüzbaşısını Gruşnitski’nin evinde buldum. Soyadı-nı bilmediğim biri daha vardı. Çizmelerimi çıkarmak için bir dakika durmuştum holde. Korkunç bir gürültü ve tartış-ma vardı içeride... Gruşnitski şöyle diyordu: ‘Dünyada kabul etmem böyle bir şeyi! İnsanların içinde hakaret etti bana. O zaman durum başkaydı...’ Yüzbaşı cevap veriyordu ona:

‘Bundan sana ne? Her şeyi ben üzerime alıyorum. Şimdiye kadar beş düelloda tanıklık ettim, bu işlerin nasıl yapıldığını bilirim. Her şeyi düşündüm ben. Lütfen engel olma bana. Adam korkutmakta bir kötülük yoktur. Bundan kurtulmanın bir yolu varsa ne diye tehlikeye atacaksın ki kendini?..’ Tam o anda ben girdim yanlarına. Hepsi birden sustu. Konuşmamız oldukça uzun sürdü. Sonunda şöyle karar verdik: Buradan beş verst ötede ıssız bir vadi var. Onlar yarın sabah dörtte gidecekler oraya, biz onlardan yarım saat sonra gideceğiz. Altı adımdan ateş edeceksiniz. Öyle olmasını Gruşnitski istedi. Öleni, Çerkezler öldürdü denecek. Ama şöyle bir kuşku var şimdi içimde: Onlar, yani onun tanıkları önceki planlarını değiştirdiler galiba, yalnızca Gruşnitski’nin tabancasına gerçek mermi koymayı düşünüyorlar. Bir çeşit cinayet bu. Ama savaşta, özellikle Asya’daki savaşlarda hileye izin vardır. Ancak, Gruşnitski arkadaşlarından biraz daha dürüst. Siz ne dersiniz? Niyetlerinin farkında olduğumuza belli edelim mi onlara?”

“Sakın ha, doktor! İçiniz rahat olsun, onların oyununa gelmeyeceğim.”

“Ne yapmayı düşünüyorsunuz?”

“Bu da benim sırrım.”

“Dikkat edin, oyuna gelmeyin de... Öyle ya, altı adımdan ateş edeceksiniz!”

“Doktor, yarın sabah saat dörtte bekliyorum sizi. Atlar hazır olacak... Güle güle.”

Akşama kadar evdeydim, odamdan hiç çıkmadım. Büyük prenses uşağını yollayıp davet etti beni, hasta olduğumu söyledim.

.....

Gece saat iki... Uyuyamıyorum... Oysa sabahleyin elimin titrememesi için uyumalıyım. Ayrıca, altı adımdan ıskalamak da zor. Ah! Gruşnitski efendi! Oyununuz sökmeye-

cek bana... Rollerimizi deðiŖeceēiz... Ŗimdi sizin o soluk y-
znzde benim gizli bir korkunun izlerini aramam gereke-
cek. Neden bu uēursuz altı adım koŖulunu sürdünüz ne?
Alnımı karŖı koymadan uzatacaēımı sanıyorsunuzdur size...
Ama kura ekeceēiz! Ama o zaman... Ya o zaman... Ŗans ona
glirse? Ya yıldızım ilk kez ihanet ederse bana?.. Olacak Ŗey
deēil: Bunca yıl her türlü kaprisime boyun eēdi. Göklerde
yeryüzünde olduēundan uzundur süreklilik.

Ne olacak ki? lmse lm! Dünya için büyük bir ka-
yıp sayılmaz benim yokluēum. Üstelik canım da sıkılıyor
bu dünyada... Arabası henüz onu almaya gelmediēi için ba-
loda uyuklayan biri gibiyim. Ama artık hazır arabam... HoŖ-
a kalın!

GemiŖimi dŖnyorum ve ister istemez soruyorum
kendime: Ne için yaŖadım ben? Ne amaçla geldim bu dn-
yaya? Ya gerçekten bir amaç söz konusuysa ve gerçekten b-
yk Ŗeyler yapmak için geldiysem dünyaya? Ruhumda son-
suz bir g olduēunu hissediyorum çünkü... Ama anlaya-
madım ben buraya geliŖimin nedeni, boŖ ve sıradan tutkula-
ra kaptırdım kendimi, bu tutkularımın ocaēından demir gi-
bi sert ve soēuk çıktım, ama soylu istekleri, duyguları, yaŖa-
mın en güzel ıŖıēını temelli yitirdim. O zamandan bu yana
kaç kez kaderin elindeki balta rolü oynadım! Bir cellat bal-
tası gibi, oēu kez herhangi bir öfke duymadan, ama her za-
man hiç acımadan indim idamlık insanların boynuna... Sev-
gim hiç kimseye mutluluk getirmedi. Çünkü sevdiēim in-
sanlar için hiçbir özveride bulunmadım. Kendim için, ken-
di zevkim için sevdim onları. Onların duygularını, sevinçle-
rini, acılarını arsızca sömürerek kalbimin tuhaf bir gereksi-
nimini giderdim. Ama hiçbir zaman doyuramadım kalbimi.
Tıpkı, açlıktan bitkin dŖmŖ birinin uykuya dalınca rüya-
sında çok güzel yemekler, köpüren Ŗaraplar görünce, hayal
gücünün göksel hazlarını zevkle içine çekince kendini hafif-

lemiş hissettiği, ama uyanmasıyla birlikte her şeyin kaybolduğu, hayallerin uçup gittiği, geride yalnızca daha da güçlenmiş bir açlığın kaldığı gibi!

Ayrıca, belki öleceğim de yarın!.. Beni tam olarak anlayabilmiş tek yaratık kalmayacak yeryüzünde. Bazıları olduğumdan kötü, bazıları iyi olduğumu düşünecekler... Bazıları “İyi bir insandı...” diyecekler. Bazıları ise “Aşağılığın tekiydi...” Ama ikisi de yanlış söylemiş olacak. Öyleyse bu dünyada yaşamının eziyetine katlanmaya değer mi? Ama hep me-raktan yaşıyoruz: Yeni bir şey olacak diye bekliyoruz... Saçma ve can sıkıcı bir durum!

İşte bir buçuk aydır N... kalesindeyim. Maksim Maksimiç ava gitti... Yalnızım. Pencerenin önünde oturuyorum. Gri bulutlar dağların eteklerine kadar inmiş. Bulutların arkasındaki güneş sarı bir leke gibi görünüyor. Hava soğuk. Rüzgâr ıslık çalıyor, kepenkleri sallıyor... Canım sıkılıyor! Tuhaf onca olay yüzünden bıraktığım günlüğümü yazmaya devam edeceğim!

Son sayfayı yeniden okuyorum: Çok komik! Ölmeyi düşünüyormuşum. Olacak şey değildi bu: Acılar bardağını sonuna kadar içmemiştim henüz. Şimdi daha uzun süre yaşayacağımı hissediyorum.

Geçmiş günler nasıl da canlı, apaçık belleğimde! Zaman en küçük bir çizgiyi silmemiş!

Hatırlıyorum, düello öncesi bütün gece uyuyamamıştım. Uzun süre yazamamıştım da. Esrarlı bir huzursuzluk vardı içimde. Bir saat dolaştım durdum odamın içinde. Sonra oturup masamın üzerinde duran Walter Scott'un *İskoçyalı Tutucular* romanım aldım elime. Önce kendimi zorlayarak okuyordum. Sonra kitabın büyüüne kaptırdım kendimi... Kitabının insanlara bağışladığı mutlu dakikaların karşılığını verecekler midir acaba İskoç ozana?

Sonunda hava aydınlanmaya başlamıştı. Sinirlerim gevşe-

di. Aynaya baktım. Sıkıntılı bir uykusuzluğun izlerini taşıyan yüzüm donuk ve solgundu. Gözlerim ise, kahverengi bir gölgeyle çevrili olsalar da, gururlu ve acımasız bakıyorlardı. Kendimden hoşnut kalmıştım.

Atların eyerlenmesini söyledikten sonra giyindim ve banyo almak için kaplıcaya koştum. Narzan'm kaynayan soğuk suyuna girince bedensel ve ruhsal gücümün tekrar yerine geldiğini hissettim. Baloya gitmeye hazırlanıyormuşum gibi diri, taptaze çıktım banyodan. Bundan sonra gelin de ruhun bedene bağlı olmadığını söyleyin bakalım!

Eve döndüğümde doktor gelmişti. Dar bir pantolon ve Kafkas yeleği vardı üzerinde, başında ise bir Çerkez kalpağı... Tüylü, kocaman kalpağın altında onun ufak tefek bedenini görünce (yüzü bir savaşçının yüzüne hiç benzemezdi, hem şimdi her zaman olduğundan daha uzun görünüyordu yüzü) kahkahalarla gülmeye başladım.

"Neden o kadar üzgünsünüz doktor?" dedim. "Yüzlerce insanı soğukkanlılıkla öteki dünyaya yollayan siz değil misiniz yoksa? Tutun ki safra kesesi iltihabı var bende. İyileşebilirim de, ölebilirim de... İkisi de olağan. Henüz bilmediğiniz bir hastalığa yakalanmış bir hastanız olarak görün beni. O zaman en üst düzeye çıkacaktır merakınız. Şimdi benim üzerimde önemli birçok fizyolojik gözlem yapabilirsiniz... Silahla öldürülmeyi beklemek de gerçek bir hastalık değil midir?"

Bu düşünce şaşırtmıştı doktoru, neşelenmişti.

Atlara bindik. Werner iki eliyle sarıldı dizginlere. Yola çıktık, kalenin yanından hızla geçtik, dış mahalleyi geride bıraktık ve vadide kıvrılarak ilerleyen patikada yüksek otların arasında gitmeye başladık. Patika gürültülü akan dereyi sıkça kesiyordu. Bu yüzden, derenin geçit verdiği yerlerden geçmemiz gerekiyordu. Atı her seferinde derenin orta yerinde durduğu için doktorun çok canı sıkılıyordu.

O sabahtan daha mavi, daha duru bir sabah hatırlamıyorum! Yemyeşil dalların arasından bakıyordu bize güneş ve ışınlarının ılık ısıltısı gecenin yavaş yavaş ölmekte olan serinliğiyle birlikte insana tatlı bir gevşeklik veriyordu. Yeni günün neşe dolu aydınlığı henüz varmamıştı vadiye. Yalnızca, iki yanda başlarımızın üzerinde asılı kayaların tepelerini altın rengi ışığına boğmuştu. Kayaların çatlaklarında yetişmiş bol yapraklı çalılar en küçük bir esintiyle yağmur gibi, gümüş rengi damlalar döküyorlardı başımızdan aşağı. Hatırlıyorum, o sabah doğayı her zaman olduğundan daha çok seviyordum. Bir asmanın geniş yaprağı üzerinde titreşirken milyonlarca renkli ışık saçan bir çiğ tanesini izlemek ne ilginçti! Bakışım uzaklara ulaşmak için sisi nasıl hırsla yarmaya çalışıyordu! Patika giderek daralıyor, kayalar daha mavi ve korkunç oluyorlardı. Sonunda sanki aşılmaz bir duvar gibi birleşmişlerdi önümüzde. Hiç konuşmadan ilerliyorduk.

Birden sordu Werner:

“Vasiyetinizi yazdınız mı?”

“Hayır.”

“Peki ya siz olursanız ölen?”

“Mirasçılarım kendiliğinden çıkarlar ortaya.”

“Peki, son bir kez veda etmek istediğiniz dostlarınız yok mu?”

İki yana salladım başımı.

“Kendisine anı olarak bir şey bırakmak istediğiniz bir kadın da mı yok dünyada?”

“Size ruhumu açmamı ister misiniz doktor?” diye karşılık verdim. “Gördüğünüz gibi doktor, insanların sevgilisinin adını anarak ölürken bir arkadaşına pomatlı veya pomatsız bir tutam saçını sevgilisine verilmek üzere teslim ettiği yılları geride bıraktım ben. Yakın veya olası bir ölümü düşünürken ben yalnızca kendimi düşünürüm: Bazıları bunu

da yapmazlar. Yarın beni unutup gidecek veya daha kötüsü, benimle ilgili Tanrı bilir ne yalanlar uyduracak dostlarımın; kendilerini başkalarının koynuna attıklarında, yeni erkekleri ölmüş birini kıskanmasınlar diye benimle alay edecek kadınların canları cehenneme! Yaşam kasırgasından yalnızca birkaç düşünceyle çıktım ben... Ama bu arada hiçbir duygu edinemedim. Uzun zamandır kalbimle değil, aklımla yaşıyorum. Tutkularımı, davranışlarımı sıkı bir dikkatle ölçüp biçiyorum, ama hep dışarıdan, içine girmeden. İki insan var benim içimde: Biri sözcüğün tam anlamıyla yaşıyor, öteki ise düşünüyor ve onu yargılıyor. Birincisi bir saat sonra vedalaşabilir sizinle, bir daha arayıp sormaz sizi, öteki ise..." "Ne yapar öteki?" "Bakın doktor: Görüyor musunuz, sağdaki şu kayanın üzerinde üç kişi var? Düello edeceğimiz kişiler onlar olsa gerek, değil mi?"

Atlarımızı tırısı kaldırdık. Kayanın dibinde çalılığa bağlı üç at vardı. Bizimkileri de oraya bağladık ve dar patikadan, Gruşnitski ile süvari yüzbaşısının ve İvan İgnatyeviç dedikleri (soyadını şimdiye kadar hiç duymamıştım) öteki tanığın bizi bekledikleri düzlüğe çıktık.

Süvari yüzbaşısı alaylı bir gülümsemeyle, "Uzun zamandır bekliyoruz sizi," dedi.

Çıkarıp saatimi gösterdim ona.

Saatinin ileri gittiğini söyleyerek özür diledi.

İnsanı rahatsız eden birkaç dakikalık bir sessizlik oldu. Sonunda doktor bozdu sessizliği, Gruşnitski'ye dönüp, "Baylar," dedi, "anladığım kadarıyla, buraya gelmekle ikiniz de onurunuzu korumaya hazır olduğunuzu kanıtladınız, ama ben anlaşılarak bu işi dostça halledebileceğinizi düşünüyorum."

"Buna ben hazırım," dedim.

Yüzbaşı Gruşnitski'ye göz kırptı. Benim korktuğumu düşünerek pek mağrur bir tavır takındı Gruşnitski. Oysa o ana

kadar soğuk sarıydı yüzü. Geldiğimizden beri ilk kez başını kaldırıp baktı yüzüme. Ama içindeki huzursuzluğu açığa vuran tuhaf bir tedirginlik vardı bu bakışında.

“Koşullarınızı açıklayın,” dedi. “Sizin için yapabileceğim her şeyi yapacağımdan kuşkunuz olmasın...”

“Benim koşullarım şöyle: Buradakilerin yanında şimdi bana ettiğiniz iftirayı geri alacaksınız ve benden özür dileyebilirsiniz...”

“Beyefendi, benden böyle bir şey istemeye cesaret edebilenize şaşıyorum...”

“Bundan başka ne isteyebilirim sizden?”

“O zaman ateş edeceğiz...”

Omuz silktim.

“Olabilir. Yalnız şunu unutmayın, ikimizden biri kesinlikle ölecek.”

“Umarım bu siz olursunuz...”

“Oysa benim tam tersinin olacağından kuşcum yok...”

Kaşlarını çattı, yüzü kıpkırmızı oldu, sonra birden kahkahalarla gülmeye başladı.

Yüzbaşı koluna girip kenara çekti onu. Uzun süre fısıldaştılar orada. Buraya geldiğimizde son derece sakindim, ama bütün bunlar canımı sıkmaya başlamıştı.

Doktor yanıma geldi. Telaşlıydı.

“Bakın ne diyeceğim,” dedi, “kurdukları planı unuttunuz sanırım?”

Tabanca nasıl doldurulur, bilmiyorum ben, ama bu durumda... Çok tuhaf bir insansınız! Niyetlerinden haberiniz olduğunu söyleyin onlara, o zaman yapamazlar... Nedir bu yaptığınız? Kuş gibi avlayacaklar sizi...”

“Telaşlanmayın lütfen doktor, bekleyin... Öyle yapacağım ki, avantajlı hiçbir durumları kalmayacak. Bırakın, istedikleri kadar fısıldaşsınlar...”

Yüksek sesle, “Beyler,” dedim, “artık can sıkmaya başladı-

nız! Ne yapacaksak yapalım... D n konuşacak bolca zamanınız vardı...”

Yüzbaşı, “Hazırız,” dedi. “Yerlerinizi alın baylar!.. Doktor, altı adım ölçünüz lütfen...”

Ivan İgnatyeviç ince bir sesle yineledi:

“Yerlerinizi alm!”

“Bir dakika!” dedim. “Bir koşulum daha var; ikimizden biri öleceğine göre, bu olayın elden geldiğince gizli kalması ve tanıklarımızın sorumlu duruma düşmemeleri için ne yapmamız gerekiyorsa, yapmalıyız. Kabul m ?”

“Kabul.”

“Ben şöyle düşünüyorum. Bakın, sağdaki şu kayanın üzerinde küçük bir düzlük var. Oradan aşağıya, daha fazla değilse, en azından otuz kulaç var. Aşağısı sivri kayalık. Her birimiz düzlüğün bir kıyısında duralım, o zaman en küçük bir yaralanma bile ölümcül olacaktır. Bu sizin için de uygun olacaktır, altı adım  nerisi sizden geldi çünkü. Yaralanan aşağıya uçacak ve paramparça olacaktır. Mermiyi  ık rıp alır doktor. O zaman bu zamansız ölümün kayadan düşerek olduğu düşünülür.  nce kimin ateş edeceğini kura ile belirleriz. Son olarak şunu da söyleyeyim, başka koşullar altında düello etmem.”

Süvari yüzbaşısı Gruşnitski’ye anlamlı anlamlı bakarak, “Tamam!” dedi.

Gruşnitski evet anlamında eğdi başını. Yüzü her an değişiyordu. Zor duruma sokmuştum onu. Olağan koşullarda ateş edecek olsaydık, beni hafifçe yaralayıp öcünü almış olmak ve böylece vicdan sızısı da duymamak için bacağıma nişan alabilirdi. Ama şimdi havaya ateş etmek zorundaydı, ya da katil olacaktı ve nihayet, ya da eşit koşullarda bir düello ya razı olup hayatını tehlikeye atacaktı. O dakikada onun yerinde olmayı istemezdim. Y zbaşıyı kenara çekip ona telaşlı telaşlı bir şeyler anlatmaya başladı. Morarmış dudaklarının

nasıl titrediğini görüyordum. Ama yüzbaşı küçümser bir tavırla gülümseyerek ayrıldı yanından. Oldukça yüksek sesle Gruşnitski'ye şöyle dedi: "Budalanın tekisin sen! Hiçbir şeyi anlayamıyorsun! Hadi gidiyoruz baylar!"

Çalılıklar arasındaki dar patikadan yukarı çıkıyorduk. Kırık kaya parçaları bu doğal merdivenin sallanan basamaklarını oluşturuyordu. Çalılara tutunuyorduk. Gruşnitski öndeydi. Onun arkasında düello tanıkları, en arkada da doktorla ben.

Doktor elimi kuvvetlice yakalayıp, bana, "Şaşıyorum size," dedi. "İzin verin nabzınıza bakayım!.. O!.. Çok hızlı atıyor!.. Ama yüzünüzden hiç belli değil... Yalnızca gözleriniz her zamankinden daha parlak."

Birden küçük taşlar yuvarlanmaya başladı ayaklarımızın dibine. Ne oluyordu? Gruşnitski dengesini yitirmiş, tutunduğu dal kırılmıştı. Tanıkları tutmasalardı sırt üstü aşağı yuvarlanacaktı. Seslendim ona:

"Dikkat edin! Zamanı gelmeden düşmeyin. Kötüye işaret tir bu. Jül Sezar'ı unutmayın!"

Sonunda çıktık yalçın kayanın üzerine. Düzlük sanki özel olarak düello için ince kum kaplıydı. Dört bir yanda sabahın altın sarısı sisi arasından kalabalık bir sürü gibi görünüyordu doruklar ve güneyde Elbrus, doğudan kopup gelen bulutların arkasında buz tutmuş tepeler zincirine katılarak bembeyaz başını uzatıyordu. Düzlüğün kenarına gidip aşağı baktım. Başım hafiften döndü. Aşağısı bir mezar gibi karanlık ve soğuktu. Kayaların fırtınalarla ve zamanla oluşmuş yosunlu sivri dişleri avını bekliyor gibiydi.

Düello edeceğimiz düzlük, düzgün bir üçgen biçimindeydi. Sivri köşesinden altı adım saydılar. Düşmanın atışını karşılayacak olanın tam köşede sırtı uçuşuma dönük durmasına karar verildi. Atış sonunda ölmezse yer değiştireceklerdi.

Her türlü avantajı Gruşnitski'ye bırakmaya kararlıyım. Denemek istiyordum onu. Ruhunda soylu bir kıvılcım çakabilirdi, o zaman her şey yoluna girerdi. Ama ne yazık ki onur ve zayıflık üstün gelecekmiş... Şansım yüzüme gülerse ona acımamaya kesin kararlıyım. Vicdanıyla kim böyle hesaplaşmalara girişmemiştir?

Yüzbaşı, "Hadi doktor, parayı atın!" dedi.

Doktor cebinden gümüş bir para çıkardı ve havaya kaldırdı.

Gruşnitski, bir dostun dirsek vurmasıyla kendine gelmiş biri gibi haykırdı:

"Yazı!"

"Tura!" dedim.

Para havada döndü, döndü, hafif ses çıkararak yere üstü. Herkes paranın başına koştu.

"Şanslısınız," dedim Gruşnitski'ye. "Önce siz ateş edeceksiniz! Ama unutmayın, beni vuramazsanız, ben ıskalaram. İnanın buna."

Yüzü kıpkırmızıydı. Silahsız birini öldürmekten utanıyordu. Uzun uzun baktım yüzüne. Bir an ayaklarıma kapayıp benden özür dileyecek gibi geldi bana. Ama böylesine aşağılık bir komployu nasıl itiraf edecekti? Yapabileceği tek şey kalıyordu: Havaya ateş etmek. Havaya ateş edeceğinden kuşku yoktu. Yalnızca bir şey engel olabilirdi buna: Düellonun tekrarlanması isteyebileceğim düşüncesi.

Doktor kolumdan çekeleyip fısıldadı kulağıma:

"Tam zamanıdır! Onların kurdukları komplodan haberimizin olduğunu şu anda söylemezseniz her şey mahvolacak. Bakın, silahı dolduruyor... Siz bir şey söylemezseniz, ben söyleyeceğim..."

Kolunu tutup, "Sakın doktor!" dedim. "Dünyada olmaz! Her şeyi bozarsınız. Hiçbir şeye karışmayacağınıza söz ver-

miştiniz bana... Hem size ne bundan? Belki öldürölmek istiyorum ben...”

Şaşkın şaşkın baktı yüzüme.

“O! O zaman başka!.. Ama öteki dünyada şikâyetçi olmayın benden...”

Bu arada yüzbaşı tabancaları doldurmuş, birini gülümseyerek, kulağına bir şeyler fısıldayarak Gruşnitski’ye, ötekini bana vermişti.

Geçip düzlüğün köşesinde durdum, hafif yaralanmam durumunda arkaya düşmemek için biraz öne eğilip sol ayağımı sağlam bir taşa dayadım.

Gruşnitski karşımda yerini aldı ve işaret verilince tabancasını ağır ağır kaldırmaya başladı. Dizleri titriyordu. Tam alma nişan aldı...

Sonsuz bir öfke kabardı içimde.

Birden çarşaf gibi bembeyaz oldu yüzü, tabancasının namlusunu indirdi, tanığına döndü. Boğuk bir sesle, “Yapamayacağım,” dedi.

“Korkak!” diye karşılık verdi ona yüzbaşı.

Tabanca patladı. Mermi dizimi hafiften sıyrıp geçti. Uçurumdan bir an önce uzaklaşmak için elimde olmadan öne bir iki adım attım.

Yüzbaşı, “Eh, ne yazık ki isabet ettiremedin dostum Gruşnitski,” dedi. “Şimdi sıra sende, geç bakalım yerine. Gel önce kucaklaşalım, bir daha görüşmeyeceğiz çünkü! Kucaklaştılar. Yüzbaşı gülmemek için zor tutuyordu kendini. Gruşnitski’nin yüzüne kurnaz kurnaz bakarak ekledi: Korkma, Bu dünyada her şey boştur!.. Doğa saçmadır, kader aptal bir hindi, hayat ise beş para etmez!”

Her sözcüğünü mağrur bir tavırla söylediğı bu trajik söylevinden sonra yerine çekildi. İvan İgnatyeviç gözlerinde yaşlar, boynuna sarıldıktan sonra o da ayrıldı Gruşnitski’nin yanından. İşte karşımda bir başınaydı şimdi Gruşnitski. O

anda içimde kabaran duyguların nasıl şeyler olduğunu hâlâ anlamaya çalışırım: İncinen gururumun can sıkıntısı da, küçük düşürölme de, şimdi kendisinden öylesine emin, öylesine küstah sakın bir tavırla karşımda duran, yüzüme bakan bu adamın iki dakika önce beni öldürmeye kalkıştığı (mermi dizimi biraz daha derinden yaralaysaydı kesin, kayadan aşağı düşmüştüm çünkü) düşüncesinin doğurduğu öfke de... Hepsi vardı içimde.

Hiç değilse bir pişmanlık belirtisi görebilmek umuduyla birkaç dakika dik dik baktım yüzüne. Ama gülümsemesini tutmaya çalışıyor gibi geldi bana. O zaman, "Size ölmeden önce dua etmenizi salık veririm," dedim.

"Kendi ruhunuzdan çok benimki için endişe etmeyin. Yalnızca bir şey istiyorum sizden: Hemen ateş edin."

"İftiranızı geri almıyorsunuz demek? Özür dilemiyorsunuz benden? İyi düşünün: Vicdanınız bir şeyler söylemiyor mu size?"

Süvari yüzbaşı seslendi olduğu yerden: "Bay Peçorin! Uyarmama izin verin lütfen, vaaz vermeye gelmediniz buraya... Bir an önce bitirelim işimizi. Aşağıdan biri geçer de bizi görürse hiç iyi olmaz."

"Pekâlâ, yanıma gelin doktor."

Doktor geldi. Zavallı doktor! On dakika önce Gruşnitski'nin yüzünün olduğundan daha beyazdı yüzü.

Söyleyeceklerimi, ölüm kararını okudukları gibi, özellikle yüksek sesle, sözcüklerin üzerine basa basa söyledim:

"Doktor, bu baylar kargaşa arasında tabancama mermi koymayı unuttular galiba. Rica etsem, güzelce... Yeniden doldurur musunuz onu!"

"Olamaz!" diye bağırdı yüzbaşı. "Asla olamaz! İki tabancayı da ben doldurdum. Tabancanızdan mermi düşmüştür belki... Benim kabahatim değil bu! Ama tabancanızı yeniden doldurmak hakkınız yoktur... Yok böyle bir hakkınız... Ku-

rallara bütünüyle aykırı bu. İzin vermiyorum...”

“Pekâlâ!” dedim yüzbaşıya. “Öyleyse aynı koşullarla sizinle düello edelim...”

Duraladı.

Gruşnitski başı önünde, şaşkın, üzgün dikiliyordu düzlüğün ucunda. Sonunda, doktorun elinden tabancamı almaya çalışan yüzbaşıya seslendi:

“Bırak onları! Haklı olduklarını sen de biliyorsun.”

Yüzbaşı boşuna birtakım işaretler yaptı, Gruşnitski artık bakmıyordu bile ona.

Bu arada doktor tabancayı doldurup bana uzattı. Bunu görünce yere tükürdü yüzbaşı, olduğu yerde tepinmeye başladı.

“Aptalsın sen dostum!” dedi. “Tam bir aptal!.. Bana bırakmıştın her şeyi, öyleyse her dediğimi yap... Hak ettin bunu! Bırak sinek gibi gebertsin seni...” Dönüp yanımdan uzaklaşırken söyleniyordu: “Ama ne dersiniz deyin, kurallara aykırı bu yaptığınız.”

“Gruşnitski!” dedim. “Hâlâ zamanın var. İftiram geri al, yaptıklarının hepsini bağışlayacağım. Beni aptal yerine koymayı başaramadın, ayrıca gururum da incinmedi. Unutma, bir zamanlar dosttuk...”

Yüzü kıpkırmızı, gözleri çakmak çakmak oldu.

“Ateş edin!” dedi. “Kendimden iğreniyorum, sizden de nefret ediyorum. Şimdi beni vurup öldürmezseniz bir gece köşe başında yolunuzu kesip bıçaklayacağım sizi. İkimize birden yer yok bu dünyada...”

Tetiği çektim...

Duman dağıldığında Gruşnitski ortada yoktu. Yalnızca hafif bir toz bulutu yükseliyordu uçurumdan.

Herkes bir ağızdan bağırdı. Doktor, “*Finita la comedia!*”¹⁵ dedi.

15 (İsp.) Komedi bitti.

Kimseye bir şey söylemeden dehşet içinde başını öte yana çevirdi.

Ben omuz silkip, Gruşnitski'nin tanıklarıyla selamlaştım.

Patikadan inerken kayaların üzerinde Gruşnitski'nin kanlar içinde cesedini gördüm. Elimde olmadan kapadım gözlerimi... Atımı çözdüm, binip ağır ağır eve yollandım. Yüreğimin üzerinde bir taş vardı sanki. Güneşi soluk görüyordum, ışınları ısıtmıyordu beni.

Daha dış mahalleye gelmemiştim ki sağa, boğaza doğru sürdüm atımı. İnsan görmek ağır gelecekti bana. Yalnız kalmak istiyordum. Dizginleri bıraktım, başımı öne eğdim, öyle uzun süre gittim, sonunda hiç tanımadığım bir yerde buldum kendimi. Atımı çevirip yolu aramaya başladım. Bitkin bir durumda (atım da bitkin düşmüştü) Kislovodsk'a geldiğimde güneş batmak üzereydi.

Uşağım Werner'in uğradığını söyledi ve iki not verdi bana: Biri Werner'dendi, öteki... Vera'dan.

Birinci notu açtım, şöyle yazıyordu:

"Her şey olabilecek en güzel biçimde halledildi. Parçalanmış ceset getirildi, göğsündeki mermi çıkarıldı. Herkes ölümünün şanssız bir kaza yüzünden olduğunu düşünüyor. Yalnızca, sizin tartışmanızdan haberi olan komutan başını salladı, ama hiçbir şey söylemedi. Suçlanabileceğiniz bir delil yok ortada. Rahat uyuyabilirsiniz... Kuşkusuz, elinizden gelirse... Hoşça kalın..."

İkinci notu uzun süre açamadım... Ne yazabilirdi bana? Ağır bir önsezi sıkıştırıyordu ruhumu.

İşte, her sözcüğü belleğime kazınmış o mektup:

"Bir daha kesinlikle görüşmeyeceğimize inanarak yazıyorum size bu mektubu. Bundan birkaç yıl önce senden ayrılırken de böyle düşünüyordum. Ama kader ikinci kez denemek istedi beni. Dayanamadım bu denemeye, alışık olduğum o tanıdık sese gene boyun eğdi güçsüz yüreğim... Bunun

için küçümsemeyeceksin beni, değil mi? Bu veda mektubum olacak sana ve şunu bilmeni istiyorum: Seni sevdiğim günden bu yana kalbimde biriken her şeyi açıklamak zorundayım sana. Seni suçlamayacağım, herhangi bir erkeğin davranacağı biçimde davrandın bana karşı: Kendi malın gibi, her an değişen, yoklukları yaşamını sıkıcı ve tekdüze yapacak sevinçlerinin, endişelerinin, kederlerinin bir kaynağı gibi gördün beni. Daha başlangıçta anladım bunu... Ama mutsuzdun sen. Bir gün gelecek yaptığım fedakârlıkları, hiçbir koşula bağlı olmayan derin bağlılığımı, sevgimi anlayacaksın umuduyla her şeyimi verdim sana. O günlerden bu yana çok zaman geçti: Ruhunun her sırrını öğrendim... Ve sonra anladım ki, bu umudum boşunaymış. Büyük acılar çektim! Ama aşkım ruhumla bütünleşmişti. Onunla birlikte karardı, ama bütününüyle sönmedi.

Sonsuza dek ayrılıyorruz artık. Ama şuna inanabilirsin, başka birini hiçbir zaman sevmeyeceğim: Kalbim her şeyini, gözyaşlarını, umutlarını seninle tüketti. Sana âşık olan bir kadın başka erkeklere küçümsemeden bakamaz. Onlardan iyi olduğun için değil. Yo, hayır! Ama senin kişiliğinde özel, yalnızca sana özgü bir şey, mağrur ve esrarlı bir şey var.

Ne söylersen söyle, alt edilemez bir güç var sesinde. Hiç kimse senin gibi sürekli sevmeyi isteyemez. Hiç kimsede kötülük böylesine çekici değildir. Hiç kimsenin bakışı öylesine mutluluk vermez karşısındakine. Kişisel üstünlüklerinden hiç kimse senin gibi yararlanamaz. Ve hiç kimse senin gibi derinden mutsuz olamaz, çünkü herkes öyle olmadığına inandırmaya çalışır kendini.

Şimdi senden ayrılmamın nedenini anlatacağım sana. Yalnızca benimle ilgili olduğu için önemsiz görünecektir sana.

Bu sabah kocam odama geldi ve senin Gruşnitski ile tartıştığını söyledi. Gözlerimin içine uzun uzun bakmasından, yüzümde renk kalmadığını anladım. Bugün onunla düel-

lo etmek zorunda kalabileceğini, bunun da benim yüzümden olduğunu düşününce az kaldı bayılacaktım. Aklımı yitiriyorum sandım... Ama şimdi soğukkanlılıkla düşününce sana bir şey olmayacağından eminim. Ben yanında yokken ölemezsin sen! Kocam uzun süre dolaştı odanın içinde. Bana neler söylediğini bilmiyorum, ona ne cevap verdiğimi de... Sanırım, sana âşık olduğumu söyledim kendisine... Aklımda kalan yalnızca, konuşmamızın sonunda bana korkunç şeyler söylediği ve çıkıp gittiği. Arabayı hazırlamalarını söylediğini duydum... Şimdi pencerenin önünde oturmuş, senin dönmeni bekliyorum... Ama biliyorum, ölmedin sen, ölemezsin!.. Araba hazır... Elveda, elveda... Bittim ben artık, ama ne anlamı var bunun?.. Beni her zaman hatırlayacağını bilsem (seveceğini, demiyorum) hayır, yalnızca hatırlayacağını bilsem... Elveda! Beni almaya geliyorlar... Mektubu saklamalıyım...

Meri'yi sevmiyorsun, değil mi? Evlenmeyeceksin onunla? Bak ne diyeceğim, bu fedakârlığı yapmalısın benim için, çünkü dünyada her şeyimi kaybettim senin için..."

Çıldırılmış gibi sahanlığa koştum, avluda dolaştırdıkları Çerkezime atladım, Pitigorsk'a doğru dörtlüye gitmeye başladım. Beni taşlı yolda uçarcasına götüren, hırıltılı sesler çıkaran, her yanı köpük olmuş atımı acımasızca kırbaçlıyordum.

Güneş, batıdaki tepelerin üzerinde dinlenen siyah bir bulutun arkasına gizlenmişti. Vadi karanlık ve ıslaktı. Podkumok taştan taşa atlayarak derinden, tekdüze uğulduyordu. Sabırsızlıktan soluk soluğa, dörtlüye gidiyordum. Ona Pitigorsk'ta ulaşamayacağım düşüncesi tokmak gibi iniyordu yüreğime! Bir dakika, yalnızca bir dakika daha görebilseydim onu, veda etseydim, elini sıkısaydım... Dualar ediyor, lanetler savuruyor, ağlıyor, gülüyordum... Hayır, içimdeki üzüntüyü, umutsuzluğu kimse dile getiremezdi! Onu sonsuza dek kaybetmek olasılığıyla karşılaştığımda, dünyam-

da en değerli varlık Vera olmuştu benim için: Hayatımdan da, onurumdan da, mutluluğumdan da! Tanrı bilir, kafamın içinde ne tuhaf, ne çılgın düşünceler dolaşıyordu... Bu arada acımasızca sürüyordum atımı. Bir süre sonra hayvanın soluk alışının ağırlaştığını fark ettim, dümdüz yerde iki kez tökezlemişti... Atımı değiştirebileceğim Kazak posta menzili Yessentukov'a beş verst kalmıştı. Atım on dakika daha dayanabilseydi bir sorun kalmayacaktı! Ama küçük bir dere yatağından inişte önümüze çıkan sert bir dönemeçte yere yuvarlandı. Hemen indim üzerinden. Kaldırmaya çalışıyordum onu, dizginlerine asılıyordum, ama hiç yararı yoktu. Zor işitilir bir inleme duydum sıkılı dişlerinin arasından. Birkaç dakika sonra da öldü. Son umudumu da yitirmiş, bozkırın ortasında yapayalnız kalmıştım. Yayan yürümeyi denedim, dizlerim tutmuyordu. Günün olaylarından ve uykusuzluktan bitkin, ıslak otların üzerine attım kendimi, bebek gibi ağlamaya başladım. Kıpırdamadan, uzun süre yattım orada, gözyaşlarımı ve hıçkırıklarımı tutmaya çalışmadan ağladım, ağladım. Göğsüm parçalanacak gibi geliyordu bana. Bütün dayanıklılığım, soğukkanlılığım duman gibi uçup gitmişti. Ruhum gücünü yitirmiş, mantığım susmuştu. O anda biri görseydi beni küçümseyerek başını öte yana çevirirdi.

Gecenin çiyi ve dağlardan esen rüzgâr, ateş gibi yanan başımı serinletip de biraz kendime gelmemi, düşüncelerimin olağan akışını sağladığında yok olmuş bir mutluluğun arkasından koşmanın yararsız ve anlamsız olduğunu anladım. İstedğim neydi? Onu görmek mi? Neden? Aramızdaki her şey bitmemiş miydi? Kederli bir veda öpücüğü anılarımı zenginleştirmeyecekti, hem o zaman ayrılmamız daha zor olacaktı.

Doğrusu, ağlayabilmem de hoşuma gitmişti. Sanırım, ağlamamın asıl nedeni bozuk sinirlerim, uykusuz geçirdiğim gece, tabanca karşısında durduğum o iki dakika ve boş midemdi.

Her şey iyiye gidiyordu! Bu acım, asker deyimiyle söyleyecek olursam, benim için mutlu bir şaşırtma harekâtı yerine geçmişti. Doya doya ağlamıştım ve sonra, sanırım, yürümek zorunda kalmayıp atla oraya kadar gitseydim ve dönüşte on beş verst yolu yürümek zorunda kalsaydım o gece de gözümün uykuya girmeyecekti.

Sabahın beşinde vardım Kislovodsk'a ve kendimi yatağa atıp, Napolyon'un Waterloo Savaşı'ndan sonra uyuduğu gibi deliksiz bir uykuya daldım.

Uyandığımda dışarıda hava kararmak üzereydi. Açık pen-
cerenin önüne oturdum, yeleşimin düğmelerini çözdüm. Temiz dağ rüzgârı derin bir yorgunluk uykusundan sonra bile rahatlamayan göğsümü serinletti. Derenin ötesinde, suyun üzerine sık yapraklarıyla sarkan ıhlamur ağaçlarının üzerinde kalenin ve kenar mahallenin yapılarıyla ışıkları gözüküyordu. Evimizin önünde her şey sessizdi. Prensesin evinde ışık yoktu.

Doktor geldi. Kaşları çatıktı ve her zamankinin aksine, eli-
ni uzatmamıştı bana.

"Nereden geliyorsunuz doktor?"

"Prenses Ligovskaya'dan. Kızı hasta. Sinirleri çok zayıf... Ama asıl önemli olan bu değil. Bakın, şu önemli olan: Komutanlık olayı inceliyor, gerçi kanıtlayabilecekleri bir şey yok ya, gene de dikkatli olmanızı salık veririm size. Bugün büyük prenses kızı için düello ettiğinizi bildiğini söyledi bana. Hepsini şu ufak tefek ihtiyar anlatmış ona... Neydi adı? Lokantada Gruşnitski ile tartışmanıza tanık olmuş. Sizi uyarmak için geldim buraya. Hoşça kalın. Belki bir daha görüşemeyiz. Bir yere sürerler sizi..."

Kapıda durdu: Elimi sıkmak istiyordu. Bunun için ona en küçük bir istek gösterseydim, boynuma atılırdı. Ama bir taş gibi soğuk duruyordum. Çıktı.

İnsanlar böyledir işte! Birbirinden farksızdırlar: Yapaca-

ğın kötü bir davranışı önceden bilirler, yardım ederler size, öğütler verirler, hatta başka bir çıkış yolu olmadığını düşünerek sizi onaylarlar, sonra da ellerini yıkayıp, işin tüm ağırlığını ve sorumluluğunu üzerine alan insandan nefretle uzaklaşırlar. Hepsi böyledir, en iyi yürekli, en zeki olanları bile!..

Ertesi gün yüksek komutanlıktan N... kalesine hareket emrini aldıktan sonra vedalaşmak için büyük prensese uğradım.

Söyleyecek önemli bir şeyimin olup olmadığı sorusuna, ona mutluluklar falan dilediğimi söyledüğimde çok şaşırdı.

“Ama benim sizinle çok ciddi konuşmam gerekiyor.”

Bir şey söylemeden oturdum.

Nereden başlayacağını bilemediği belliydi. Yüzü al al olmuştu, tombul parmaklarıyla masada trampet çalıyordu, sonunda kesik kesik konuşarak şöyle başladı:

“Beni dinleyin Mōsyō Peçorin! İyi bir insan olduğunuzu düşünüyorum.”

Saygıyla öne eğilerek selam verdim.

“Davranışlarınız biraz garip olsa bile inanıyorum iyi olduğunuza, diye sürdürdü konuşmasını. Ama bilmediğim bazı nedenleriniz vardır belki, şimdi açmalısınız onları bana. Çirkin bir iftiraya karşı savundunuz kızımı, kızım için düello ettiniz, dolayısıyla hayatınızı tehlikeye attınız... Ama cevap verin bana, bunu itiraf etmeyeceğinizi biliyorum, Gruşnitski'yi (haç çıkardı) öldürdünüz çünkü. Tanrı günahlarını bağışlasın, umarım sizinkileri de bağışlar!.. Beni ilgilen-diren bir şey değil bu, sizi yargılamaya kalkışamam, çünkü, her ne kadar bunda bir suçu olmasa da, kızımın yüzünden oldu bu. Her şeyi anlattı bana... Sanırım her şeyi. Ona âşık olduğunuzu söylemişsiniz... Kendisi de size âşık olduğunu söylemiş (derin bir göğüs geçirdi yaşlı prenses.) Ama hasta şimdi ve bunun basit bir hastalık olmadığını düşün-

yorum! Gizli bir keder yiyip bitiriyor onu. Açıklamıyor ama, bunun nedeninin siz olduğunuzdan eminim... Bakın ne diyeceğim: Kızım için yüksek rütbeli ya da çok zengin birilerini aradığımı sanıyorsunuzdur belki. Şuna inanın, yalnızca mutluluğunu düşünüyorum ben onun. Şu anda durumunuz pek parlak değil, ama bakarsınız ilerde düzelir, olanaklarınız var çünkü. Kızım seviyor sizi, kocasını mutlu edecek biçimde yetiştirildi. Ben zenginim ve tek kızım var... Söyleyin, sizi tutan nedir? Anlayacağınız, bütün bunları söylemek zorunda değildim size, ama yüreğinize, onurunuza güveniyorum. Unutmayın, bir kızım var benim... bir..."

Ağlamaya başlamıştı.

"Prenses," dedim, "size bir cevap veremem; izin verin, kızınızla yalnız görüşeyim..."

Prenses büyük bir heyecan içinde oturduğu sandalyeden ayağa fırladı.

"Olmaz!" diye haykırdı.

Kalkıp gitmek için hazırlanırken, "Nasıl isterseniz," dedim.

Prenses bir an düşündü, eliyle biraz beklememi işaret edip çıktı.

Aradan beş dakika geçti. Kalbim duracak gibi çarpıyordu, ama düşüncelerim sakin, kafam yerindeydi. Göğsümde sevimli prenses Meri'ye karşı bir sevgi bulmaya çalışıyordum, ama bütün çabam boşunaydı.

O anda kapı açıldı ve o girdi odaya. Tanrım! Görmeyeli ne çok değişmişti... Oysa çok mu zaman geçmişti aradan?

Odanın ortasına gelince sendeledi. Yerimden fırlayıp elimi uzattım ona ve koltuğa götürdüm.

Karşısında ayakta duruyordum. Uzun süre hiç konuşmadık. Anlatılmaz bir hüznün çökmüş iri gözleri gözlerimde umuda benzer bir şey arıyor gibiydi. Solgun dudakları boşuna gülümsemeye çalışıyorlardı. Dizlerinin üzerindeki zarif elleri öylesine zayıf, beyazdı ki, acıdım zavallıya...

“Prenses,” dedim, “sizinle eğlendiğimi biliyorsunuz, değil mi?.. Benden nefret etmeniz gerekir.”

Hastalıklı bir kırmızılık kapladı yanaklarımı.

Konuşmamı sürdürdüm:

“Dolayısıyla, beni sevemezsiniz...”

Başını öte yana çevirdi, dirseğini masaya dayadı, elleriyle gözlerini kapadı. Ağlıyor gibi gelmişti bana.

Zor duyulur bir sesle, “Tanrım!” dedi.

Bu kadarı dayanılmaz olmaya başlamıştı artık, bir dakika daha devam etseydi ayaklarına kapanacaktım.

Zoraki gülümseyerek, elimden geldiğince soğuk bir sesle, “Ama biliyorsunuz,” dedim, “bunu şu anda çok istesenez bile, sizinle evlenemeyeceğimi biliyorsunuz, çok geçmeden pişman olacaksınız çünkü... Annenizin söyledikleri sizinle açık ve böyle kaba konuşmak zorunda bıraktı beni. Sanırım ne söylediğini bilmiyor anneniz: Siz daha kolay anlatırsınız ona... Gördüğünüz gibi, gözünüzde zavallı, iğrenç bir adamım, bunu itiraf da ediyorum. Sizin için yapabileceğimin hepsi bu kadar işte... Benim için ne denli kötü düşünürseniz düşünün, kabul ediyorum... Görüyorsunuz, sizden çok aşağılarda bir insanım ben. Haksız mıyım, beni sevmiş olsanız bile, şu andan sonra küçük göreceksiniz?”

Mermer gibi bembeyaz yüzünü bana çevirdi, ama gözlerinin içi ıslı ıslıldı.

“Sizden nefret etmiyorum...” dedi.

Teşekkür ettim, saygıyla eğilerek selam verdim, çıktım.

Bir saat sonra posta arabası hızla uzaklaştırıyordu beni Kislovodsk’tan. Yessentuki’ye birkaç verst kala yol kenarında atımın leşini gördüm. Eyeri alınmıştı (belki de oradan geçen bir Kazak almıştı onu) ve eyerin yerinde şimdi iki karga vardı. İç çekip başımı çevirdim...

Ve şimdi bu sıkıcı kalede sık sık geçmişi düşündüğümde soruyorum kendime: Kaderin önümde açtığı, beni sakın bir

mutluluğun, huzurun beklediği o yoldan niçin gitmedim? Hayır, öyle bir hayat bana göre değildi! Ben bir korsan gemisinin güvertesinde doğmuş, büyümüş bir gemici gibiyim. Onun ruhu fırtınalara, çarpışmalara alışıktır ve kıyıya atıldığında, gölgeli koruluk ne kadar çekerse çeksin onu, dost güneş ne kadar gülümserse gülümsesin ona, canı sıkılır, acı çeker. Kumsalda dolaşır bütün gün, birbiri arkasından kıyıyı döven dalgaların tekdüze uğultusunu dinler, sisli enginlere bakar: Mavi derinlikleri gri bulutlardan ayıran o soluk çizgide, önce bir martının kanadına benzeyecek, ama sonra yavaş yavaş dalgaların köpükleri arasından sıyrılacak ve bu ıssız limana koşar adımlarla yaklaşacak olan umutla beklediği o yelken görünüyor mu diye...

3. Kaderci

Bir ara ordunun sol kanadındaki bir kazak köyünde iki hafta kalmıştım. Bir piyade taburu konuşlanmıştı orada. Subaylar sırayla, her akşam birinin evinde toplanıyor, kâğıt oynuyorlardı.

Bir akşam binbaşı S...’nin evinde oynarken bostondan sıkılıp kâğıtları masanın üzerine atmış, uzun süre oturmuş-tuk. Her zaman olduğunun aksine, konu ilginçti. Müslümanlıkta insanın kaderinin sözde göklerde yazılı olduğu, buna bizlerin, yani Hıristiyanların arasında da inananların çok olduğu tartışılıyordu. Herkes bu görüşü destekleyen veya yadsıyan, şaşırtıcı bir şeyler anlatıyordu.

Yaşlı binbaşı, “Bütün bunlar bir şeyi kanıtlamaz baylar,” dedi. Düşüncelerinizin doğruluğunu kanıtlamak için anlattığınız o tuhaf olaylara sizler tanık olmadınız çünkü, değil mi?

“Elbette, hiç birimiz tanık olmadık,” dedi bazıları. “Ama güvenilir insanlardan duyduk...”

Biri söze karıştı:

“Hepsi saçma bunların! Ne zaman öleceğimizin yazılı olduğu o listeyi gören güvenilir baylar neredeymiş?.. Peki her

şey önceden belirlenmişse, irade niçin verildi bize, mantık niçin verildi? Yaptıklarımızın hesabını niçin vermemiz gerekecek?”

O sırada odanın köşesinde oturan bir subay ayağa kalktı, ağır adımlarla masanın yanına geldi, durgun bir bakışla herkesi tek tek süzdü. Soyadından da anlaşıldığı gibi, Sırp asıllıydı.

Üsteğmen Vuliç'in dış görünümü kişiliğine tam uygundu. Uzun boyu, esmer yüzü, simsiyah saçları, insanın içine işleyen simsiyah gözleri, ulusuna özgü uzun ama düzgün burunu, dudaklarından hiç eksik olmayan hüzünlü ama soğuk gülümsemesi... Bütün bunlar ona sanki, kaderin kendisine arkadaş diye gönderdiği insanlarla düşüncelerini ve tutku-larını paylaşma yeteneği olmayan özel bir insanmış gibi bir hava veriyordu.

Cesurdu, az ama öz konuşurdu, ruhunu ve aile sırlarını kimseye açmazdı. İçki hemen hiç içmezdi. Pek çekici Kazak kızlarına (Oysa Kazak kızlarının ne kadar çekici olduklarını, onları görmeyenlerin tahmin etmesi zordur) dönüp bakmazdı. Ama binbaşının karısının onun güzel gözlerine vurgun olduğunu söylüyorlardı. Ne var ki, bunu ona çıtlattıklarında çok kızıyordu.

Ama gizlemediği bir tutkusu vardı: Kâğıt oyununa çok düşkündü. Yeşil çuha masada her şeyi unutuyordu ve genelde kaybediyordu. Ama sürekli kaybetmesi daha da hırslandırıyordu onu. Anlattıklarına göre, sefer sırasında bir gece yastığının üzerinde oynuyorlarmış, banko ondaymış. Şansı çok iyiymiş. Birden silah sesleri duyulmuş, alarm verilmiş, herkes yerinden fırlayıp silahını almış. Vuliç yerinden kalkmadan, en ateşli oyunculardan birine bağıırıyormuş: “Hadi, banko desene!” Öteki koşarak uzaklaşırken karşılık vermiş: “Yediliye gidiyorum.” Kargaşaya bakmadan kâğıt dağıtmaya devam etmiş Vuliç. Yedili gitmiş karşıya...

Birliğine katıldığında güçlü bir karşılıklı yayılım ateşi devam ediyormuş. Vuliç'in mermileri de, Çeçen kalpaklarını da umursadığı yokmuş. Şanslı arkadaşını aramaya başlamış, sonunda onu düşmanı ormandan çıkarmakta olan öncü birlikte görmüş, yanma gidip, "Yedili geldi sana," demiş.

Para kesesiyle cüzdanını çıkarmış, arkadaşının, bunun yerinin burası olmadığım söylemesine karşın, ikisini birlikte uzatmış ona. Bu tatsız görevi yerine getirdikten sonra erleri yanma alıp ileri atılmış ve çatışmanın sonuna kadar çarpışmış Çeçenlerle.

Üsteğmen Vuliç masanın yanına gelince, onun ilginç şeyler anlatacağını düşünen herkes susmuştu.

"Baylar!" diye başladı. (Sesi her zamankinden alçak olsa da, sakindi.) "Baylar! Ne diye boş şeyleri tartışıyorsunuz? Kanıt mı istiyorsunuz: Kendinizden örnek vereyim size. Bir insan hayatını istediği gibi yönlendirebilir mi, yoksa her bizim için önceden belirlenmiş bir alınyazısı var mıdır?.. Görelim. Kim ister?"

Her yandan sesler yükseldi:

"Beni sayma! Beni sayma! Amma tuhaf adam! Neler getiriyor insanın aklına!"

Ben şakacı bir tavırla, "Bahse girmeyi teklif ediyorum!" dedim.

"Nesine?"

"İddia ediyorum, alınyazısı diye bir şey yoktur," dedim. Masanın üzerine yirmi altın boşaltıp "Cebimde olanın hepsi bu," diye ekledim.

Vuliç boğuk bir sesle karşılık verdi:

"Varım. Binbaşım, siz hakem olun. Burada on beş altın var, beş altını da size olan borcuma eklerseniz çok seviniyim."

"Pekâlâ," dedi binbaşı. "Ama doğrusu, anlayamadığım bir şey var, bahis konusu nedir ve kararı nasıl vereceksiniz?"

Vuliç bir şey söylemeden binbaşının yatak odasına geçti, biz de arkasından gittik. Silahların asılı olduğu duvara yürüdü. Çeşitli çaptaki tabancalardan rastgele birini aldı. Niyetinin ne olduğunu hâlâ bilmiyorduk. Ama horozu kaldırıp namluya barut doldurunca birçok kişi elinde olmadan haykırıp ellerine yapıştılar. Bağırıyorlardı:

“Ne yapmaya çalışıyorsun? Dinle, delilik bu!”

Ellerini kurtarmaya çalışırken son derece sakın, “Baylar!” dedi. “Benim için yirmi altın ödemeyi hanginiz ister?”

Herkes cevap vermeden geri çekildi.

Vuliç öteki odaya geçti, masaya oturdu. Hepimiz arkasından gitmiştik. Masanın çevresinde yerimizi almamız için işaret etti. Sesimizi çıkarmadan istediğini yaptık. Bir dakika içinde esrarlı bir egemenlik kurmuştu üzerimizde. Gözlerinin içine bakıyordum. Ama o benim bu soru dolu bakışıma sakın ve sabit bir bakışla karşılık veriyordu. Soluk dudaklarında bir gülümseme dolaştı. Ne var ki, soğukkanlılığına karşın, solgun yüzünde bir ölüm hüznü varmış gibi gelmişti bana. Çok kez fark etmişimdir (bu gözlemimi yaşlı birçok savaşı da onaylamıştır) bir süre sonra ölecek birinin yüzünde çoğu zaman, kaçınılmaz yazgısının deneyimli gözlerden kaçması çok zor olan garip bir izi vardır.

“Biraz sonra öleceksiniz!” dedim.

Hızla bana döndü, tane tane konuşarak, sakın bir tavırla, “Belki evet, belki hayır...” dedi. Sonra binbaşuya dönüp sordu: “Tabancada mermi var mıydı?”

Şaşkınlığından iyi hatırlamıyordu bunu binbaşı.

Masadakilerden biri, “Yeter artık bu kadar saçmalık Vuliç!” diye haykırdı. “Duvarda asılı olduğuna göre elbette mermi vardır, ne diye dalga geçiyorsun insanlarla!”

Bir başkası söze karıştı:

“Aptalca bir şaka!”

Üçüncü kişi bağırdı:

“Beş altına elli altın bahse girerim, tabancada mermi yok!”

Yeni bahislere girenler oldu.

Bu uzun merasim canımı sıkmaya başlamıştı.

“Bakın ne diyeceğim,” dedim, “ya ateş edin ya da götürüp yerine asm tabancayı, biz de gidip yatalım.”

Birçok kişi destekledi beni:

“Doğru! Gidip yatalım.”

Vuliç tabancanın namlusunu alnına dayayıp, “Baylar, rica ediyorum yerinizden kalkmayın!” dedi.

Hepimiz donup kalmıştık.

“Bay Peçorin,” diye ekledi, “desteden bir kâğıt alıp havaya atın.”

Masadan bir kâğıt aldım, bugünmüş gibi hatırlıyorum, (kupa asıydı) havaya attım. Herkes soluğunu tutmuştu. Bütün gözler, dehşet ve anlatılamaz bir merak içinde bir tabancaya, bir havada sallanarak ağır ağır inmekte olan uğursuz kupa asına bakıyordu. Kupa ası masaya dokunur dokunmaz Vuliç tetiği çekti... Ateş almamıştı tabanca.

Birçok kişi, “Tanrıya şükür!” dedi, “mermi yokmuş...”

Vuliç, “Gene de bir bakalım,” dedi.

Tekrar kaldırdı horozu. Pencerenin üzerinde duvarda asılı bir kaskete nişan aldı. Tabanca ateş aldı, dumanı odayı doldurdu. Duman dağılınca kasketi asılı olduğu yerden aldılar: Tam ortasından delinmiş ve mermi duvara saplanmıştı.

Üç dakika kadar hiç kimse bir şey söyleyememişti. Vuliç altınlarını para kesesine boşalttı.

Tabancanın neden ilk seferinde ateş almadığını tartışmaya başladık. Bazıları, tabancanın uzun süre ateş edilmediği için tutukluk yaptığını, bazıları da alçak sesle, barutun rutubetli olduğunu, Vuliç’in ikinci kez tabancaya kuru barut koyduğunu söylüyordu. Ama ben bu son düşüncenin doğru olmadığını, çünkü tabancadan gözümü bir an ayırmadığımı söylüyordum. Vuliç’e dönüp, “Kumarda şanslısınız,” dedim.

Keyifli keyifli gülümseyerek, “Hayatımda ilk kez,” diye karşılık verdi. “İskambil kâğıdıyla oynanan kumardan çok daha iyi bu.”

“Ama biraz tehlikeli de...”

“Nasıl? Alinyazısı olduğuna inanmaya başladınız mı artık?”

“Almyazısına inanıyorum; ama nedendir bilmem, bu akşam kesinlikle öleceksiniz gibi geliyordu bana...”

Biraz önce tabancayı öylesine sakın, alnına dayayan bu adamın yüzü şimdi birden kıpkırmızı olmuştu; ne söyleyeceğini bilemiyordu.

Ayağa kalkıp, “Yeter artık!” dedi. “Bahsimiz bitti, bundan sonraki yorumlarınız yersiz geliyor bana...”

Kasketini alıp çıktı.

Çok tuhafıma gitmişti bu olay, boşuna da değilmiş!

Kısa süre sonra, Vuliç’in yaptığıyla ilgili herkes başka başka şeyler söyleyerek, elbette bu arada benim de egoist olduğumu iddia ederek (çünkü kendini öldürmek isteyen biriyle bahse girmiştım ve ben olmasaydım bu niyetini gerçekleştiremezdi) evine dağıldı...

Köyün ıssız sokaklarından evime dönüyordum. Dolunay, bir yangının kızıllığı gibi kıpkırmızı, garnizonun yüksekli alçaklı yapılarının ardından kendimi göstermeye başlamıştı. Lacivert gök kubbede yıldızlar sakın, parıldıyorlardı. Bir zamanlar, küçük bir toprak parçası veya uydurduğumuz birtakım haklar için aramızda çıkan ufak sorunların çözümünde gökyüzündeki yıldızların çok etkili olduğunu iddia eden pek akıllı, bilgili insanların olduğunu düşündükçe içimden gülmek geliyordu...

Sonra ne oldu? Onların düşüncesine göre, yalnızca insanların savaşlarını ve zaferlerini aydınlatmak için yanan bu lambalar aynı biçimde yanmayı sürdürüyorlar, oysa onların tutkuları da, umutları da, (tasasız bir gezginin orman ke-

narında yaktığı bir ateş gibi) kendileriyle birlikte sönüp git-tiler! Ama, gökyüzünün bütün varlıklarıyla birlikte kendilerini sessiz de olsa, sürekli bir ilgiyle gözetlediği düşüncesi kim bilir nasıl bir kendine güven veriyordu onlara. Oysa bizler, onların yeryüzünde inançsız, gurursuz, zevksiz ve korkusuz dolaşan zavallı torunları, kaçınılmaz sonun yüregimizi sıkıştıran düşüncesinden başka, insanların mutluluğu için de, kendimizin mutluluğu için de büyük özverilerde bulunma yeteneğine sahip değiliz. Çünkü mutlu olmanın olanaksız olduğunu bildiğimiz için, atalarımızın, onların ne kadar güvenilmez, (ama ruhun insanlarla veya kaderle savaşında gerçek bir haz veriyordu onlara bu) hatta belirsiz olduklarını bilmeden bir yanlışlıktan ötekine kapıldıkları gibi biz de, kuşkların ne kadar güvenilmez, hatta belirsiz olduğunu bile bile, gönül rahatlığıyla, bir kuşkudan ötekine kapılıyoruz...

Böyle bir sürü düşünce geçiyordu aklımdan. Engel olmuyordum düşüncelerime, çünkü soyut bir düşüncenin üzerinde durmayı sevmem. Ne yararı vardır bunun? İlk gençlik yıllarımda hayalperest biriydim. Ele avuca sığmaz, doymak bilmez hayal gücümün önümde biçimlendirdiği kimi zaman iç karartan, kimi zaman insana neşe veren hayallere dalıp gitmeyi çok seviyordum. Peki ama geriye ne kaldı o hayallerden? Yalnızca, bir kabusla bütün gece boğuştuktan sonra sabahleyin insanın üzerine çöken bitkinlik gibi bir yorgunluk ve acılarla dolu bulanık bir anı... Bu boş savaşta gerçek bir yaşam için zorunlu olan ruhsal heyecanımı, irade direncimi yitirdim. Daha önce kafamda yaşadığım bu hayata daldım ve bir insanın, okuduğu bir kitabın kötü bir kopyasını okurken duyduğu can sıkıntısını, tiksintisini duyuyorum.

O akşamın oldukça derin bir etkisi olmuştu üzerimde ve sinirlerimi bozmuştu. Şimdi alınyazısına inanıyor muyum, inanmıyor muyum kesin bilmiyorum. Ama o akşam yürek-

ten inanıyordum. Delil apaçık ortadaydı. Atalarımızla da, onların hizmetindeki astrolojiyle de alay etmeme karşın, farkına varmadan onların gittikleri yola sapmışım, ama tam zamanında ayrılmışım bu tehlikeli yoldan. Hiçbir şeyi kesin-kes yadsımanın veya hiç kimseye körü körüne inanmanın doğru olmadığını prensip edindiğim için metafiziği bir kenara attım ve bastığım yere bakmaya başladım. Tedbirli oluşum çok işime yaramıştı: Az kaldı iri, yumuşak, ama görünüşte cansız bir şeye toslayıp yüzükoyun yere yuvarlanacaktım. Eğildim (ay ışığı doğrudan sokağa vuruyordu) neydi o öyle? Önümde kılıçla ikiye ayrılmış bir domuz vardı... Tam sağma soluna bakıyordum ki, ayak sesleri duydum. İki Kazak çıktı köşeden, biri yanıma gelip, domuz kovalayan sarhoş bir Kazak görüp görmediğimi sordu. Görmediğimi söyledim ve onun azgın kahramanlığının kurbanını gösterdim.

İkinci Kazak, “Vay haydut!” dedi. “Evde yapılma şarabı içince sapıtır, önüne çıkanı doğrar geçer. Hadi arkasından gidelim Yeremeiç, yakalayıp bağlamamız gerekiyor onu, yoksa...”

Uzaklaştılar, ben de sağımı solumu dikkatle kollayarak yoluma devam ettim ve sağ salim evime vardım.

İyi huyundan, özellikle de güzel kızı Nastya’dan ötürü çok sevdiğim yaşlı bir Kazak çavuşunun evinde kalıyordum.

Nastya her zaman olduğu gibi, gocuğuna sarınmış, bahçe kapısında bekliyordu beni. Ay, soğuktan morarmış güzel dudaklarını aydınlatıyordu. Beni görünce gülümsedi. Ama onunla ilgilenecek durumda değildim. Yanından geçerken “İyi geceler Nastya,” dedim. Bir şey söylemek istedi, ama yalnızca derin bir soluk aldı.

İçeri girince odamın kapısını kapadım, bir mum yaktım, yatağa attım kendimi. Ne var ki, bu kez uyku kendisini her zamankinden daha uzun süre beklemek zorunda bıraktı beni. Uykuya yeni daldığımda şafak sökmek üzereydi. Ama o

gece uyumak yokmuş kaderimde. Sabahın saat dördünde iki kişi yumruklamaya başladı odamın penceresini. Yatağımdan fırladım: Ne oluyordu?.. Birkaç ses bağıırıyordu: “Kalk, kalk!” Çabucak giyinip çıktım. Beni almaya gelen üç subay bir ağızdan (ölü gibi bembeyazdı yüzleri) “Ne oldu biliyor musun?” dediler.

“Ne oldu?”

“Vuliç'i öldürdüler.”

Donup kalmıştım.

“Evet, öldürüldü,” dediler, “hadi çabuk gidelim.”

“Peki ama nereye?”

“Yolda anlatırız sana.”

Yürüdük. Olan biteni anlattılar, bu arada, ölümünden yarım saat önceki, onu kaçınılmaz bir ölümden kurtaran garip alinyazısıyla ilgili çeşitli düşüncelerini de katıyorlardı araya. Karanlık sokakta yalnız başına yürüyormuş Vuliç, sarhoş bir Kazakla karşılaşmış. Biraz önce bir domuzu doğramış Kazak, Vuliç durup “Kimi arıyorsun dostum?” diye sormasaymış Kazak geçip gidecekmiş yanından. Ama “Seni arıyorum!” diye karşılık vermiş Kazak ve kılıcını Vuliç'in omzuna indirip neredeyse kalbine kadar yarmış. Karşılaştığım, katili arayan iki Kazak yetişip yaralıyı kaldırmışlar yerden, ama o sırada son nefesini vermiş, yalnızca iki sözcük söyleyebilmiş. “O haklıydı!” Bu iki sözcüğün gizli anlamını yalnızca ben anlayabilmiştim: Benim için söylemişti bunu; farkında olmadan açıklamıştım zavallının kaderini. Sezğim yanıltmamıştı beni: Değişen yüzünde yakın bir ölümün izini görmüştüm.

Katili köyün ucundaki boş bir kulübeye kapamışlardı. Oraya gidiyorduk. Birçok kadın ağlaşarak o yana doğru koşuyordu. Ara sıra, gecikmiş bir Kazak evinden sokağa fırlıyor, koşarken, bir yandan da hançerini beline takarken bizim önümüze geçiyordu. Korkunç bir kargaşa vardı.

Sonunda vardık oraya. Kapısı ve pencere kepenkleri iç-
riden kapalı kulübenin çevresinde büyük bir kalabalık var-
dı. Subaylarla Kazaklar kendi aralarında heyecanlı heyecan-
lı konuşuyor, kadınlar ağlayıp sızlıyor, ağıtlar yakıyorlardı.
Aralarında, büyük bir umutsuzlukla kaplı yaşlı bir kadın yü-
zü çekti dikkatimi. Bir kütüğün üzerinde, dirseklerini dizle-
rine dayayıp başını iki elinin arasına almış, oturuyordu. Ka-
tilin annesi olsa gerekti. Dudakları arada bir, dualar veya la-
netler mırıldanıyor gibi kıpırdıyordu.

Bu arada bir karar vermemiz, katili de yakalamamız ge-
rekiyordu. Ama hiç kimse öne geçmeye cesaret edemiyor-
du. Pencereye gidip kepengin aralığından içeri baktım. Sağ
elinde bir tabanca, yüzü bembeyaz, yerde yatıyordu. Kan-
lı kılıcı hemen yanındaydı. Anlamlı gözleri korkunç bir bi-
çimde fıldır fıldırdı. Ara sıra ürperiyor, o gece olanları bu-
lanık bir biçimde hatırlıyormuş gibi başım ellerinin arasına
alıyordu. Onun bu huzursuz bakışının yeterince kararlı ol-
madığını fark etmişim. Binbaşya, kapıyı kırmalarını ve Ka-
zakların içeri girmesini emretmesinin tam zamanı olduğun-
u, çünkü sonra iyice kendine geldiğinde bunun zor olaca-
ğını söyledim.

Bu arada yaşlı bir Kazak yüzbaşısı kapıya yaklaşp, adıyla
seslendi ona. İçerdeki Kazak karşılık verdi.

Kazak yüzbaşı, “Bir hatadır yaptın Yefimîç dostum,” dedi.
“Olan oldu artık, gel teslim ol!”

“Teslim olmayacağım!” diye karşılık verdi içerdeki Kazak.

“Tanrı’dan kork. Dinsiz bir Çeçen değilsin sen, bir Hıris-
tiyansın. İşlediğin günah korkuttuysa seni, yapılacak bir şey
yok: Alnında yazılı olandan kurtuluş yoktur!”

İçerden bağırdı Kazak:

“Teslim olmayacağım!”

Bu arada tabancasının horozunu kaldırdığı duyuldu.

Kazak yüzbaşısı yaşlı kadına döndü.

“Hey teyzem! Gel oğlunla konuş, bakarsın senin sözünü dinler... Yoksa Tanrı’yı kızdırmaktan başka bir şeye yaramayacak bu yaptığı. Baksana, baylar iki saattir bekliyorlar.”

Yaşlı kadın uzun süre baktı Kazak yüzbaşının yüzüne ve başını iki yana salladı.

Kazak yüzbaşı binbaşının yanına yürüdü, “Vasiliy Petroviç,” dedi, “bu adamı tanıyorum, teslim olmaz. Kapıyı kırarak olursak çok insan öldürür bizden. Vurmamızı emreder misiniz onu, kepenkte genişçe bir delik var.”

O anda çok tuhaf bir düşünce geldi aklıma: Vuliç gibi ben de deneyecektim kaderimi.

“Durun,” dedim binbaşuya, “ben dışarı canlı çıkaracağım onu.”

Kazak yüzbaşuya, içerdekini lafa tutmasını söyledim, kapıya da işaret verdiğimde hemen kapıyı kırıp bana yardıma gelmeye hazır üç Kazak yerleştirdim. Kulübenin arkasına dolandım, o korkunç pencereye yaklaştım. Kalbim duracak gibi çarpıyordu.

Kazak yüzbaşı bağıırıyordu içerdeki Kazağa:

“Ah sen şeytanın dölü! Alay mı ediyorsun bizimle, nedir? Yoksa seni ele geçiremeyeceğimizi mi sanıyorsun?”

Var gücüyle yumrukluyordu kapıyı. Ben kepenkteki küçük bir yarığa gözümü dayamış, arkadan bir saldırı beklemeyen Kazağın hareketlerini izliyordum. Ansızın kopardım yerinden kepengi, pencereden baş aşağı odanın içine düştüm. Kulağımın dibinde bir patlama oldu, mermi apoletimin birini koparmıştı. Ne var ki, odayı dolduran duman karşımdakinin hemen yanında yerde duran kılıcını bulmasına engel oluyordu. Hemen kollarından yakaladım. Bu arada kapıdaki Kazaklar dalmışlardı içeri. Aradan üç dakika geçmişti ki, katil kolları ayakları bağlı, silahlı erlerin arasında götürüldü. Kalabalık dağıldı. Subaylar kutluyorlardı beni, gerçekten hak etmiştim de bunu!

Bütün bunlardan sonra kaderci olmaz da ne yapardı insan? Ama bir şeye tam inanıp inanmadığını kim bilebilir? Ayrıca, duygularımızın yanılmasını veya mantığımızın yanlışını çoğu zaman gerçek inançlarımız sanan da bizler değil miyiz?

Her şeyden kuşku etmeyi seviyorum ben: Aklın bu durumu kişiliğin sağlamlığına engel değildir... Tersine, bana gelince, önümde beni neyin beklediğini bilmezsem, her zaman daha bir cesaretle atılırım ileri. Öyle ya, ölümden kötü bir şey yoktur, ölümden de kaçamazsınız!

Kaleye dönünce başımdan geçenleri ve tanık olduğum şeyleri anlattım Maksim Maksimiç'a ve onun almyazısı üzerine ne düşündüğünü öğrenmek istedim. Önce sözcüğün ne anlama geldiğini anlayamadı. Elimden geldiğince anlattım ona. O zaman başını anlamlı anlamlı sallayarak şöyle dedi:

“Evet efendim! Elbette öyle! Aklın alamayacağı bir konudur bu!.. Ama bu Asya tabancalarının tetikleri iyice yağlanmamışlarsa veya tetiği parmağınla iyice bastırmamışsan ateş almazlar. Ne yalan söyleyeyim, Çerkezlerin tüfeklerini de sevmem ben. Bize ters gelirler. Dipçiği kısacıktır, ateş ederken uyanık olmazsan burnun yanar... Ama kılıçlarına bayılırım!”

Bir süre düşündükten sonra ekledi:

“Acıdım zavallıya... Gece vakti sokakta bir sarhoşla konuşmaya şeytan dürtmüştür onu!.. Demek onun alınyazısı da böyleymiş!”

Başkaca bir şey alamadım ağızından: Metafizik konuları pek sevmez.

SONSÖZ
**ZAMANIMIZIN BİR KAHRAMANI
VE 1830'LARIN TARİHSELLİĞİ:
BÜTÜN VE PARÇALARI SORUNSAĞI**
VICTOR RIPP

Belinski *Zamanımızın Bir Kahramanı*'nı ele aldığı incelemesinde, ilk olarak kitabın sıra dışı yapısını, kendi başına yeten ve birbirinden ayrı görünen parçaların bütüncül bir yapı oluşturduğunu vurgulamıştı. "Bütün ve parçaları" arasındaki uyumlu ilişkiyi açıklamak için Belinski bir dizi benzerlik sıralamıştı.¹ İnsan vücudundaki organların her birinin farklı işlevler yerine getirirken hep birlikte vücudun işleyişini sağlamaları gibi, bir sanat eserinin farklı bölümleri de anlamlı şekilde kaynaşmaktadır. Doğadaki farklı şeylerin ortak bir ruhun işleyişini yansıtmaları gibi, görünüşte ahenksiz olan bir roman daha derin bir bütünlüğe sahip olabilir. Bu benzerliklerin işlevi, aslında yalnızca hayal gücümüzü harekete geçiren ve bizi doğal organizmaları, algısal dünyayı ve romanları ve bunların arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelten bir mantık sağlayabilmektir. Ancak Belinski'nin yorumları, Lermontov'un romanındaki kaçınılmaz bir soruna parmak basmaktadır.

Bütün ve parçaları sorunsalı, Antik dönemlere uzanır, filozoflar önce ezeli bir bütünlük ile (bu düşünce Hristiyan inanışındaki bazı

1 V.G. Belinski, *Polnoe sobranie sochinenij*, Moskova, 1955, s. 193-272. Bu alıntı, s. 199-200.

varyasyonlarda Cennet öncesi bütünlüğe dönmüştür, çünkü cinsiyet farklılıkları bile idealle çatışmıştır) şaşırtıcı bir çeşitliliğe doğru giden talihsiz düşüş arasında bir orta yol bulmaya çalışmışlardır.² Başka bir deyişle, sorun hiçbir zaman sadece kurallara uygun, çoğun bire eşit olduğu nicel paradokstan değil, ilk varoluşsal ilkelerden kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde, *Zamanımızın Bir Kahramanı* romanının kurallı ancak uyumsuz görünen yapısı, her düzeyde kitabın içine işleyen bir durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur: hem toplumsal hem de kişisel açıdan parçalı deneyimin uyumlu şekilde anlamlı olması ihtiyacı.

Aslında kaos ve kopukluğun derinlemesine farkında olmak, 1830'lar Rus edebiyatında sıkça rastlanan bir durumdur. Bu tutum, bir önceki dönemin klasik kurallarına tepki olarak doğmuş ve daha genel olarak düşünülürse, 1825'teki politik fiyaskoyu izleyen tüm toplumsal kurallara karşı duyulan güven sarsıntısının da bir uzantısı olmuştur. Ancak bu makalede ben, bu kopukluğun çarpıcı bir kaygı haline gelmesinin nedenlerinden çok, bu kaygının edebi eserler etkisinden bahsetmek istiyorum. Tepkilerden biri, tamamen kopuk ve kaotik eserler yazmak ve realizmin, tema ve edebi yapı arasında bir ilişki öngörmesi varsayımıyla davranmaktır. Bu eserlerin birçoğu edebiyat tarihinde pek yer edinememiştir; esas değerleri göz önüne alındığında bu mantıklı olabilir, ancak zamanın dergileri bu eserlerle doludur ve sayıca da bu edebi eğilim büyük olasılıkla en revaçta olanıdır. Ancak kaosun kitabın içinde gözlemlenebilecek bir konuya indirgenebilmesi için çabalar göze çarpmaktadır, böylelikle deneyimin bütüncül ve kısmi doğası yalnızca betimlenmekle kalmaz, aynı zamanda da açıklanabilir.³

2 Parça/bütün sorunsalının tarihçesi üzerine bilgilendirici bir analiz için bkz. M.H. Abrams'ın *Natural Supernaturalism*, New York, 1971, s. 145-252. Sorunsal, halen burada sözünü bile edemeyeceğimiz kadar çok disiplinde devam etmektedir, ancak sorunun felsefi teknik çözümlemelerinin ifadesi için bkz. Stanley Rosen; G.W.F. Hegel, New Haven, 1974, s. 38-40.

3 Bu eğilimin başlangıcında ilginç bir tartışma için bkz. Y.M. Lotman, "Puti razvitiya russkoj prozy 1800x-1810x godov", *Uchenie Zapiski tartuskogo gosudarsvennogo universiteta*, sayı 104, 1961, s. 1-57.

Kitabının başlığını seçerken (ve yazarın önsözünde), Lermontov böyle bir çabadan dolayı olarak bahsetmektedir.⁴ Lermontov ısrarla kitabındaki olayların ve karakterlerin sadece kendi özel dünyalarının değil, tüm çağın bir yansıması olacağını söylemiştir. Karşımızda *Moll Flanders* ve *Pamela* gibi karakterlerin ve ya tek bir bireyin hayatı değil, en genel tanımlamaları içinde barındıran bir Kahraman olacaktı. Peçorin sembolik bir karakterdir, "bizim neslimizin tüm kötü özelliklerinin gelişerek içinde barındığı bir karışımdır."

Bu, fizyolojik eskizin altını çizen varsayımların mükemmel bir ifadesidir; bir çeşit hayalî sentez ile inatçı dünyaya bir düzen vermeyi amaçlayan bir edebi tür gibi görünmektedir. Fizyolojik eskiz, özellikle Fransa'da çok rağbet edilen bir tür olmuştur, çünkü orada bu taslağın temelini oluşturan "karakter kavramı" tam anlamıyla ilgi odağı olmayı başarmıştır. Edebiyatta, Balzac'ın İnsanlık Komedyası eserinde yazdığı "Önsöz"de veya doğa bilimlerinde, süregelen her türün ideal bir prototipi olup olmadığı ve diğer tür üyelerinin de buna göre değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konusundaki geniş çaplı tartışmada göze çarpmaktadır.⁵ Ancak fizyolojik eskiz Rusya'da da varlığını gösteriyordu ve Lermontov da bu tarzı denemekten geri durmamıştı. Bu çabasını "Kafkasya Tutsağı" başlıklı eserinde, ülkenin uzak köşelerinden çok etkilenip, hayatını oralarda geçirmeye karar veren Ruslardan bahsederken gözlemleyebiliriz. Giriş bölümünden bir paragrafta şöyle ifadelere yer verilmektedir:

Kafkaslar, yarı Rus yarı Asyalıdır. Asyalıların özelliklerine sahip olsalar da, yabancı ortamlarda çekingен davranmaları Ruslara özgü bir davranıştır. Çoğunlukla otuz beş ila kırk beş yaş arası-

4 "Yazarın önsözü", *Zamanımızın Bir Kahramanı*'na romanının ikinci edisyonunda eklenmiştir, ancak bugün artık standartlaşmıştır. Vladimir Nabokov'un çevirdiği edisyonun (New York, 1958) içinde basım tarihçesinin kısa bir özeti yer almaktadır (s. 195-196).

5 Bkz. Peter Demetz, "Balzac and the Zoologist: A Concept of the Type", *The Disciplines of Criticism*, yay. Peter Demetz, New Haven, 1968, s. 397-418.

dadırlar; tenleri bronz, yüzleri genellikle çiçekbozuğudur. Eğer yüzbaşı değillerse, büyük olasılıkla binbaşılardır.⁶

Bir insanın çok özel bir niteliği (yüzünün çiçekbozuğu olması gibi) ile çok geniş bir kitleyi kapsayacak bir niteliği (otuz beş ila kırk beş yaş arasında olması gibi) arasındaki gidip gelmeler, bu yazım türünün mantığını özetlemektedir. Bu durum da, Lermontov'un *Zamanımızın Bir Kahramanı*'ndaki önceden açıklamış olduğu niyetlerini doğrulamaktadır. Ancak, son kertede Lermontov'un başarısını fizyolojik eskiz türüne bağlamak son derece hatalı olur; zira bu tür, Rusya'da ancak 1840'ların ortalarında tam olarak geçerlilik kazanmıştır. Daha da önemlisi, *Zamanımızın Bir Kahramanı*, fizyolojik eskizin ruhuna tamamen yabancısıdır, kurallar açısından olmasa bile, bu türün ismindeki bilimperest ruha yabancısıdır. Fizyolojik eskizin odağı her ne kadar dengesiz olsa da, çizilen karakter –yani “tip”– hiç dengesizlik hissetmemektedir. Yazarın deney sahasında bir nesne olmaktan öteye gitmemektedir, kendisi genel ile özeli birleştirecek bir çaba göstermemektedir. Bunun edebi ifadedeki etkisi, sorunla karşı karşıya gelmekten çok maharetle yaklaşmaktır, çünkü bireysel deneyimin bocalaması yerine bize bireyin tamamlanmamış olduğu *fikri* sunulmaktadır.

Lermontov daha cesurdur. Peçorin'in Defterleri'nde geçen, “Kötülük doğuruyor bu. İlk acı, başkalarına acı çektirmenin hazzını öğretiyor bize,” sözleri bize fizyolojik eskizde alışık olmadığımız bir zekâ belirtisine işaret eder. Ancak Lermontov, Peçorin'e fizyolojik eskizde yazarının davranışını taklit etme hakkı vermez. Bu özdeyiş gibi konuşma biçimi, özel olayları açıklamak için kullanılan genel bir kuralı değil, daha çok böyle bir kuralı bulmak için duyulan arzuyu ifade etmektedir. Peçorin'in saf Prenses Meri'yi hesaplı ama doğalmış gibi baştan çıkarmasının, kötülüğün mekanik şekilde ifade edilmesi için döndürülen bir dolaptan çok daha fazlası olduğu aşikârdır. Bu ifadeleri ve tüm genellemeler karşısındaki tamahkâr-

lığı, aslında açıklayıcı olmaktan çok dramatik bir anlam barındırır; gerçekten anlamlı olmayabilir ama Peçorin'in gelişigüzel hayatını düzene sokmak için bir anlam arayışı içinde olduğunun göstergesidir. Peçorin aslında bir "tip" değildir; sadece endişe içinde tip olmaya çalışan bir karakterdir.

Zamanımızın Bir Kahramanı, bireysel algılama düzeyinde hayata, anlık deneyime çok değer verir, genelleştirilmiş herhangi bir anlam taslağı bu derin sorumluluk duygusundan doğmuş olmalıdır. Her ne kadar Lermontov'un seçtiği başlık fizyolojik eskizi hedef alıyor gibi görünse de, roman aslında bu dönemin bazı türlerinde yaygın olarak görülen bir soruna dikkat çekiyordu. (Lukács'ı izleyerek) buna "arkitektonik" bir dürtü diyebiliriz, isteyerek mantığı dayatma çabası, edebi eserin hissedilen ahenksizliğinin –ya form ya da içerikten kaynaklanan– bir şekilde kâğıda dökülmesi olarak algılanabilir.⁷ Bilimsel otoritenin fizyolojik eskizin usullerini kabul etmesi, hikâye döngüsünde (hikâyenin geçtiği yer ve hikâyenin anlatım tonundaki farklı kısımları bir arada tutmak için gereken çerçeve) ve 1830'lara özgü, yazarın aniden anlatıya dahil olarak kendi üzerine aldığı estetik ve ontolojik durumu haklı çıkarma çabası içinde olduğu bu eserlerde karşılığını bulmaktadır.

Her ne kadar tüm bu edebi uygulamalar *Zamanımızın Bir Kahramanı*'nda kendine bir yer edinmiş olsa da, Lermontov nihayetinde kurallarla ahenksizlik sorununu çözme dürtüsüne karşı gelmiştir. Bu metodu yalnızca yetersizliklerini göstermek için uygulamıştı. Aslında, esas amacı parçaları bütüne dönüştürmek ve Peçorin'in birbiriyle ilintisiz varoluş öykülerini örnek bir hayata dönüştürmek olan kitaptaki yazar figürü için bu doğrudur. *Zamanımızın Bir Kahramanı*, ismarlama zekâ çağırısı yapıyor olsa da, biz Peçorin'in deneyimlerini toparlayan, düzenleyen ve basan gezgin yazarın kabiliyetlerine itibar etme eğilimindeyiz; o, görevi icabı her şeye kucak açan erdem sahibi biri olarak görünmektedir. Ancak Ler-

7 Georg Lukács, *Roman Kuramı* adlı eserinde bu kavramı, roman ile epik eseri ayırmak için kullanmıştır, bu ayrım benim şu anda ilgimi çekmiyor.

montov (belki dikkatsizlikten ama son derece dâhiyane bir etkiyle) bu gezgin yazarın çarpıcı bir şekilde Peçorin'e benzemesini sağlamıştır. Bölümler arasındaki biçim farklılıklarını ayırt etmek imkânsızdır, iki karakter de hem fiziksel hem de kişilik açısından benzerlik göstermekte ve "Maksim Maksimîç"ta karşı karşıya gelmektedir; bunun etkisi de gizemli biçimde kesişen ayna yansıması şeklindedir. Ve sonuç olarak, gezgin yazarın kendine güvenli anlatımları yalnızca Peçorin'in şaşırtıcılığı ve hüznünün kurnaz dönüşümü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ancak, her ne kadar yazınsal gelişim süreçlerindeki imalar, yazarın kendi kişiliğinden izler taşıyarak, bazı durumlarda esere düzen ve amaç katsa da, *Zamanımızın Bir Kahramanı*'nda yazar kişiliği kurguya o kadar nüfuz etmiştir ki, neredeyse içinde kaybolmuştur. Lermontov kendisi bile, "Yazarın Önsözü"nde ilk baskı hakkındaki eleştirileri çürütmek için görünen tarihî Lermontov gibi, bu sürecin bir parçası olmaktan kurtulamamıştır. Daha da öte, Lermontov yazar ayrıcalığına verilen önemi azaltmaya yeltenmiş gibi görünür ve Peçorin'i kasten nam salmış bir zekâ, alaycı bir baştan çıkarıcı, başarılı bir düelloocu ve Kafkaslar'a sürülen bir kişilik olarak yaratır ki, (çağdaşlarının, bu kasti yanıltmacanın farkına varmayarak, son derece emin oldukları) bu özelliklerin hepsini de kendisinde barındırır.⁸ Tüm bu benzerlikler söz konusuken, niçin olayları açıklayabilmek için onlara yukarıdan bakabilme yeteneğinde farklılıklar olması gereksin ki?

Ancak, şaşırtıcı olarak, Lermontov'un arkitektonik dürtüyü ifade etmeleri konusunda yazarların kullandığı metotlar hakkındaki ironik eleştirileri, *Zamanımızın Bir Kahramanı*'nda kendisinin halihazırdaki bir seçeneğe başvurmasına neden olmamıştır. Her sanat eserinin, potansiyel düzensizliği içeren deneyimin parçalara bölünmüş doğası, bu kitabın boyun eğdiği bir güç değil, ele aldığı konu-

8 S.P. Şevirev'in *Moskvitjanin*'deki (sayı 6, 1841, s. 29-46.) çalışması, çağdaşların *Zamanımızın Bir Kahramanı*'nı okurken Lermontov ve Peçorin'in arasındaki bağ konusundaki algılarını göstermesi açısından iyi bir örnektir.

lardan biri olmuştur. *Zamanımızın Bir Kahramanı*'nın çok dar tanımlanmış bir alanda var olduğunu, hem kolaya kaçan bir ahenk savından hem de ahenksizliğe ulaşmaktan kaçındığını göstermeye çalışacağım.

Lermontov'un bu bağlamdaki başarısı bir yenilik olarak adlandırılabilir ancak bu konuda entelektüel gelenek içinde uygun zemini hazırlayan en azından bir öge vardır. 1830'ların tarih anlayışı, tarihsel romanlarda ve tarih teorilerinde görüldüğü gibi, arkitektonik metotlara karşıydı, parça/bütün sorununun çerçevesinde gelişmişti ve ayrıca bireysel deneyimi iyice tetkik etmişti. *Zamanımızın Bir Kahramanı*, tarih ile ilişkili sayılmıyorsa ve gerçekten de ilişkili değilse, bunun nedeni bu kavramın çağdaş kullanımını anlamaktan uzak bir yolla çok dar bir çerçevede ele alınmasıdır. Bu kullanımın iyi bir göstergesi de eleştirmen Nadezhdin'in yorumunda bulunabilir; kendisi de bu dönemdeki edebi türleri tehdit eden karmaşaya son derece duyarlı olduğu için konuyla yakından ilgili sayılabilir.⁹ Bulgarin'in *Ivan Vyzhigin* adlı son derece popüler ve son derece kötü düzenlenmiş eserini incelediği yazısında, Nadezhdin eserin realist yer seçimini ve ikna edici karakterlerini onaylamıştı ancak gayet yalın bir şekilde olayların birbirini izlemediğini eklemişti. İhtiyaç duyulan, anlatım çizgisine bir bütünlük hissiyatı verebilmektir. İdeal olan ise, "romanların, tarihin şiirleştirilmiş hali olmasıdır."¹⁰

Tarihi bir yargı kategorisine sokmak, şaşırtıcı görünebilir, zira Ivan Vyzhigin'in hiçbir şekilde tarihle ilgisi yoktur. Ya Nadezhdin son derece yanlış yorumlar yapan bir eleştirmendir ya da tarih onun için milli gelişim kaygısından daha fazlasını ifade etmektedir. İkinci seçeneğin anlamı, Nadezhdin'in çağdaş hayatı anlatan bir romanın niçin başarısız olduğunu söylemesiyle açığa kavuşmaktadır. Nadezhdin'e göre, şimdinin üzerimizde halihazır bir etkisi vardır, bizi o anki duygularımız aracılığıyla etkiler. Olayların zihnimizde belli bir sırada yer alabilmesi için biraz uzaklaşması yani üze-

9 N.I. Nadezhdin, *Literaturnaja kritika*, Moskova, 1972, s. 88.

10 Nadezhdin, "Letopisi otechestvennoj slovesnosti", *Teleskop*, sayı 14, 1832, s. 236.

rinden zaman geçmiş olması gerekmektedir. Bu mantığa göre, Puşkin'in *Yevgeni Onegin*'i gibi zarifçe kurgulanmış bir eserin bile mecburi bir düzensizlik içinde görünmesi gerekmektedir ve Nadezhdin bundan hiç hoşlanmamaktadır.

Nadezhdin'in savının altında yatan deneyim modeli hiç kuşkusuz Kant tarafından etkin hale getirilmiş, biraz değiştirilmiş ve gözden geçirilmiştir. Sonuç olarak: Dünya, düzensiz olaylar silsilesidir, zihnin onu kendi kategorilerine ayırması dışında anlaşılmazdır. Hayat, şaşırtıcı çeşitlilik ve anlamsız silsilelere karşı yürütülen bir mücadeledir. Bu bağlamda, tarih muğlak bir yer tutmaktadır. Dünyada olaylar oldukça, tarih düzensiz olgular diyarına aittir ve Kant da onu bu diyara tevdi etmiştir.¹¹ Ancak Kant tarihin de mantıklı bir sırasının olabileceğini öne sürmüş ve insanın yüzeysel ve değişken davranışlarının da belli bir mantığa oturtulabileceğini savunmuştu. Bu ikinci olasılığı, yani tarihin tutarlı ve aşkın boyutu, ki Nadezhdin ve Rus çağdaşlarını da esas etkileyen bu olmuştu.

Böylesine kapsayıcı bir mantıksallığa duyulan ikna edici istek, dönemin edebi hayatında da önemli gelişmelere neden oldu. Bu istek doğrultusunda üreten yazarlar için anlamlı bir bütünlük içinde yazmak, benim daha önce arkitektonik olarak adlandırdığım yapay irade çabasından çok, içten bir inancın ifadesi olarak görülmüyordu. Ancak bu avantajlı durumu pratik bir olasılık haline getirmek için, öncelikle bu mantıksallığın nasıl net bir şekilde anlaşılabilirliğini ve kurgusunu oluşturabileceği günlük etkinliklere nasıl uygulanabileceğini göstermek gerekiyordu.

Tarihî düzenin böylesine mantıklı bir şekilde irdelenmesi, aslında 1830'lardaki Karamzin'in *Istoriya gosudarstva Rossiyskogo* (Rus Devleti Tarihi) üzerine yoğunlaşan derin tartışmayı ateşlemeye yaradı. Çoğunluğu bilinmeyen Rus tarihini çağdaş bilinç düzeyine çıkartmak, Karamzin'in amacı ve sonrasında da başarısı sayılabilir. Bu nedenle çok takdir görmüştü; ancak özel bazı tanımla-

11 Kant'ın tarih konusundaki görüşleri hakkında kısa ve net bir bilgiye ulaşmak için bkz. R.G. Collingwood, *Tarih Tasarımı*, Ankara, 2007.

maları da acımasızca eleştirilmişti. Önsözünde, Karamzin tarih yazımını iki türe ayırmıştı.¹² İlki, yazarın "çağdaş" diye adlandırdığı, geçmiş olayların hayalî olarak kurgulanması, geçmişin "zahiri bir şahit" ile yeniden canlandırılması olan tarihtir. Karamzin, bu yaklaşımın parlak ve yaratıcı olabileceğini düşünüyordu, ancak bu etiketler tarihçiyi küçük düşürmekten öteye geçmiyordu. İkinci tür ise, tarihsel kayıtlara ve diğer belgelere dayalı, daha mütevazı ancak daha güvenilir olan tarih tanımlamasıdır. Karamzin, çağdaşlar suskun kaldıkları zaman, tarihçilerin de suskun kalmaları gerektiğini söylemiştir.

Karamzin'e yöneltilen eleştirilerin çoğunluğu politik eğilimiyle ilgilidir, *Rus Devleti Tarih* adlı eserinde muhafazakâr ve otokratik olduğu söylenmiştir. Ancak benim yürüttüğüm tartışma ile ilintili nokta, bu eğilimin yazarın etkin sınıflandırmalarını izlemesi ve esasen Polevoy'un *Istoriya Russkago naroda (Rusların Tarihi)* adlı kabul görmeyen önemli eserinin Karamzin'in metodunu bir noktaya kadar uygulamasıydı. Polevoy önsözünde Karamzin'in ortaya koyduğu tarihin sadece kayıtlara dayandığı için gerçek kabul edilemeyeceğini, bu genellikle sessiz olan tarihin sadece prensler tarihi olduğunu, bu yüzden de Polevoy'un kendisinin eserine yeni bir başlık vererek bunu düzeltmeye çalıştığını söyler.¹³ Karamzin'in *Tarih'i* böylece, resmî makamların hoşgörüsünü talep etmeye yönelik safça bir girişimin ötesinde bir şey olarak gösterilmekte ve aynı zamanda da, geçmişte birbirini takip ederek meydana gelmiş olan olayların, sadece geçmişte meydana gelmiş olmalarından dolayı, doğrudan doğruya anlamlı hale geldiklerine ilişkin bir inanç olan tarihi olayların belgelere aktararak kolaylıkla kalıcı hale getirilebilecek, yaradılıştan gelen bir düzene sahip olduklarına ilişkin epistemolojik varsayımı ortaya koymaktadır. Polevoy'un başka bir demesinde ileri sürdüğü üzere, Karamzin bir olayı kayıt altına ala-

12 N.M. Karamzin, *Istoriya gosudarstva Rossiyskogo*, St. Petersburg, 1892, I:xxiii. Karamzin aslında tarihin üç değişik halinden bahseder, ancak bu tartışma içinde iki farklı halde toparlanabilir.

13 N.A. Polevoy, *Istoriya Russkago naroda*, Moskova, 1830-33, I: XXXVI.

rak görevini yerine getirdiğini düşünmektedir: “Önemli bir olayın yağmurdan sonra ortaya çıkan mantarlar gibi birden yeşermediğini, söz konusu olayın arkasındaki nedenlerin derinlerde gizli olduğunu bilmemektedir.”¹⁴

Tarih hakkındaki tartışmalara katılanlar arasında, Karamzin ile Polevoy’un en uç noktalarda temsil ettiği, bütün görüş farklılıklarının neredeyse tamamının tarihin akla uygunluğuna eşit derece inanmış olduklarını bir kez daha belirtmek önemlidir. Tarihçiler alışkanlıkla, kavranabilir gerçekliğin aktarıcısı görevi görmelidirler. Elbette ki, Karamzin ve Polevoy için tarihçinin tarafsızlığı, kendi görüşlerini dayatmamaya razı olması hayati bir öneme sahipti. Ancak bu tavrı çeşitli biçimlerde tanımlamaları, tarihin herhangi bir şekilde kurgusal olarak kullanımına ilişkin zorlukları akla getirmeye başlamaktadır. Bu anlamda Karamzin’in durumu en azından görünüşte açık sözlüdür, çünkü sadece önceden değer biçilmiş belgeleri düzenlediğini ileri sürmektedir. Polevoy’a göre bu aldatıcı ve yersizdir. Tarihçi, işini iyi yapmak için geçmişe bakışın düzmece ayrıcalığına karşı koyarak tasvir ettiği dönemin içine dalmalıdır. Tarihçi ancak kendisini kendi zamanının önyargılarından tecrit ederek ve geçmişteki gerçeklik ile doğrudan yüzleşerek muğlak görünür olaylar silsilesini daha büyük bir görünmez örüntüye sığdırabilir. Bu iki yazarın tarihe ilişkin vizyonlarının çeşitliliği, aynı zamanda tarihsel romanın kavramsal sınırlarını da belirlemektedir. Nesnel olarak var olan rasyonel düzene ilişkin mutabakat, bu yeni türe, nihai anlaşılabilirliği konusunda özgüven vererek canlandırıcı etki yapmış ve böylece tarihsel romanlar bir süre için hızla çoğalmıştır. Ancak bu rasyonel düzenin, yazarın tarafsızlığını kaybetmeden en iyi nasıl açıklanabileceğine ilişkin anlaşmazlık, uygun anlatım yöntemine ilişkin çok büyük bir kafa karışıklığına neden olmuş ve kısa süre sonra bu tür yok olmuştur.

Özellikle, bu tarihî romanda zorunlu kılınan teknik sorun, ger-

14 Polevoy, *Istoriya gosudarstva Rossiyskogo*, (Sochineniya Karamazina), *Telegraf*, sayı 9, Mayıs 1829, s. 495.

çek tarihî olaylar ve karakterler ile kurgusal olaylar ve karakterler arasındaki, yani rasyonel bir örüntünün sembolleri ile düzensiz ve önceden kestirilemeyen yaşamın sembolleri arasındaki uygun ilişkiydi. Gerçekten de, ilk ve en etkili tarihî roman olan *Yuri Miloslavski*'ta Zagoskin gerçeklere dayalı tarihî malzemeyi ileri sürmek için dipnot kullandığında, sonradan gelen tüm tarihî romanların çözmek zorunda olduğu problemin sadece en çıplak biçimini belirliyordu: Sadece tarihi sayfalara dökmek yeterli miydi, yoksa onu bir şekilde hikâyenin konusu içinde asimile etmek mi gerekiyordu? (Zamanın önemli yazarlarından Odoevski sorunu düzgün bir biçimde ifade etmiştir: "Scott romanı tarihin içine soktu; taklitçileri, özellikle biz Ruslar ise, tarihi romanın içine soktuk."¹⁵ Odoevski, tam bir Rus romanı oluşturmak için Rus tarihine ilişkin bir kitabın sadece bazı sayfalarını alıp bir araya getirmenin budalaca olduğunu ifade etmişti. İlginç bir biçimde, Odoevski'nin örnek vererek alıntıda bulunduğu tarih Karamzin'in kiydi. Karamzin'in geçmişe bakışına ilişkin itibarını bir dizi taşlaşmış olgu olarak kabul ederek, *Rus Devleti Tarihi*'ne yaslanan tarihî roman yazarlarının Karamzin'in yalın bir bütünlük varsaymaktansa, onunla bilfiil yüzleşerek bölünmüşlüğü ötesine geçmek olan gerçek görevinden daha da uzaklaştıkları ileri sürülebilir.)

Tarih romancısının tarihsel gerçekliğe istekli bir biçimde gömülerek ileri süreceği en programlı iddia –Karamzin tarafından hor görülen o "zahiri şahit" etrafında biçimlenen bir anlatım– beklenileceği üzere Polevoy'un *Tanrı'nın Mezarı Başında Yemin* adlı romanının önsözünde yer almaktadır. Oysa Lermontov'un kendisi bu eğilimi tamamlanmamış olan tarihî romanı *Vadim*'de örneklen-dirmiştir. Olay Pugaço Ayaklanması sırasında geçiyor olsa da, bu önemli olay yeterince dikkat çekmemiştir. Rusya'daki sosyal ayaklanma, sadece Vadim'in kişisel intikamı için bir fırsat sunma görevi görüyor gibidir. Ancak bu tarihî romanın sadece bu türünün man-

15 P.N. Sakulin tarafından alıntılanmıştır, *Iz istorii russkogo idealizma*, Moskova, 1913, s. 388, birinci not.

tıksal temelinin en uç noktasını göstermektedir: Tarih ayaklarımızın dibinde ele alınmayı beklemez, onun bekleyip duran varlığı en alışılmadık bireysel tutkuları bile dizginleyerek onlara anlam verir.

Vadim'in bir paragrafı, bu bakımdan özellikle dikkate değerdir:

Şaşkın kalabalık, o giderken ona baktı ve seri toynak seslerinden *Vadim*'in dörtünela uzaklaştığını tahmin etti.

Nereye? Ne için? Onların tüm fikirleriyle ilişki kurmak için Walter Scott'un yeteneğine ve onun okurlarının sabrına ihtiyacım olurdu.¹⁶

Lermonov aslında Scott'a büyük bir hayranlık duymasına rağmen, burada ona, daha çok onun yetersizliklerini ya da en azından Lermontov'un tasavvur ettiği tarihî roman ile bir ilgisinin olmadığını göstermek için değinmektedir. Bu paragrafta Scott, deneyimin ayrıntılı bir biçimde tanımlanabileceğini, ayrıntıların özenli bir şekilde bir araya getirilmesinin anlamın bütünlüğüne katkıda bulunacağını ileri süren yazar için pratik bir sembol olarak yer almaktadır. *Vadim*'de, parçalara ayrılmış deneyimden bütünlüğe örüntüye giden yol daha sorunludur. *Vadim* tarihi öznelleştirir, ancak bu öznellik, her şeyin nihai rasyonelliğin sınırları içinde işlediğine, en uç noktadaki bireyselliğin bile nihai olarak bütünün homojen bir parçası olduğuna olan inançla tekbencilikten – ya da en azından tekbencilik hissinden – kurtulur.

Zamanımızın Bir Kahramanı'nın büsbütün farklı bir türe ait olduğu açıktır. Lermontov'un kitabının adı, başka şeylerin yanı sıra

16 Lermontov, *Sochinenija*, VI, s. 51. Lermontov'un sanatsal gelişiminde *Vadim*'e yer vermek birbiriyle ilintili iki şekilde gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki, en çok B.M. Eikhenbaum'un *Stat'i o Lermontove* (Moskova, 1961) adlı eserinden etkilenecek *Vadim*'i aslen lirik bir ifade olarak sınıflandırır ve Lermontov'un şiirleri arasına koyar. *American Contributions to the Seventh International Congress of Slavists* (The Hague, 1973, II:93-118) Pal Debrecezy'nin "Elements of Lyric Verse Tale in Lermontov's *A Hero of Our Time*" adlı çalışmasında örneklenirdiği ikincisi ise, *Vadim*'e ilişkin bu görüşü kabul etmekte, ancak sonraki romanı da "lirik" kategorisinde ele almaktadır. Bence her iki görüş de Lermontov'un nesir eserlerinde kendisinin belirlediği sorunlara özel bir değer vermeyi başaramıyor.

tamamen çağdaş endişelerin bir onayıdır. Ancak modern bir odak noktasını böylelikle duyururken, kitabın adı ister istemez yerini aldığı eskisine dolaylı olarak atıfta bulunmalıdır ve eğer Peçorin’in sorunu çağdaş insanın hayret verici derecede çeşitli olan dürtüleriye, bu sorunun ortaya koyuluş biçimi genellikle tarihî romanı ilerleten kavramsal vasitanın tekrar gözden geçirilmesini içermektedir. Özellikle insanların önemsiz etkinliklerine atfedilmiş bazı anlamlara ilişkin endişe hâlâ ciddiyetini korumaktadır. Söz konusu anlamların kişiler üstü tarihsel boyutta artık aranmıyor olması da çok önemli değildir, çünkü bu değişen bir mantıksal varsayımlar sorunu olmaktan çok, değişen bir çıkarlar sorunudur (modası geçmiş tarih soruları). Önemli olan değişiklik daha incelikli, değişime uğramış duygusal bir durumdur, çünkü rasyonel düzenin varlığında bir zamanlar saf bir inanç olan şey, yerini kendisine ilişkin ümitsiz bir nostaljiye bırakmıştır.

Bu en çok doğanın ele alınışında kendini belli etmektedir. Açılış bölümü “Bela” Kafkaslar’ın sessiz, huzurlu ve güzel diyarının ayrıcalıklı konumundan sürekli olarak üstü kapalı bir biçimde bahsetmektedir ve bir noktada Lermontov, Gud Dağı’na tırmanmanın insanın önemsiz etkinliklerinden oluşan dünyadan kaçış olduğunu açıkça söylemektedir. Kafkaslar’ın sonsuz bir değişmezliği ifade eden görünümü, tarihin rasyonelliği ile ilişkilendirildiğinde kararlılığın yerini alır gibi görünmektedir. Ancak baştan itibaren, doğanın simgeleşmiş güçleri üzerindeki kararlılık şüphe uyandıracak kadar güçlüdür. Ve gerçekten de ilgimizi Peçorin’in maceralarının anlatımında doğanın betimlemelerini dinlemekten yana sınırlı tutmamız istendiğinde –bunun bir “kısa roman” değil de “seyahat notları” olması nedeniyle– eğitici fikir berraklaşır: Doğa ve insanın meseleleri birbirinden geri dönüşsüz bir şekilde ayrı olan, kesin olarak farklı konumlardadır.

“Maksim Maksimiç”ın başlangıcında yazarın tavrı tedirgin bir etkisizliğe, doğanın anlamının tamlığının yazarın onu tanımlama çabalarının tamamen dışında kaldığına ilişkin bir duyguya doğru

kaymıştır. Dolayısıyla da, Peçorin'in sık sık yıldızlarda gördüğü ilahi plan üzerine düşünmesine rağmen, bunun doğurduğu felsefi sorunlara, formalite gereği bile olsa, asla yanıt bulunmaz. Kader gerçekten de insanın her hareketini belirleyebilir. Ancak Peçorin'in romanın bütününe hayat veren fikri, bu olasılığı, onu çürütemediği için, görmezden gelmektir. Peçorin hayatını herhangi bir dışsal olasılığa bağlı kılmayı inatçı bir biçimde reddetmekte, aralarında doğanın da bulunduğu düzenin sembollerinin, hayatın somut sorunlarına asla uyarlanamayan anlamlarla insanlara boş ümitler verdiğini bilmektedir.

Genel olarak, *Zamanımızın Bir Kahramanı* sadece aşkın bir düzene ilişkin bir sembol olmadığı gibi, aynı zamanda da o sembolün olması gerektiği yerde fark edilebilir bir boşluk ile gelişmektedir. Bu ortamın Peçorin'i büyük bir umutsuzluğa sürükleyebilir olmasına ve sık sık da sürüklemesine rağmen, Peçorin'in bütün yapabildiği, ona anlam vermeyi reddetmek için tasarlanmış gibi görünen bu dünyadan bir anlam çıkarmaya çalışmak olmuştur. Zira Lermontov tarihî romanın kapsamlı bir vizyon ortaya koymak için gereksinim duyduğu mantığı, bu mantığın bu yöndeki becerikli iddialarını çürütmeye çalışsa bile, tamamen anlamıştı: Tek başına insan tekbenciliğe kapılmakta, ve yaşanan deneyimin parçalara ayrılmış niteliği sadece hayatın yadsınamaz bir görünümü olmakla kalmayıp hayatın tek görünümü haline gelmektedir. Bu nedenle Peçorin kendi anlamlarını yaratmak, dünya tarafından kendisine sunulmayan o fazla kişisel örüntüyü inşa etmek durumundadır.

Kitabın tuhaf amaçsızlığı, sadece kaçınılmaz savaşların nasıl kazanılacağına ilişkin değil, aynı zamanda savaşmak için bir savaş alanının nasıl belirleneceğine ilişkin bir belirsizlik duygusundandır. Örneğin "Taman" Peçorin'in bir taşra kasabasına yaptığı ziyareti ve orada yaşadığı neredeyse ölümüyle sonuçlanan olayları, yerli bir kaçakçı grubu, kör çocuk, onun güzel kız kardeşi ve yaşlı annesi ve kötü ruhlu Yanko ile ilişkilendirmektedir. Bu basmakalıp karakter kadrosu yoğun tutkular ve egzotik işlerle dolu hikâyenin ni-

telijini doğru olarak yansıtmaktadır. Bu bölümün bir anlamı olması fakat bunun ne olduğuna ya da ona nasıl tepki vereceğimize ilişkin bize herhangi bir ipucu verilmemektedir ve Peçorin'in kendisi de olayları yorum katmadan anlatmakla yetinmektedir. Peçorin ve onunla birlikte biz de kendimizi tamamıyla olaylardan oluşan ve sürekli heyecan dışında bir anlamı olmayan karmaşık bir entrikanın içinde buluruz. Bölümün ancak son satırlarında farklı bir tavrın işaretleri vardır:

Yaşlı kadınla kör çocuk ne oldular, bilmiyorum. Benim gibi yolcu bir subayı, üstelik görev belgesiyle yolculuk eden bir subayı insanların sevinçleri, kederleri ne ilgilendirirdi!

Burada görülen hikâyenin planına ilişkin endişelerden aniden sıyrılma (bu noktada hâlâ çözülememiş durumdadır), özellikle arkasından Çarlık Rusyası'na yapılan seyahatin bayağılıklarına yapılan atıflarla birlikte, önceki hikâyeye yeni bir perspektif kazandırıyor olmalıdır. Görünen o ki Peçorin, oldukça heyecan dolu romantik konumlarından empatik olarak farklı endişeler tarafından belirlenmiş bir düzeye geçebilen diğer karakterlere göre ayrıcalıklı bir konumdadır. Sadece entrikada yer alan birisi, sadece o kaçakçılar çetesinin şaşkına dönmüş muhalifi değildir. Elbette Peçorin'in tam olarak ne olduğu ve vizyonunun tam olarak ne kadar şeyi kapsadığı belirsizliğini korumaktadır. Yine de Peçorin kendisine yalın deneyimin anlamsız ardıllığını aşma imkânı tanıyan bir enstrümana sahiptir. Kendini bilmek, birisinin kendisini ümitsizce şaşkın olarak bilmesi anlamına gelse bile, heyecanı bilgiye dönüştürebilir.

Kendini bilme aynı zamanda entelektüel felce de sebep olabilir. Fakat bu, Peçorin'in seçenekleri göz önüne alındığında gerekli bir risktir. Bunun alternatifi, ister tehlikeli bir macera ister erotik bir arayış biçiminde olsun ümitsiz bir rastlantısallığa indirgenen bir yaşamdır. Dolayısıyla Peçorin'in hem Bela'ya hem de Prenses Meri'ye karşı duyguları, dürtünün heyecanı kaybolurken gittikçe azalan bir enerjiyle yapılan düzensiz jestlerle sınırlı hale gelme riskini

taşımaktadır. Peçorin bilinçli olarak kendini bilerek bu karşılaşmaları kalıcı ilişkilere dönüştürmek için mücadele etmek zorundadır. Bu yönde çaba gösterirken diğerlerini manipüle etmesi elbette ki ahlâki açıdan ayıplanacak bir durumdur; ancak onun bu davranışı kendi kendisini manipüle etmesini, maceracı dürtülerinin ortak bir deneyimi sürekli dikkat gerektiren karmaşık bir drama dönüştürme ihtimali olan bir role aktarılmasını da içermektedir. Peçorin'in çabası, tarihi değil bugünü "şiiiselleştirme" ve böylelikle onun yalın heyecanın dik ve dirençsiz uçuşumundan aşağı yuvarlanmasını önleme çabasıdır.

Bilinçli olarak bir Don Juan'ın, bir züppenin, alaycı bir düelloçunun rolünü üstlenerek ve kendiliğinden bu tiplerin türemesine sebep olan duyguya baş eğerek, Peçorin saf öznellikten uzaklaşan bir kendilik duygusu oluşturmayı başarıyor ve söz konusu rollerin bir kereliğine geleneksel mantık paralelinde geliştiği varsayılıyor. Söz konusu roller Peçorin'e ait olduğu kadar, dünyaya da aittir. Aynı sebepten ötürü, *Peçorin'in diğerleri ile olan ilişkilerinin ne kadar da sık bir biçimde aynı anda farklı ilgi alanlarını ve konuları kapsadığı dikkate değerdir*. Burada amaç, duygunun doğrudan ifade edilmesine izin veren doğal bir durum bulmaktansa, yalın arzuyu dağıtacak ve frenleyecek psikolojik bir ortam oluşturmaktır. Bu dinamiğe ilişkin paradigma, aşk entrikasının Kazbiç'in eylemlerini ve taleplerini de kapsayan daha geniş bir bağlamda dolaşmaktadır. Erotizm; at ticareti, erkeklere özgü rekabet ve kurnazlık ile kadınlara sahip olma ve içtenlikle birleştirilmiştir ve bütün bu faaliyetler sonuçta birincil hedeflerinden sapmış ve normalde kısa olan sürelerinin üzerine çıkmıştır. Bu dinamik, romanın Peçorin'in baştan çıkarma isteğinin kaçınılmaz olarak rakibi Gruşnitski'yi manipüle etme arzusuna bağlı olduğu en uzun bölümü "Prenses Meri"de daha da önemli hale gelmektedir.

İçgüdüsel davranışın kısa ömürlü oluşu romandaki tek sorun olsaydı, Peçorin'in stratejileri makul ölçüde başarılı sayılırdı. Ancak bu söz konusu zorluğun sadece bir yönüdür. Lermontov için te-

mel deneyim sorunu başka bir yerde yatmaktadır; ve bu, romanda Peçorin'in belli çabalarını hep eksik kılacak şekilde sunulmaktadır. Hayatın sürekli olarak kaos eşiğinde olmasının nedeni kıs men duyguların çabuk ölmesi; bir başka nedeni de bireysel tep kilerin önceliğini tamamen kabul etmenin herkesin kendisinin bir sureti gibi görüldüğü bir dünyayı kabul etmek anlamına gelece ğinden duyguların nereye yönlendirileceğinin bilinmesinin zorlu ğudur. Lermontov, Peçorin'i yaratıcısından uzaklaştırmayı belirgin bir biçimde reddettiğinde, bu izlenimi uyandırmaktadır. Ancak ba riz bir biçimde yıpratıcı olan aynı fikir *Zamanımızın Bir Kahrama nı'*ndaki birçok ilişkiye şekil vermektedir.¹⁷ Peçorin, Werner hakkın da "Yani, aramızda herhangi bir duygu ve düşünce alışverişi ola maz: Birimizin diğerimizle ilgili bilmek isteyeceği her şeyi biliyoruz, daha fazlasını bilmeyi de istemiyoruz," demektedir. Böylece dışa vurulmuş benliklerine hayranlık duyarak, sessiz bir eylemsizlik için de otururlar.

Dolayısıyla bu, kitap boyunca Peçorin ile yarışan her karakterin bu yüzden, bir derece ötekilik yüklendiğini ve ayrıca onda doğal bir hayranlığı, hatta bazen şefkatli bir saygınlığı çağrıştırdığını söy lemek anlamına gelmektedir. Kazbiç'in "Bela"daki tahrik edici ve atletik cüretkârlığı, Yanko'nun "Taman"daki şeytani esrarengizli ği, Vulış'in "Kaderci"de ölüm karşısındaki soğukkanlılığı, bunların hepsi Peçorin'in saygınlığını öne çıkaracak uygun ortam hazırla maktadır, çünkü bütün bunlar Peçorin'in hayranlık duyduğu kendi kişisel özellikleridir. *Zamanımızın Bir Kahramanı* öfkenin anlatım larına ve hükmetme isteğine adanmış bir kitap olmasına rağmen, gerçek anlamda bir çatışma barındırmamaktadır ve her potansi yel karşı gücün, irdelendiğinde bizzat yazarın bir görünümü olan kahramanın görünümü olduğunun ortaya çıkması durumunda bi le, çatışma söz konusu olmayacaktır.

Peçorin'in bir düelloda öldürdüğü Gruşnitski bile, bir nevi vekile

17 Romandaki çeşitli karakterler arasındaki yazışmalar uzun süre dikkat çekmiş tir. Bu konuda kısa bir yorum için bkz. Debreczeny.

benzetilmiştir. Gerçekten de bu ilişki ölümün akla getirdiği mutlak düşmanlık ile sonuçlanıyor gibi görünse de, Lermontov'un Peçorin ile diğer karakterler arasındaki bağın doğasını en çok açığa vurduğu yer burasıdır. Peçorin'in Gruşnitski'nin bir nüktelerini tekrarlattığı ilk karşılaşmalarından itibaren bir özdeşimin işaretleri verilmektedir, ancak tam da Peçorin söz konusu nükteleri ilk söylenildiğindeki etkisini yok edecek şekilde değiştirirken, genel olarak Gruşnitski ile dolaylı bir ilişki içine girer. Örneğin Peçorin bize Gruşnitski'nin "bu dünyaya göre biri olmadığını, Tanrı'nın onu gizli birtakım acılar çekmesi için yarattığını" söylerken, kendisinininkine benzeyen bir tavrı ortaya koymakta, ancak alaycı edası ile aynı zamanda bu denli belirsiz bir hoşnutsuzlukla her şeye sirayet eden kendi nihilizmi arasındaki mesafeyi de ölçmektedir. Bu nedenle, son derece kendine özgü bir biçimde Gruşnitski Peçorin'in bir kopyasıdır: Peçorin, kendi kapsayıcı vizyonunu eşzamanlı olarak irdelemek için onunla birleşir. Peçorin gerçekten de Gruşnitski'den daha fazla bilmektedir ve bildiği şey Gruşnitski'dir.

Gruşnitski'nin birdenbire suç ortağından saf bir kurbana dönüştüğü düello sahnesi –Peçorin bu dönüşüme eşlik eden en içsel düşünceleri kolaylıkla tasvir etmektedir (!)– bu anlayış farkını derli toplu olarak sembolize etmektedir. Ve Peçorin'in Gruşnitski'yi öldürmesi, ilk elde çağrıştırdığı gibi boş bir şiddet olayı olarak görülmek-tense, basit bir bilgi ayrıcalığı olarak görülmelidir. Bu bağlamda, Peçorin'in düşünmeden yaptığı yorum özel bir anlam üstlenmektedir. Peçorin "Gruşnitski insanları tanımaz, onların zayıf yanlarını bilmez, çünkü ömür boyu yalnızca kendisiyle ilgilenmiştir. Aşk maceraları yaşamaktır tek istediği," demektedir. Dolayısıyla Gruşnitski sadece Peçorin'den daha düşük bir düzeyde olmakla kalmaz, dahası son derece özel özneliliği bakımından da ondan daha düşük bir düzeydedir. Ve özellikle bu sınırlanmışlık artık yazınsallıkla eşdeğer tutulmaktadır. Diğer taraftan, kendi kapsamlı vizyonunu belirten böyle bir karşılaştırma yapmak Peçorin'in bir becerisidir. Ancak elbette ki, edebiyata yapılan atıf daha fazla şey ifade etmektedir. Bu bize Pe-

çorin'in sadece bizzat kendisini içeren bir edebi kahraman olduğunu hatırlatmalıdır. Peçorin yazarın karşısında, Gruşnitski'nin kendi karşısında durduğu göreceli konumda durmaktadır.

Dolayısıyla Lermontov, tarihî romanın aşkın bir mantıksal düzene ilişkin coşkulu varsayımının yerine bu ideale yönelik bir aşamalı aşkınlık sürecini koymuştur. Ancak Lermontov'un yöntemine ilişkin son bir aşırılık söz konusudur. *Zamanımızın Bir Kahramanı*'nın büyük bir bölümünün kucaklayıcı ve birleştirici bir role dair yazarın iddialarını reddetmeye adanmış olması nedeniyle, bu sürecin sonunda durması gereken vekil, yani yazarın kendisi vaat edilen bilgiyi gerçek anlamda asla sunamamaktadır. Son olarak, kitapta deneyimin bütün özelliklerini, onları şaşmaz bir anlama göre organize ederek güvenilir bir biçimde birleştiren bir bakış açısı bulunmamaktadır. Ancak Lermontov'un amacının yerine getirilmesi için, ortaya çıkan kararsızlık yadsınamaz ve baskınken, toplam kaosun böyle olmadığını göstermek yeterli ve bütünüyle isabetlidir. Kısaca, *Zamanımızın Bir Kahramanı*'nın bilgilendirici tavrı ironiktir ve bu farkındalığın kendisinin kesinliği dışındaki bütün kesinliklerin sadece zahiri olduğuna dair bir farkındalıktır.

Tek başına ele alındığında bile, bu konum benim onu yorumlayışımın öne sürebileceğinden önemli ölçüde daha esnek ve kendi kendini idame ettiren bir ayrıntılandırmaya daha çok elverişlidir. Peçorin'in oldukça çeşitli faaliyetleri bunu kanıtlamaktadır. Yine de, ironik bir duruşun gücünü, büyük oranda bu nedenle kaçınılan diğer retorik duruşlara ilişkin farkındalıktan aldığı doğrudur. Ironi söylenmeden anlaşılan bir polemiktir ve tarihî roman, tarih hakkındaki yaygın kuramlaştırma ile birlikte bu polemiksel dürtüye de özenle odaklandığından, bu konuyu kısaca tekrar ele almakta fayda var.

Tarihçinin görevinin örneğin eşitsizliğin dünyada hep var olduğundan hareketle çağdaşlarını eşitsizliği kabule ikna ederek geçmişten yararlanarak bugüne açıklamak olduğunu ileri sürmek için sadece tarihi belirli bir politik yönelime doğru yönlendirmek değil,

aynı zamanda belirli bir retorik tarzını da duyurmak gerekir.¹⁸ Tarihçinin görevini gerçekten de bu şekilde tanımlayan Karamzin aslında biri bilinen (değişmez, rasyonel geçmiş), diğeri ise büyük ölçüde bilinmeyen (belirsiz, özellikle günümüzdeki politik belirsizlik) iki dönemi karşılaştırarak anlam peşinde koşuyordu. Polevoy, bunun tam tersine, olayların günümüzle ilgisi olduğundan değil, Mantık ya da bazen Bütün olarak adlandırdığı birleşik ve aşkın bir anlamın içinde yer aldıkları ölçüde önemli olduklarını ileri sürmüştür. Ancak burada önemli olan şey, Polevoy'un tarihi başka bir açıdan göstermek istemesine karşın, uyguladığı retorik stratejinin Karamzin'inkine benzer olmasıdır. Her iki adam da, gerçek bilginin, birisinin kavranabilir anlamının diğerrinin anlaşılmazlığına ışık tuttuğu bu iki dönemin bilinçli olarak yan yana koyulması ile elde edilebileceğini ileri sürmektedirler. Bu, dünyayı kapsamlayla ele almaktır.

Ancak kapsamlama tarzının metodolojik endişelerinin yanı sıra, tartışmanın asli yönüne şekil verdiğini de belirtmek gerekir. Günün çözüm bekleyen meselesi, dünyanın değişim gündemindeki bir unsur olarak Rusya'nın konumu idi. Yazarlar bu konuya ilişkin olarak farklı görüşlere sahip olabiliyorlardı, ancak Rusya'nın daha büyük uluslararası bir bütünün parçası olması (ya da olmaması) ihtimali, anlaşmazlığın sürekli olarak vuku bulduğu çerçeveyi oluşturuyordu. Dolayısıyla, Çaadayev'in *Felsefi Mektuplar* adlı eserinde Rusya'nın Avrupa'dan izole olmasına yönelik son derece etkili saldırısı –“Evrensel fikirlere sahip değiliz, her şey bireysel, geçici ve eksik”– bile, çarpıcı bir yenilikten çok, sadece ortak referans çerçevesinin daha dâhice ve ikna edici bir biçimde yeniden düzenlenmesidir.¹⁹ Kapsamlama tarzının etki alanı belki edebiyat tari-

18 Tarihçilerin retorik tarzları kullanışına ilişkin argümanım sözcük dağarcığını büyük ölçüde Kenneth Burke'ün *A Grammar of Motives* (Berkeley, 1969) adlı eserinden alan Hayden White'ın *Metahistory* (Londra, 1973) adlı eserinden esinlenmiştir. Özellikle bkz. Burke'ün eserindeki “Four Master Tropes” bölümü, s. 503-517.

19 P.Y. Çaadayev, “Lettres sur la philosophie de l'histoire,” *Sochinenija*, Moskova, 1913, sayı 1, s. 82.

hinden bir örnekle ortaya koyulabilir: Marlinski ve Polevoy, farklı kitaplara odaklanmış olmalarına rağmen, Zagoskin'in yönteminin aynı fark edilmeyen niteliğine, onun alt başlıklarına itirazda bulunmuşlardır. Ancak Polevoy'un *Yuri Milosvaski: 1612'de Ruslar'a* ve Marlinski'nin daha sonra *Roslavlev: 1812'de Ruslar'a* karşı çıkmasının nedeni, Zagoskin'in bir grup karakterin tüm Rusya'yı temsil edebileceğini ileri sürme cesaretini göstermesi değil, onun plana yeterince uygun davranmamış olmasıdır.²⁰ Bu üç yazar da, sezgisel olarak kapsamlayıcı bakış açısını benimsemişlerdir.

Zamanımızın Bir Kahramanı özellikle bu tür bir muhakemeye ilişkin olarak ironiktir. Yani hayatın parçalara ayrılmış yönünü, deneyim anlarını, genel bir kalıba uydurma arzusunu görmezden gelmekten çok, vurgulayarak onaylamaktadır. Eğer bu proje nihai olarak ve ister istemez imkânsız ise, projeyi ayakta tutan duygu yine de tam bir saygınlığa sahiptir ve insanın gerçek ve akla uygun yönü olarak tasvir edilmektedir. Ancak *Zamanımızın Bir Kahramanı*, bu varoluşsal çıkmazdan bir ölçüde kurtulmayı sağlamak için karmaşanın safça onaylanmasından daha öteye gider. Gruşnitski'den yazara kadar romanda hiç kimse öznel deneyimin anlaşılabilirliğini aşmayı ve sonuç olarak her şeyin üstünde bir kalıp elde etmeyi başaramasa da, özbenliğin bu kasvetli kısıtlılığı sistematik bir incelemeye tâbi tutularak seyreltilmektedir. Lermontov bize kişisel deneyimin gerçek anlamda aşılmasının mümkün olmadığını söylemektedir, ancak bu yöndeki evrensel dürtü üzerinde kafa yorarak aksi takdirde bizi çevreleyecek olan karmaşadan kurtulabiliriz. *Zamanımızın Bir Kahramanı*'ndaki ironi, birisinin hayatını, hayatı açıkça sahip olmadığı o nihai mantıklılığa sahipmişçesine samimi bir biçimde yaşamasını anlatmaktadır. Bu bilginin sınırlarının, ne yaptığını bilen ve dolayısıyla bilgiyi en azından kısmen genişleten bir kabullenilişidir.

20 A.A. Bestuzhev-Marlinski, "O romane N. Polevogo: Kljatva pri grobe gospodnem", *Sochinenija*, Moskova, 1958, II, s. 596. N.A. Polevoy, "Russkaja literatura", *Telegraf*, sayı 6, Ekim 1829, II, s. 465.

Bu noktada Lermontov'un sunum yöntemi gereğince, aslında her yerde ima edilen bir soruna değinmeliyim: eleştirmenin rolü. Eleştirmenler, oldukça ayrıcalıklı bir bakış açısına sahip görünmeleri nedeniyle, yansıttıkları yorumlarda sadece Lermontov'un kapsadığı her şeyi değil, aynı zamanda Lermontov'un kendisini kavrayabilir ve böylece *Zamanımızın Bir Kahramanı*'nda eksik olan her şeyden de önemli ve sarsılmaz bir açıklama yapıyor görünmektedirler. Elbette ki Lermontov'u ciddiye alarak ileri sürdüğü meseleleri kitap ile sınırlamayacak olursak, böyle bir ayrıcalığın beraberinde bir sorumluluk getirdiğinin farkına varmamız gerekir: Eleştirmenin durumundaki gibi bütün şaşırtıcılığıyla asıl deneyime itibar etmezken aşkın bir bilgiğe arzu duyanların tümünden şüphe duymaya yönelik bir uyarı, her kelimeyi okuma deneyimi anlamına gelmektedir. Hiçbir eleştirmen bu uyarıyı, Belinski'nin bu yazının başında sözünü ettiği *Zamanımızın Bir Kahramanı*'nı eleştirirken hissettiğinden daha hevesli bir şekilde hissetmemiştir. İlginç bir biçimde, Belinski'nin tepkisi bizim genellikle yetersiz bir eleştirel performans ile ilişkilendirdiğimiz bir biçime, romandan uzun alıntılar yapma haline dönüşmektedir. Ancak Belinski'yi hayal gücünden yoksun olmakla suçlamadan önce, onun şu açıklamasını göz önüne almamız gerekir:

Bir sanatsal eserin içeriğini ifade etmekten daha külfetli ve na-
hoş bir şey yoktur. Bu tür bir özet bilginin amacı, en iyi bölümleri belirtmeye dayanmaz: Eserin bir bölümü ne kadar iyi olursa olsun, bütünle ilişkili olduğu ölçüde iyidir ve sonuç olarak özet bilgi eserin bütününde yer alan fikri izleme amacını, bunun ozan tarafından nasıl da içtenlikle gerçekleştirildiğini gösterme amacını taşımalıdır. Peki bu nasıl yapılmalıdır? Bütün eseri kopyalamak imkânsızdır, ancak mükemmel bir bütünün içinden bazı bölümleri, gerekenden daha fazla alıntı olmaması için diğerlerini görmezden gelerek seçmek nasıl başarılabacaktır? Ve o halde, yapılan alıntılar, insanın gölgeleri ve renkleri, hayatı ve ruhu kitapta bırakan ve sadece cansız iskeleti koruyan kendi ya-

van anlatımında nasıl bir araya getirilecektir? Şimdi özellikle üstlendiğimiz sorumluluğu yerine getirmenin olanca ağırlığını ve zorluğunu hissediyoruz. Daha bu noktaya gelmeden bile harika parçaların çeşitliliğinde kendimizi kaybetmiştik ve şimdi de işin en önemli kısmına geldiğimizde, büyük olasılıkla yazarın sonsuz anlamlara sahip olan her kelimesinin derin bir anlam ile bu denli şiirsel bir canlılığı yaydığı, bu denli gösterişli bir renk zenginliği ile parladığı bütün hikâyesini kelime kelime kopyalayacağız, ama yine de hikâyeyi daha önce olduğu gibi kendimize özgü bir biçimde, mümkün olduğunca orijinal metnin anlatımlarını koruyarak ve bölümleri kopyalayarak yeniden aktarmak durumunda kalacağız.

Belinski'nin anlamın edebi eserin tamamında yattığını ümitsizce bilmesi, Lermontov'un gerçek anlamda kapsayıcı bir vizyon arayışının eleştirel eşdeğeridir ve her ikisi de başarıya giden yoldaki engellerin tamamen farkındadırlar. Bütün ancak somut ayrıntı ile canlılık kazanır, ancak söz konusu ayrıntı aynı zamanda insanın vizyonunu ölümcül bir şekilde parçalara ilişkin deneyim düzeyinde tutabilir.

Aslında Belinski'nin savunucuları gibi bir ayrıntı envanterine ihtiyaç olmamasına karşın (çünkü bu sadece zaten el altında bulunan romanı kopyalamak olurdu), *Zamanımızın Bir Kahramanı*'na bir örüntü yükleme girişimleri en iyi ihtimalle ancak kapsamlı bir açıklamaya yaklaşabilir. Romanın taşıdığı anlam, daima onu tam olarak anlama yetimizi aşacaktır – tabii ki bunun romanın anlamı olduğunu anlamamız dışında. *Zamanımızın Bir Kahramanı* Peçorin'in Kafkasya maceralarının büyüleyici bir anlatımıdır. Aynı zamanda ve de en önemlisi, bir kez öğrenildiğinde bize hayatın tamamına yeniden bakma olanağı tanıyan bilginin sınırlarını gösteren bir araçtır.

Çeviren ELIF URAS AKHAN

К 150-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ

1964 М.Ю. ЛЕРМОНТОВ
ПОЧТА СССР 6 К

**Zamanımızın
Bir Kahramanı,**
genç yaşta düelloda
hayatını kaybeden
tutkulu bir yazarın
dünya edebiyatına
parlak bir armağanı.

Lermontov'un doğumunun 150. yılı
anısına hazırlanan SSCB pulu, 1964.

Zamanımızın *Bir Kahramanı* genç ve yakışıklı subay Grigoriy Aleksandroviç Peçorin'in hikâyesini anlatıyor. Servetinin kibriyle kalp kırmaktan çekinmeyen, hayata alaycı bir vurdumduymazlıkla yaklaşan, samimiyetten uzak bu kahraman, kötücül duygularının farkında olsa da, herhangi bir rahatsızlık veya vicdan azabı duymaz. Adeta zevk için kötülük eder, başkalarının mutsuzluğu için çabalar. Lermontov'un tek romanı olan *Zamanımızın Bir Kahramanı* unutulmaz Peçorin karakteriyle, bugün dünya edebiyatının başyapıtları arasında sayılıyor. Psikolojik çözümlemeleriyle 19. yüzyıl Rus romancılar kuşağına ilham veren roman, iyilikle kötülüğün, masumiyetle kirlenmişliğin çatışmasını derinlemesine bir şekilde ele alıyor.

"Rusya'da hiç bu kadar kusursuz, bu kadar güzel, bu kadar incelikli düzyazı yazılmadı."

NİKOLAY GOGOL

